

ISSN (print): 2313-500X

ISSN (online): 2409-921X

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Кафедра англійської філології

АНГЛІСТИКА ТА АМЕРИКАНІСТИКА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 13

Заснований у 2004 році

Дніпро
ЛІРА
2016

УДК 811.111(082)+821.111(082)+821.111(73)(082)
ББК 81.432.1я5+83.3(4Вел)я5+83.3(7СПО)я5
А64

*Друкується за рішенням вченої ради
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара згідно з протоколом № 6 від 18 грудня 2014 р.
Затверджено постановою президії ВАК України від 6 березня 2015 р. № 263.*

Головні редактори:
доц. **А. І. Анісімова**, проф. **Т. М. Потніцева**

Рецензенти:
проф. **Т. С. Пристайко**
проф. **О. Б. Тарнопольський**

Редакційна колегія:
проф. **Л. І. Белехова**, проф. **О. П. Воробйова**, проф. **І. І. Менишков**, проф. **Жан-Ремі Ляпер** (Франція),
проф. **К. Габунія** (Грузія), проф. **Е. П. Гончаренко**, проф. **В. І. Ліпіна**,
проф. **А. М. Приходько**, проф. **О. І. Панченко**,
проф. **Л. І. Скуратовська**, доц. **Н. М. Семешко**, доц. **Л. М. Тетеріна**

**А64 Англістика та американістика : зб. наук. праць / ред. кол. : А. І. Анісімова (голов. ред.),
Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ЛІРА, 2016. – Вип. 13. – 228 с.**

Збірник містить статті з актуальних проблем лінгвістики, методики викладання англійської мови, перекладознавства, літературознавства.

Призначений для науковців, викладачів іноземних мов та всесвітньої літератури, аспірантів, докторантів і студентів філологічних спеціальностей та перекладу, а також для усіх, хто цікавиться сучасними дослідженнями у сфері англістики та американістики.

Сборник содержит статьи по актуальным проблемам лингвистики, методики преподавания английского языка, переводоведения, литературоведения.

Предназначен для ученых, преподавателей иностранных языков и всемирной литературы, аспирантов, докторантов и студентов филологических специальностей и перевода, а также для всех, кто интересуется современными исследованиями в области англистики и американистики.

The journal contains research papers on topical problems of linguistics, ELT methodology, theory of translation, literary studies.

The target readership is researchers, teachers of foreign languages and word literature, graduate and postgraduate students of philology and translation as well as all those interested in problems of modern English and American studies.

УДК 811.111(082)+821.111(082)+821.111(73)(082)
ББК 81.432.1я5+83.3(4Вел)я5+83.3(7СПО)я5

Адреса редакційної колегії:
Україна, 49050, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Кафедра англійської філології
Тел. (056) 374-98-73

Збірник зареєстровано у міжнародних наукометричних базах даних: vsnauki.ru
NBUV

<http://www.base-search.net/Search/Results?q=dccoll:ftjata&refid=dclink>
ISSN (print): 2313-500X
ISSN (online): 2409-921X

© Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара, 2016
© Автори статей, 2016
© ЛІРА, 2016

ПЕРЕДМОВА

Шановні читачі!

Сподіваємося, що Ви з цікавістю ознайомитеся з черговим 13-м випуском збірника наукових праць «Англістика та американістика». Цей збірник видається щорічно і має постійне коло науковців-дописувачів та зацікавлених читачів.

Сьогодні збірник містить 38 статей, які розглядають широку палітру лінгвістичних, літературознавчих та методичних проблем.

Статті знаних фахівців-філологів, а також молодих вчених, аспірантів та здобувачів відбивають як їх особисті наукові інтереси, так і питання, що знаходяться у центрі уваги всього філологічного загалу, зокрема: проблеми аналізу різноманітних видів текстів та дискурсу, дослідження концептів та концептуальних картин світу, сучасних запозичень, стильової картини сучасної англійської мови, літературної компаративістики тощо. Важливою передумовою успішного навчального процесу є вироблення чітких методичних засад, принципів викладання іноземної мови. У багатьох статтях розглянуто саме ці загальні питання методики мультилінгвального навчання та засобів формування лінгвокультурологічної компетенції студентів.

Сподіваємося, що роботи, представлені у збірнику, будуть корисними як для фахівців-філологів, викладачів вищої школи, аспірантів, магістрів, так і усіх, хто цікавиться проблемами сучасної лінгвістики і літературознавства, і сприятимуть розвитку подальшого професійного спілкування науковців у цих галузях.

Редколегія

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.111

T. V. Aksiutina
Т. В. Аксютіна
Т. В. Аксютіна

Oles Honchar Dnepropetrovsk National University
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

NEW DIALECT FEATURES IN NORTH EAST ENGLAND ЯЗЫКОВЫЕ ИННОВАЦИИ В СЕВЕРО-ВОСТОЧНОМ ДИАЛЕКТЕ АНГЛИИ ЛІНГВІСТИЧНІ ІННОВАЦІЇ У ПІВНІЧНО-СХІДНОМУ ДІАЛЕКТІ АНГЛІЇ

Подано аналіз особливостей функціонування нових діалектних одиниць, що виникли у британській англійській нещодавно, розглядаючи їх в інтерактивному аспекті. Спираючись на дані з соціальних сайтів, вперше подано опис нового лінгвістичного елемента *geet*, що використовується в північно-східній Англії. Особливості нової мовленнєвої одиниці досліджено в контексті «вирівнювання діалектних розбіжностей», тобто як ресурс, що використовується при взаємодії співрозмовників різних діалектних груп, змушених адаптувати свою вимову у процесі обміну, що призводить до стирання мовленнєвих відмінностей і виникнення лінгвістичних інновацій, які, на диво, швидко набувають нормативного характеру.

Враховуючи, що *geet* зустрічається тільки в неофіційному спілкуванні, розглянуто спектр функцій, які нова лінгвістична одиниця виконує в дискурсі, таких як маркер дискурсу, квотатив і підсилювач прикметника. Крім того, простежено етимологію *geet*, звертаючись до різних історичних і соціолінгвістичних ресурсів. *Geet* досліджено не тільки з точки зору її функціонування у мові, але й у якості маркера географічного ідентичності.

Ключові слова: нормативна англійська мова, вирівнювання діалектних розбіжностей, *geet*, слова-інтенсифікатори, маркер дискурсу, квотатив.

Проанализированы особенности употребления новых диалектных единиц, которые в последнее время возникают в британском варианте английского языка. Анализ языковых инноваций проведен в интерактивном аспекте. В частности, опираясь на данные из социальных сайтов, впервые дано описание нового языкового элемента *geet*, используемого в северо-восточной Англии. Новая диалектная единица рассмотрена в контексте «диалектного выравнивания», т.е. как ресурс, который используется при взаимодействии собеседников различных диалектных групп, вынужденных адаптировать свою речь в процессе обмена, что приводит к стиранию

языковых различий и возникновению языковых инноваций, которые, на удивление, быстро приобретают нормативный характер.

Учитывая, что *geet* используется только в неофициальном общении, исследован спектр функций, которые данная языковая единица выполняет в дискурсе, в частности, рассмотрено её функционирование в качестве маркера дискурса, квотатива и слова, усиливающего эмоциональную окраску прилагательного. Обращаясь к различным историческим и социолингвистическим ресурсам, сделана попытка проследить этимологию *geet*. *Geet* исследовано не только с точки зрения её функционирования в речи, но и в качестве маркера географической идентичности.

Ключевые слова: нормативный английский, выравнивание диалектных различий, лингвистические инновации, *geet*, слова-интенсификаторы, маркер дискурса, квотатив.

The article focuses on the development of new non-standard dialect features which have arisen in British English recently, viewing them in the interactional aspect. Drawing on data from social websites, it gives an initial account of a new interactional feature *geet* used in North East England. The new vernacular feature is investigated in the context of 'dialect leveling', i.e. as a resource which is used when two interlocutors of different dialects contact adapting their expression to an outgoing exchange, and developing linguistic innovations that are surprisingly pervasive.

Considering *geet* as used only in informal conversation, the article explores the range of functions it performs in discourse such as a discourse marker, a quotative, and an intensifying adjective. Besides, it attempts to trace the etymology of *geet*, addressing to different historical and sociolinguistic resources presented. *Geet* is considered not only in terms of its functioning in speech, but also as a marker of geographical identity.

Keywords: non-standard English, dialect leveling, *geet*, intensifier, discourse marker, quotative.

Spoken English is becoming more like the written standard these days. Although it is true that the old, especially rural and isolated, dialects are dying out, they do not seem to be replaced by wholly standard forms, as many philologists and linguists of the past feared. Instead, newer, different, but still non-standard forms increasingly appear, and despite all the outcries, they seem quite unstoppable. These newer developments away from the standard have sometimes been captured under the heading of «dialect levelling» [9]: increasing contact between two speakers of different, «but mutually intelligible dialects» [ibidem] leads to both sides adapting their speech (speech accommodation), erasing particularly salient features, and developing new features that are surprisingly pervasive. Although these linguistic innovations are quite recognizable as non-standard, there is no sign that their use is dwindling under the influence of Standard English. The question of what constitutes this remarkable robustness of non-standard dialect forms which arose as a result of «dialect levelling» is the main motivating factor of this research.

Fortunately, the linguists' interest in «regional dialect levelling» and interactional aspects of British English has grown continuously in recent years both in foreign and native research literature [1; 2; 3; 4; 5; 9; 11]; a collection of pioneering works on individual phenomena appeared in Anderson and Pierce, whereas Macaulay and Bucholtz attempted a more comprehensive regional overview [7; 12]. Interactional features of English, resources which are used as two or more interlocutors dynamically adapt their expression to an ongoing exchange, have attracted the attention of folk and professional linguists alike, and interesting works on features such as intensifiers (*They sound really sick*), colloquial discourse markers (*You know he's like upset that nobody got killed*), and quotative forms (*He went, 'Gran', and Gran went, 'Yeah'*) now regularly appear in the research literature [4; 8; 9; 12].

The objective of this article is to study a vernacular feature used in North East England which is *geet/git*, drawing on data from social websites. This feature is considered not only in terms of its function, but also as a marker of geographical identity.

The relevance, novelty and theoretical significance of this research is due to the fact that foreign and native 'dialect' studies have not adopted the integrated approach to the problem of linguistic research of British dialects, in particular, the North East dialect. Besides, linguistic dialect innovations developing from the «mutual convergence» of two interlocutors in social networking have not been sufficiently covered. The choice of social networking for our research is obvious, as the nature of social websites, in which participants discuss and make arrangements about their social lives, means that the language – though written – is often regarded highly informal, and, in some respect, speech-like. This combination of factors proves a great interest in the feature under review.

In the corpus, *geet* is used in three main ways: as an intensifying adjective, as a discourse marker and as a quotative. An intensifier modifies the quantity, quality or intensity of the element it accompanies. Ito and Tagliamonte, drawing on observations from a range of scholars, suggest that intensifiers play a key role in 'social and emotional expression' [15, p. 12] due to the ways in which they allow a speaker to influence a listener's reception of the message by impressing, praising, persuading, insulting, etc.. This makes them a valuable resource in the context of social networking sites, where people routinely engage in dynamic forms of self-display.

Geet is frequently used adverbially to intensify the meaning conveyed in the following adjectival head: *aah he's **git** canny; your songs on here are **geet** good; its **git** shite like*. In these examples *geet* performs analogous function to items such as 'really', 'very', 'completely'. One third of adjectival heads occurring with *geet* convey general evaluation, and most of these are positive (e.g. good, canny). A minority, however, are negative (e.g. shite). Others relate to human cognitive states or characteristics (e.g. bored).

As with more widespread intensifiers such as 'very' and 'really', *geet* can also be used to modify adverbs: *i know her **bf** geet well and that so its canny*. More often, *geet* occurs with verbs which are capable of showing degrees of activity, usually to indicate a high intensity of that activity: *am still recoverin off goin out on Thursday nyt lyk am **git** acherin all ova*.

Just over eleven percent of occurrences of *geet* are used as an adjective intensifier. Some signify large size or extent: *had a **geet** egg on the side of me face*. However, most adjectival occurrences have a general evaluative or emotive meaning denoting judgment or emphasis: *i remember the days when u went with renton and I was a **geet** emo; ill hav 2 ask the **geet** computer genius that is louise*. As an adjective *geet* occurs only as a premodifier, so that *geet life story* is acceptable, whereas *my life story is geet* is not.

In one third of occurrences *geet* is functioning as a discourse marker. Its main use is as a highlighting device signaling non-contrastive focus. It can occur before a noun phrase: *a dumno if u know her she was **geet** my geet manager in teleclaims*.

It also occurs before an adverb or adverb phrase, and before a prepositional phrase functioning as a subject complement: *we go back 2 school in 12 dais an **geet** on count down; ha walked past u tonight lol was **geet** in me shorts nd hat lol*. And also in a verb phrase between the auxiliary and the verb, and between the infinitive marker and the base form of the verb: *she was **git** taking pictures nd the camera had the stupid flash on; i was **geet** working it out in my head*. *Geet* can also occur before a subordinate clause: *i start **git** retreating slowly to where its less rough ahahah*. According to Underhill, as a discourse marker, *geet* operates in a similar way to *like* [14, p.10]. Considering this fact, we can give parallels to functioning *be geet* like *be like*.

In recent years *be like* and *be all* have been widely remarked upon in the sociolinguistic literature [5; 6; 12]. *Be geet* seems to be a relatively recent addition to the quotative resources of English, which perhaps developed by analogy with *be like*. Tagliamonte and Ito outline the evolution of quotative *like*, which originated in the USA in the early 1980s. They suggest that it was first «used for dramatic effect in introducing non-lexicalized sounds as well as encoding the inner thoughts and emotion states of the speaker which may or may not have been actually

spoken at the time of the event ... and only subsequently spread to direct speech» [10, p. 143]. The following examples can greatly prove their opinion:

*I was **git** I have them towels*
*I was **git** ohh Shit wer gunna all get fukin killed haahaa*
*Stacey was **git** 'wheres me burger then' [13].*

The thoughts rather than the actual words of the writer are being reported in them. The last example shows that actual utterances are being quoted (speech marks are presented).

Considering the etymology of *geet*, we conclude that this intriguing feature is of multi-functional character. Firstly, we can trace its connection with the Scottish *gey* [3, p. 210]. The Dictionary of the Scots Language records how *gey* as an adjective can be used to convey approval ('fine', 'excellent'), as well as size and extent ('considerable', 'good sized'), and, as an intensifier, it is synonymous with 'considerably', 'very'. There are certainly parallels with *geet*, taken from Griffiths' A Dictionary of North East Dialect:

*It was **gey** near the middle as the day afore he feenished (central Scotland)*
*I've seen him colloquing with some **gey** queer acquaintances (Scotland)*
*A lot of big black buildings and a **gey** smoky environment (Scotland) [9; 13].*

In these examples, *gey* is functioning as an intensifier, and is used in the same way as *geet* in contemporary North East English. The geographical spread and date range suggest that *gey* arose in Scotland, and later spread to the north of Ireland and northern England. Scotland and North East England share a long history of population movement and other forms of economic and cultural interaction. In his work Orton H. states that in the 17-18th centuries many of the keelmen originally came from Scotland and there was a further influx of Scottish immigrants during the exploitation of the Great Northern Coalfield in the 19th century [10, p. 46]. *Gey* as an intensifier, according to Pearce, might have been their linguistic import [11, p. 165].

If *geet* is simply a North East version of *gey* how can we account for the change of form? J. Beal suggests that Scots /ei/ would correspond to Tyneside /i:/, and since globalization of final voiceless stops is common in Tyneside, an underlying /t/ may have been added by inference» [6, p.193]. As an alternative explanation for *geet* might be a northern form of *great* with a /i/ or /i:/ vowel, a form reflected in vernacular spellings such as /grit/, /gritt/ and /greet/. The Survey of English Dialects attests to this pronunciation in North East England [11] and Griffiths' entry for *great* includes the following citations from the 18-19th centuries: *for a **greet** while; a **grit** big bird; **greet** surprise* [9, p.74]. But this still leaves the problem of the missing /r/ in *geet*. Its absence might be linked to the loss of the Northumbrian 'burr', which consists of a «uvular realization of /r/: usually a voiced uvular tap or velar fricative» [17, p. 368,]. This has been receding in North East England, and was, perhaps, particularly vulnerable when following a velar such as /e/. The loss of /r/ from the initial consonant cluster could also be a consequence of metathesis: some modern dialects have metathetic forms of *great* which are captured in vernacular spellings such as /gert/, /girt/ and /gurt/.

Another reason for linking *geet* with *great* is that the variants of *great* have been used as an intensifier for thousand years in England and Scotland:

*We are not **grit** amervellit of this dead (Scotland, 1257)*
*Great, very; as '**great** much', very much (Kent, 1736)*
*Say that he thrine, as 'its **great** like he will; (England, 1593) [6].*

Some scholars give a reasonable explanation of the decline of *gey* and the rise of *geet*, relating it to the main twentieth century sense of the adjective *gay*: 'homosexual' [5, p. 125]. In Ayto's opinion, it first came into general use in the 1950s, and as this sense got more widespread it might have inhibited speakers from using *gey* as an intensifier, thus increasing the opportuni-

ties for the spread of *geet*. Besides, it has tended to be widely used among young people since 1990s, meaning ‘bad’, ‘unsophisticated’ [13, p. 180].

In the twentieth century, as a consequence of immigration from Scotland, *gey* began to be used as an intensifier in North East England. Later it was superseded by *geet* (which is, perhaps, related to an r-less form of northern *great*). *Gey* and *geet* as intensifiers are not new words in the North East. But what is new is the way in which people are now using *geet* as a discourse marker and a quotative. Such usages were not uncovered in research undertaken by the Durham and Tyneside Dialect Group in 2001 which formed the basis of many citations in Griffiths’ Dictionary of North East Dialect. Therefore, it might be reasonable to regard them as innovations of the last ten years capable of acting as markers of regional identity. It will be interesting to track its progress over the next few years.

References

1. **Бродович О.И.** Диалектная вариативность английского языка: аспекты теории / О. И. Бродович. – Л. : ЛГУ, 1988. – 193 с.
2. **Ирисханова К.М.** Взаимодействия территориального и социального варьирования устной речи. На материале английского языка в Шотландии / К.М. Ирисханова // Научные труды МГПИИЯ им. М. Тореца. – М., 1983. – Вып. 219. – 234 с.
3. **Маковский М.М.** Социальные диалекты: Онтология, структура, этимология : учеб. пособие для пед. ин-тов / М.М. Маковский // Иностр. языки. – М. : Высш. шк., 1982. – 135 с.
4. **Anderson W.** ‘Absolutely, totally, filled to the brim with the Famous Grouse’: Intensifying Adverbs in the Scottish Corpus of Texts and Speech / W. Anderson // English Today, 2006. – № 22 (3). – P. 10–16.
5. **Ayto J.** Word Origins / J. Ayto. – London : A&C.Black, 2005. – P. 12.
6. **Beal J.** English Dialects in the North of England: morphology and syntax / J. Biber // In E.W. Schneider, K. Burridge, B. Kortman & C. Apton (eds). A Handbook of Varieties of English: Morphology and Syntax. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2004. – Vol.2. – P. 114–141.
7. **Bucholtz M.** ‘Hella Nor Cal or totally So Cal?’: the Perceptual Dialectology of California / M. Bucholtz, N. Bermudez, V. Fung // Journal of English Linguistics, 2007. – № 10 (3). – P. 326–381.
8. **Dailey-o’Cain J.** The Sociolinguistic Distribution of Attitudes toward Focuser *like* and Quotative *like* / J. Dailey-o’Cain // Journal of Sociolinguistics. – 2000. – № 4 (1). – P. 60–80.
9. **Griffiths B.** A Dictionary of North East Dialect / B. Griffiths. – Newcastle : Northumbria University Press, 2006. – 347 p.
10. **Ito R.** Well weird, right dodgy, very strange, really cool: Layering and Recycling in English Intensifiers / R. Ito, S. Tagliamonte. // Language in Society. – 2003. – № 32 (2). – P. 267–283.
11. **Kerswill P.** Dialect levelling and geographical diffusion in British English / Kerswill, P. // In D. Britain and J. Cheshire (eds.). Social Dialectology. – Amsterdam : Benjamins, 2003. – P. 223–243.
12. **Macaulay R.** Pure Grammaticalization: the Development of a Teenage Intensifier. – Language Variation and Change, 2006. – № 18 (3). – P. 257–279.
13. **Orton H.** Survey of English Dialects : the Basic Material / H. Orton, W. Halliday // The Six Northern Counties and the Isle of Man. – Leeds : E.J. Arnold & Son, 1963. – Vol. 3. – 234 p.
14. **Pearce M.** A Perceptual Dialect Map of North East England / M. Pearce. – Journal of English Linguistics. – 2009. – № 37 (2). – P. 162–192.
15. **Thorne T.** Dictionary of Contemporary Slang / T. Thorne. – London : A&C. Black, 2007. – 167 p.
16. **Underhil R.** Like is, Like, Focus / R. Underhil // American Speech. – 1988. – № 63 (3). – P. 234–246.
17. **Wells J.** Accents of English: the British Isles / J. Wells. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – P. 368.

Надійшла до редколегії 9.11.2015

УДК 811.111'373

A. I. Anisimova
 A. I. Анісімова
 А. И. Анисимова

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОВЕДЕНИЯ МУЛЬТИЛИНГВАЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ SOME ASPECTS OF DOING MULTILINGUAL RESEARCH

Розглянуто деякі аспекти проведення мультилінгвального дослідження. Представлено короткий огляд особливостей мультилінгвізму як суспільного явища, а також основні точки зору на визначення поняття *мультилінгвізм* як міждисциплінарної галузі. Виявлено, що мультилінгвізм, з одного боку, є здібністю певного суспільства або групи людей розмовляти більше, ніж однією мовою, та застосовувати цю здібність у своєму повсякденному житті; з іншого боку, це поняття використовують при описі одночасного та мирного співіснування різних лінгвістичних суспільств на певній географічній або геополітичній території. Описано базові кроки проведення мультилінгвального дослідження, які включають в себе визначення предмета дослідження, постановку завдань та вибір доречних методів. Описано три основні підходи: лінгвістичний, психолінгвістичний і соціолінгвістичний. *Лінгвістичний підхід* концентрується на визначенні питань, пов'язаних з процесом засвоєння мови, її знання та застосування. *Психолінгвісти* менше зацікавлені в описі та поясненні структур мультилінгвального мовлення, але вони намагаються визначити природу та особливості когнітивних процесів, які залучені до процесу сприйняття та відтворення мультилінгвального мовлення. *Соціолінгвісти* аналізують мультилінгвальні дані, зосереджуючись при цьому на особистості мовця. Було підсумовано, що успіх дослідження залежить від того, наскільки питання дослідження пов'язані з теоретичними засадами, методами та фактичним матеріалом.

Ключові слова: мультилінгвізм, мультилінгвальне дослідження, лінгвістичний підхід, психолінгвістичний підхід, соціолінгвістичний підхід.

Рассмотрено некоторые аспекты проведения мультилингвального исследования. Представлен короткий обзор особенностей мультилингвизма как общественно-го явления, а также основные точки зрения на определение понятия *мультилингвизм* как междисциплинарной области. Определено, что мультилингвизм, с одной стороны, является способностью определённого общества или группы людей общаться больше, чем на одном языке, и использовать эту способность в повседневной жизни; с другой стороны, данное понятие используют для описания одновременного и мирного сосуществования различных лингвистических сообществ на определённой географической или геополитической территории. Описаны базовые шаги проведения мультилингвального исследования, которые включают в себя определение предмета исследования, постановку заданий и выбор соответствующих методов. Очерчены три основных подхода: лингвистический, психолингвистический и социолингвистический. *Лингвистический подход* концентрируется на определении понятий, связанных с процессом усвоения языка, его знания и использования. *Психолингвисты* мень-

ше интересуются описанием и объяснением структур мультилингвальной речи, но они пытаются определить природу и особенности когнитивных процессов, которые принимают участие в процессе восприятия и воспроизведения мультилингвальной речи. Социолингвисты анализируют мультилингвальные данные, сосредоточиваясь при этом на личности говорящего. Подведён итог, что успех исследования зависит от того, насколько вопросы исследования связаны с теоретическими основами, методами и фактическим материалом.

Ключевые слова: мультилингвизм, мультилингвальное исследование, лингвистический подход, психолингвистический подход, социолингвистический подход.

The article deals with some aspects of doing a multilingual research. A short overview of multilingualism as a societal phenomenon has been presented, and the main points of view on defining the notion *multilingualism* as an interdisciplinary branch have been shown. It has been found out that, on the one hand, multilingualism is an ability of a particular community or group of people to speak more than one language and to use this ability in their everyday lives; and on the other hand this notion is applied when describing a simultaneous and peaceful coexistence of different linguistic communities on one specific geographical or geopolitical territory. Basic steps of conducting a multilingual research consisting in defining the subject of the investigation, stating the objectives and choosing the appropriate methods have been described. Three main research perspectives in multilingual data analysis have been highlighted: linguistic, psycholinguistic and sociolinguistic. The *linguistic perspective* concentrates on the questions connected with language acquisition, knowledge and use. *Psycholinguists* are less concerned with describing and explaining structures of multilingual speech, but try to define the nature and peculiarities of the cognitive processes involved in receiving and producing multilingual speech. *Sociolinguists* analyse multilingual data concentrating on the identity and identification of the speaker. It has been concluded that the consistency of a research project refers to how well the research questions are linked to the theoretical framework, the methods, and what gets counted as data or evidence.

Keywords: multilingualism, multilingual research, linguistic perspective, psycholinguistic perspective, sociolinguistic perspective.

The idea of multilingualism and multilingual education has been attracting researchers' attention for quite a long time. The European Union is striving to implement a multilingual component as a part of its general policy into all the spheres of social life.

Multilingualism as a societal phenomenon contains a great number of aspects and notions in its multifacet structure. Some of the ideas have already been described in our previous papers [1; 3; 4]. What should be pointed out within the framework of the present research is the two key principles stored in the notion *multilingualism*.

On the one hand, multilingualism is an ability of a particular community or group of people to speak more than one language and to use this ability in their everyday lives [2; 6]. Besides, multilingualism is one of the competences that a modern specialist should possess in order to be successful in his career. This idea has been a central one in the European policy since the very beginning of the European Union existence. However, the first official guidelines on multilingualism were highlighted by the European Commission only in 2005.

On the other hand, the term «multilingualism» is applied when describing a simultaneous and peaceful coexistence of different linguistic communities on one specific geographical or geopolitical territory [2; 6]. Moreover, multilingualism is guaranteed in the official documents of the EU that are adopted by decision-making authorities and translated into and issued in eleven languages. However, the level of awareness of

multilingualism varies considerably. It is guaranteed at the highest level of political representation. In meetings held at the highest level of the European Council, simultaneous interpretation is provided and all the documents are translated into eleven languages. This is also the case in plenary sessions of the European Parliament [10, c. 101–102].

Researchers studying the phenomenon of multilingualism state that for many people it is a fact of life and not a problem, because contacts between people speaking different languages has been a common phenomenon since ancient times. Increased international travel and modern information and communication technologies provide even more opportunities for people of different tongues to get to know each other. Even if one was born and brought up as a monolingual, the opportunity to learn other languages is no longer a luxury for the elite.

Nevertheless, some regard multilingualism as an issue of concern, and raise questions such as: Can learning more than one language at a time affect children's intellectual development? Do bilingual and multilingual children present special educational needs? Does multilingualism lead to social disorder between communities? [11, c. 3].

Some linguists [10; 11] state that these are legitimate questions, the answers to which depend on one's experience, knowledge of the phenomenon, and point of view. They are also worthwhile research questions that need to be addressed scientifically. Findings from scientific research on multilingualism can provide strong evidence for answering these questions.

However, in order to answer these and some other questions successfully, correctly and precisely, a thorough research should be conducted, and it requires some special theoretical basis, appropriate methodology and a well-chosen factual material for the research.

The **aim** of the present paper is to provide a brief overview of the basic perspectives for conducting a multilingual research and studying multilingual data.

M. Moyer thinks that research methods for investigating multilingualism need not be different from the methods applied in related disciplines, because multilingualism is an interdisciplinary subject. It goes without saying that the choice of methods is central to a study and is dependent on theoretical ideas concerning the phenomena we are asking questions about: «A good research practice – no matter what the approach – requires a clear understanding of whether one's research fits into the overall picture of explaining multilingualism; it also involves an ability to critically analyze a research design and to understand the purpose and underlying assumptions that go with selecting a particular topic» [8, c. 18].

Apart from this, reflexivity is an essential element of the research process, because it allows us to assess the issue and choose the most appropriate methods and tools in order to answer the main questions of our research.

Besides, when carrying out any linguistic research, one has to follow several basic steps:

- to define the *subject of investigation* and to formulate the questions one wants to answer. As for the multilingual research, the subject usually consists in either the comparison of language systems or of texts in more than one language;

- to state the *objectives* of the research that, as a rule, concentrate on the detection of *commonality* or description of *contrast*;

- to choose the appropriate methods which are usually subdivided into two main groups: *qualitative* and *quantitative*.

As it has been mentioned above, multilingualism is an interdisciplinary issue of concern. The analysis of theoretical and methodological literature allows us to highlight

three main research perspectives in multilingual data analysis: *linguistic*, *psycholinguistic* and *sociolinguistic*.

As for the *linguistic perspective*, the research carried out within its framework concentrates on the questions connected with language acquisition, knowledge and use. The key objective here is to define the nature of multilingual knowledge and to find out, how grammar and vocabulary systems of several languages interact in a person's mind.

A number of linguists have carried out their investigations from this perspective [5; 9]. Having studied their works, we may state that such kind of research is an empirical one. The researcher gathers some data that he gets in the process of communication with multilingual people. After that he analyzes the peculiarities of their speech, pays attention to the use of grammar, vocabulary and sentence structure.

Another point that should be highlighted here is the process of multilingual acquisition. The linguist looks for the similarities and differences between multilingual and monolingual acquisition and tries to discover whether the languages a multilingual person is acquiring develop in the same way and at the same speed, or the languages a multilingual person is acquiring do not influence and interact with each other [5; 9].

The linguists consider that there is one more area in which multilingual people clearly differ from monolingual people, namely, *code mixing* – the act of mixing elements from different languages in the same utterance. While these studies provide further evidence for the separate-development argument, they also suggest that there are both quantitative and qualitative differences between multilingual and monolingual acquisition [11, c. 8].

Psycholinguists working on multilingualism are interested in essentially the same three key issues – *multilingual knowledge*, *multilingual acquisition* and *multilingual use*. However, the research methodologies differ from the ones applied within the framework of linguistic perspective. Psycholinguistic research tends to use experimental and laboratory methods to investigate multilingual behavior [11, c. 9]. It means that they create some unnatural conditions of communication in order to trigger multilingual speech.

It should be pointed out that psycholinguists are less concerned with describing and explaining structures of multilingual speech, but try to define the nature and peculiarities of the cognitive processes involved in receiving and producing multilingual speech.

The *sociolinguistic perspective* differs from the linguistic and psycholinguistic perspectives in terms of both its research methodologies and its basic concerns. Sociolinguists see multilingualism as a socially constructed phenomenon and the bilingual or multilingual person as a social actor. It is also important to mention that for a multilingual speaker, language choice is not only an effective means of communication but also an act of identity [7].

Li Wei [11, c. 13] states that «every time we say something in one language when we might just as easily have said it in another, we are reconnecting with people, situations, and power configurations from our history of past interactions and imprinting on that history our attitudes towards the people and languages concerned; through language choice, we maintain and change ethnic group boundaries and personal relationships, and construct and define «self» and «other» within a broader political economy and historical context».

So, the issue of language use that linguists and psycholinguists are concerned with becomes an issue of identity and identification for the sociolinguist.

It is necessary to emphasize that the process of data collection should be carefully planned, no matter what research perspective is chosen. A key consideration in this ac-

tivity is the selection of the participants and the data sources – documents, settings, or different contexts. Moreover, the process of answering a question in a systematic and rigorous way requires that certain conventions be followed, with the aim of reaching an answer or obtaining results that are generalizable, reliable, and valid. These three measures relate to the quality of an investigation. They should be explicitly dealt with at the beginning of the research enterprise, because they could influence decisions taken during the research process [8, с. 29].

The consistency of a research project refers to how well the research questions are linked to the theoretical framework, the methods, and what gets counted as data or evidence. The theory, the method, and the data are not disconnected choices; rather, they are related to the topic and the research questions established from the start of a project. It is for this reason that familiarity with the research traditions in multilingualism is of key importance.

Thus, the research perspectives described above allow the researcher to analyse the multifacet phenomenon of multilingualism from different perspectives. In order to choose an appropriate methodology, one has to formulate the initial question clearly. This branch of interest has a lot of aspects to be discovered: linguistic, psycholinguistic, sociolinguistic etc. That is why the perspectives of the future research are too much promising.

References

1. **Анісімова А.І.** Концепція мультилінгвізму в навчанні іноземним мовам / А.І. Анісімова // Англістика та американістика : зб. наук. праць / ред. кол. : А.І. Анісімова (голов. ред.), Т.М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.] – Д. : ЛІРА, 2014. – Вип. 11. – С. 54–58.
2. **Смирнова Т.П.** Основные тенденции развития европейской языковой политики и пути её реализации / Т.П. Смирнова // Политическая лингвистика. – 2012. – № 2. – С. 153–156.
3. **Anisimova A.I.** Anglicisms and Latinisms in Multilingual Context (on the material of higher education leaflets) / A.I. Anisimova // Multilingual Education. – № 1. – 2013. – С. 10–21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://multilinguaeducation.org/storage/uploads/articles_contents/140215120105.pdf
4. **Anisimova A.I.** Lexical and Semantic Structure of the Concept MULTILINGUALISM in Modern English / A.I. Anisimova // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Серія «Мовознавство». – № 11. – 2014. – Вип. 20 (1). – С. 3–8.
5. **Döpke S.** Cross-Linguistic Structures in Simultaneous Bilingualism / S. Döpke. – Amsterdam : Benjamins, 2000.
6. **Knight J.** Internationalization of higher education / J. Knight // J. Knight (Ed.) Quality of internationalization in higher education. – Paris : OECD, 1999. – P. 13–18.
7. **Le Page R.** Acts of Identity: Creole-based Approaches to Language and Ethnicity / R. Le Page, A. Tabouret-Keller. – Cambridge : Cambridge University Press. – 1985.
8. **Moyer M.** Research as Practice: Linking Theory, Method and Data / M. Moyer // The Blackwell Guide to Research Methods in Bilingualism and Multilingualism / Ed. by Li Wei and Melissa G. Moyer. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2008. – P. 18–31.
9. **Paradis J.** Syntactic acquisition in bilingual children / J. Paradis, F. Genesee // Studies in Second Language Acquisition. – № 18. – 1996. – P. 1–25.
10. **Truchot C.** Languages and supranationality in Europe: The linguistic influence of the European Union / C. Truchot // Languages in a Globalising World. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – P. 90–110.
11. **Wei L.** Research Perspectives on Bilingualism and Multilingualism / L. Wei // The Blackwell Guide to Research Methods in Bilingualism and Multilingualism / Ed. by Li Wei and Melissa G. Moyer. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2008. – P. 3–17.

Надійшла до редколегії 01.10.2015 р.

Д. В. Бірюкова

Д. В. Бирюкова

D. V. Biryukova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
 Днепрпетровский национальный университет имени Олеся Гончара
 Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АЛГОРИТМ КОНСТРУЮВАННЯ ІНТЕР'ЄРУ
 В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
 ЛИНГВОКОГНИТИВНЫЙ АЛГОРИТМ КОНСТРУИРОВАНИЯ
 ИНТЕРЬЕРА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ
 LINGVOKOGNITIVE ALGORITHM OF INTERIOR CONSTRUCTION
 IN LITERATURE DISCOURSE**

Досліджено лінгвокогнітивний алгоритм описів інтер'єру в англomовному літературному дискурсі. Розглянуто поняття "фрейм" та виокремлено чотири основних підходи до його розуміння у мовознавстві. На основі аналізу емпіричного матеріалу досліджено мовну специфіку інтратекстових описів інтер'єру, враховуючи зв'язок ментального рівня опису з вербальним, складено фреймову модель описів інтер'єру та окреслено її складові. Встановлено, що процес кодування і декодування опису інтер'єру можна співвіднести із узагальненим знанням, тематично інтегрованим до предметно-центричної фреймової моделі, яка складається із системи пропозицій, де до одного й того самого логічного суб'єкта приєднується декілька логічних предикатів, що надає цьому дослідженню інновативного характеру. Будова фрейму "опис інтер'єру" цілком відповідає усталеним у лінгвістиці уявленням про фреймову структуру і має вигляд трирівневої мережі, яка складається зі слотів і зв'язків між ними. Така фреймова модель, що є нелінійною концептуальною логіко-лінгвальною моделлю знань, яка експлікує можливості внутрішнього розподілу системи вхідних у модель понять, дозволяє структурувати, упорядкувати інформацію, пов'язану з описом інтер'єру в англomовному художньому дискурсі. Результати дослідження мають характер пошуку методології дослідження феномена «інтер'єр» як композиційно-мовленевої форми дескриптивного жанру дискурсу, мають на меті виділити екстралінгвальні дані та факти для подальшого їх співвідношення із суто лінгвістичними даними.

Ключові слова: фреймова модель, слот, пропозиція, опис інтер'єру, художній дискурс.

Исследован лингвокогнитивный алгоритм описаний интерьера в англоязычном литературном дискурсе. Рассмотрено понятие «фрейм» и выделены четыре основных подхода к его пониманию в языкознании. На основе анализа эмпирического материала исследована языковая специфика интратекстовых описаний интерьера, учитывая связь ментального уровня описания с вербальным, составлена фреймовая модель описаний интерьера и обозначены ее составляющие. Установлено, что процесс кодирования и декодирования описания интерьера можно соотнести с обобщенным знанием, тематически интегрированным в предметноцентрическую фреймовую модель, которая состоит из системы предложений, где к одному и тому же логическому субъекту присоединяется несколько логических предикатов, придает этому исследованию инновативный характер. Строение фрейма «описание интерьера» вполне соответствует сложившимся в лингвистике представлениям о фреймовой структуре и имеет вид трехуровневой сети, которая состоит из слотов и связей

между ними. Такая фреймовая модель, является нелинейной концептуальной логико-лингвальной моделью знаний, которая эксплицирует возможности внутреннего распределения системы входящих в модель понятий, позволяет структурировать, упорядочить информацию, связанную с описанием интерьера в англоязычном художественно дискурсе. Результаты исследования носят характер поиска методологии исследования феномена «интерьер» как композиционно-речевой формы дескриптивного жанра дискурса.

Ключевые слова: фреймовая модель, слот, пропозиция, описание интерьера, художественный дискурс.

The article investigates cognitive algorithm of interior descriptions in English literary discourse. The notion of "frame" is studied and four basic approaches to the understanding of this term in linguistics are distinguished. Based on the analysis of empirical research materials, the linguistic specificity of intratextual descriptions of the interior is investigated and, including the connection between mental level of description and verbal one, the frame model of interior descriptions is constructed and its components are elicited. It is established that the process of coding and decoding of the description of an interior can be correlated with the generalized knowledge thematically integrated in object centered frame model which consists of system of propositions. In this model, some logic predicates join one logic subject, which is in the focus of the model. This idea gives the research innovative character. Frame structure of "interior description" is consistent with the established notions of a frame structure in linguistics and looks like a three-level network that consists of slots and connections (propositions) between them. This frame model, which is nonlinear logic-lingual conceptual model of knowledge and explicates opportunities of internal distribution of concepts included into model, allows to structure and organize information related to the interior description in English literary discourse. Results of the research have character of search of methodological investigation of the phenomenon «interior» as composite-speech form of a descriptive genre of discourse, and define extralinguistic data and facts for their further correlation with linguistic data.

Keywords: frame model, slot, proposition, interior description, an art discourse.

Опис є формою «словесного живопису», що створює в уяві читача образ предмета або явища матеріальної дійсності, фіксує його властивості синхронно, у статичності. Предметом інтратекстового художнього опису найчастіше стають портрет, пейзаж та інтер'єр. Останній описує внутрішній простір приміщення, створює образ домівки [1, с. 8].

У сучасній лінгвістичній літературі накопичений багатий досвід вивчення інтратекстових описів. При цьому досі основна увага приділялася переважно їх поверхневим структурам – лексико-граматичним, композиційним чи типологічним особливостям описів [5; 6; 9].

Актуальність даної розвідки визначається зверненням до когнітивного аспекту інтратекстових описів інтер'єру, адже «будь-яке мовне явище може вважатися адекватно описаним і поясненим лише тоді, коли воно розглянуте на перетині когніції і комунікації» [4, с. 11–12]. Отже, **об'єктом** даної статті є інтратекстові описи інтер'єру (далі – ОІ), а **предметом** – фреймова структура, що лежить в їх основі.

Як «структура даних для представлення стереотипної ситуації» [11], **фрейм** може слугувати основою когнітивної (концептуальної) моделі будь-якого дискурсу або його фрагменту завдяки своїй конвенційності. Він являє собою багатоаспектний когнітивний феномен, безпосередньо пов'язаний із процесами мовної категоризації, зберігання та представлення інформації, а також із продукуванням мовлення та організацією дискурсу [3, с. 142].

Дослідженню фреймів присвячено багато робіт іноземних і вітчизняних лінгвістів. О.О. Коляденко здійснює спробу теоретично узагальнити усе розмаїття витлумачень цього терміна та виокремлює чотири основних підходи до його розуміння у мовознавстві: 1) як системи вибору мовних засобів – граматичних правил, лексичних одиниць, мовних категорій, – пов'язаних із прототипом сцени (Ч. Філлмор); 2) як цілісного уявлення про багаторівневий концепт (З.Д. Попова, Й.А. Стернін, А.П. Бабушкін); 3) як когнітивної моделі, що репрезентує знання й оцінки, пов'язані з конкретними, часто повторюваними ситуаціями (Ф. Унгерер, Х.-Й. Шмідт); 4) як одиниці знань, організованої навколо концепту, що містить відомості про суттєве, типове та можливе для цього концепту в межах певної культури (Т.А. ван Дейк, Р. Богранд, В. Дреслер) [3, с. 140].

Багатовимірність і багатоаспектність фреймів зумовлюють не лише велику кількість підходів до витлумачення їхньої природи, але й допускають багато варіантів їхньої класифікації, зокрема, за такими параметрами, як походження (первинні та вторинні фрейми), концептуальне наповнення (статичні й динамічні фрейми), ієрархічна організація (прості/базисні та складні/комплексні фрейми) [3, с. 142–143].

Для моделювання когнітивної структури художнього ОІ доцільною видається опора на оригінальне витлумачення фрейму М. Мінським як певного способу організації даних, що репрезентують набуті досвідним шляхом знання про певну стереотипну ситуацію (дію, образ, розповідь тощо) [11], адже воно найточніше відповідає природі самого ОІ. Останній відтворює фрагмент фіктивного світу, в якому суб'єкт (персонаж, оповідач) сприймає візуальну інформацію (інтер'єр приміщення) і фіксує набуте знання вербально. При цьому, з когнітивної точки зору, відбувається таке: пізнаючи нову ситуацію, людина обирає зі своєї пам'яті структуру (образ) для того, щоб шляхом змінення в ній окремих деталей пристосувати її для розуміння більш широкого класу явищ або процесів [11].

За **походженням** фрейм, що лежить в основі інтратекстових ОІ, є первинним, тобто таким, що відповідає первинним схемам сприйняття та інтерпретації подій, задає їх загальне розуміння й перспективу; дозволяє локалізувати, сприймати, визначати безмежну кількість подій та давати їм найменування. І. Гофман розрізняє природні й соціальні первинні фрейми. Перші кваліфікують події як неспрямовані, безцільні, неживі, в той час як другі «забезпечують фонове розуміння подій, в яких беруть участь воля, цілепокладання та розумність – жива діяльність, втіленням якої є людина» [10, с. 81–82].

Фрейм опис інтер'єру належить до класу соціальних, адже він визначає ситуацію (зовнішній вигляд приміщення) за певними стандартами, соціальною оцінкою, що спирається на елегантність, тактичність, смак тощо. Це цілком узгоджується з думкою мистецтвознавців про те, що інтер'єр є не лише середовищем існування індивіда, але й необхідною умовою її спілкування з іншими людьми, а отже, його можна вважати своєрідною соціальною системою знаків [8, с. 255].

За **концептуальним наповненням** мовознавці розрізняють статичні та динамічні фрейми [7, с. 646]. Такі онтологічні властивості інтратекстових ОІ, як статичність та синхронність, свідчать про приналежність однойменного фрейму опису інтер'єру до перших. На відміну від динамічних когнітивних структур на кшталт сценарію (скрипту), які фіксують процедурні знання про перебіг подій, він містить знання про інтер'єр приміщення як певний стан речей, адже опису за визначенням підлягає «об'єкт позамовної дійсності, що розглядається у статичі» [9, с. 19].

Статичному характеру фрейму опис ІНТЕР'ЕРУ жодним чином не суперечить наявність особливого типу ОІ, семіотична структура яких містить акціональні дієслова (*to decorate, to fashion, to cover, to line* тощо), оскільки в даному випадку має місце не вияв динаміки дії, а результат процесуального розвитку. Пор.: *The room had been fashioned into a small museum, and the walls were lined by a number on glass-topped cases full of that collection of butterflies and moths /Complete Sherlock/.*

За **ієрархічною організацією** фрейми поділяються на прості (базисні) і складні (комплексні). Перші здійснюють категоризацію вербалізованої інформації за найзагальнішими принципами – предметним, акціональним, посесивним, таксономічним і компаративним, у той час як другі утворюються внаслідок інтеграції декількох базових фреймів. опис ІНТЕР'ЕРУ являє собою предметний базисний фрейм, оскільки лежить в основі початкового сприйняття, усвідомлення та вербалізації інтер'єру як «інформації онтологічного плану про предмети світу, в якому існує людина» [2, с. 56].

Аналіз мовної специфіки інтратекстових ОІ, а також зазначені характеристики фрейму опис ІНТЕР'ЕРУ дозволяють змодельовати його структуру (рис. 1), враховуючи зв'язок ментального рівня опису з вербальним. Так, будучи змістовим каркасом майбутнього висловлювання, фрейм уможливує перехід об'ємної ментальної одиниці в лінійну вербальну структуру [3, с. 140], що виявляється у своєрідному дуалізмі фреймової моделі, яка поєднує в собі когнітивне і мовне начала, зафіксовані категоріями «зміст» і «форма» відповідно.

Власне будова фрейму опис ІНТЕР'ЕРУ цілком відповідає усталеним у лінгвістиці уявленням про фреймову структуру і має вигляд багаторівневої мережі, яка складається з вузлів (слотів) і зв'язків між ними [11; 2]. Верхні, **суперординаційні вузли** мережі чітко визначені, оскільки сформовані поняттями, зміст яких завжди відповідає ситуації, яку цей фрейм представляє. При цьому вузли змістової та формальної шпальт поєднані пропозитивно: ситуація 'приміщення виглядає так' втілюється набором пропозицій, що зумовлені предметним характером базисного фрейму опис ІНТЕР'ЕРУ та встановлюють зв'язок між предметом і його властивостями. Так, приміщення (X) характеризується за своїми кількісними, якісними, буттєвими, локативними й темпоральними параметрами: 'X є СТИЛЬКИ' (кількість); 'X є ТАКЕ' (якість); 'X існує ТАК' (спосіб буття); 'X є/існує ТАМ' (місце буття); 'X є/існує ТОДІ' (час буття) [2, с. 56].

Як конститутивний елемент фрейму, пропозиція містить не лише прообраз певної ситуації (диктум), а й її суб'єктивну модальність, стратегії суб'єкта, прагматику, емоційність тощо. Саме тому інтер'єр приміщення (X) може отримувати суб'єктивну оцінку ТАК (приблизно – точно; норма – більше – менше; істинно – помилково; нейтрально – добре – погано) [Жаботинская, 2005, с. 56], оскільки більшість досліджуваних ОІ має персональний характер. Пор.: ... *the door was opened by a servant who took his coat and invited him into the very large room, which was very impressive. It seemed a very beautiful room. It contained so many handsome pieces of furniture and such rich rugs and hangings.*

На субординаційних рівнях розташовані **термінальні вузли** – облігаторні компоненти, вербалізація яких залежить від мовленнєвої ситуації [11]. У змістовому плані обов'язковими терміналами фрейму опис ІНТЕР'ЕРУ є 'предметність' і 'тривимірність', що фіксують просторові параметри інтратекстових ОІ. Засоби їх мовного втілення визначаються терміналами формального порядку 'холоніми' і 'партоніми' відповідно, в той час як 'константи-зв'язки' встановлюють зв'язок між ними та відбивають часові властивості описових текстів – статичність та синхронність.

Нижній рівень структури фрейму опис інтер'єру утворюється **значеннями**, які заповнюють термінали шляхом поглиблення інформації про ситуацію, а також завдяки наявності образного уявлення про неї. Так, термінал 'предметність' реалізується значеннями 'меблі', 'аксесуари', 'прикраси' тощо, які вербалізуються субстантивними лексемами на кшталт *bed, table, picture, biscuit-box*. Перелік значень, якими заповнюються термінал 'предметність', є відкритим і обмежується лише творчою уявою автора описового тексту. Пор.: *He had himself bought every article of furniture in the room: a black iron bedstead, an iron washstand, four cane chairs, a clothes-rack, a coal-scuttle, a fender and irons and a square table on which lay a double desk.*

На відміну від терміналу 'предметність', обсяг терміналу 'тривимірність' є обмеженим і чітко визначеним. Його формують значення 'висота', 'ширина' та 'довжина', що об'єктивуються прийменниками та прислівниками просторової семантики *on, in, at, behind, between, above* тощо.

Структура фрейму опис інтер'єру

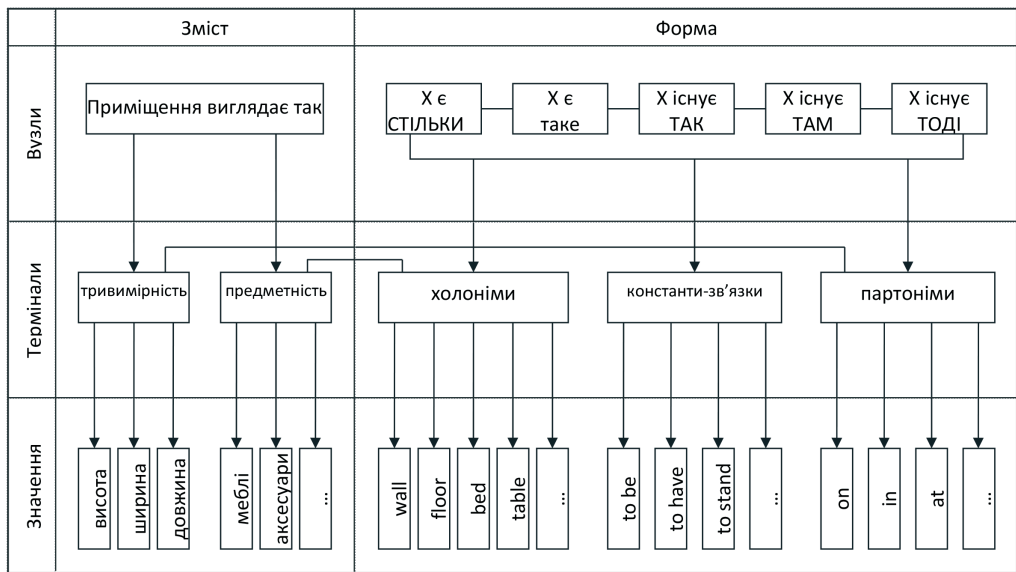

Рис. 1. Фреймова модель інтратекстових описів інтер'єру

Пор.: *A bookcase had been made in an alcove by means of shelves of white wood. The bed was clothed with white bedclothes and a black and scarlet rug covered the foot. A little hand-mirror hung above the washstand and during the day a white-shaded lamp stood as the sole ornament of the mantelpiece. The books on the white wooden shelves were arranged from below upwards according to bulk.*

Термінал 'константи-зв'язки' не має корелятив змістового плану. Його значеннями виступають дієслівні лексеми переважно неакціональної семантики – статуальні (*to be, to stand, to lie, to hang*), партитивні (*to belong, to consist*), посесивні (*to have*) та ін. Пор.: *There was the panelled drawing-room, where the huge chintz-covered arm-chairs stood, oases of comfort among the austere flesh-mortifying antiques.*

Отже, фреймова модель опис інтер'єру являє собою трирівневу мережу, утворювану вузлами змістового і формального плану та пропозитивними зв'язками

між ними. Верхній шар мережі складають чітко визначені й незмінні суперординаційні вузли – образ ситуації ('приміщення виглядає так') і набір відповідних пропозицій ('X є СТИЛЬКИ', 'X є TAKE', 'X існує TAK', 'X є/існує TAM', 'X є/існує ТОДІ'). Низхідні рівні посідають термінали та їх значення, зумовлені онтологічною й семіотичною структурами інтратекстових описів інтер'єру.

У перспективі подальших досліджень доцільним видається вивчення концептуального контенту інтратекстових описів інтер'єру з метою встановлення їх лінгвокультурних та індивідуально-авторських особливостей.

Бібліографічні посилання

1. **Дмитриевская Л.Н.** Словесная живопись в русской прозе XIX – начала XX века : автореф. дис. на соискание ученой степени д. филол. н.: спец. 10.01.01 «Русская литература» / Л.Н. Дмитриевская // Литературный институт имени А.М. Горького. – М., 2013. – 36 с.
2. **Жаботинская С.А.** Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети / С.А. Жаботинская // *Zlovo z perspektywy jezykoznawcy i tlumacza* / за ред. Pstyga, Alicja. – Том II. – Gdansk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. – С. 53–62.
3. **Коляденко О.О.** Термін фрейм у лінгвістиці / О.О. Коляденко // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2 (1). – С. 139–143.
4. **Кубрякова Е.С.** Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики // *Известия АН. Серия литературы и языка*, том 63, № 3. – М., 2004. – С. 3–12.
5. **Лобанова Г.А.** Описание как доминанта повествовательной структуры : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. н. : спец. 10.01.08 «Теория литературы. Текстология» / Г.А. Лобанова // Российск. гос. гум. ун-т. – М., 2010. – 26 с.
6. **Русакова Н.В.** Темпоральные (лексические) и референциальные свойства текста типа «описание» : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. н. : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н.В. Русакова // Бурятск. гос. ун-т. – Улан-Удэ, 2010. – 26 с.
7. **Селіванова О.О.** Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. **Трусов Ю.В.** К проблеме художественного образа в дизайне интерьера / Ю.В. Трусов // *Вестник Адыгейск. гос. ун-та. Серия 2: Филология и искусствоведение*. – 2010. – № 1(55). – С. 252–256.
9. **Хамаганова В.М.** Семиотическая основа текста типа «описание» / В.М. Хамаганова // *Вестник Иркутск. гос. лингв. ун-та*. – Серия «Филология». – 2013. – № 3 (24). – С. 17–22.
10. **Goffman E.** Frame analysis: An essay on the organization of experience / E. Goffman. – Boston : Northeastern University Press, 1986. – 589 p.
11. **Minsky M.** A Framework for Representing Knowledge / M. Minsky [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://web.media.mit.edu/~minsky/>

Надійшла до редколегії 01.11.2015

УДК 821.111-1.09

В. Ю. Блошко
В. Ю. Блошко
V. Yu. Bloshko

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ВЗАЄМОДІЯ КОНЦЕПТІВ «TIME» ТА «LOVE»
У ВІРШІ «LOVE SONGS IN AGE» ФІЛІПА ЛАРКІНА
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КОНЦЕПТОВ «TIME» И «LOVE»
В СТИХОТВОРЕНИИ «LOVE SONGS IN AGE» ФИЛИПА ЛАРКИНА
THE INTERACTION OF CONCEPTS «TIME» AND «LOVE»
IN THE VERSE «LOVE SONGS IN AGE» BY PHILIP LARKIN**

Запропоновано інтерпретацію концептів «love» і «time», а також розглянуто їх взаємодію у вірші англійського поета Філіпа Ларкіна «Love Songs In Age», який входить у збірку «The Whitsun Weddings». Метою статті є аналіз репрезентантів концептів «love» і «time» на прикладі вірша «Love Songs In Age» і способи їх перетину. Концепти «love» і «time» є одними з ключових в англійській мовній картині світу. Аналіз даних концептів дає можливість визначити особливості індивідуальності поета, адже в його творчості вони отримали нове наповнення. Необхідність їх аналізу впливає з їхньої постійної репрезентації у творах Ф. Ларкіна.

Теоретичною базою для статті стали роботи С. О. Аскольдова, Н. Ю. Шведової, С. К. Хассана, Т.М. Красавченко, В. Ганіна та ін., які допомогли визначити теоретичні засади, на які спиратиметься подальший аналіз тексту вірша.

Мовна картина світу відображає численні зв'язки та реалії навколишнього світу за допомогою мовних засобів. Вона пов'язана з особливостями соціокультурного феномена, що відображають форми сприйняття світу та поведінки певного колектива. У вірші Філіпа Ларкіна функціонують такі базові концепти, як «love» і «time». Ці концепти не є індивідуально-авторськими, але у Ф. Ларкіна вони отримали нове забарвлення: за допомогою простих слів, використовуючи усі можливості синтаксису, ритму, рими, поет передає найменші нюанси змісту доступною для читача мовою, вступає з ним у діалог.

Ключові слова: концепт, поняття, мовна картина світу, «Рух», Ларкін.

Предложена интерпретация концептов «love» и «time» и рассмотрено их взаимодействие в стихотворении английского поэта Филипа Ларкина «Love Songs In Age», которое входит в сборник «The Whitsun Weddings». Целью статьи является анализ репрезентантов концептов «love» и «time» на примере стихотворения «Love Songs In Age» и способы их пересечения. Концепты «love» и «time» являются одними из ключевых концептов в английской языковой картине мира. Анализ данных концептов дает возможность определить особенности индивидуальности поэта, так как в его творчестве они получили новое наполнение. Необходимость их анализа исходит из их постоянной репрезентации в произведениях Ф. Ларкина.

Теоретической базой для статьи послужили работы С. А. Аскольдова, Н. Ю. Шведовой, С. К. Хассана, Т. Н. Красавченко, В. Ганина и других, которые помогли определить теоретические принципы, на которых будет основываться последующий анализ текста стихотворения.

© Блошко В. Ю., 2016

Языковая картина мира отображает многочисленные связи и реалии окружающего мира, используя языковые средства. Она связана с особенностями социокультурного феномена, которые отражают формы восприятия мира и поведения определенного коллектива. В стихотворении Филипа Ларкина функционируют такие базовые концепты, как «love» и «time». Эти концепты не индивидуально-авторские, но по-новому окрашены: при помощи простых слов, используя все возможности синтаксиса, ритма и рифмы поэт передает наименьшие нюансы содержания доступным для своего читателя языком и вступает с ним в диалог.

Ключевые слова: концепт, понятие, языковая картина мира, «Движение», Ларкин.

The article offers the interpretation of concepts «love» and «time» and their interaction in the verse «Love Songs In Age» (from «The Whitsun Weddings») by English poet Philip Larkin. The aim of the article is to analyse the representants of concepts «love» and «time» on the example of the verse «Love Songs In Age» and the ways of their interaction. The concepts «love» and «time» are the key ones in the English language model of the world. The analysis of the concepts gives the opportunity to determine the peculiarities of the individuality of the poet as in his creation they are interpreted in some new ways if compared with those accepted. The necessity to analyse them is aroused by their constant representation in Ph. Larkin's verses.

The theoretical grounds for the article are the works by S. O. Askoldov, N. Yu. Shvedova, S. K. Hassan, T. M. Krasavchenko, V. Hanin, etc., which helped to determine the theoretical principles which are basic for the further analysis of the verse text.

Language model of the world shows numerous relations and realia of the world with the help of different language means. It is closely associated with the peculiarities of socio-cultural phenomenon which reflect the forms of world realization and the behaviour of the particular group of people. «Love» and «time» are those basic concepts which function in the verse by Philip Larkin. These concepts are not individual to the poet but Larkin gave them new colouring: with the help of simple words and using all the means syntax, rhythm and rhyme offer, the poet transfers the finest tints of the contents to his readers using the language which is understandable.

Keywords: concept, notion, language model of the world, «Movement», Larkin.

Здійснено спробу інтерпретації концептів «love» та «time» та їх взаємодії у вірші «Love Songs In Age» Філіпа Ларкіна, який входить у збірку «The Whitsun Weddings».

Наприкінці XX століття виникає необхідність у терміні, за допомогою якого можна б було позначити змістовний бік мовного знака, показати зв'язок між мовою та культурою, відобразити в понятті специфіку сприйняття того чи іншого поняття певним етносом. Таким чином, виникає термін «концепт». Власне, цей термін не є новим, він з'явився у 1928 році у статті С. О. Аскольдова «Концепт і слово», де під концептом автор розумів «розумове утворення, яке замінює нам у процесі мислення невизначену множину предметів одного і того самого роду» [1, с. 279].

Спочатку «концепт» сприймався як синонім слова «поняття». «Лінгвістичний літературний словник» під редакцією В. М. Ярцевої визначає ці два терміни як синоніми [7]. Однак на сьогоднішній день ці терміни майже не виступають як синонімічні, але як терміни, що належать до різних наук: «поняття» – це термін, що використовується переважно в логіці та філософії, в той час як «концепт» закріпився в культурології [2].

Мова – це один із засобів доступу до свідомості людини, до її концептосфери, до змісту та структури концептів як одиниць мислення.

Існує декілька трактувань терміна «концепт», однак у даній статті будемо спиратися на визначення, що запропонувала Н. Ю. Шведова: «Концепт – це змістовний бік словесного знака..., за яким стоїть поняття (тобто ідея, що фіксує істотні властивості реалій та явищ, які можна зрозуміти, а також відносини між ними), що належить розумовій, духовній чи життєво необхідній матеріальній сфері існування людини» [4].

Кохання – одне з базових почуттів. У той же час кохання – це один з основних концептів культури, тобто обумовлена культурою базова одиниця картини світу, що має екзистенціальне значення як для окремої людини, так і для лінгвокультурного суспільства в цілому. І тому цей концепт розглядається як один з основних емоційних концептів [3].

Концепти кохання та часу були описані багатьма дослідниками, які вивчають творчу спадщину Філіпа Ларкіна: М. Кейнс, Р. Прайс, С.К. Хассан, Т.Н. Красавченко, В. Ганін та ін. Ці концепти присутні у творчості Ларкіна та інших поетів «Руху», до яких належав поет. Поети «Руху» писали про буденне життя поствоєнної Англії такою ж буденною, реалістичною мовою [6, с. 7]. Концепти кохання та часу виражаються за допомогою різних засобів.

У вірші «Love Songs In Age» Філіпа Ларкіна функціонують такі базові лінгвокультурні концепти, як «love» та «time», які тісно переплітаються, таким чином формуючи одне ціле, яке, у свою чергу, дуже важко розбити на складові.

Цей вірш оповідає історію вдови (можливо, матері поета), яка випадково натрапляє на старі ноти. Ця знахідка повертає жінку до минулих днів її юності, як «spring woken tree». Однак потім вона розуміє, що її молодість вже пішла, що її кохання не пережило ці роки, на відміну від пісень, де йдеться про вічне кохання.

Кожна людина бодай раз у житті зустрічається з коханням, яке залишає слід у серці і яке виринає з глибин пам'яті при найменшому нагадуванні. Це диво дарується кожному. Багато що залежить від людини, адже через її нерозсудливі вчинки або надумані принципи кохання можна втратити, загубити у швидкоплинному русі життя.

Вірш «Love Songs In Age» починається словами: «She kept her songs, they took so little space,/The covers pleased her...» У цих рядках за допомогою метафори поет порівнює пісні з почуттями. Так, дійсно, інколи кохання хочеться виразити віршами, піснями. Народжуючись, вони стають, так би мовити, гімном кохання. Поки кохання живе, ці пісні дарують радість, вони допомагають проносити почуття крізь час. Інколи кохання втрачається. Це може не залежати від людини, а може бути прямо пов'язане з гордістю або нездатністю переступити через себе. Кохана людина зникає, але казка, подарована нею, залишається. Можна сховати почуття за ширмою часу («they took so little space,/the covers pleased her...») – метафора, адже ширми, як і час, відділяють нас від чогось), як це і робить героїня цього вірша, і буде здаватися, ніби все закінчилося. Але кохання має дивну властивість: його не можна вбити, воно стає невід'ємною частиною нашого серця. Для того щоб підкреслити, наскільки давно трапилася ця історія, Ларкін використовує епітети. Однак пісні чекають у глибині серця, щоб однієї миті відіграти його: «so they had waited, till in widowhood/ she found them, looking for something else, and

stood.» Причому згадуються вони у найбільш неочікувані моменти, коли наявних передумов для цього, здається, немає.

Пісні, як уособлення почуттів, є цікавим прийомом, який застосував поет. Це те нематеріальне, що виходить з нашого серця. В кожного ця пісня своя. Навіть двоє людей, закоханих один в одного, «співають» по-різному. Отже, синонім для слова «любити» – це «співати».

Філіп Ларкін був майстром використання епітетів. Декілька влучних порівнянь – і відразу можна відтворити загальну картину того, що відбувалося в житті ліричної героїні. Ширми (the covers) були зображені в різних ракурсах та різних середовищах: одна лежала на сонці («one bleached from a lying in a sunny place», отже, це щасливі моменти життя, адже сонце асоціюється із щастям та світлою стороною життя), інша була брудна («one marked in circles by a vase of water», проблеми, які трапляються в житті, не можуть не залишити свого сліду на серці людини), одну навіть героїня відремонтувала, а донька її розмалювала («one mended, when a tidy fit had seized her./and coloured, by her daughter...»), отже, втрата тих почуттів була замінена турботою про родину, причому за допомогою слова «fit» у даному випадку поет має на меті продемонструвати, що ця жага до порядку героїні є раптовою та надмірною, а тому – нічим іншим, як бажанням заповнити свої пусті дні чимось важливим). Поет нам показує, що можна тікати від своїх почуттів та ховати їх у глибинах свого серця. І відразу випливає питання: а чи добре це та чи потрібно? Адже навіть найменший звук, колір, запах може віднести до минулого, викликати вир емоцій, які вже, здавалося б, поринули глибоко в минуле і вже не з'являться на поверхні: «Relearning how each frank submissive chord / Had ushered in / Word after sprawling hyphenated word...» І вже згадалося те, що зникло і, як здавалося, було поховано в глибинах пам'яті. І любов, ця пісня серця, починає видавати перші акорди, не усвідомлюючи, що вже пройшло багато часу.

І, мабуть, найдивніше та найпрекрасніше те, що це почуття назавжди залишається юним, живим, щирим, багатообіцяючим, таким, що не знає часу: «And the unfailing sense of being young / spread out like a spring-woken tree... / That certainty of time laid up in store / as when she played them first». В ньому присутня свіжість, яка так часто зникає вже в самих стосунках.

Далі у вірші з'являється натяк на зелений колір, символом якого виступає дерево, яке тільки-но пробудилося від зимового сну і ще повне життя. За допомогою персоніфікації поет на прикладі дерева хоче показати нам, що життя циклічне і те, що вже нібито залишилося позаду, все одно повернеться. І, незважаючи на те, якою лютою та холодною була зима, це творіння природи буде довірливо простягати свої віти до сонця знову і знову. Тобто, що б не сталося з людиною, вона відчуватиме щиру насолоду, коли усвідомить, що життя триває і у неї є можливість знову жити. І тут поет протиставляє ці кольори тим, що у першій строфі були бляклыми і більш схожими на пил, який міг назбиратися впродовж років («one bleached from a lying in a sunny place»).

Час минав, а серце відмовлялося це помічати. Воно вірило і не переставало сподіватися, що усі мрії та надії збудуться. Тіло змінилося, воно грає за правилами, які встановлює час. Душа ж співає, для неї час – це ніщо, вона вічна. Тому серце так швидко все згадало і, як і в перший раз, усе відчуло. Іноді здається, що кохання не може зникнути, і людина перестає цінувати близьких. Саме тоді доля дає жахливий урок, який випав і на долю героїні цього вірша – це втрата коханої

людини. І неважливо, чи давно в неї був чоловік, чи давно вона стала вдовою і в неї залишилася від нього донька. Час для почуттів – це секунди, які пролітають швидше падаючої зірки, але, на відміну від неї, вони ніколи не згасають. І ось, в один момент згадавши забуті ноти свого кохання, вона заново пережила це почуття, яке «*broke out, to show/ its bright incipience sailing above,/ still promising to solve and satisfy,/ and set unchangeable in order.*» Отже, усі обіцянки та надії ще досі були живі, хоч і приховані, і немов чекали, коли ж їх нарешті будуть втілювати в життя.

І знову автор застосовує персоніфікацію («*its bright incipience sailing above,/ still promising to solve and satisfy,/ and set unchangeable in order.*») задля того, аби ще раз підкреслити важливість кохання та почуттів у житті людини. Іноді вони приносять біль, але без них повноцінне існування неможливе.

«Для Ларкіна початок любові – це нібито сонце, яке виходить із-за хмар. Його ще не видно, але сяйво на краях хмар віщає сонячний день. Це ще й сподівання на близьку радість та здійснення мрії» [6, с. 30–31].

Для серця не існує минулого часу; незалежно від обставин та подій, які відбуваються у житті, промінь кохання ніколи не згасає у ньому. Однак розуміння того чи іншого вчинку іноді приходить занадто пізно. На жаль, не все в цьому світі залежить від людини, а розплата іноді є занадто гіркою.

Згадати усі мрії, надії, сподівання та відчуття і потім «*to pile them back, to cry,/ was hard, without lamely admitting how/ it had not done so then, and could not now.*»

Концепт «time» можна віднести до філософських категорій та універсальних категорій культури [3].

Слово «time» в англійській мові має такі значення: 1) часовий проміжок, що вимірюється хвилинами, годинами, можливість для якихось дій [8]; 2) кількість часу, що є в розпорядженні когось; 3) епоха, певний період в історії; 4) зручний/ незручний, відповідний термін для чогось [9]; а також 5) система виміру; 6) закінчення періоду ігрового часу в спортивних змаганнях [8]; 7) провести час у в'язниці, нести покарання; 8) такт, ритм (у музиці) [9].

У Ларкіна «time» – це і часовий проміжок: «*Love songs in age*», тобто «*in age*», «назавжди», що для жінки – вічність, а для історії лише мить; і кількість часу: «*So they had waited, till in widowhood/ She found them*», тобто «*widowhood*» – це той час, що є в розпорядженні жінки до її смерті, а також

And the unfailing sense of being young
Spread out like a spring-woken tree, wherein
That hidden freshness, sung,
That certainty of time laid up in store
As when she played them first... [5, с. 8]

тобто «*the unfailing sense of being young*» чекало, поки в жінки з'явиться час чи нагода і вона згадає свою молодість і часи, коли була щасливою.

Концепт «time» реалізується також через вибір кольорів, які поет обирає для зображення того, що є в житті героїні зараз (кольори бляклі, брудного відтінку: «*bleached*», «*marked in circles*») і її почуттів та життя, коли все тільки починалося (кольори яскраві, сяючі: «*bright*», «*brilliance*»).

Кохання дається як винагорода за здатність чекати, вірити та сподіватися. Причини, з яких героїня втратила свого коханого, читачеві невідомі, але її пісні чекали на неї, щоб врешті-решт відкрити їй гірку правду про втрачене щастя.

Своїм віршем Філіп Ларкін ніби хотів застерегти своїх читачів від помилки, яку часто допускає кожна людина: ми вважаємо, що в нас буде час на все і легко відпускаємо дорогих нам людей, гадаючи, що ще встигнемо все виправити. Але життя – це річ непередбачувана й інколи занадто коротка. Тому перш ніж відпустити людину або закрити двері самому, варто зрозуміти, що ці почуття можуть назавжди зникнути за стіною часу. І пізніше лише наша пам'ять зможе відтворити на короткий період часу ті секунди щастя, які могли б тривати вічно.

Кохання та час переплелися в одне ціле в цьому вірші, як і в самому житті.

Синтаксична будова вірша також є цікавою для розуміння авторської думки та повідомлення читачеві. У вірші 24 рядки і лише 3 завершених речення. Причому перше речення найбільше – воно займає усю першу строфу і майже усю другу. Це речення оповідає про те, що сталося з піснями та що вони пробудили в душі героїні. Друге речення менше від першого і займає більшу частину третьої строфи. Тут йдеться про те, що почуття залишилися такими самими і, можливо, все ще можна змінити. Третє речення найменше. Воно ніби велика крапка, яку ставить героїня : «It had not done so then, and could not now.»

За допомогою такої побудови вірша Філіп Ларкін створює відчуття так званої «сніжної лавини» або «цунамі». Спочатку йде зародження чогось могутнього та сильного (це знахідка пісень), потім ми бачимо кульмінацію (почуття повертаються, даючи надію на щасливе завершення), а потім – лише уламки життя, які, на жаль, вже докупити не скласти. Неймовірно щасливе, але в той же час жахливе видовище.

У даному вірші поет критикує сучасний підхід до кохання, де кохання – це лише «glaze», хоча в останній строфі Ларкін наголошує, що саме засади кохання мають цінитися суспільством, а не ілюзії.

Таким чином, у вірші «Love Songs In Age» Філіп Ларкін описує життя однієї жінки, яке в той же час схоже на життя будь-якої іншої людини, і за допомогою використання займенника «she» поет наближує цю схожість. У той же час немає жодного натяку на коханого героїні. В останніх рядках поет взагалі пропускає займенник «her»:

...So
To pile them back, to cry,
Was hard, without lamely admitting how
It had not done so then, and could not now [5, с. 8].

Цей прийом надає ситуації ще більш узагальненого та філософського характеру.

Ларкін має талант писати про конкретну людину або ситуацію, яка в той же час є знайомою кожному. Мабуть у цьому і є головна риса творчості Ларкіна – уміння звертатися до серця кожного читача без використання «гарних» та «підходящих» слів та надскладних зворотів. Крім того, поет майстерно володіє поетичною технікою та має чудове відчуття форми. Він максимально використовує можливості синтаксису, ритму, рими, щоб передати найменші нюанси змісту. А

найголовнішою рисою Філіпа Ларкіна є те, що він ніколи не забуває про свого читача, а розмовляє з ним, прирівнює себе до читача, запрошує до спільного роздуму, і в той же час підштовхує до того, щоб не просто спостерігати, а осмислювати та аналізувати.

Бібліографічні посилання

1. **Аскольдов С. А.** Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. – М. : Academia, 1997. – С. 267–279.
2. **Колшанский Г. В.** Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Либроком, 2013. – 124 с.
3. **Лихачёв Д. С.** Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 5–15.
4. **Ляпин С. Х.** Концептология : к становлению подхода / С. Х. Ляпин // Концепты. Научные труды Центроконцепта. – Архангельск : Изд-во Поморск. гос. ун-та, 1997. – С. 11–35.
5. **Мартинюк А. П.** Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці / А.П. Мартинюк // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – Ужгород, 2006. – С. 92–107.
6. **Полужин М. М.** Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості / М.М. Полужин // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. праць. – Ужгород : Ліра, 2005. – С. 5–20.
7. **Фрумкина Р. М.** Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога / Р. М. Фрумкина // Научно-техническая информация РАН. Серия 2 : Информационные процессы и схемы. – № 3. – М. : Наука, 1992. – С. 1–8.
8. **Collins English Dictionary and Thesaurus** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.collinsdictionary.com>
9. **Compact Oxford English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://oxforddictionaries.com> (дата звернення 18.10.2015). – Назва з екрана.
10. **Fillmore Ch.** Case for Case / Ch. Fillmore. – Ohio : Ohio State University, 1967. – 136 p.
11. **Fodor J. A.** Concepts Where Cognitive Science Went Wrong / J. A. Fodor. – Oxford : Clarendon Press, 1998. – 186 p.
12. **Macmillan English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macmillandictionary.com>
13. **Schwarz M.** Einführung in die kognitive Linguistik / M. Schwarz. – Tübingen / Basel : Francke, 1996. – 238 s.
14. **The American Heritage Dictionary of the English Language** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://natahaus.Ru>

Надійшла до редколегії 09.11.2015

УДК 811

Л. Я. Брославська

Л. Я. Брославская

L. Ya. Broslavska

*Харківська гуманітарно-педагогічна академія**Харьковская гуманитарно-педагогическая академия**Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy*

**НОМИНАТИВНИЙ ПРОСТІР КОНЦЕПТУ WAR / ВІЙНА
В АМЕРИКАНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
НОМИНАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО КОНЦЕПТА WAR / ВОЙНА
В АМЕРИКАНСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА
NOMINATIVE SPACE OF THE CONCEPT WAR
IN AMERICAN PICTURE OF THE WORLD**

Концепт WAR / ВІЙНА об'єктивується в американському художньому дискурсі лексемою *war* (*n.*) та її сорок одним синонімом.

Номінативний простір концепту на вербальному рівні постає як лексико-семантичне поле «War», мотивоване інтегральною семою, що входить до внутрішньої форми «знешкодити, воювати, перемогти». За своїми диференційними семами усі компоненти можна структурувати у вигляді трьох мікрополів «State of Armed Conflict», «Situation of Antagonism» і «Art of War». Мікрополе «State of Armed Conflict» мотивоване семантичною ознакою «стан збройного конфлікту», що об'єктивує вороже військове протистояння двох або більше сторін з метою подолання одне одного або захоплення переваги. До складу мікрополя «State of Armed Conflict» входять розширення «Period of Hostilities», «Particular Armed Conflict», «Legal State of War». Мікрополе «Situation of Antagonism» поєднано гіперсемою «ситуація протистояння», що вказує на стан неозброєної відкритої конфронтації. До складу мікрополя «Situation of Antagonism» входять розширення «Campaign», «Business Struggle» «Contest» і «Quarrel». Мікрополе «Art of War» поєднує лексеми-синоніми зі спільним значенням «методи / мистецтво ведення війни», що вказує на теоретичні знання про війну та їх реалізацію у професійній діяльності.

Компоненти поля, що входять до складу мікрополя «State of Armed Conflict», утворюють центр лексико-семантичного поля «War», лексеми, що входять до складу мікрополів «Situation of Antagonism» і «Art of War», формують периферію поля.

Ключові слова: концепт, номінативний простір, лексико-семантичне поле, американська мовна картина світу.

Концепт WAR / ВОЙНА объективируется в американском художественном дискурсе лексемой *war* (*n.*) и ее сорок одним синонимом.

Номинативное пространство концепта на вербальном уровне выступает в качестве лексико-семантического поля «War», мотивированного интегральной семой, что входит во внутреннюю форму «обезвредить, воевать, победить». По своим дифференциальным семам все компоненты можно структурировать в виде трех микрополей «State of Armed Conflict», «Situation of Antagonism» и «Art of War». Микрополе «State of Armed Conflict», мотивировано семантическим признаком «состояние вооруженного конфликта», что объективирует враждебное военное противостояние двух или более сторон с целью преодоления друг друга или захвата преимущества. В состав микрополя «State of Armed Conflict» входят расширения «Period of

Hostilities», «Particular Armed Conflict», «Legal State of War». Микрополе «Situation of Antagonism» об'єднено гіперсемой «ситуация противостояния», що указує на стан невооруженої відкритої конфронтації. В склад микрополя «Situation of Antagonism» входять розширення «Campaign», «Business Struggle» «Contest» і «Quarrel». Микрополе «Art of War» об'єднує лексеми-синоніми з загальним значенням «методи / мистецтво ведення війни», що указує на теоретичні знання о війні і їх реалізацію в професійній діяльності.

Компоненти поля, входять в склад микрополя «State of Armed Conflict», образують центр лексико-семантичного поля «War», лексеми, входять в склад микрополів «Situation of Antagonism» і «Art of War», формують периферію поля.

Ключевые слова: концепт, номинативное пространство, лексико-семантическое поле, американская языковая картина мира.

The concept WAR is released in American artistic discourse by the lexeme *war* (*n.*), which has forty one synonyms, belonging to different parts of speech.

The semes, combined according to the similar characteristics, form the nominative space of the concept, which appears as the lexical-semantic field «War» at the verbal level. It is motivated by the integrated seme, which is included into the inner form «neutralize, fight, win». According to their differential semes all components can be structured in three microfields «State of Armed Conflict», «Situation of Antagonism» and «Art of War». Each microfield is structured on the basis of the center – periphery and characterized by the included subcomponents, that are combined and partially overlap. It determines the radial-chain system of the lexical-semantic field «War». The microfield «State of Armed Conflict», motivated by the semantic feature «state of armed conflict», which releases a hostile military confrontation between two or more parties to overcome one another or capture benefits. The microfield «State of Armed Conflict» includes the subcomponent «Period of Hostilities», motivated by the seme «period of warfare», which indicates the period of warfare, the subcomponent «Particular Armed Conflict», where a specific military conflict gets the nomination – a proper name, written from the capital letter, and the subcomponent «Legal State of War», motivated by the semantic feature «official state of war, declared at the diplomatic level». The microfield «Situation of Antagonism», motivated by the semantic feature «conflict situation», that indicates the status of unarmed open confrontation. The microfield «Situation of Antagonism» includes the subcomponent «Campaign», motivated by the seme «campaign against / for something», which indicates an organized struggle against negative phenomena of a society, the subcomponent «Business Struggle», motivated by the seme «competition in business», that actualizes different manifestations of conflict / competition in business, the subcomponent «Contest», motivated by the semantic feature «rivalry / competition» (in sports, etc.) between two or more parties, and the subcomponent «Quarrel», motivated by the seme «bitter argument / quarrel / disagreement». The microfield «Art of War» combines synonymous with the meaning «methods / art of war», which indicates the theoretical knowledge about a war and its realisation in professional activities.

The components of the field, making up the microfield «State of Armed Conflict», form the center the lexical-semantic field «War», lexemes, which are part of microfields «Situation of Antagonism» and «Art of War», form the periphery of the field.

Keywords: concept, nominative space, lexical-semantic field, American picture of the world.

Сучасна лінгвістика виходить із розуміння концепту як ментального утворення, абстрактної сутності, що втілює досвід сприйняття фізичного об'єкта, певної події у свідомості людини й ширше – у картині суспільства.

Об'єктом нашого дослідження є номінації концепту WAR / ВІЙНА – одного з ключових концептів сучасної американської мовної картини світу (далі – MKC).

Предметом дослідження обрано номінативний простір концепту WAR / ВІЙНА в MKC американців.

Мета цієї роботи полягає у побудові номінативного простору концепту WAR/ ВІЙНА в MKC американців.

Концепт WAR / ВІЙНА об'єктивується в американському художньому дискурсі лексемою *war* (*n.*) та її синонімами, разом з тим «концепт є значно ширшим, ніж лексичне значення» [3, с. 6], тобто значення однієї лексеми. У свою чергу, «концепти є посередниками між словами та екстралінгвістичною дійсністю, значення слова не може бути зведене тільки до одного концепту» [8, с. 395–396], але ключова лексема найбільш повно його об'єктивує: вона включає найбільшу кількість сем – мінімальних неподільних одиниць, що вміщують значення слова [6, с. 133]. Семи, у свою чергу, включають семантичні розширення. Центральною та головною у структурі семи є гіперсема – спільна сема, яка є властивою багатьом одиницям класу [2, с. 450].

Семи, груповані за спільними характеристиками, утворюють номінативний простір концепту, який на вербальному рівні постає як лексико-семантичне поле (далі – ЛСП) – «множина слів, які об'єднані спільним змістом, або, кажучи більш конкретно, мають спільну нетривіальну частину у тлумаченні» [6, с. 158]. Мовні одиниці відображають понятійну, предметну чи функціональну схожість явищ, які об'єктивуються ними [4, с. 99]. Зв'язки між лексемами, що більшою чи меншою мірою презентують певний концепт, можна графічно зобразити через польову структуру. Поле – провідна структура, що організовує тезаурус мови [7, с. 69]. ЛСП є «ієрархічною структурою великої кількості лексичних одиниць, що об'єднані спільним (інваріантним) значенням і відбивають у мові певну понятійну сферу. Воно є складним переплетінням елементів різних частин мови, що показують, як результати пізнавальної діяльності мислення фіксуються у мові.

До ядра поля належать лексеми, семний склад яких найбільш повно характеризує інтегральні ознаки поля [1, с. 47–48]. На периферії розташовані одиниці з найменшим набором цих ознак та наявністю диференційних сем. Разом з тим окремі лексеми різняться за диференційними ознаками, утворюючи мікрополя у межах більш широкого поля, хоча між окремими полями «не завжди існують чіткі межі, а окремі слова потрапляють до багатьох різних семантичних полів» [6, с. 168], тобто має місце часткове накладання (перетин) мікрополів.

На сьогоднішній день найбільш поширене тлумачення ЛСП акцентує такі властивості: 1) семантичні відносини (кореляції) між словами, що складають його; 2) системний характер цих відносин; 3) взаємозалежність і взаємовизначеність лексичних одиниць; 4) відносна автономність поля; 5) безперервність позначення його змістового простору; 6) взаємозв'язок семантичних полів у межах усієї лексичної системи (усього словника та тезауруса) [4, с. 99].

За нашими даними аналізу словників і тезаурусів англійської мови виокремлено 41 синонім лексеми *war* – імені концепту WAR / ВІЙНА: *altercation* (*n.*), *antagonism* (*n.*), *argument* (*n.*), *attack* (*n.*, *v.*), *battle* (*n.*, *v.*), *belligerency* (*n.*), *blockade* (*n.*, *v.*), *bloodshed* (*n.*), *campaign* (*n.*, *v.*), *clash* (*n.*, *v.*), *combat* (*n.*, *v.*), *competition* (*n.*), *conflict* (*n.*, *v.*), *contention* (*n.*, *v.*), *contest* (*n.*, *v.*), *crusade* (*n.*, *v.*), *defence* (*n.*), *disagreement* (*n.*), *dogfight* (*n.*, *v.*), *drive* (*n.*), *engagement* (*n.*), *enmity* (*n.*), *expedition* (*n.*), *fight*

(n., v.), *hostility* (n.), *hostilities* (n.), *insurrection* (n.), *massacre* (n., v.), *mission* (n.), *offensive* (n., adj.), *operation* (n.), *rebellion* (n.), *revolt* (n., v.), *riot* (n., v.), *rising* (verbal noun), *scuffle* (n., v.), *skirmish* (n., v.), *strife* (n.), *struggle* (n., v.), *quarrel* (n., v.), *warfare* (n.), що є прямими номінаціями концепту.

Ці лексеми відповідно до диференційних сем утворюють ієрархію – ЛСП «War», у якому ядро, подане лексемою *war* (n.) та її синонімами, мотивоване інтегральною семою, що входить до внутрішньої форми «знешкодити, воювати, перемогти». За своїми диференційними семами усі компоненти можна структурувати у вигляді трьох мікрополів «State of Armed Conflict», «Situation of Antagonism» і «Art of War».

Кожне мікрополе, у свою чергу, структуроване за принципом центр – периферія, характеризується наявністю субкомпонентів з подальшими розширеннями, що поєднані та частково перетинаються. Цей фактор визначає радіально-ланцюжковий устрій ЛСП «War».

1. Мікрополе «State of Armed Conflict» мотивоване семантичною ознакою «стан збройного конфлікту», що об’єктивує вороже військове протистояння двох або більше сторін з метою подолання одне одного або захоплення переваги.

До складу мікрополя «State of Armed Conflict» входять розширення:

1.1. розширення «Period of Hostilities», умотивоване семою «період ведення військових дій», яка вказує на період ведення військових дій. Його об’єктивують лексеми синонімічного ряду з домінантою *conflict* – *attack*, *battle*, *blockade*, *campaign*, *combat*, *defence*, *dogfight*, *fight*, *warfare*, *hostilities*, *bloodshed*, *engagement*, *expedition*, *massacre*, *mission*, *offensive*, *operation*, наприклад:

Now that armed conflict is done with for the moment, another kind of conflict has got under way. And this time it's going to be a battle to the death, and not only here in Germany, but all over Europe, the Far East, right across your world and mine, Herr Knau /COHA: Michael Straight, Carrington, 1960/;

1.2. розширення «Particular Armed Conflict», де конкретний військовий конфлікт одержує номінацію – власну назву, що засвідчує її написання з великої літери: *World War II* – *Gulf War*, *War of Independence*, *Vietnam War*, *Trojan War*, наприклад:

Today when Freyberg stands stiffly at attention during public functions he is often attended by a stumpy, square-jawed chap who is generally conceded to have been the bravest soldier in World War II /COHA: James A. Michener, Return to Paradise, 1951/;

1.3. розширення «Legal State of War» мотивовано семантичною ознакою «офіційний стан війни, проголошений на дипломатичному рівні». Його об’єктивують лексеми синонімічного ряду з домінантою *belligerency* – *hostilities*, *aggression*, наприклад:

According to the Constantinople Treaty of 1888, if there is a state of belligerency between Egypt and any other country, that country is not permitted to use the canal. Even if the Israelis ask for their cargoes to pass through in other flagships, we have the full legal right to prevent it /COHA: Sadat: Keeping Some Options Open, 1975/.

2. Мікрополе «Situation of Antagonism» поєднано гіперсемою «ситуація протистояння», що вказує на стан озброєної відкритої конфронтації. До складу мікрополя «Situation of Antagonism» входять розширення:

2.1. розширення «Campaign», умотивоване семою «кампанія проти / заради чогось», що вказує на організовану боротьбу з негативними явищами суспільства: *campaign* – *operation*, *attack*, *struggle*, *battle*, *defence*, *insurrection*, *movement*, *mission*, *crusade*, *drive*, *rebellion*, *revolt*, *rising*, *riot*:

*They attacked my business methods, and that's here the newspaper campaign against me started. I was a traitor /COHA: William Carlos Williams, *In the Money*, 1940/;*

2.2. розширення «Business Struggle» мотивовано семою «суперництво у бізнесі», що актуалізує різні прояви протистояння / конкуренції у бізнесі. Це розширення номінують лексеми: *struggle – competition, rivalry, warfare*, наприклад:

It acts to accentuate the struggle for pecuniary reputability by visiting with a sharper disapproval all short coming and all evidence of shortcoming in point of pecuniary success [ABBY Lingvo];

2.3. розширення «Contest» мотивовано семантичною ознакою «суперництво / змагання» (у спорті тощо) між двома або більше сторонами: *contest – contention, competition, defence, rivalry, fight, warfare, tug-of-war*:

But in a contest between a Human and a Green Warrior, I know where I'd put my money [ABBY Lingvo];

2.4. розширення «Quarrel», мотивовано значенням «запекла суперечка / сварка / незгода» і втілюється лексемами: *quarrel – antagonism, argument, altercation, disagreement, clash, strife, hostility, enmity, scuffle, skirmish*:

*Now for God's sake don't let's start a quarrel over that /COHA: Eric Knight, *This Above All*, 1941/.*

3. Мікрополе «Art of War» поєднує лексеми-синоніми зі спільним значенням «методи / мистецтво ведення війни», що вказує на теоретичні знання про війну та їх реалізацію у професійній діяльності. Це розширення зумовлюють лексеми: *science – business, strategy, tactics, maneuvers*:

*He studied the science of war – the fundamental laws of which are as immutable as those of any other science – a fact which is always forgotten in peace times by civilians /COHA: *Saturday Evening Post*: Boothe Clare, *Ever Hear of Homer Lea*, 1941/.*

У цілому елементи трьох мікрополів та відповідних розширень ЛСП «War» частково накладаються та утворюють зони перетинів (рис. 1).

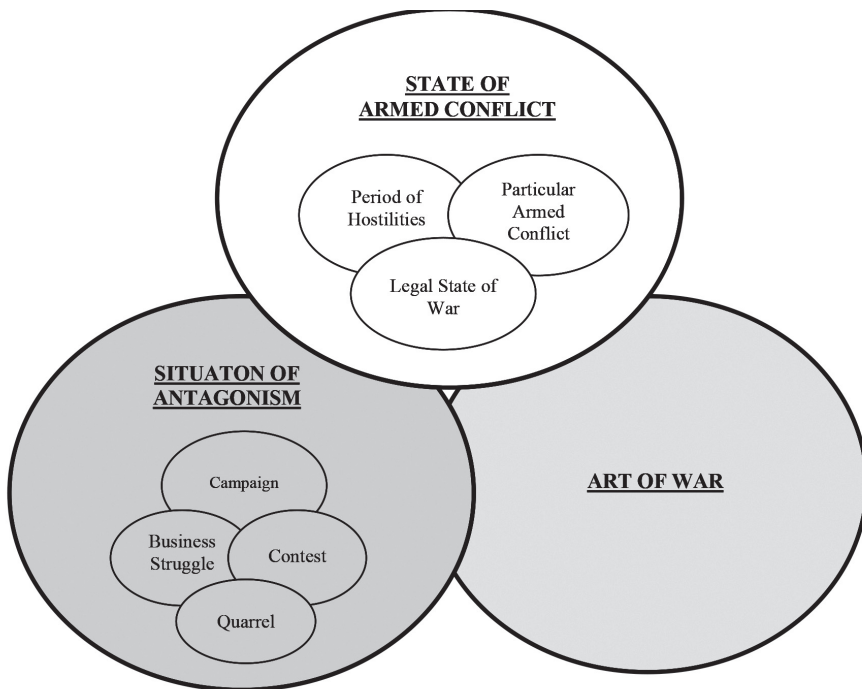

Рис.1. Лексико-семантичне поле «War»

Як свідчить наше дослідження, ЛСП «War» має 41 лексему, які належать до різних частин мови, та виступають синонімами імені концепту WAR / ВІЙНА лексеми *war* (n.). Вони мотивовані інтегральною семою «знешкодити, воювати, перемогти», яка входить до внутрішньої форми слова. Компоненти поля, що входять до складу мікрополя «State of Armed Conflict», утворюють центр ЛСП «War», лексеми, що входять до складу мікрополів «Situation of Antagonism» і «Art of War», формують периферію поля.

Перспективою дослідження є порівняння семантичного простору номінацій концепту WAR / ВІЙНА в американській МКС та семантичного простору номінацій ідіоконцепту WAR / ВІЙНУ дискурсі Е. Гемінгвея.

Бібліографічні посилання

1. **Бондарко А. В.** Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / **А. В. Бондарко**. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 208 с.
2. **Иванян Е. П.** Общее языкознание. Теория языка. Ч. 2. : курс лекций. – 2-е изд., стер. / Е. П. Иванян. – М. : ФЛИНГА, 2013. – 463 с.
3. **Карасик В. И.** Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград-Архангельск, 1996. – 260 с.
4. **Кобозева И. М.** Лингвистическая семантика : учебное пособие / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
5. **Кобозева И. М.** Лингвистическая семантика : учебник / И. М. Кобозева. – Изд. 4-е, стереотип. – М. : Либроком, 2009. – 352 с.
6. **Кронгауз М. А.** Семантика : учебник для вузов / М. А. Кронгауз. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 399 с.
7. **Шейна И. М.** Лексико-семантическое поле / как универсальный способ организации языкового опыта И. М. Шейна // Русская филология. – 2010. – № 2. – С. 69–72.
8. **Cruse D. A.** Prototype theory and lexical semantics // in Tsohadzidis S. L. (ed.) Meaning and prototypes : studies in linguistic categorization. – London : Routledge, 1991. – P. 382–402.

Надійшла до редколегії 09.11.2015

УДК 811.111'373

L. O. Glukhova

Л. О. Глухова

Л. А. Глухова

*Oles Honchar Dnipropetrovsk National University**Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара**Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара*

**ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ФРЕЙМУ *INTERNATIONAL AFFAIRS*
У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**
**ОСОБЕННОСТИ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ФРЕЙМА *INTERNATIONAL AFFAIRS*
В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**
PECULIARITIES OF VERBALIZATION OF THE FRAME *INTERNATIONAL AFFAIRS* IN MODERN ENGLISH

Розглянуто особливості вербалізації фрейму *INTERNATIONAL AFFAIRS* як однієї зі складових концепту *EDUCATIONAL MANAGEMENT* у двох варіантах сучасної англійської мови: британському й американському. Показано, що *освітній менеджмент* є молодого галуззю науки, яка досліджує особливості та принципи управління освітньою системою взагалі та кожним освітнім закладом зокрема. Визначено поняття *концепт* і *фрейм*. *Концепт* розглядається як ментальна одиниця, яка є мінімальним компонентом концептуальної картини світу кожного цивілізованого суспільства. *Фрейм* розглядається як система взаємопов'язаних та взаємозалежних концептів. Виявлено основні лексичні засоби, за допомогою яких фрейм *INTERNATIONAL AFFAIRS* актуалізується у сучасній англійській мові. Наведено мовні засоби, які репрезентують цей фрейм в англійській мові. Семантичну ідентичність лексем, що вербалізують фрейм *INTERNATIONAL AFFAIRS* в американському та британському варіантах англійської мови можна пояснити тим, що кожен ВНЗ є легальною організацією, невід'ємною частиною якої є міжнародне співробітництво. Крім того, було встановлено, що всі лексичні одиниці, які вербалізують цей фрейм у британському та американському варіантах сучасної англійської мови, належать до загальної лексики, а не спеціальної. Єдиною специфічною когнітивною рисою, яку вони мають, є *сфера освіти*.

Ключові слова: концепт, фрейм, вербалізація, освітній менеджмент, британський варіант англійської мови, американський варіант англійської мови.

Рассмотрены особенности вербализации фрейма *INTERNATIONAL AFFAIRS* как одной из составляющих концепта *EDUCATIONAL MANAGEMENT* в двух вариантах современного английского языка: британском и американском. Показано, что *образовательный менеджмент* является довольно молодой областью науки, которая исследует особенности и принципы управления образовательной системой в целом и каждым образовательным учреждением в частности. Определены понятия *концепт* и *фрейм*. *Концепт* рассматривается как минимальная единица, являющаяся минимальным компонентом концептуальной картины мира каждого цивилизованного общества. *Фрейм* рассматривается как система взаимосвязанных и взаимозависимых концептов. Выведены основные лексические средства, при помощи которых фрейм *INTERNATIONAL AFFAIRS* актуализуется в современном английском языке. Представлены языковые средства, которые репрезентируют данный фрейм в современном английском языке. Проанализированы общие и отличительные черты в средствах вербализации фрейма *INTERNATIONAL AFFAIRS*

в британском и американском вариантах современного английского языка. Семантическую идентичность лексических единиц, вербализирующих фрейм INTERNATIONAL AFFAIRS в современном английском языке можно объяснить тем, что каждый вуз является легальной организацией, неотъемлемой частью которой является международное сотрудничество. Кроме того, было установлено, что все лексические единицы, вербализирующие данный фрейм в современном английском языке, принадлежат к общей лексике, а не специальной. Единственной специфической чертой, которой они обладают, является *система образования*.

Ключевые слова: концепт, фрейм, вербализация, образовательный менеджмент, британский вариант английского языка, американский вариант английского языка.

The article deals with peculiarities of verbalization of the frame INTERNATIONAL AFFAIRS as one of the components of the concept EDUCATIONAL MANAGEMENT in two varieties of modern English: British English and American English. It has been shown that *educational management* is a young branch of science investigating the peculiarities and principles of running the system of education as a whole and every educational institution in particular. Such notions as the *concept* and *frame* have been defined in the article. The *concept* is considered to be a mental unity that is the minimum component of the conceptual worldview of every civilized society. A *frame* is considered to be a system of interconnected and interdependent concepts. It has been found out that the frame INTERNATIONAL AFFAIRS is actualized by an impressive number of lexical units in modern English. Lexical units representing the frame in modern English have been shown. Common and distinctive features of lexical means verbalizing the frame in British and American varieties of modern English have been shown. It has been concluded that the frame INTERNATIONAL AFFAIRS is actualized in modern English by a great number of linguistic means. The phenomenon of semantic identity of the lexemes verbalizing the frame INTERNATIONAL AFFAIRS in the American and British varieties of the English language can be explained by the fact that a HEI is a legal organization where international cooperation is an indispensable part. Besides, it has been identified that all the lexical units verbalizing the frame in British and American varieties of modern English refer to the general vocabulary of the English language, not the special one. The only cognitive feature that added to them is *the sphere of education*.

Keywords: concept, frame, verbalization, educational management, British English, American English.

Modern system of higher education is in the process of constant development, change and transformation. This process is caused by a number of different factors, including an attempt to unify and harmonize the European Higher Education Area and implement the Bologna process components into the academic process of higher educational institutions. Besides, the process of globalization that characterizes not only the modern sphere of higher education, but also all the other branches of social life, also plays its part here. Moreover, it influences the general conception of higher education management and the system of management of every particular higher educational institution as well.

The branch of science that investigates the peculiarities and principles of running the system of education as a whole and every educational institution in particular, defines the functions and qualities of a modern manager is called *educational management*. A number of studies within the branches of pedagogics, psychology and management are concerned with researching this new sphere of scientific knowledge.

It should be emphasized that *educational management* is not only a lexical unit verbalizing the process of running an educational institution in modern English; it is a

concept having a ramose semantic structure and including different images, associations and processes connected with the process of running an educational institution.

In our previous papers, lexical-and-semantic variants composing semantic structure of the lexical unit *educational management* have been identified [3] and the generalized frame structure of the concept EDUCATIONAL MANAGEMENT in modern English has been shown [13].

It should be mentioned that the sphere of educational management has been actively investigated for the last decades. Some of the papers focus on its pedagogical and psychological components [4; 12], the others deal with its social and marketing aspects [9], the third ones concentrate on the issues of management [1]. However, there have still been no studies concerned with linguistic or linguocognitive aspects of educational management. This very fact proves the **topicality** of our paper.

The analysis of scientific literature dedicated to researching the notion of *educational management*, allows us to state that it contains such components in its structure as the apparatus of management, methods of running of educational institution, administration, financial activity, international affairs etc. All these aspects, as we think, make up the concept EDUCATIONAL MANAGEMENT, and each of them can be analyzed as a separate frame and as an indispensable component of the concept.

It should be emphasized that every concept is a mental unity that is the minimum component of the conceptual worldview of every civilized society. Besides, the concept is a key element of the conceptualization process resulting in development of the conceptual system – the system of concepts located within the consciousness of a single person or collective consciousness of a whole ethnic group. The concept structures and represents the knowledge about the world, reality and outcomes of the inner reflective activity [7, c. 298].

The papers dealing with the study of the notion *concept* are characterized with broad views on this multifacet phenomenon. As a result, the complexity of defining this notion causes various ideas in its understanding. Such a differentiation is a result of existence of several approaches to defining its nature:

linguocultural [8] where the concept is seen as a result of the link of the word meaning with speaker's personal and ethnic experience;

cultural [10] when the concept is understood as the main element of culture in the person's mental world;

linguistic [2] based on the idea that a linguistic sign is a means of forming the conceptual content;

linguocognitive [6], the representatives of which analyze the concept from semantic-and-semasiological standpoint justifying the search for linguistic representations of this mental unity.

In our paper we stick to the last point of view and consider it to be the key one for achieving the **aim** of our research: to define the peculiarities of verbalization of the concept EDUCATIONAL MANAGEMENT, to show which linguistic means represent the frame INTERNATIONAL AFFAIRS as one of its components and to describe its main cognitive features.

The subject of the article is presented by lexical units objectifying the conceptual features of the concept EDUCATIONAL MANAGEMENT, in particular one of its structural components – the frame INTERNATIONAL AFFAIRS. The task of the present study lies in singling out the verbalization means of the frame INTERNATIONAL AFFAIRS in modern English.

As for the methodological tools used for analyzing the most essential social concepts, they are marked with their variety.

The key method that is used in our research is the frame analysis method. In our opinion, it allows us to have a deep and detailed look into the concept EDUCATIONAL MANAGEMENT. From the point of view of Ch. Fillmore [12], a frame is a system of interconnected and interdependent: if one of the concepts of this structure is included in the text or speech, then the rest are automatically available too [5, c. 162]. As for its structure, the frame consists of slots that are filled with the information about the particular situation.

The factual material of the research contains 483 lexical units verbalizing the frame INTERNATIONAL AFFAIRS in modern English singled out from the brochures and official web-sites of 50 leading higher educational institutions (25 HEIs of Great Britain and 25 HEIs of the USA) within the 10-year period (2005-2015).

A thorough analysis of the factual material allows us to state that the means of verbalization of this slot are identical in both varieties of the English language: British and American.

The lexical units representing this slot in modern English are not peculiar of the sphere of education only. The majority of lexical units verbalizing this slot refer to the general vocabulary of English and are used in other specific spheres of the English language. The analysis of the dictionary definitions of lexical units verbalizing this slot has shown that their semantic structure and content fully correspond to their dictionary definitions. Within the sphere of education they acquire only one additional conceptual feature – *in the sphere of education*

The study of lexis of the brochures and official web-sites, singled out for the present research, has shown that the key notions forming the notional basis of this slot are as follows: *collaboration, partnership, opportunities, projects and research*. They are verbalized with the corresponding nouns in the English language (*collaboration, partnership, opportunities, projects, programs, research* etc.) together with such adjectives as *international, joint, research, scientific, exchange* etc. They are usually used in different collocations, for instance *joint partnership, joint collaboration, exchange programs, international collaboration, international research opportunities*. The following example shows the real functioning of the lexical units verbalizing the frame INTERNATIONAL AFFAIRS in modern English:

The Summer Undergraduate Research Fellowships Exchange Programs were developed in order to enhance and broaden Caltech students' undergraduate experiences by giving them the chance to live in another culture, conduct research in a different academic/research environment, and prepare for careers that will most certainly involve international cooperation and collaboration (California Institute of Technology, the USA).

The analysis of factual material allows us to state that all the HEIs pay a lot of attention to their reputation and acknowledgement at the global educational arena. We think that this is the reason why such lexical units as *reputation* and *acknowledgement* are widely used in the educational discourse of British and American varieties of the modern English language.

Semantic content of these lexical units is identical in both varieties of the English language and coincides with those meanings that are found in lexicographical sources: *reputation* – *the opinion that people have about how good or how bad someone or something is* (Macmillan English Dictionary for Advanced Learners); *acknowledgement* – *the act of publicly thanking someone for something they have done* (Longman Dictionary of Contemporary English). The common semes of these definitions are *the*

opinion about the activity and acknowledgement of the activity outcomes. These semes are stored in different linguistic means representing this frame that are underlined in the following example:

The mission of the University of Cambridge is to contribute to society through the pursuit of education, learning and research at the highest international levels of excellence (University of Cambridge, Great Britain).

We think that the phenomenon of semantic identity of the lexemes verbalizing the frame INTERNATIONAL AFFAIRS in the American and British varieties of the English language can be explained by the fact that a HEI is a legal organization where international cooperation is an indispensable part. An identical linguistic apparatus is necessary for facilitating the cooperation between the educational institutions and avoiding any misunderstandings.

Thus, the frame INTERNATIONAL AFFAIRS is actualized in modern English by a great number of linguistic means. In the process of the investigation it has been identified that all the lexical units verbalizing the frame in British and American varieties of modern English refer to the general vocabulary of the English language, not the special one. The only cognitive feature that added to them is *the sphere of education*.

The prospects of further research are seen in defining the cognitive and linguistic features of some other frames composing the structure of the concept EDUCATIONAL MANAGEMENT in the modern English language.

References

1. Барановский А. И. Образовательный менеджмент: актуальные проблемы становления / А. И. Барановский // Современные наукоемкие технологии. – 2008. – № 1. – С. 25–28.
2. Воркачѳ С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа / С. Г. Воркачев. – Краснодар : КГТУ, 2002. – 142 с.
3. Глухова Л. О. Семантична структура лексичної одиниці *educational management* (на матеріалі сучасного англомовного освітнього дискурсу) / Л.О. Глухова // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: тези доповідей XIII наукової конференції з міжнародною участю, Харків, 7 лютого 2014 р. – Част. 1: А-Л. – Харків, 2014. – С. 65-66.
4. Образовательный менеджмент: учебное пособие для магистратуры по направлению "Педагогика" / Иванов Е.В., Певзнер М.Н., Ветряков П.А., Федотова Г.А., Шерайзина Р.М., Ширин А.Г. / сост. и общ. ред. Иванова Е.В., Певзнера М.Н. – Великий Новгород, 2010.
5. Положин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : монографія / М.М. Положин. – Ужгород, 1999. – 240 с.
6. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин – М., 2010. – 314 с.
7. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
8. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 141 с.
9. Смолей В. В. Загальні принципи шкільного менеджменту / В.В. Смолей // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – 2010. – Вип. 3. – С. 16–22.
10. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
11. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XXIII. Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 52–59.
12. Decker F. Bildungsmanagement für eine neue Praxis / F. Decker. – München : Lexika Verlag, 1995. – 429 p.
13. Glukhova L. O. Frame Structure of the Concept «Educational Management» in the Modern English Language / L.O. Glukhova // Scientific Enquiry in the Contemporary World: Theoretical Basis and Innovative Approach. – Titusville, FL: L&L Publishing, 2012. – P. 150–152

Надійшла до редколегії 10.11.2015

УДК 811.111'37'42

Т. В. Колісниченко

T. B. Kolisnychenko

T. V. Kolisnychenko

Буковинський державний фінансово-економічний університет
Буковинский государственный финансово-экономический университет
Bukovyna State University of Finance and Economics

**МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ ‘SETTLEMENT’
 В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
 МОДЕЛИРОВАНИЕ КОНЦЕПТОСФЕРЫ ‘SETTLEMENT’
 В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КАРТИНЕ МИРА
 MODELLING OF THE CONCEPTUAL SYSTEM ‘SETTLEMENT’
 IN THE ENGLISH WORLDVIEW**

Об’єктом дослідження виступає концептосфера ‘SETTLEMENT’ в англomовній картині світу. Основною метою нашої праці є концептуальний аналіз поняття ‘SETTLEMENT’, його семантизація та виокремлення домінантної лексеми-репрезентанта концептосфери ‘SETTLEMENT’. У роботі визначено лексичне значення домінантної лексеми-репрезентанта концепту ‘SETTLEMENT’ на основі тлумачних словників англійської мови, з’ясовано обсяг змісту досліджуваного концепту та сформовано семантичне поле ‘Settlement’. Актуальність нашого дослідження зумовлена поглибленням вивчення комунікативно-функціонального аспекту мови та відсутністю аналізу концептосфери ‘SETTLEMENT’ у системі англійської мови. Для визначення лексичного значення домінантної лексеми-репрезентанта концепту ‘SETTLEMENT’ проаналізовано статті тлумачних словників англійської мови. Визначено лексеми-репрезентанти англomовної концептосфери ‘SETTLEMENT’, які організовані за польовою ознакою, в нашому випадку – за територіальною характеристикою: від більшої території до меншої. Слід наголосити, що дана концептосфера не є закритою, оскільки кожен субконцепт може бути, у свою чергу, центральним компонентом іншої концептосфери. Завдяки концептуальному аналізу вирішено будову семантичного поля, яке представляє «Settlement»: макрополе → поле → мікрополе, які формують певну семантичну таксономію. Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі функціонування концепту ‘SETTLEMENT’ у різних типах дискурсу.

Ключові слова: концепт, концептосфера, концептуальний аналіз, семантизація, лексема-репрезентант.

Объектом данного исследования выступает концептосфера ‘SETTLEMENT’ в англоязычной картине мира. Основная задача работы – проведение концептуального анализа понятия ‘SETTLEMENT’, его семантизация и определение доминантной лекси́мы-репрезентанта концептосферы ‘SETTLEMENT’. В работе раскрыто лексическое значение доминантной лекси́мы-репрезентанта концептосферы ‘SETTLEMENT’ на основе толковых словарей английского языка, определен объем значения исследуемого концепта и смоделировано семантическое поле ‘Settlement’. Актуальность исследования обусловлена изучением коммуникативно-функционального аспекта языка и отсутствием анализа концептосферы ‘SETTLEMENT’ в системе английского языка. Для определения лексического значения доминантной лекси́мы-репрезентанта концепта ‘SETTLEMENT’ проанализировано статьи толковых словарей английского языка. Определены лексе́мы-репрезентанты англоязычной

концептосфери 'SETTLEMENT', которые организованы по полевым характеристикам, в нашем случае по территориальному признаку от большей территории к меньшей. Следует отметить, что данная концептосфера не есть закрытой, поскольку каждый субконцепт, в свою очередь, может быть центральным компонентом другой концептосферы. Благодаря компонентному анализу нами определена структура семантического поля «Settlement»: макрополе → поле → микрополе, которые формируют определенную таксономию. Перспективы дальнейшего исследования состоят в анализе функционирования концепта 'SETTLEMENT' в разных типах дискурса.

Ключевые слова: концепт, концептросфера, концептуальный анализ, семантизация, лексема-репрезентант.

In the focus of the present investigation there is a conceptual system 'SETTLEMENT' in the English worldview. The main aim of the paper is a conceptual analysis of the notion 'SETTLEMENT', its semantization and determining the dominant lexeme-representative of the conceptual system 'SETTLEMENT'. The lexical meaning of the dominant lexeme-representative of the conceptual system 'SETTLEMENT' is investigated in the present work, on the basis of the English dictionaries the meaning of the investigated concept is revealed and the semantic field 'Settlement' is modeled. The topicality of our investigation is motivated by the necessity of an integral description of the communicative and functional language aspects and of the conceptual system 'SETTLEMENT' modeling. The semantic structure of the concept 'SETTLEMENT' in English was revealed through the dictionary definition analysis. Then the meaning components were singled out on the basis of the thesaurus and English dictionaries. Due to the concept analysis the structure of the semantic field 'Settlement' was modeled: macrofield → field → microfield that form particular semantic taxonomy. However the presented conceptual system 'SETTLEMENT' is not final as every subconcept can be the dominant component of the other conceptual system. So, the componential analysis allows us to speak about the semantic potential of the lexeme settlement, it widens lexeme capability and its collocation in discourse. The perspective of the investigation lies in the analysis of the functioning of the concept 'SETTLEMENT' in different types of discourse.

Keywords: concept, conceptual system, conceptual analysis, semantization, lexeme-representator.

Постановка проблеми. У фокусі нашого дослідження знаходиться концептосфера 'SETTLEMENT'. Метою нашої праці є концептуальний аналіз поняття 'SETTLEMENT', його семантизація та виокремлення домінантної лексеми-репрезентанта концептосфери 'SETTLEMENT'.

Актуальність нашого дослідження зумовлена поглибленням вивчення комунікативно-функціонального аспекту мови та відсутністю аналізу концептосфери 'SETTLEMENT' у системі англійської мови.

Але для початку звернемо увагу на деякі трактування терміна „концепт» у лінгвістиці.

Аналіз попередніх досліджень. Трактування терміна „концепт» досі залишається дискусійним, оскільки його визначення залежить від дослідницької парадигми науковця, див.: Н. Ф. Алефіренко (2005), В. І. Карасик (1997, 2009), В. В. Красних (1998), Н. В. Крючкова (2005), С. Х. Ляпін (1997), В. А. Маслова (2006), М. В. Піменова (2004), А. М. Приходько (2008), О. О. Селіванова (2006), J. J. Katz (1966), R. Langacker (1991), L. Barsalou (1992), J. Lakoff (1996), J. A. Fodor (1998), M. Barbosa (2001), H. Cuycckens (2001), V. Evans (2009).

Під концептом розуміють «mental particulars» [11, с. 23] – „ментальні утворення», які тісно пов’язані з людиною, її національним, культурним, професійним, віковим та іншим досвідом.

Доведено, що у концепті завжди присутня словесна репрезентація через мовну одиницю, інакше неможливо говорити про його існування: А. П. Бабушкін (1996), А. Вежицька (1998), С. Г. Воркачєв (2002), С. В. Кузлякін (2005), Г. Г. Слишкін (2000). „Концепт не тільки замінює собою значення мовної одиниці, він певною мірою розширює його, залишаючи можливості для співтворчості, доосмислення», оскільки, будучи переважно загальними, концепти одночасно містять у собі безліч потенційних відхилень і доповнень, тобто є незамкненими утвореннями [3, с. 10].

Проте, С. О. Аскольдов (1997), М. М. Болдирєв (2001), Н. А. Семенкіна (2002) та ін. не вважають концепт варіантом віддзеркалення значення і відносять його до первинного культурного соціопсихічного знання в колективній свідомості, представленому в тій чи іншій мовній формі, відповідно, концепт – значення у свідомості людини, яке замінює у процесі мислення невизначену кількість предметів, дій, функцій [1, с. 267]. За словами С. Х. Ляпіна, концепт виступає дискретним, проте універсальним і багатовимірним феноменом, який здатний проникати в найрізноманітніші сфери й аспекти людського буття, істотно впливати на його параметри та орієнтації [4, с. 13]. Як результат, М. Шварц визначає концепт як елементарну ментально організовану одиницю, що зберігає знання про світ в абстрактній формі [13, с. 55]. Концепти внутрішньо ієрархічно організовані за когнітивними ознаками та упорядковані у структурі концепту за польовою ознакою. І тому вони об’єднані у системи і називаються концептосферами. Термін „концептосфера» введено Д. С. Ліхачовим, який зазначає, що він зручніший за термін „мовна картина світу» [3, с. 7], тобто сукупність знань про світ [2, с. 21], оскільки концептосфера набагато об’ємніша й ширша за мовну картину світу.

Ч. Філлмор зауважує, що для правильної інтерпретації мовних висловлень людина повинна використовувати достатню кількість додаткової інформації з її власної концептосфери [10, с. 132], не відображеної у словникових статтях, та трансформувати досвід у певні концепти, які створюють концептуальну систему.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наше дослідження спрямоване на моделювання концептосфери ‘SETTLEMENT’ в англomовній картині світу та вирізнення домінантної лексеми-репрезентанта зазначеної концептосфери. Для досягнення поставленої мети необхідно звернутися до концептуального аналізу, який спрямований на визначення особливостей не тільки національного, але й польового мислення, та розмаїття концептосфер».

Метод концептуального аналізу є основним у терміносистемі різних гуманітарних наук: когнітології, філософії, лінгвістиці, теорії міжкультурних комунікацій тощо. Він дозволяє аналізувати концепт не лише як явище, а як комплексне поняття, як одиницю загальної концептуальної моделі світу. Так, концептуальний аналіз, за твердженням Р. М. Фрумкіної, є сукупністю методик, об’єднаних спільною метою. Вона вбачає в методі концептуального аналізу насамперед урахування досвіду моделювання різноманітних структур репрезентації знань, апробованих на мовному й текстовому матеріалі. Виникає також можливість при обробці результатів, отриманих у результаті дослідження, визначити значимість кожної ознаки у структурі концепту, що і дає змогу ранжувати когнітивні ознаки за значимістю, виділити ядерні та периферійні компоненти [7, с. 5].

Концептуальний аналіз, як стверджує М. М. Полюжин, спрямований на відображення через мову знань людей про світ у вигляді тлумачення у словникових дефініціях [6, с. 12] та має на меті виявлення й осмислення структури концепту з метою з'ясування обставин його формування, знаходження властивих для нього системних зв'язків та їхніх відмінностей від інших концептів [6, с. 12]. Концептуальний аналіз, за А. П. Мартинюк, є логічним продовженням семантичного, але «якщо для семантичного аналізу достатньо виявити перелік елементів, що залучені до структури значення, то при концептуальному аналізі ці елементи повинні бути співвіднесені між собою і об'єднані у складі певної структури» [5, с. 102].

По-перше, проведемо концептуальний аналіз концепту 'SETTLEMENT' в англомовній картині світу. На основі лексикографічних джерел (*Collins English Dictionary and Thesaurus; Compact Oxford English Dictionary; Longman Dictionary of Contemporary English; Macmillan English Dictionary; Merriam Webster's Dictionary; Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English; Oxford Paperback Thesaurus; The Random House Webster's Unabridged Electronic Dictionary; Webster's Universal Dictionary and Thesaurus*) визначено лексико-семантичну групу концепту 'SETTLEMENT' у системі англійської мови: *antecedents; clearing; dependency; dominion; mandate; new land; offshoot; outpost; possession; protectorate; province; satellite; settlement; subject state; swarm; territory*.

Для визначення лексичного значення домінантної лексеми-репрезентанта концепту 'SETTLEMENT' проаналізовано статті тлумачних словників англійської мови: 1) *is a place, typically one which has previously been uninhabited, where people establish a community* [9]; 2) *is a place where people have come to live and have built homes* [8]; 3) *a place where people come to live or the process of settling in such a place* [14]; 4) *a place where people have come to live permanently, usually when there were very few people living there before* [12].

По-друге, з'ясуємо обсяг змісту концепту 'SETTLEMENT' і визначимо його компоненти дедуктивним шляхом на основі лексикографічних джерел. Визначено, що англомовна концептосфера 'SETTLEMENT' включає такі лексеми-репрезентанти: *area, asphalt jungle, banlieue, blighted area, block, burgh, city, district, exurbia, hamlet, hood, megalopolis, section, suburbia, town, village, ward*, які організовано за польовою ознакою, в нашому випадку – за територіальною характеристикою: від більшої території до меншої. Хоча *area, banlieue, block, district, hood, section, ward* вважаються частинами як великого, так і малого міста; *asphalt jungle, blighted area, burgh* – частини великих міст.

Слід наголосити, що дана концептосфера не є закритою, оскільки кожен субконцепт може бути, у свою чергу, центральним компонентом іншої концептосфери, наприклад: лексема-репрезентант *hamlet* буде виступати домінантою для лексем-репрезентантів *kraal, pueblo, campong/kampong, community, group, crossroads, village*; лексема-репрезентант *ward* буде виступати домінантою для лексем-репрезентантів *cell, block, prison, jail, cell block, death house, death row, municipality, administrative district, administrative division, territorial division*.

Ядерні лексеми концептосфери 'SETTLEMENT' входять у лексико-семантичні поля, так, наприклад лексема-репрезентант *city* формує своє лексико-семантичне поле: *belt; block; city; county; division; domain; dominion; enclosure; field; kingdom; locality; neck of the woods; neighborhood; parcel; patch; plot; precinct; principality; quarter; section; sector; sphere; square; state; stretch; territory; township; tract; turf; vicinity; ward; zone*. Лексема *area* є складовим лексико-семантичної групи: *breadth; compass; distance; expanse; field; operation; range; size; space; sphere; stretch; width*.

Утворені ядерними лексемами лексико-семантичні поля, у свою чергу, розширюють концептосферу 'SETTLEMENT' в англомовній картині світу.

Визначена лексема-репрезентант концепту 'SETTLEMENT' потребує подальшого детального вивчення, а представлене дослідження постає лише частиною опрацювання концепту 'SETTLEMENT' в англомовній картині світу.

По-третє, завдяки концептуальному аналізу вирізняє будову семантичного поля, яке представляє «*Settlement*»: макрополе → поле → мікрополе, які формують певну семантичну таксономію.

Висновки та перспективи. Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі функціонування концепту 'SETTLEMENT' у різних типах дискурсу, а також аналізі внутрішньої, зовнішньої та міжмовної типології лексико-семантичного поля «*Settlement*» в англійській мові та її національних варіантах, проведенні контрастивного аналізу в англійській та українській мовах, а також зосередженні на культурології концепту 'SETTLEMENT' в національних варіантних картинах світу.

Бібліографічні посилання

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. – М. : Academia, 1997. – С. 267–279.
2. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Либроком, 2013. – 124 с.
3. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 5–15.
4. Ляпин С. Х. Концептология : к становлению подхода / С. Х. Ляпин // Концепты. Научные труды Центроконцепта. – Архангельск : Изд-во Поморск. гос. ун-та, 1997. – С. 11–35.
5. Мартинюк А. П. Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці / А.П. Мартинюк // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – Ужгород, 2006. – С. 92–107.
6. Положин М. М. Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості / М.М. Положин // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. праць. – Ужгород : Ліра, 2005. – С. 5–20.
7. Фрумкина Р. М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога / Р.М. Фрумкина // Научно-техническая информация РАН. Серия 2 : Информационные процессы и схемы. – № 3. – М. : Наука, 1992. – С. 1–8.
8. Collins English Dictionary and Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.collinsdictionary.com>
9. Compact Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://oxforddictionaries.com> (дата звернення 18.10.2015). – Назва з екрана.
10. Fillmore Ch. Case for Case / Ch. Fillmore. – Ohio : Ohio State University, 1967. – 136 p.
11. Fodor J. A. Concepts Where Cognitive Science Went Wrong / J. A. Fodor. – Oxford : Clarendon Press, 1998. – 186 p.
12. Macmillan English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macmillandictionary.com>
13. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik / M. Schwarz. – Tübingen / Basel : Francke, 1996. – 238 s.
14. The American Heritage Dictionary of the English Language [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://natahaus.ru>

Надійшла до редколегії 03.11.2015

УДК 811.111'373.43

О. О. Konopelkina
О. О. Конопелькіна
Е. А. Конопелькина

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепрпетровский национальный университет имени Олеся Гончара

NEOLOGISMS IN THE CONTEXT OF POLITICAL DISCOURSE
НЕОЛОГІЗМИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ
НЕОЛОГИЗМЫ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Розглянуто особливості утворення неологізмів у сучасному українському та англomовному політичному дискурсах. Завданням статті є аналіз актуальних шляхів утворення неологізмів у сучасному політичному дискурсі. Досліджено лексичні особливості політичних дискурсів України, Великобританії та США. Актуальність обраної теми зумовлена тим фактом, що кожна зміна в соціумі, будь вона політична, соціальна чи культурна, породжує нові слова та терміни. Утворення нових слів є відображенням у мові потреб суспільства для вираження нових понять та концептів. Творення нових слів є результатом прагматичних потреб суспільства. Враховуючи той факт, що жодне явище в соціумі, зокрема політичне, не стоїть на місці, а знаходиться в постійному розвитку, лексичні одиниці, які обслуговують цю сферу, також знаходяться в постійному розвитку. Останнім часом у політиці можна помітити появу великої кількості нових понять та явищ, які і сприяють виникненню великої кількості нових слів та термінів. Політичний дискурс віддзеркалює усі суспільно-політичні зміни, що є чинниками формування нового сприйняття, яке передається в першу чергу за допомогою неологізмів.

Ключові слова: політичний дискурс, політичні терміни, політичні неологізми, словотворення.

Рассмотрены особенности образования неологизмов в современном украинском и англоязычном политическом дискурсах. Основным заданием статьи является анализ актуальных способов словообразования в современном политическом дискурсе. Были проанализированы лексические особенности политического дискурса Украины, Великобритании и США. Актуальность данной темы обусловлена тем фактом, что каждое изменение в социуме, будь оно политическим, социальным либо культурными, порождает новые слова и термины, то есть образование новых слов является отображением в языке новых понятий и реалий. Образование новых слов – это результат реализации прагматических потребностей социума. Учитывая тот факт, что каждое явление в обществе не стоит на месте, а постоянно развивается, лексические единицы обслуживающие политическую сферу, также находятся в постоянном развитии. В последнее время в политике возникает множество новых понятий и явлений, что, в свою очередь, способствует появлению новых лексических единиц.

Ключевые слова: политический дискурс, политические термины, политические неологизмы, словообразование.

The article considers the features of formation of neologisms in the modern Ukrainian and English political discourses. We set the following task: to analyze the actual ways of word formation in the modern political discourse. Lexical peculiar features of political

discourses of the Ukraine, the Great Britain and the USA are scrutinized. Language is one of those human activity, which one of the first reflects changes in social, political, economic and cultural and other aspects of human activity. Living language develops very rapidly, it is under the influence of internal and external factors, it adapts to the constant changes in social, cultural and scientific life. Each changes in the society generates new words and terms, i.e. the creation of new words in the language is carried out as a reflection in the language of social needs to express new concepts. New words in the language are reflection of an objective reality. Neoplasms in a given historical period are defined by both internally speech and externally speech factors that play a key role in the study of certain linguistic changes. In understanding the neology as lexical renovation of the national language by borrowing new formations and new meanings, it should be noted the importance of this process for the phenomenon of political discourse because the native speaker's consciousness is formed by means of the language. Therefore, changing the lexical system, conventional political sender reconstructs the cognitive recipient field, manipulates his or her consciousness, and consequently directs his or her political actions. In understanding the neology as lexical renovation of the national language by borrowing new formations and new meanings, it should be noted the importance of this process for the phenomenon of politically discourse because the native speaker's consciousness is formed by means of the language. Therefore, changing the lexical system, conventional political sender reconstructs the cognitive recipient field, manipulates his or her consciousness, and consequently directs his or her political actions.

Keywords: political discourse, political terms, political neologisms, word formation.

A language is one of those areas of human activity, which primarily reflects changes in the social, political and other spheres of our life. A living language develops very rapidly, under the influence of internal and external factors, adapting to the constant social, political, scientific and cultural paradigms. It always takes new forms and values, at the same time it is self-cleaning of old items that no longer can perform its functions.

Each change in the society, be it political, social or cultural one, generates new words and terms, i.e. the creation of new words in the language is carried out as a reflection in the language of social needs to express new concepts. New words in the language are the reflection of an objective reality. Neoplasms in a given historical period are defined by both internally speech and externally speech factors that play a key role in the study of certain linguistic changes. I.A. Naumova in her work *Verbatim* denotes neologisms as "dress and sound of a language, documentary evidence of the emergence of a new language" [7;10].

Recently formed words are known as neologisms. However, the definition of neologism raises several questions as to what word can be considered as a new one. From traditional canonical words neologisms differ by special relationships over time and fixed in the collective consciousness. Any new word tends to be a neologism, i.e. temporary connotation of the novelty, while collective linguistic consciousness reacts to it as a new one.

Glossary of linguistic terms by D.E. Rosenthal and M.A. Telenkova give the following definition: "neologism (from Greek *neos* - new + *logos* - word) is a word or a turn of the language phrase created to describe a new subject or express new concepts" [8]. However, after the word becomes the part of the mass consumption, it will cease to be the neologism. Some neologisms are related to certain historical epochs, they have joined the composition of old words.

P. Newmark believes that the neologism may be defined as a newly created lexical unit or an existing lexical unit that has acquired a new meaning [10].

Most neologisms do not live long because they are formed at the time of the speech and in special situations. The most important feature of neologisms is their temporary nature, because that word has its meaning or force only in the given context and it is intended to serve only in this case [2].

New words and expressions arise the degree regardless of their importance. All of them can be important and relate to some social and political events, such as new names of political parties; neologisms appear to describe fairly minor and short-lived phenomena such as new styles of music or dance [1]. In such cases, there are several ways of neologisms formation, existing words change their meaning, and new words are borrowed or created from existing lexical material available in the language for the creation of new models of lexical units.

It's important to point that the purpose of neologisms is to describe subjects, realities, phenomena and concepts that had not previously existed.

It's necessary to note that neologisms are divided into linguistic, lexical, semantic, original and individual stylistic ones. Language neologisms arise with new concepts; they are a part of the passive vocabulary and dictionaries. If this concept has been relevant for a long time, the words are no longer neologisms; they are organically becoming a part of the vocabulary. Lexical neologisms are formed in the language according to the existing models. Semantic neologisms are new meanings known in the language of words. Authors' neologisms, individual and stylistic neologisms are created by writers and poets to provide literary texts with expressiveness. Such neologisms are usually "attached" to the context and have their author. The value of these neologisms is that they make extraordinary literary text and can easily attract the attention of the reader.

Creating new words is a result of the pragmatic needs. When a person intends to express his or her idea, he or she chooses existing lexical units that best reflect his or her thoughts and feelings. However, if there is not such word in the lexicon of the speaker, the speaker modifies an old one and creates a new lexical unit.

As a rule neologisms are immediately understandably motivated. Anywhere there are also cases when the motivation of new words is not clearly observed. However, over time, new words are taken to the language vocabulary and they will no longer new ones through their frequent use. Other neologisms disappear from the language to some reasons. It is quite difficult to predict the fate of neologisms: some of them are temporary and they do not stay in the language, while others are long-lasting because they are accepted by speakers [1].

Consequently, there are many definitions of neologisms in different dictionaries and scientific works. The most common of meanings indicates that the neologism is a new word or phrase in the language or an existing word that takes a whole new meaning and it is used further as a linguistic innovation. Since the main objective of neologisms is to serve certain events in time they may disappear from the language as quickly as they are formed. Consequently, the fate of linguistic innovations in the language remains unpredictable. Some of them can be consolidated in the language for a long time, and some are forgotten over time because of its out-of-dateness.

The political discourse has always been a strong power resource by which the state and public institutions are capable to provide self-presentation, design and promote themselves in a favorable light or insult the surrounding reality.

There is no static phenomenon in the society it is always in the process of constant development, politics is one of these phenomena, and so lexical units that serve this area of people's lives are also in constant development. Recently, we can see a large number of new concepts and phenomena in the policy which contribute to the formation of many new words, i.e. neologisms.

Political discourse reflects all the social and political changes that are factors of a new perception forming, which is transmitted primarily through neologisms. Conceptual rows of political discourse interact with each other, thereby reproducing the multi spectrum gamma of conceptual world view.

In understanding the neology as lexical renovation of the national language by borrowing new formations and new meanings, it should be noted the importance of this process for the phenomenon of political discourse because the native speaker's consciousness is formed by means of the language. Therefore, changing the lexical system, conventional political sender reconstructs the cognitive recipient field, manipulates his or her consciousness, and consequently directs his or her political actions.

One of the important political neologisms features is their evolving nature. Since this type of neologism is politically determined, it not only names but also evaluates a concept or phenomenon inherent in the semantics of naming [6].

Political neologisms are not only a way to update the vocabulary; they allocate priority areas, allowing navigating in the political space. Language is a tool used to influence public awareness and encouraging the masses to action. Language gives the politician the opportunity to achieve the goals if they are properly named. In today's changing information world, the verbalization is necessary as human consciousness perceives better what is called.

The purpose of this article is to study ways of creating actual political neologisms and their functions in the English and Ukrainian languages.

Language development is largely due to the development of its word-formation system, the emergence of new formative models of words, existing models change, their productivity and other factors of increase or decreases. The term means rules derivation of linguistic units' creation on certain models and schemes, ways and means of new words system creation.

Creation of new words in the language is a reflection of society's needs in terms of new concepts constantly arising from technical, cultural, social and political changes.

Word formation is a very important process because it is focused on communication and the transfer of existing knowledge about the world. Most neologisms are derivatives, i.e. derivatives of words, formed on the basis of existing ones. Absolutely new words are extremely rare.

In the analysis of lexical units-neologisms in the sphere of policy the following models of word formation have been identified:

Affixed model. This method actually prevails in the formation of neologisms. The original word is characterized by fragmentation and the presence of internal predication. In English common suffixes are as follows: -ism: Obamunism, Bushism, Americentrism, Eurocentrism, Afrocentrism, endism, declinism; -philia: Obamaphilia, Baracaphilia, Palinphilia; -mania: Obamamania, Palinmania; -phobia: Obamaphobia, Baracknophobia, Palinphobia; -er: birther, deather, thruther. -ness: presidentialness.

The following prefixes can be found: pre-: precrimination (pre- + recrimination), prebituary (pre- + obituary); non-: nontroversy; re-: rescandal; under-: underdecided, un-: unconcession, over-: overvoting.

Affixed model is also very common in the Ukrainian language. Here you can find the following prefixes: анти-: антинатовщина, антимайдан. The following political neologisms are formed by the suffixes way: -ізм: кравчукізи, кучмізм; -ал: регіонал; -івець: беркутівець, ющенківець, бютівець; -іст: кучміст. Even prefixes and suffixes way can be occurred, for examples, neologism "зросійщення" was created with the help of- prefix з- and suffix -енн.

Another quite common phenomenon in the context of word formation is a merger, especially in English. The meaning of neologisms created by merging is very easy to install because all its components are motivated, clear to understand.

Such English political neologisms were created by merging as Obamacon (Obama + conservative), infoganda (information + propaganda), democratatorship (democracy + dictatorship), politainer (politician + entertainer), pollutician (pollution + politician), manufactroversy (manufactured + controversy), Minnewisowa (The United States geographical area consisting of the states Minnesota, Wisconsin and Iowa, particularly as a political entity), municide (municipal + suicide), Eurogeddon (Europe + Armageddon), genopolitics (genetics + politics), Grexit (Greece or Greek + exit), AfPak (Afghanistan + Pakistan), shampaign (sham + campaign), theocon (theological + conservative), cocpocracy (corporate + bureaucracy), radiclib (radical + liberal), republocrat (repuclican + democrat), businesscrat (business + democrat), fiscalamity (fiscal + calamity), democrazy (democracy + crazy).

In the Ukrainian language following neologisms formed by merging have been found: кучмономіка (Кучма + економіка), нардеп (народний депутат), Євроінтеграція (Європейська інтеграція).

Compounding.

In English there are two-component and one-component political neologisms formation via compounding. Two-component neologisms are such as hyper-power, Obamacare, soccer mom, hockey dad, nanosocialism, monetary hegemony, remix culture, permission culture, world opinion, blue-hot. Among the two-component the following examples have been found: Checkbook diplomacy, Homeland security, Flypaper theory, flat-tax ethics, office-park dad.

In the Ukrainian language compounding is also a very relevant way of creating political neologisms. The following neologisms have been found: кучмовізм, кнопкодав, кулювлюб, автомайдан.

Abbreviation as a way of word formation. It reflects the tendency to rationalize languages, providing linguistic saving efforts. Abbreviation is a common method of derivation in Ukrainian and English.

Among abbreviations in the English language we have found the following ones: RINO (Republican In Name Only), DINO (Democrat In Name Only). These abbreviations are examples of acronyms because they consist of initial letters of the phrase.

In the Ukrainian language we have found the following examples: АТО (антитерористична операція), ЄС (Європейський Союз), ОДА (обласна державна адміністрація), ГПУ (Генеральна прокуратура України), the МВФ (Міжнародний валютний фонд).

Also in the Ukrainian language the relevant phenomenon is borrowing of the political nature, for example, електорат, брифінг, політиканство, постулат, лобізм.

Semantic neologisms are one of the most common ways of creating political neologisms.

In English, the following examples of semantic neologisms have been found: kidnap (start up constituencies so that the area where they support a certain political candidate, become a part of an area where they support a political candidate from the same party, in order that they compete against each other), pizza parliament (parliament, which consists of many parties, each of which has a relatively small number of seats. None of these parties do not have the majority of seats in parliament), purple state (the state, which supports both the Democrats and the Republicans), red state (the state in which the majority of people support the Republicans), blue state (the state in which most people support the Democrats), outposts of tyranny (countries which adhere to

the totalitarian regimes), Old Europe (a term used by the US government to designate countries that did not support the invasion of Iraq in 2003), zombie lie (false statement that is repeated constantly, regardless of how often it has been refuted), vampire state (the country from which a dictator or ruling elites pump money and resources).

In the Ukrainian language the semantic neologisms of the political nature are the following ones: синьо-білі (those who support political "Party of Regions" symbols of which are blue and white colors), помаранчеві (supporters of the party "Our Ukraine" symbols of which is the orange color), помаранчева революція (campaign of protests, rallies and acts of civil disobedience, organized and conducted by supporters of Viktor Yushchenko), газова принцеса (neologism that related to Yulia Tymoshenko in connection with her participation in solving the gas conflict with Russia in 2009), небесна сотня (a collective name of killed protesters in Ukraine in December 2013 and February 2014), тітушки (a collective name of mercenaries often underclass criminals used by the Ukrainian authorities to break away physical force and obstruction of opposition activists during the "Euromaidan"), диктаторські закони або драконівські закони (package of laws adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on 16 January 2014 aimed at criminalizing the opposition and civil society), зелені чоловічки або ввічливі люди (the collective name of the Russian military involved in the invasion of Ukraine in 2014), чорний четвер (on 16 January 2014, when the Verkhovna Rada of Ukraine adopted a number of so-called "law of dictatorship") революція гідності or Майдан (protests in Ukraine aimed against corruption, arbitrariness of law enforcement agencies and to support the European vector of foreign policy).

Conversion as a way of new words formation considerably reduced its degree of relevance and inferior to other methods of derivation. We have not found many examples of conversion. In English the following political neologisms can be provided: delection> to deelect, egocasting> to egocast, genopolitical> genopolitics, declinist adj. > Declinist n.

References

1. **Арнольд И.В.** Лексикология современного английского языка: учебное пособие / И.В. Арнольд. – 2-е изд., перераб. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2012. – 376 с.
2. **Гальперин И.Р.** Стилистика английского языка / И.Р. Гальперин. – М. : Либроком, 2014. – 336 с.
3. **Гладка В.А.** Поняття «неологізм» у світлі сучасних лінгвістичних парадигм / В.А. Гладка // Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер.: Філологічна. – 2009. – № 11. – С. 170–177.
4. **Дзюбіна О.І.** Скорочення як спосіб утворення неологізмів в сучасній англійській мові на прикладі англословних інтернет-видань та форумів в молодіжних соціальних мережах / О.І. Дзюбіна // Вісник Житомирського держ. ун-ту. Філологічні науки. – № 3 (75). – С. 309–312.
5. **Колоїз Ж. В.** Українська неологія: здобутки та перспективи / Ж.В. Колоїз // Наукові праці Чорноморського держ. ун-ту імені Петра Могили Сер.: Філологія. Мовознавство. – 2009. – Т. 105, № 92. – С. 57–62.
6. **Миньяр-Белоручев А.П.** К проблеме создания политических неологизмов / А.П. Миньяр-Белоручев // Вестник ЮУрГУ. – 2012. – № 25. – С. 32–37
7. **Наумова І.О.** VERBATIM 2008/2 : монографія / І.О. Наумова. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 128 с.
8. **Розенталь Д.Э.** Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – М. : Просвещение, 1985. – 399 с.
9. **Crystal D.** English as a Global Language (2nd edition) / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 212 p.
10. **Newmark P.** About Translation. / P. Newmark // Multilingual Matters. – 1992. – 184 p.
11. **The Oxford Dictionary of American Usage and Style.** Bryan A. Garner // Oxford University Press, 2000.

Надійшла до редколегії 01.11.2015

УДК: 81'37:811.161.

О. І. Панченко

Е. И. Панченко

O. I. Panchenko

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

КОНЦЕПТ «ЖИТЛО» В АНГЛИЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ КОНЦЕПТ «ЖИЛЬЕ» В АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ CONCEPT «DWELLING» IN THE ENGLISH LITERATURE

Розглянуто поняття концепту взагалі та художнього концепту зокрема. Підкреслено важливість концепту «Житло» для англійської літератури. Мета статті – дати опис вербальних засобів створення цього художнього концепту. Вербалізацію художнього концепту проілюстровано твором А. Кроніна «Замок Броуді». Концепт «Житло» має складну ядерно-польову прошаркову структуру. Структура концепту включає ядро, яке представлене у вигляді комплексу словникових дефініцій, і когнітивний простір. При описі головного персонажу твору Броуді та його будинку ключовим словом є слово «hard». Велику роль у зображенні Броуді відіграють певні образні асоціації. Дослідження лінгвокультурологічного поля «будинок/житло» в когнітивному аспекті дає змогу уточнити, як відображається в лінгвокультурах вказаного поля здійснювана людиною категоризація світу; вивчити особливості діяльності мовного колективу у цій сфері через її мовне представлення і об'єднати власне лінгвістичне дослідження з вивченням відповідної предметної галузі, що відображена свідомістю і зафіксована на лексико-семантичному рівні. Таким чином, когнітивний підхід до дослідження лінгвокультурологічного поля «будинок/житло» дає змогу виявити особливості досвіду діяльності англійської мовної спільноти у сфері формування моделі англійського житла і його лінгвістичного представлення, провести деякі паралелі з аналогічною діяльністю російської/української мовної спільноти.

Ключові слова: концепт, художній концепт, житло, Арчибальд Кронін, «Замок Броуді».

Рассмотрены понятия концепта вообще и художественного концепта в частности. Подчеркнута важность концепта «Жилище» для английской литературы. Цель статьи – дать описание вербальных средств создания этого художественного концепта. Вербализация художественного концепта проиллюстрирована произведением А. Кронина «Замок Броуди». Концепт «Жилище» имеет сложную ядерно-полевою слоистую структуру. Структура концепта включает ядро, которое представлено в виде комплекса дефиниций, и когнитивное пространство. При описании главного персонажа произведения Броуди и его дома ключевым словом является слово "hard". Большую роль в изображении Броуди играют определенные образные ассоциации. Исследование лингвокультурологического поля «дом / жилье» в когнитивном аспекте позволяет уточнить, как отражается в лингвокультурах указанного поля осуществляемая человеком категоризация мира; изучить особенности деятельности речевого коллектива в этой сфере с помощью ее языкового представления и объединить собственно лингвистическое исследование с изучением соответствующей предметной области, отраженной сознанием и зафиксированной на лексико-семантическом уровне. Таким образом, когнитивный подход к исследованию лингвокультурологического поля «дом / жилье» позволяет выявить особенности опыта деятельности английской языковой общности в сфере формирования модели английского жилья и

его лингвистического представления, провести некоторые параллели с аналогичной деятельностью русского / украинского языкового сообщества.

Ключевые слова: концепт, художественный концепт, жилье, Арчибальд Кронин, «Замок Бродиди».

The notion of concept in general and artistic concept in particular are discussed. The importance of the concept of "dwelling" for the English literature is stressed. The purpose of the article is the description of verbal means of creating this artistic concept. Using methodology of cognitive linguistics, cognitive semantics, the approaches are in process specified to the ways of concepts' studying; the structure of concept and its determinations existing in modern science are analysed, as well as the phenomenon «concept» is separated from contiguous notions and terminological synonyms. The field approach is grounded to the analysis of concepts; the principles of conceptual analysis are foreshortened in a semantic field. Based on the forming meanings the content of the concepts is determined. The sense filling of the concept is exposed in the nuclear planes and on the peripheral areas within the limits of the semantic fields. In this connection the typical and nationally-specific semantic constituents of explored concepts of the noted ethnic associations are found out. Verbalization of the artistic concept is illustrated by the novel by Cronin 'The Hatter's Castle'. The concept of "Dwelling" is a complex nuclear field layer structure. The structure which includes a core concept, which is represented as a set of definitions, and cognitive space. In describing the main character and his house the keyword is the word «hard». In the image of Broudie, figurative associations play an important role. The research of linguistic and cultural fields "house / home" in the cognitive aspect allows us to specify how linguocultureme is displayed in the specified field carried by human categorization of the world; explore the features of a linguistic community in this area because of its linguistic representation and combine their own linguistic study on appropriate subject area that reflects consciousness and is recorded on lexical-semantic level. Thus, the cognitive approach to the study of linguistic and cultural fields "house / home" enables us to identify the particular experience of the English language community in forming a model home and its English linguistic representation, to some parallels with similar activities of Russian / Ukrainian language community.

Keywords: concept, concept art, dwelling, Archibald Cronin, «The Hatter's Castle».

Статтю написано у руслі актуальних сьогочасних досліджень, оскільки концепт «Житло» традиційно є одним з найважливіших лінгвокультурологічних концептів для англійської спільноти і ступінь його висвітлення в теоретичній літературі наразі є недостатнім. Увагу лінгвістів привертають, насамперед, основні, «базові» концепти, які найтісніше пов'язані з культурою народу й найяскравіше відбивають специфіку його мовної свідомості. У своїх роботах провідні науковці в галузі когнітивної лінгвістики розробляють методики концептуального аналізу, подають інтерпретації багатьох соціально значущих концептів, зокрема, просторових, часових, ціннісних. У нашому дослідженні ми дотримуємося поглядів В. І. Карасика, С. О. Аскольдова, М. М. Болдирєва та інших дослідників [1–4]. Знайомство з їхніми працями свідчить, що доцільним є застосування їх принципів розгляду концепту до художнього концепту «Житло» в англійській літературі.

Мета статті – дати опис вербальних засобів створення цього художнього концепту. Проведений аналіз дав змогу зрозуміти, що концепт «житло» є значно ширшим феноменом, ніж «поняття», лексичне значення представляє лише частину концепту, забезпечуючи при цьому найкращий доступ до його змісту. Концепт «Житло» має складну ядерно-польову прошаркову структуру. Структура концепту включає ядро, яке представлене у вигляді комплексу дефініцій, і когнітивний простір, який визначається як асоціативно-тематичне поле концепту.

Лінгвокогнітивний і лінгвокультурний підходи до розуміння концепту взаємодоповнюють один одного: лінгвокогнітивний концепт репрезентує напрямок від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний – передбачає напрямок від культури до індивідуальної свідомості. Інакше кажучи, концепт, як ментальне утворення у свідомості індивіда, є виходом на концептосферу соціуму, тобто зрештою, на культуру, а концепт, як одиниця культури, є фіксацією колективного досвіду, що стає надбанням індивіда (В. І. Карасик). Оскільки концепт зазвичай відтворюється зі сліду, залишеного ним у класичних зразкових текстах, у роботі здійснено концептуальний аналіз понятійних значень і смислів концепту «Дім», відображених у художньому мовленні письменників-класиків. Концепт «Дім» є важливою частиною багатьох творів англійської літератури («Bleak House» («Холодний дім») Ч. Діккенса, твір Д. Дюмор'є «Ребекка», де дія пов'язана з маєтком Мендерлі, без якого духовно гине головний герой. Побудова дому стає причиною кохання і смерті героїв «Саги про Форсайтів» Дж. Голсуорсі. Цей список можна продовжувати, але у цьому дослідженні ми зосередимо увагу на відомому романі А. Д. Кроніна «Hatter's Castle» («Замок Броуді»).

Роман «Hatter's Castle», виданий у перекладі під заголовком «Замок Броуді», був першим художнім твором лікаря, доктора медицини, Арчибальда Джозефа Кроніна (Cronin Archibald Joseph). «Мій дім – моя фортеця» – це англійське прислів'я відоме дуже добре. І дізнатися таємниці англійського дому, побачити «невідомі світові сльози» мало кому вдасться. Будинок Джеймса Броуді став не фортецею, а перетворився для членів його родини у справжню тюрму. У романі подано детальний опис цього будинку, який займає майже 3 сторінки:

This was a singular dwelling. In size it was small, of such dimensions that it could not have contained more than seven rooms; in its construction solid, with the hard stability of new grey stones; in its architecture unique. Дом этот представлял собой своеобразное сооружение. Небольшой, таких размеров, что в нем могло быть не более семи комнат, но массивный, из серого камня, поражающий суровой тяжеловесностью и совершенно необычайной архитектурой (Переклад М. Е. Бабкіної).

У старовинному містечку Лівенфорд живе торговець капелюхами Джеймс Броуді і його сім'я – дружина, син, дві дочки і стара мати. Тепло весни, тріумфуючі звуки і яскраві фарби майже не проникають у «замок» Броуді. Там все приглушено, пригнічено і забито, бо над усім і в усьому панує одна похмура і нищівна сила – воля Джеймса Броуді. Щонайменша спроба протистояти цій силі породжує серйозні конфлікти, призводить до катастрофи. Свідомість власної «величі» породжує у Броуді відчуття безкарності і упевненість у тому, що йому все дозволено. Вдома він деспот і тиран. За межами дому це гордовита і груба людина, яка дивиться зверхньо на своїх співгромадян, зневажає, за рідким винятком, своїх покупців і тероризує людей, що займають нижче суспільне положення. Назва роману «Hatter's Castle» – «Замок торговця капелюхами» – звучить дещо незвично (мабуть, тому і виник при перекладі роману російською мовою не зовсім точний варіант – «Замок Броуді»). Тим часом у заголовку роману закладено важливий сенс. Зближення настільки далеких понять, як «замок» і «торговець капелюхами», що належать до різних сфер суспільного життя, підкреслює безглуздість претензій Броуді на аристократизм, розкриває його непомірну пихатість і гордість. У той же час заголовок «Hatter's Castle» викликає цілий ряд додаткових асоціацій. Вони пов'язані з популярними в Англії приказками. Одна з них – *mad as a hatter* («що зовсім збожеволів»), інша – *to build castles in the air* («будувати повітряні

замки») – підсилюють думку про безумну і невинуватену гординю Броуді, про ілюзорність його величі. Третя приказка: *my house is my castle* («мій будинок – моя фортеця») – натяк на свавілля і деспотизм власника «замка», людини-власника, який відчуває себе у своєму будинку необмеженим володарем. Усі ці додаткові асоціації підкреслюють утілену в назві роману думку, подібно до того, як нові штрихи, лягаючи на малюнок, роблять його яскравішим і опуклим.

Кронін назвав свій роман «трагічною повістю про егоїзм і жорстоку гординю». Це насправді трагічна повість, і трагізм її тим глибше, що егоїзм і зарозумілість цього середнього англійського буржуа виявляються не просто його індивідуальними якостями, але обумовлені самою соціальною дійсністю: вони природно зростають на ґрунті станових і національних забобонів суспільства, де гідність людини вимірюється перш за все знатністю і багатством, а стосунки між людьми складаються як стосунки суперництва і конкуренції. Ось чому це суспільство в цілому терпимо ставиться до витівок Броуді. Жахливість його вчинків, виявляється, сповна укладається в норми поведінки там, де сила і багатство поважаються як чесноти. Він навіть користується заступництвом місцевої знаті, яка вважає його забавним оригіналом. Лише коли справи Броуді приходять у занепад, і його підприємство, не витримавши конкуренції, зазнає краху, ставлення до нього змінюється: він стає предметом кепкування і обережних знущань. У «Замку Броуді» гуманістична ідея затверджується, в основному, через заперечення усього, що, на думку автора, заважає фізичному і духовному розвитку людини, пригнічує і спотворює людську особу.

Про важку, похмуру вдачу говорить і зовнішність Броуді, досить детально змальована при його першій появі:

«He was an enormous man, over six feet in height and with the shoulders and neck of a bull. His head was massive, his grey eyes small and deep set, his jaw hard and so resolutely muscular that as he chewed, large firm knobs rose up and subsided rhythmically under the smooth brown jowl. The face itself was broad and strong and would have been noble but for the insufficient depth of the forehead and the narrow spacing of the eyes. A heavy brown moustache covered his upper lip, partly hiding the mouth; but beneath this glossy mask his lower lip protruded with a full and sullen arrogance.

Якщо порівняти опис самого Броуді та його будинку, то ключовим словом тут буде слово «hard»: *hard stability of new grey stones, his jaw hard*. Велику роль у зображенні Броуді відіграють певні образні асоціації. Броуді величезний, як бик; у гніві він нагадує лева. Його непохитна воля, так само, як і його могутня фігура і тверда, упевнена рука, порівнюються із скелею, об яку розбиваються хвилі опору, засудження, кепкування. Риси обличчя Броуді, коли він звертається до непокірної дочки, здаються висіченими з граніту. Зазнавши краху і ставши простим службовцем, він дивиться на чиновників «очима дикого звіра, зламаного проти волі, але ще лютого».

В уподібненні провінційного торговця могутньому феодалові і монархові ми на мить відчуваємо деякий відтінок іронії. Проте безглуздість подібного зіставлення не робить Броуді смішним: він дуже похмурий, аби викликати сміх. Швидше, він страшний у своїй претензії на велич. Коли ж, одурманений вином і власною пихатою уявою, Броуді відчуває себе свого роду богом, тоді як насправді він втратив усе і стоїть на краю соціальної загибелі, – у цей момент ситуація стає по-справжньому трагічною. Усі ці образи, то високі, величні, то більш нікчемні, створюють в їх органічній сукупності складний і багатогранний характер, малюють людину незвичайну, але понівечену дикими суспільними забобонами.

Опис будинку Броуді подано на початку роману. Вигляд цієї масивної, похмурої споруди, ця безглузда і відштовхуюча імітації феодального замку, метафорично виражає особу його власника. У той же час тут закладено і глибший сенс. Зубчастий парапет створює, так би мовити, важкий ланцюг, що скував увесь будинок, вузькі віконця башти, вузькі входні двері, *«вельми негостинні на вигляд, схожі на вороже стислий рот»*, вузькі вікна, які *«неохоче пропускали світло і приховували від сторонніх очей внутрішність житла»*, нарешті, єдина прикраса двору – маленька мідна гармата між двома симетричними купками ядер – усе це створює уявлення про фортецю, про в'язницю і в той же час говорить про ворожу і неприродну ізоляваність від зовнішнього світу людей, що живуть тут. Недавні в кінці говориться, що в безглуздій подібності будинку було *«щось таке, від чого завмирав сміх, – щось глибоко приховане, збочене, таке, що здавалося усім... потворністю, втіленим порушенням гармонії»*.

Іншим виглядає «замок» Броуді в другій частині роману, коли Броуді дізнався, що поряд з його лавкою відкривається магазин небезпечного і сильного конкурента. Розпалений вином, упиваючись свідомістю своєї могутності і невразливості, він відправився додому. *«Перед своїм будинком він зупинився. Сніговий покрив одягнув будинок якоюсь брехливою величиною, пом'якшував різкі лінії, приховував жорсткі і незграбні контури... отже перед очима п'яного Броуді його будинок височів масивний, величний, малюючись на матово-сірому фоні неба і немов вирушав у безкінечність»*. «Брехлива велич» – така основна думка, озвучена в цих рядках; і вона поширюється також на самого Броуді. Таким чином, ми бачимо в описі будинку і його власника значну подібність та взаємозв'язок. Гине Броуді – і з ним гине його будинок, його фортеця.

Таким чином, можна зробити висновки, що дослідження лінгвокультурологічного поля «будинок/житло» в когнітивному аспекті дає змогу уточнити, як відображається в лінгвокультурах вказаного поля здійснювана людиною категоризація світу; вивчити особливості діяльності мовного колективу у цій сфері через її мовне представлення, і об'єднати власне лінгвістичне дослідження з вивченням відповідної предметної області, що відображена свідомістю і зафіксована на лексико-семантичному рівні.

Бібліографічні посилання

1. **Аскольдов С. А.** Концепт и слово / 3. **Карасик В. И.** Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград; Архангельск, 1996. – 356 с.
2. **Болдырев Н. Н.** Концепт и значение слова / Н. Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – 235 с.
4. **Павлюченко И. П.** Концептуальная организация художественного текста эмотивной языковой личностью / И.П. Павлюченко // Филология и культура : матер. III Междунар. конф. – Тамбов, 2001. – Ч. 1. – С. 39–41.

Надійшла до редколегії 08.11.2015

УДК 811.11:35.077.1

А. А. Светлічна
А. А. Светличная
A. A. Svetlichnaya

*Запорізький національний університет
Запорожский национальный университет
Zaporizhzhya National University*

**ЛЕКСИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ МИТНИХ
ДОКУМЕНТІВ
ЛЕКСИЧЕСКОЕ НАПОЛНЕНИЕ ТЕКСТОВ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ
ТАМОЖЕННЫХ
ДОКУМЕНТОВ
LEXICAL FILLING OF ENGLISH CUSTOMS DOCUMENTS**

Розглянуто характерні особливості лексичного наповнення англomовних митних документів. Об'єктом дослідження стали тексти англomовної митної документації. Метою даної роботи було виокремлення основних пластів лексики у складі англomовних митних документів, аналіз особливостей їх співіснування та встановлення факторів, які впливають на їх балансування в тексті документа. Актуальність наукової розвідки зумовлена перш за все тим, що митна документація до цього часу не була об'єктом комплексного дослідження в лінгвістиці. В результаті аналізу було виявлено особливості складної системної організації такого роду текстів, які корелюють їх лексичне наповнення в ході формування текстової площини. Встановлено, що істотний вплив на отримання необхідного «колериту» документа справляє спеціальна лексика, яка може формуватися із таких лексичних шарів: митна лексика, економічна термінологія, юридична термінологія, номенклатурна лексика, аббревіатури та скорочення. Аналіз лексичного складу англomовних митних документів показав нерівномірне співвіднесення рядів лексики в текстах даного комплексу. Більше того, в ході детального дослідження фактичного матеріалу було встановлено основний фактор, який трансформує процентний склад пластів лексики у форматі митного документа – жанр. Практичне значення представленої роботи полягає у встановленні глобальної структуризації ділового тексту з урахуванням його специфічних лексичних ознак. Отримані висновки можуть бути використані для створення навчальних посібників з міжнародної ділової документації, у викладанні спецкурсу «Ділова англійська мова».

Ключові слова: англomовний митний документ, лексичний склад, лексичне наповнення, спеціальна лексика.

Рассмотрены характерные особенности лексического наполнения англоязычных таможенных документов. Объектом исследования стали тексты англоязычной таможенной документации. Целью данной работы были выделение основных пластов лексики в составе англоязычных таможенных документов, анализ особенностей их сосуществования и определение факторов, которые влияют на их балансирование в тексте документа. Актуальность представленной работы обусловлена тем, что таможенная документация до этого момента не была объектом комплексного исследования в лингвистике. В результате анализа были установлены особенности сложной системной организации таких текстов, которые коррелируют их лексическое наполнение в процессе формирования документа. Обнаружено, что существен-

ное влияние на получение необходимого «колорита» документа оказывает именно специальная лексика, которая может формироваться из следующих лексических слоёв: таможенная лексика, экономическая терминология, юридическая терминология, номенклатурная лексика, аббревиатуры и сокращения. Анализ лексического состава англоязычных таможенных документов показал неравномерное соотношение рядов лексики в текстах данного комплекса. Более того, в ходе детального изучения фактического материала был установлен основной фактор, который трансформирует процентный состав пластов лексики в формате таможенного документа – жанр. Выводы, полученные в ходе данного исследования, могут быть использованы для создания учених пособий по международной деловой документации, в преподавании спецкурса «Деловой английский язык».

Ключевые слова: англоязычный таможенный документ, лексический состав, лексическое наполнение, специальная лексика.

The article deals with some characteristic features of lexical filling of English Customs documents. The object of this research is the complex of English Customs documents (Customs Declaration, Cargo Declaration, Certificate of Origin, Phytosanitary Certificate, Certificate of Quality, Weight List, ATA Carnet, Invoice, Proforma-Invoice). The aims of this study were to distinguish the main lexical layers in such texts, to analyze the features of its coexistence and to determine factors, which influence its balancing in the text of customs document. English Customs documents have not been the object of complex research in linguistic until now, and this causes the topicality of this paper. In this research it was found, that English Customs document represents as an informative dialog, which consists of result of receiving. Filling of the text with variable components is based on their compatibility with the constant elements including semantic, lexical, grammatical levels altogether. As a result of receiving variable components from the recipient the part of a module or a sub-block is formed in the text of document. In consequence of analysis the features of complex system organization of such texts, which correlate its lexical filling during the forming of document, were established. It was found, that the significant influence on acquiring certain «coloring» of document has special vocabulary, which can be formed out of the following lexical layers: customs lexis, economic terminology, legal terminology, nomenclature lexis, abbreviations and clippings. The peculiarity of special vocabulary, which uses in English Customs documents, is in its proximity to general vocabulary. That fact can be explained by the pragmatic function of instruction of such texts, in particular by the aim of simplification of some professional difficult concepts. The analysis of the lexical structure of English Customs documents has shown the irregular correlation of lexical layers in texts of such complex. Moreover, the main factor, which transforms the percentage compound of lexical layers in the format of the customs document, was defined in time of the detailed study of the actual material: it is genre of document. The practical importance of this study is in defining of global structuring of business text by considering its specific lexical features. The conclusions, obtained in this study, can be used to create tutorials on international business documents or in teaching the special course "English for Business".

Keywords: English Customs documents, lexical structure, lexical filling, special vocabulary.

Стрімкий розвиток ділової комунікації, зростання ролі офіційно-ділової документації в інформаційному суспільстві – все це причини зосередження зацікавлень сучасних науковців у напрямку дослідження офіційно-ділових текстів. Особливу увагу лінгвістів привертають специфічні риси подібного роду текстів на лексичному рівні. Англomовні митні документи (далі – АМД) ще не ставали предметом ґрунтовних лінгвістичних розвідок, що зумовлює **актуальність** обраної проблематики.

Мета розвідки – проаналізувати лексичний склад англомовних митних документів та виявити специфічні риси, які властиві такого роду текстам, у ході їх лексичного наповнення. У межах дослідження передбачено розв’язання таких завдань:

- 1) виділити основні пласти лексики у складі англомовної митної документації;
- 2) проаналізувати їх співвідношення та особливості співіснування в рамках конкретних жанрів англомовної митної документації;
- 3) охарактеризувати фактори, які впливають на балансування лексичних рядів у процесі утворення англомовного митного документа.

Об’єкт дослідження – сучасні англомовні митні документи.

Предметом дослідження є лексичне наповнення англомовних митних документів. Матеріал дослідження: *Customs Declaration, Cargo Declarations, ATA Carnet, Certificate of Origin, Phytosanitary Certificate, Certificate of Quality, Weight List, Invoice, Proforma-Invoice*.

Англомовні митні документи являють собою складну системну організацію, яка базується в першу чергу на їх лексичних особливостях.

Цільова установка текстів такого комплексу – отримати максимальну кількість даних про декларанта або декларований вантаж. У цьому знаходить своє пояснення інформативна стислість таких документів та усвідомлений вибір лексичних засобів на кожному етапі комунікації. Англомовний митний документ – це свого роду інформативний діалог, який складається із постійних та змінних компонентів.

Постійні складові програмують подальше комунікативне висловлювання, змінні – продовжують заданий вербальний компонент, «вибудовуються» у вже існуючому форматі документа, оскільки знаходяться в залежності від нього.

Заповнення нових компонентів відбувається на основі сполучуваності із заданим елементом як у смисловому, так і лексико-граматичному планах. Специфічна текстова організація АМД спрямована на випущення зайвих слів, що не мають потрібної смислової інформації, вагомої для митного контролю.

Серед особливостей англомовних митних документів виявляється те, що деякі задані (постійні) компоненти, як усталені елементи, мають тенденцію паралельно відтворюватися або дублюватися в інших текстах даного комплексу, сприяючи стандартизації усього масиву документів. Завдяки повторюваності окремих фрагментів досягається точність викладу необхідних даних у процесі формування усього пакета англомовних митних документів. Таке «відтворення складових лексичного корпусу в асоційованих документах» [4, с. 192] є однією з головних специфічних рис мови багатьох в’їзних – виїзних документів.

У масиві АМД вираз «*Marks And Numbers of packages*» використовується як найменування окремого підблоку не лише в тексті документа *Certificate of Origin*. Його модифіковані форми – «*MKS&NOS*»/ «*Marks*»/ «*Marks And Nos*» – також представлені й у структурах документів *Weight List, Invoice, Certificate of Quality*. Також спостерігається повторне відтворення підблоків «*Contract*» одночасно в таких митних документах, як: *Invoice, Weight List*, заданий компонент «*Gross Weight*» паралельно використовується і в *Certificate of Origin*, і в *Proforma Invoice*, «*Description of Articles/Goods*» – в *Customs Declaration, Certificate of Origin*. Такого роду багаторазове, синхронне використання слів/словосполучень у кількох документах водночас спрощує сприйняття необхідної інформації іншого тексту, відбираючи лише нове та акцентуючи увагу на більш суттєвому.

Формування текстової площини із постійних та змінних компонентів призводить до отримання анкетованої форми документа, «згорнутого тексту у вигляді номінацій родовидової відповідності» [5, с. 21], що спрямований в першу чергу на здійснення оперативних виконань прагматичних настанов такого роду текстів, а саме – збору потрібних для митної справи даних.

Постійні компоненти англомовних митних документів утворюють складну систему керуючої інформації, де задані мовні одиниці володіють не лише інформативною функцією, а й перформативною, детермінуючи хід думок адресата та прогножуючи відбір змінних складових тексту документа. Завдяки такій текстовій організації «різноманітність та обсяг лексичних мікросистем ставиться у пряму залежність від домінант, представлених у постійній частині формуляра». Лексичне наповнення компонентів тексту лімітується «цільовою настановою його укладання» [4, с. 192], прагматичними задачами, які стоять перед конкретним документом.

У результаті одержання змінних компонентів від адресата в текстовій площині утворюється свого роду фрагмент модуля [2, с.1] / підблок, об'єднаний тематичним, лексичним та граматичним зв'язком двох його фрагментів (постійного та змінного).

Мова текстів англомовних митних документів представляє собою змішане, різнорідне поєднання, де фундаментом виступає загальноновживана лексика (*name, family, country, transport, cats, dogs, cigarettes, journey, father, mother, children, plants, fruits, vegetables, animals* тощо), що співіснує із спеціальною. Взаємодія кількох лексичних пластів виглядає як дифузне явище, де «першу скрипку» грає саме спеціальна лексика, оскільки виформовує своєрідний характер такого роду текстів, сприяє створенню стиля, властивого саме міжнародно-правовим документам [3, с. 37].

Як показує наше дослідження, специфіка спеціальних одиниць, які використовуються в англомовних митних текстах, полягає в їх близькості до загальноновживаної лексики. Пояснюється це орієнтацією даних текстів на «середнього» адресата, їх суто прагматичними настановами, а саме – метою спрощення подачі професійно складних понять.

В АМД комплексі нами виділяється декілька рядів спеціальної лексики, а саме:

– **загальноновживана митна лексика** (*declaration, declare, border protection, duty-free exemption, customs form, tax or customs disposition, customs personnel, U.S. Customs and Border Protection, CBP officers*), яка представлена основними необхідними поняттями митної справи для оформлення митних документів;

– **загальноновживана економічна термінологія** (*in cash, commercial merchandise, currency or monetary instruments, personal or cashier's checks and stocks and bonds, travelers checks, current rate, retail value, invoice, promissory notes, payment orders*), за допомогою якої обговорюються умови накладання мита та транспортування грошової маси, цінних паперів через кордон;

– незначним чином **загальноновживана юридична термінологія** (*legal, civil penalties and/or criminal prosecution, illegal importation*), за допомогою якої адресату (декларанту) повідомляють про відповідальність у разі надання неправдивої інформації в ході заповнення документа;

– **аббревіатури та скорочення**.

До спеціальної термінології приєднується також суттєвий, як для митних документів, пласт **номенклатурної лексики**: номенклатура установ («*BIOTEK*

LTD», «HIGH HOPE INT'L GROUP JIANGSU MEDICINES@ HEALTH», «OST TRADING LTD, SOM GROUP SAN. TIC. A. S.», «TOV AGROROS»), номенклатура найменувань товарів (CHINESE TOBACCO GRADE CVWCL3BL, micronized marble, super white cement, SOM dolomite, SOM colored granule, hard gelatin capsules), назви рослин (SUNFLOWER HYBRID SEEDS), тварин.

У процентному співвідношенні склад кожного лексичного ряду в АМД текстах представлений нерівномірно, оскільки розподіл лексичних шарів обумовлюється перш за все «трьома факторами: жанром документа; тематикою питання; цільовою установкою документа (комунікативною задачею)» [1, с. 95].

Характерним є свого роду балансування рядів у лексичному зрізі документа залежно від його жанру. Так, у більшості випадків вживання пласту митної термінології в англомовних митних документах має на увазі його співіснування з іншими рядами спеціальної лексики, а саме – економічною та юридичною (*Customs Declaration, Cargo Declaration, ATA Carnet, Certificate of Origin, Certificate of Quality, Phytosanitary Certificate*). Інколи для деяких жанрів англомовної митної документації властива взаємодія лише двох спеціальних пластів, як у випадку з комерційними митними документами *Invoice/Proforma-Invoice*, де наявність митної лексики зовсім низька, однак, простежується переважання економічної термінології та повна відсутність юридичної.

Висновок. У процесі аналізу лексичного зрізу АМД нами було встановлено, що лексичним фундаментом у даному комплексі виступає загальновживана лексика. Однак домінуючий характер для надання необхідного «колериту» документа справляє саме спеціальна лексика, яка може формуватися із таких лексичних шарів: митна лексика, економічна термінологія, юридична термінологія, номенклатурна лексика, аббревіатури та скорочення. Процентне співвідношення пластів спеціальної лексики в таких документах виглядає по-різному. І головним фактором подібних змін є жанрова приналежність документа.

Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо у дослідженні морфологічних засобів вираження комунікативності в англомовній митній документації.

Бібліографічні посилання

1. **Калюжная В.В.** Стиль англоязычных документов международных организаций / В. В. Калюжная – К. : Наукова думка, 1982. – 122 с.
2. **Клименок А. Н.** Официально-деловой текст как модульный текст [Электронный ресурс] /А.Н. Клименок. – Вестник КемГУ, 2012. – № 3. – Режим доступа: URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/ofitsialno-delovoy-tekst-kak-modulnyy-tekst>.
3. **Кучик Г.Б.** Особливості застосування спеціальної лексики в установчих документах міжнародних організацій / Г.Б. Кучик // Наукові записки Нац. ун-ту. – Серія «Філологія». – 2013. – С. 36–38.
4. **Мамрак А.В.** Українське документування: мова та стиль : навч. посібник / А.В. Мамрак. – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2003. – 364 с.
5. **Роготнева Е.Н.** Документная лингвистика : сборник учебно-методических материалов / Е.Н. Роготнева. – Томск : Изд-во Томского политех. ун-та, 2011. – 784 с.

Надійшла до редколегії 04.10.2015

УДК 811-13

O. I. Stankevych
О. І. Станкевич
О. И. Станкевич

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

БІЛІНГВІЗМ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
БИЛИНГВИЗМ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ
BILINGUALISM IN POLITICAL DISCOURSE

The article is aimed at researching the phenomenon of bilingualism and its characteristics in political discourse. The problems of multilingualism, multiculturalism have been baffling the scientists since the twentieth century. The issues of multi/bilingualism are very topical nowadays that is why great number of researches on bilingualism have recently appeared in different spheres of science. In the present article the sources and reasons of bilingualism in contemporary society are examined. We distinguish the role and the level of involvement of this phenomenon in political discourse and analyze the examples of bilingual political speeches. More attention is paid to the political discourse of bilingual countries though we research the political discourse of monolingual countries as well. In the article the examples of multilingual political speeches are represented. The authentic speeches of Canadian, American and European politicians are analyzed. In the article we divide the political speeches into three types of text according to the involvement of bilingualism: a text in a language which contains single units – words or phrases – of the second language; a text equally and logically divided into two parts which are produced in two different languages, and one and the same text which is repeated in two languages.

Keywords: political discourse, bilingualism, multilingualism, plurilingualism, multiculturalism

Розглянуто явище білінгвізму та його головні характеристики в сучасному політичному дискурсі. Проблеми мультилінгвізму і мультикультуралізму цікавили вчених ще з минулого століття. Проблеми мультилінгвізму і білінгвізму дуже популярні в сучасному суспільстві, саме тому питання розглядали у своїх працях багато вчених різних областей знань. У статті розглянуто причини білінгвізму, визначено роль і прояви білінгвізму в сучасному політичному дискурсі, проаналізовано приклади білінгвальних політичних промов. Велику увагу приділено політичному дискурсу двомовних країн, де обидві мови є офіційно закріпленими законодавчо, також розглянуто характерні риси білінгвальних промов політиків монолінгвальних країн. Наведено приклади таких промов. Матеріалом для дослідження були обрані автентичні тексти канадських, американських і європейських політиків. Білінгвальні промови, залежно від залучення в них елементів білінгвізму, були поділені на три типи текстів: текст з частковим залученням білінгвальних одиниць (слова, фрази); текст рівно і логічно поділений на дві частини, кожна з яких промовляється різними мовами, і текст, який просто повторюється без жодних змін обома мовами. Визначено ареал використання усіх типів тексту.

Ключові слова: політичний дискурс, білінгвізм, мультилінгвізм, плурілінгвізм, мультикультуралізм.

Рассмотрены явления билингвизма и его главные характеристики в современном политическом дискурсе. Проблемы мультилингвизма и мультикультурализма интересовали ученых, еще с прошлого века. Проблемы мультилингвизма и билингвизма очень популярны в современном обществе, именно поэтому вопросы билингвизма рассматривались в трудах многих ученых разных областей знаний. В статье были рассмотрены причины появления этого феномена, определено роль и проявления билингвизма в современном политическом дискурсе. Большое внимание уделено политическому дискурсу двуязычных стран, где оба языка являются официально закрепленными законодательно, также рассмотрены характерные черты билингвальных речей политиков монолингвальных стран. Приведены примеры таких речей. Материалом для исследования были избраны аутентичные тексты канадских, американских и европейских политиков. Билингвальные речи, в зависимости от вовлечения в них элементов билингвизма, были разделены на три типа текстов: текст с частичным вовлечением билингвальных единиц (слова, фразы); текст равно и логично разделенный на две части, каждая из которых произносится на разных языках, и текст, который просто повторяется без изменений на двух языках. Определен ареал использования всех типов текста.

Ключевые слова: политический дискурс, билингвизм, мультилингвизм, плюрилингвизм, мультикультурализм.

This article is aimed at researching the phenomenon of bilingualism and its characteristics in political discourse as a feature of political correctness. We set the following tasks: to examine the sources and reasons for bilingualism in contemporary society, to distinguish the role of this phenomenon in political discourse and to analyze the examples of bilingualism in the speeches of politicians in order to define the level of its involvement. We pay attention to the political discourse of bilingual and monolingual countries.

The issues of multi/bilingualism are very topical in the contemporary societies which results in a great number of researches and approaches in different spheres of science: psychology, physiology, philosophy and of course linguistics. This topic was studied in the previous century by L. V. Scherba, U. Weinreich, E. Haugen, I. Bilodid and is examined nowadays by J. R. Edwards, R. B. Kaplan, J. Kluger, J. Dewaele, H. Komorowska, H. Bagirokov.

We should note that the theme of multi/bilingualism issues in political discourse is rather new and not thoroughly researched. So, the first question which the researchers face is to define the phenomenon itself and determine its features. Bilingualism is commonly defined as the use of two languages by an individual or within a group of individuals (society). Thus the topicality of bilingualism causes the necessity of the usage of two languages for the successful social activity. Though the scholars agree that bilingualism is the ability to use two languages, they also distinguish the way of thinking that involves the values of two cultures as one of the main characteristics. We can speak about bilingualism only when the second language performs all the functions of the first one or of mother tongue.

Lots of approaches to bilingualism have recently appeared. In fact, the new studies introduce new broader terms: multilingualism as the coexistence of more than two languages within one social environment and plurilingualism as the use of several languages by one individual [1]. Of course, all these notions should be regarded in the context of multiculturalism which can be defined as existence and, what is more important, acceptance and promotion of traditions of different cultures within a single society. The theory of multiculturalism was introduced and developed in western socio-political

discourse due to globalization processes. The very phenomenon is not unusual, especially in contemporary world where the migrant crises arise due to the rising number of refugees all over the world. Those newcomers bring not only their cultural traditions but also their languages. That results in the problems of such people adaptation to the new environment and new way of life. It is natural that the first step of this process is linguistic adaptation. So bilingualism is becoming a social phenomenon. That is why great importance is attached to this topic in the social and political articles in many countries.

Another issue of bilingualism concerns the antagonistic problems in already existing multi/bilingual and monolingual countries and societies. It is being noticed in some French speaking provinces in Canada and in some parts of Great Britain. For example though Canada is officially a bilingual country, in the province of Quebec you can hardly find the road signs in English vice versa, Great Britain is monolingual but Scots is the second most spoken language in the country and the road signs in Scotland are duplicated in English and Scots. This antagonism or even separation led to the uniting role of politics. Indeed Politicians as the representatives of ruling circles pay great attention to the development of multi/bilingualism in their countries. In particular, this concerns bilingual countries but monolingual countries cannot be omitted. Bilingual elements or even bilingual speeches can also be found in the discourse of northern European countries where English is widely spread as the second but non-official language.

We examined the speeches of Canadian politicians to analyze their bilingualism as a demonstration of political correctness. Bilingualism as a phenomenon is attracting their attention. Here and there we can easily find the interviews or speeches where Canadian politicians touch upon the problems of bilingualism. They try to encourage citizens to learn other languages. *'Learning French at my high school meant Ontario core French, basically a few hours per week of trying to make sense of the passé composé and which word was masculin or féminin'* – said G. Fraser, Commissioner of Official Languages at the meeting with the students of Toronto University [2]. Explaining the importance and necessity of bilingualism, he fluently spoke two official languages, easily changing them. Of course, the terms he used were purely linguistic as the topic of his speech was related to the linguistic problems.

In general, carrying out the research we found out that in the speeches of politicians only some units of the second language are used. They may be frequent or not, significant or not. They may represent only some notions or realia *'Since the Parti Québécois (PQ), which calls for national sovereignty for Quebec, won a minority government in September, the reminders have become increasingly less subtle'* [3]. Though proper names are transcribed in contemporary languages, nowadays it is a popular way to keep them unchanged even in writing. It means that lexical units retain their identity both orally and in writing (*The Coalition Avenir Québec*).

Yet, we can also find examples of bilingual speeches. Very often politicians start their speeches using one language and finish using another. We observed not only single units but also whole bilingual texts which can show the examples of Canadian multiculturalism. *'...Le manque de transparence les privilèges aux amis du parti. Il n'y a rien de nouveau là-dedans. Canadians are looking for leadership. They're tired of being told they have to choose between the red and blue doors of Liberal and Conservative corruption and entitlement'* [4]. We see that one language changes another. First of all, this change helps keep to the rules of political correctness as the speaker and the audience are bilingual. Furthermore it divides the text logically and

equally into notional parts. These parts are united by one topic and represent one and the same speech which is delivered in two languages. The speaker does not skip from one language to another. He does not mix the languages. He starts the speech in the first language and logically continues it in the second one.

We also examined some socio-political articles in order to find some bilingual elements. We noticed bilingual elements in the articles but not in the speeches of politicians in the northern European countries. For example, the articles in English contain some explanations which are given in Finnish '*Shared values and practices are built on guaranteeing same rights for the two languages, or 'both national language groups (molemmille kansallisille kieliryhmille'; GP 4, Castrén, 1919), 'different language elements of the country'*. Nevertheless, we cannot research such articles as purely bilingual; as their topic is multilingualism and multiculturalism, we cannot relate them to political discourse, which is the material of the given article.

Another type of bilingual texts which belongs to political discourse is actually the same text (speech) given in two languages. Technically the second part is the translation of the first one. In the process of the research it drew our attention that in European political discourse of monolingual countries where English is widely spread but is not official, the speeches of the politicians are divided into two parts. The first part is usually in English, the second one represents the same speech in native language of the country. '*The Government will promote cultural policy on a democratic basis. The gradual implementation of the comprehensive school reform will be continued.Hallitus edistää kulttuuripolitiikkaa kansanvaltaiselta pohjalta. Peruskoulu-uudistuksen asteittaista toteuttamista jatketaan ...*'

Speaking about the bilingual speeches, the most obvious example can easily be found in the US political discourse. The same tendency is observed there since Spanish takes an important place as it is spoken especially in the southern states but is not official in the country. Unofficially, Spanish in the USA is considered to be the second language. That is why, trying to be politically polite, the politicians and senators from the southern states speak both English and Spanish and use Spanish in their speeches. '*Good evening. I'm Marco Rubio. I'm blessed to represent Florida in the United States Senate. Let me begin by congratulating President Obama on the start of his second term. Tonight, I have the honor of responding to his State of the Union address on behalf of my fellow Republicans.*' – '*Buenas noches. Soy Marco Rubio. Me siento bendecido por servir al estado de la Florida en el Senado de los Estados Unidos. Quiero felicitar al presidente Obama por el comienzo de su segundo mandato. Esta noche, tengo el honor de responder a su discurso sobre el Estado de la Unión en nombre de mis colegas republicanos.*' [5] It is very important to note that this speech recorded in both languages by the senator Marco Rubio, is considered to be one of the first attempts of this practice and it attracted great public attention. If bilingual speeches of Canadian politicians are technically regular since Canada is a bilingual country, for the USA such situation is not yet frequent. Such speeches demonstrate immense influence which multiculturalism exerts on contemporary political life.

So, we can summarize that bilingualism as the manifestation of political correctness can easily be found in the contemporary political discourse though its involvement is not obvious as well as obligatory. In most cases, it is represented only by single units – words or phrases – for example, bilingual elements are often used in greetings, at the beginning or at the end of the speeches '*Thank you. Merci beaucoup. On continue*' [6] in Canadian political discourse. Sometimes, depending on the audience which the

politicians address they choose the greetings of this audience language ('*As-Salaam Alaikum*' – Thomas Mulcair, Canadian politician and the leader of the New Democratic Party of Canada; '*Shalom*' – Stephen Harper, former prime minister of Canada). This type of speeches is the most frequent and used to show politeness. Such speeches are mostly spread in political discourse of officially bilingual countries.

The second type of speeches is given in two languages and divided into two dependent parts delivered in two different languages. The second part of such speeches can either continue or add the first one. Such involvement is spread mostly in bilingual countries and is not so frequent in monolingual. This can definitely be explained by the laws of these countries as the citizens are supposed to know two languages and the use of bilingual elements is politically correct.

Finally the third type of bilingual speeches can be demonstrated by repeating speeches or as we assume translation. Technically, the second part is the copy, duplicate of the first one but is given in the second language. This kind of manifestation is mostly observed in the political discourse of monolingual countries.

To conclude, we can divide the political speeches into three types of text according to the involvement of bilingualism in them. The first type is a text in a language which contains single units – words or phrases – of the second language, the second type is a text equally and logically divided into two parts which are produced in two different languages, and finally, the third type is one and the same text which is repeated in two languages. Speaking about the area of such types of texts frequency, we may resume that the first and second types are commonly spread in bilingual countries, while the second and third types – in monolingual.

References

1. **Abendroth-Timmer D.**, Hennig E. 4. **Mulcair T.** On your side: Standing up for Canadian families / T. Mulcair [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.peterlang.com/download/extract/73440/extract_262926.pdf
2. **Fraser G.** **Second Language Education: An Essential Element of Canada's National Conversation** / G. Fraser [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ocolclo.gc.ca/en/pages/toronto-april-12-2007-speech-students>
3. **Brenhouse H.** Quebec's War on English: Language Politics Intensify in Canadian Province / H. Brenhouse [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://world.time.com/2013/04/08/quebecs-war-on-english-language-politics-intensify-in-canadian-province/>
5. **Rubio M.** Marco Rubio's Republican Response / M. Rubio [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politicalticker.blogs.cnn.com/2013/02/12/full-text-marco-rubios-republican-response/>
6. **Mulcair T.** Kickstarting manufacturing and small business job creation // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ndp.ca/news/kickstarting-manufacturing-and-small-business-job-creation>

Надійшла до редколегії 04.11.15

УДК 802.0-56 (075.8)

I. P. Suima
 I. П. Суїма
 И. П. Суима

Oles Honchar Dnipropetrovsk national university

*Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара
 Днепрпетровский национальный университет имени Олеса Гончара*

RESPONSIVE AS REACTION TO THE VERBAL STIMULUS РЕСПОНСИВ ЯК РЕАКЦІЯ НА ВЕРБАЛЬНИЙ СТИМУЛ РЕСПОНСИВ КАК РЕАКЦИЯ НА ВЕРБАЛЬНЫЙ СТИМУЛ

Досліджено взаємозв'язок вербального стимулу та вербальної реакції. Розглянуто поняття «стимул», «реакція», «інтенція», «респонсивне речення», проаналізовано специфіку вербальної реакції на висловлювання з різним комунікативним завданням. Вказано, що респонсив – вербальна реакція – є необхідним у тому випадку, коли вербальним стимулом є питальне речення; якщо стимулом є спонукальне речення, то реакція може бути як вербальною, так і невербальною. Розповідне речення, зазвичай, не потребує відповіді на нього Найбільш різноманітними в лексичному, семантичному, структурному, функціональному аспектах є респонсивні речення, що є вербальною реакцією на питальні речення. У запропонованій статті виділено три типи респонсивних речень: контентні – тобто ті, що містять у собі відповідь на поставлене запитання, неконтентні – респонсиви, що не дають необхідної інформації та часто можуть бути не пов'язаними зі змістом самого питання, і латентні – респонсивні речення, які співбесідник повинен проаналізувати для того, щоб зрозуміти відповідь на своє питання, тобто такі речення містять приховану відповідь. Розглянуто різні типи реакції на запитання, наприклад, такі як формальний респонсив, маніпуляція, саботаж, респонсивні речення з референтним індексом, евристичний, змістовний респонсиви і т.п. Робиться висновок про те, що використання тих чи інших респонсивних речень обумовлене лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами: прагненням до економії мовних засобів, бажанням чи небажанням відповідати на запитання, намаганням змінити тему розмови і т.д.

Ключові слова: респонсивне речення, стимул, реакція, комунікативне завдання, інтенція, розповідне, питальне, спонукальне речення.

Статья посвящена исследованию взаимосвязи вербального стимула и вербальной реакции. Рассмотрены понятия «стимул», «реакция», «интенция», «респонсивное предложение», проанализирована специфика вербальной реакции на выражение с разным коммуникативным заданием. Отмечено, что респонсив – вербальная реакция – является необходимым в случае, если вербальный стимул – вопросительное предложение; если стимулом является побудительное предложение, то реакция может быть как вербальной, так и невербальной. Повествовательное предложение обычно не требует ответа на него. Наиболее разнообразны в лексическом, семантическом, структурном, функциональном аспектах респонсивные предложения, которые являются вербальной реакцией на вопросительное предложение. В предлагаемой статье выделено три типа респонсивных предложений: контентные – то есть те, которые содержат в себе ответ на заданный вопрос; неконтентные – респонсивы, которые не дают необходимой информации и могут быть не связаны с содержанием самого вопроса и латентные – респонсивные предложения, которые собеседник должен проанализировать, чтобы понять ответ на свой вопрос, т.е. содержащие скры-

тый ответ. Рассматриваются разные типы реакции на вопрос, например, такие как формальный респонсив, манипуляция, саботаж, респонсивные предложения с референтной индексом, эвристический, содержательный респонсивы и т.п. Делается вывод о том, что использование тех или иных респонсивных предложений обусловлено лингвистическими и экстралингвистическими факторами: попытками экономии языковых средств, желанием или нежеланием отвечать на вопрос, попыткой изменить тему разговора и т.д.

Ключевые слова: респонсивное предложение, стимул, реакция, коммуникативное задание, интенция, повествовательное, вопросительное, побудительное предложение.

The article deals with the research of the interrelation between the verbal stimulus and verbal reaction. We have considered the notions «stimulus», «reaction», «intention», «responsive sentence». We have analyzed the specificity of the verbal reaction to the expressions with different communicative task. It is stated that the responsive – verbal reaction – is integral if verbal stimulus is an interrogative question. There are two sides of the communication: intention – plans, ideas, purpose or aim of the speaker; the act of determining mentally upon some action or result, and the verbal reaction to the utterance, realized with particular intention. In some types of the responsives, the ideas and plans of the speaker, or intention can directly correlate with the aim of the communication (for example, motivating and sabotage responsive sentences). In the other sentences that are also elements of the responsive sentences typology, there is no direct correlation between the responsive and communicative intention of the speaker (for example, emotional reaction to the utterance). The responsive sentences are considered within the communicative tasks system, because the aim of some communicative units under research can be difficult to identify (for example, latent responsive sentences). In case stimulus is an imperative question, the reaction may be verbal as well as non-verbal. A declarative sentence does not demand the answer to it. The most diverse in the lexical, semantic, structural and functional aspects are responsive sentences which contain reaction to the interrogative questions. In the given article three types of the responsive sentences are identified: contented responsives are communicative units, containing the answer to the question; uncontented responsives are sentences, having no needed information, which are not always connected with the question itself; latent responsives are constructions, containing hidden reply to the question and in order to recognize the answer to his/her question, the speaker should analyze the whole verbal expression he/she was given as a reaction from the other participant of the communication. We have considered different types of the reaction to the question, for example, the following ones: formal responsive sentences, manipulation, sabotage, responsive sentences with the referential index, heuristic and informative responsives, etc. It is concluded that the usage of definite types of the responsive sentences is based on different linguistic and extralinguistic reasons, for example, attempts to economize the language means, presence or absence of the desire to answer the given question, and attempts to change the topic of the conversation, etc.

Keywords: responsive sentence, stimulus, reaction, communicative task, intention, declarative, interrogative and imperative sentences.

Verbal stimulus of one speaker and verbal reaction of the other conversation partner are represented as two main parts of the process of communication. According to the dictionary, stimulus is any impact on the organism, greatly changing its behavior. In linguistics, stimulus had been investigated by behaviorists and has found its development in the scientific paper by L. Bloomfield «The Language» [6]. The verbal stimulus can be presented as interrogative, imperative or declarative sentence. All the above-mentioned types of the expressions can be followed with verbal reaction: *Do you know that I want to complain about one of your sales staff? – What happened?; Tell me, who was*

at fault? – Well, if you want me to take this seriously; She will be transferred to another department. – The job here is too difficult for her [2].

As it is stated in the Linguistic encyclopedic dictionary, the answer, as well as the other types of statements (question, command, a spell oath, the statement of addressing, the order, request), was also described as a separate unit of speech with peculiar communicative task even by ancient philosophers [2, p. 445].

The notion «answering sentence» is found in the Dictionary of linguistic terms by E. Ahmanova in the dictionary entry to the term «answer» [1, с. 668]. However, the notion «responsive sentence» is more relevant for identification of the speech units with the communicative task «verbal reaction to any type of expression» (from English *response* – *ответ, отклик, реакция, ответное чувство*). According to Oxford Explanatory dictionary of English, the word «*response*» is explained as «verbal or written answer, reaction to something» [10], so the responsive itself represents not only the answer to the utterance, but also the reaction to it.

The term «responsive utterance» with the meaning similar to the definition presented in the given article was used by Charles Fries while introducing the types of sentences according to the purpose of communication: «situation utterance» (eliciting a response) and «response-utterances». Situation utterances are subdivided into 3 groups: 1) utterances that are regularly followed by oral responses only. These are greetings, calls, questions. (Hello, goodbye, see you soon). 2) Utterances eliciting action responding. These are requests or commands (come up to me). 3) utterances regularly eliciting conventional signals of attention to continue discourse. (*I've been taking to him. – Yes.*) [7, p. 116–117] David G. Lockwood, Peter Howard Fries, James E. Copeland explained the notion «responsive sentences» as utterances «*They are, we are, I am, he/she is*» etc [8, p. 112–116] if they are used as answers to the question. Jones Bob Morris appealed to the term «responsive» while describing «*yes-no words and their equivalents*» [9]. We understand the notion of «responsive sentences» as a term with broader meaning, identifying any verbal reaction to any type of utterance.

From our point of view, the term «responsive sentence» can be implemented not only for question-response system, but it also may be used for the nomination of syntactic unit used as a reaction to any expression: interrogative (*And where have you been? – Nowhere. Can you help me? I'm on the phone*), declarative (*There's no way we'll make this plane. It leaves in 45 minutes. Think positive! He thinks I'm guilty. That's not what's important*) and imperative (*Get upstairs now. Why? Do it! Why me?*) [3].

We have made an attempt to classify the responsive sentences according to their structural, semantic peculiarities and lexical units they include. The typology was based on the material of the Russian language [4, p. 98–100]. As for English, to our mind, some other types can be added. First of all, the constructions under analysis can be divided into three main classes: contented responsive – a verbal reaction to the utterance, which satisfies the person who asks something, the answer\reaction, containing the needed information and representing by itself the data necessary for the interlocuter partner. The communicative units, belonging to this type of responsives, can be characterized with different lexical content and peculiar structural features: *What time is it? – Seven o'clock; Had your breakfast? – No*, etc. Uncontented responsive sentences represent a verbal reaction, which is unsatisfied for the conversation partner and gives no information he/she asked for. Such type of responsives is usually present when the speaker does not want to give any answer, tries to avoid an inconvenient question or

even make the asking person answer his\her question by himself\herself: *What could you do? – Sometimes one thing, sometimes another!; Are you going in now? – That depends upon whether you have anything to show me; What is your business, sir? – I am a professional!* The speech units belonging to the uncontented responsives, also include means of communicative sabotage, attempts to manipulate with the information received from the content of the question or statement itself, etc: *Have you got a room to let? – Is it for yourself you ask?; What building is that? – That belongs to me, friend!*

Sometimes the uncontented responsive sentences under review may show the uncertainty of the reacting\answering person in some facts and, simultaneously, pursue the speaker to prove something to his\her conversation partner: *You know I am your real friend! – Do you?; She knows everything about computer software! – Does she?; My sister can bake the best cakes all over the world! – Does she?* [3]. Considering the first situation, it is possible to mark that the answering\reacting person wants to hear some words proving friendly attitude of the speaker and, depending on the situation, proving these words by doing some actions, for instance, *if you are really my friend, you will lend me money, pick me up to my work, help me do any task* etc. so the speaker has no possibility to reject the request of his\her conversation partner. Moreover, the implementation of such a responsive sentence in the conversation will help the reacting person to hide the fact of manipulation. The same with the next example: while introducing the responsive construction «*Does she*» the reacting or answering person makes a speaker prove his\her words about his\her sister and, apparently, the next phrase, which the speaker is made to say, will be something like this «*Really, if you have questions concerning this topic or if you have problems with your computer you can address her*», etc. So, by means of these responsive sentences the reacting\answering person can avoid asking for the help of speaker's sister directly. In the third case (*My sister can bake the best cakes all over the world! – Does she?*) the responsive construction can be implemented for several purposes, such as asking speaker's sister to give the receipt of the cakes or for being welcoming the eating of these cakes, and, continuing the conversation, the reacting person tries to make the speaker say something the reacting person wants to hear.

Communicative constructions, including the positive or negative answer are considered within a lot of typologies of answers. In the given article, dealing with the peculiarities of the responsive sentences in the English language, such constructions are referred to as formal responsive sentences. The formal responsive is the simplest but at the same time one of the most interesting types of the responsive sentences.

The formal responsive is communicatively meaningful in case the question does not include the direct speech unit, for example, question word, which requires to extend the lexical content of the answer: «*Is the runway still blocked?*» – «**Yes**»; «*Have you got any friends there?*» – «**No**» [3].

In the proposed examples, with the help of the responsive sentence the participant of the communication gives only positive or negative answer, but adds nothing and gives no comments. However there is another type of the formal responsive sentences that are accompanied with some modal words or even with the information. Very often besides words *Yes* or *No*, formal responsive sentences include other lexical units because of linguistic or even extralinguistic reasons, for example, grammatical peculiarities of the language, etc.

In the written speech as well as in the oral one, we can find the so called «mixed» responsive sentences that consist of the elements of different subtypes of the responsive sentences including the formal ones.

The formal responsive sentences also include the following lexemes, which show agreement or disagreement of the speaker in the same way as words *Yes* or *No*: *Ok, Certainly, Undoubtedly, good, very well, indeed, I'm for it, I don't mind, I am not against it, of course, that is not true, no go, by no means, I object to that*, etc. The formal responsive sentences first of all contain the meaning of the positive or negative answer, and exist in the dialogical language as its integral part.

The verbal reaction to any kind of the utterance, not only to the question, can be very different: from one word, expressing the agreement or disagreement of the answering person, confirmation or objection of a fact, emotional condition of the speaker etc.: «*Close the window, please! It's too cold. – Ok.*», «*Promise you will never be late for the supper! – Yes, Yes*», «*I hope they accept here a two-dollar bill? – No, only exact change*», «*You can leave her a massage. – No, thanks*» [3] to the extended speech units, where the conversation partner gives all details concerning the subject of the conversation or tries to bewilder the speaker and avoid providing the information needed for the questioner while hiding these intentions with the help of giving a lot of unnecessary facts: «*Tell me please your opinion concerning the newscast this morning? – Have they said something important? I heard they started again working on the solving of the international economy problems*», «*I saw you in the city center yesterday! – What did you do there yesterday? I thought you went on business for this week. Why did you decide to postpone your travel?*» [3], etc.

The responsive sentences, representing the verbal reaction to the interrogative constructions, are the most interesting ones according to their structural, semantic, lexical and functional peculiarities. Verbal response to the message of any type may be dependent on a significant amount of linguistic and extra-linguistic factors. Among linguistic reasons we can primarily single out the following:

- The tendency to the linguistic means economy;
- Construction of the original phrase: the use of different linguistic figures; distortion of the grammatical construction of the statements;
- Lexical material of the original phrase: speech units that are used by participants of communication; the use of clichés;
- Accuracy, pace of speech, clarity of pronunciation of the speaker; the correct interpretation of the lexical units of the original sentence;
- Change of the speech genre, such as the replacement of communication;
- Style of communication, adequacy of the style of communication situations, etc.

As one of the most important linguistic factors determining the nature of responsive sentences in dialogic speech, the lexical content of the original expression should be noted. Lexical material that is used by the speaker largely determines the course of communication and the nature of the response, which will follow this type of statement. The use of different speech units – evaluative vocabulary, emotionally-colored, official ones, etc. – naturally causes different reactions of the interlocutor.

Thus, linguistic factors together with extralinguistic ones influence the verbal response to the statement or question as well as the whole communication itself. Among the most significant extralinguistic factors in the proposed article, the following ones: are considered the emotional condition of the speakers, the relations between speakers,

having or not having an intention to answer the question, a wish to give more information than the speaker asks for, the personality of the individual you ask a question, having or not having information you ask for, the situation itself, an intention to bewilder the speaker, to avoid answering the question and, sometimes, a wish to get some information from the speaker, lack of time for conversation. The responsive sentences are influenced by the extralinguistic factors as well as by linguistic ones during all stages of communication: establishing contact or introducing an issue for discussion, continuation of the conversation and its logical development, concluding the communication, presenting final arguments, drawing the conclusion.

References

1. **Ахманова О.С.** Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: Сов. энцикл., 1966. – 608 с.
2. **Зиновьева Л.А.** Все фразы и диалоги английского языка / Л.А. Зиновьева, В.И. Омелянченко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2012. – 16 с.
3. **Лингвистический энциклопедический словарь.** – М.: Сов. энцикл., 1990. – 686 с.
4. **Меньшиков И.И.** Типология респонсивных предложений в современном русском языке / И.И. Меньшиков // Избранные труды по лингвистике. – Днепропетровск: Новая идеология, 2012. – С. 85–100.
5. **Новый словарь методических терминов и понятий.** – М., 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://methodological_terms.academic.ru/666/undefined
6. **Bloomfield L.** Language / L. Bloomfield. – New York: Henry Holt and Company, 1933. – 580 p.
7. **Fries, Ch.C.** The Structure of English: An Introduction to the Construction of English Sentences / Ch. Fries. – London: Longmans, Green and Co., 1957. – 304 p.
8. **Functional approaches to language culture and cognition** / edited by David G. Lockwood, Peter H. Fries, James E. Copeland. – Michigan state university: John Benjamins B. V., 2000. – 656 p.
9. **Jones Bob Morris.** The Welsh answering system / Morris Jones Bob. – Berlin: Rotaprint Druck Werner Hidebrand, 1999. – 360 p.
10. **Oxford dictionary** [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oxforddictionaries.com/>

Надійшла до редколегії 04.11.2015

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

УДК 378.147:811.111

О. Є. Бондар
О. Е. Бондарь
O. Y. Bondar

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ PECULIARITIES OF CONSTRUCTING LANGUAGE TESTS

Розглянуто питання контролю знань та вмінь студентів за допомогою тестових завдань як необхідної складової навчального процесу на сучасному етапі. На основі аналізу визначень терміна «тест» виявлено його основні компоненти. Представлено різні категорії тестів з іноземної мови, такі як тест володіння мовою, діагностичний тест, тест схильності до вивчення мови та тест досягнень. Проаналізовано головні вимоги до складання та інтерпретації тестів. Описано значимість таких критеріїв як практичність, надійність та валідність тесту. У процесі дослідження було встановлено, що найскладнішим критерієм створення ефективних тестів виступає валідність, яка розглядається з точки зору валідності змісту та валідності складової. Визначено поняття «комунікативного тесту» та його головні характеристики. Представлено основні критерії розробки комунікативних тестових завдань. У результаті дослідження було встановлено, що тести можуть виступати важливим засобом побудови компетенції, підвищення самостійності та самооцінки студентів за умови правильного відбору та застосування. Аналіз методичної літератури продемонстрував, що врахування принципів внутрішньої мотивації при підготовці контрольних тестових завдань сприятиме підвищенню їхньої ефективності. На основі опрацьованих джерел визначено узагальнені принципи для створення власних контрольних тестових завдань та модифікації існуючих тестів з урахуванням внутрішньої мотивації студентів.

Ключові слова: тест, комунікативний тест, валідність змісту, лицьова валідність, внутрішня мотивація, принцип автентичності, принцип зворотного зв'язку.

Рассмотрен вопрос контроля знаний и умений студентов с помощью тестовых заданий как необходимой составляющей учебного процесса на современном этапе. На основе анализа определений термина «тест» выявлены его основные компоненты. Представлены различные категории тестов по иностранному языку, такие как тест владения языком, диагностический тест, тест склонности к изучению языка и тест достижений. Проанализированы основные требования к составлению и ин-

терпретации тестов. Описана значимость таких критериев как практичность, надежность и валидность теста. В ходе исследования было установлено, что самым сложным критерием создания эффективных тестов выступает валидность, которая рассматривается с точки зрения валидности содержания и валидности составляющей. Определено понятие «коммуникативного теста» и его главные характеристики. Представлены основные критерии разработки коммуникативных тестовых заданий. В результате исследования было установлено, что тесты могут выступать важным средством построения компетенции, повышения самостоятельности и самооценки студентов при условии их правильного отбора и применения. Анализ методической литературы показал, что учет принципов внутренней мотивации при подготовке контрольных тестовых заданий будет способствовать повышению их эффективности. На основе изученных источников определены обобщенные принципы для создания собственных контрольных тестовых заданий и модификации существующих тестов с учетом внутренней мотивации студентов.

Ключевые слова: тест, коммуникативный тест, валидность содержания, личная валидность, внутренняя мотивация, принцип аутентичности, принцип обратной связи.

The issue of testing students' knowledge and skills is considered in the article. It is stated that testing has become an essential component of the present-day educational process. On the basis of the analysis of different definitions of the term «test» its main components have been given. The various categories of language tests, such as proficiency tests, diagnostic or placement tests, aptitude tests and achievement tests, are presented. The main requirements for the construction and interpretation of tests have been analyzed. The importance of such criteria as practicality, reliability and validity has been stressed. It has been concluded from the research that the most complicated criterion of designing and defining an effective test is its validity. Therefore, validity has been viewed from two perspectives: content validity and construct validity. The concept of a «communicative test» has been defined and its main characteristics have been given. The basic criteria for the development of communicative tests are presented. The study has found that tests can act as an important means of building competence, improving individual performance and increasing self-esteem of students. The analysis of the literature on language teaching has shown that it is important to take into account the principles of intrinsic motivation in order to increase efficiency of language tests. The general guidelines for constructing new tests and modifying existing ones based on internal motivation of students are suggested.

Keywords: test, communicative test, content validity, face validity, intrinsic motivation, authenticity principle, the principle of feedback.

Питання проведення ефективного та надійного контролю знань студентів викликає постійний інтерес фахівців, зокрема викладачів іноземної мови. Контроль рівня володіння іноземною мовою є важливою складовою навчального процесу, саме тому викладач іноземної мови має систематично проводити контроль успіхів та досягнень студентів, таким чином перевіряючи свою теорію викладання на практиці. Для контролю рівня знань студентів існують різні види контрольних завдань, або тестів. Кожен тест має свою специфічну мету та перевіряє особливі критерії, саме тому підготовка викладача іноземної мови повинна включати знання особливостей складання та інтерпретації тестів. Актуальність даного дослідження обумовлена тим фактом, що існує необхідність продемонструвати доцільність використання тестового контролю знань та вмінь студентів та модифікувати деякі завдання у разі потреби.

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати сучасні підходи до створення тестових завдань та показати ефективність застосування головних критеріїв та принципів складання тестів на практиці.

Питання розробки та застосування тестів для контролю та оцінювання знань розглядалося багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками, серед яких В.В. Голубець, О.Г. Квасова [1], О.О. Молокович [2], С.Ю. Ніколаєва, О.П. Петрашук, J. Charles Alderson, Lyle Bachman [3], Douglas Brown [4] [5], Fred Davidson, Alan Davies [8], Peter Skehan, Merrill Swain та інші.

Тест, як відомо, це метод контролю вмінь або знань людини у даній галузі [6; 7; 9–11]. Саме визначення містить у собі основні компоненти тесту. По-перше, це метод, який може бути інтуїтивним, як у випадку оцінювання автентичності вимови, або чітко структурованим, як у тестах множинного вибору. По-друге, тест має на меті контроль вмінь від загального („добре», „погано») до ретельно спланованого оцінювання (на початку та в кінці курсу або між окремими студентами). По-третє, тест вимірює вміння чи знання, тобто компетенцію. Нарешті, тест контролює дану галузь (загальну компетенцію володіння усіма аспектами мови або тільки вимову і т.д.). Так, А. Дейвіс (Alan Davies) був одним із перших дослідників, хто виділив такі категорії тестів: тести рівня володіння мовою (Proficiency Tests), діагностичні тести (Diagnostic and Placement Tests), тести досягнень (Achievement Tests) і тести схильності до мови (Aptitude Tests) [8]. Тести рівня володіння мовою не обов'язково повинні орієнтуватися на конкретну тему або цілий курс, а можуть охоплювати розділи теми, опрацьовані самостійно. Як правило, тести рівня володіння мовою складаються з питань множинного вибору та перевіряють знання з граматики або словникового запасу, розуміння прочитаного або почутого та письмо. Найбільш поширеними тестами, що перевіряють та визначають рівень володіння англійською мовою, є тест з англійської як іноземної мови (the Test of English as a Foreign Language), відомий як TOEFL, та міжнародна система тестування англійської мови (International English Language Testing System), відома як IELTS. Діагностичні тести застосовуються в разі необхідності перевірити окремі аспекти іноземної мови, наприклад, вимову, граматику, лексику, або окремі теми з курсу, наприклад, умовні речення, артиклі, непряму мову та інші. Для того щоб визначити рівень знань та індивідуальні здібності до оволодіння мовою, застосовуються тести схильності до мови. Тести досягнень, як свідчить сама назва, мають на меті перевірку рівня засвоєння пройденого матеріалу і застосовуються для проведення поточного та підсумкового контролю знань студентів.

Слід зазначити, що питання перевірки знань з іноземної мови за допомогою тестових завдань набуло поширення в 60-ті та 70-ті роки минулого століття. Це була також епоха, коли було закладено засади комунікативної методології. Треба зауважити, що немає єдиного підходу до складання тестових завдань, однак, будучи знайомим з різними існуючими поглядами на це питання, викладач іноземної мови може створити свою власну стратегію. На сьогоднішній день існують різні підходи до складання тестових завдань, але, щоб тест заслуговував на довіру, треба взяти до уваги три вимоги, або три головних критерії складання та інтерпретації тестів: практичність, надійність та валідність [4]. Практичність тесту визначає його економічність: незначні кошти на складання, легкість організації та проведення, а також швидкість підрахунку результатів. Реалізація критерію надійності полягає як у послідовності та відповідності самого тесту, так і його проведення і перевірки. Результати тесту не будуть вважатися надійними, якщо на них вплинули зовнішні або внутрішні фактори, наприклад, погане самопочуття студента в день проведення тесту. Опрацювання наукових джерел засвідчило, що найсклад-

нішим та найважливішим критерієм ефективного тесту є його валідність. Іншими словами, валідність тесту означає його вагомість, важність, вірність, законність та придатність. Для того щоб пересвідчитися, що тести, якими викладач користується, є валідними, треба розглянути їх з точки зору валідності змісту (content validity) та валідності складової (construct validity). Тест, за допомогою якого можна чітко виміряти конкретні досягнення, вважається змістовно валідним. Складовою валідності тесту з іноземної мови можуть виступати будь-які теоретичні категорії, наприклад, комунікативна компетенція.

Більшість викладачів погодяться, що на практиці розробити ефективний, надійний та практичний тест – це дуже важке завдання. Існують різні підходи до складання тестів, але один з них розглянемо більш детально. Викладач може визнавати тест як форму внутрішнього мотивуючого зворотного зв'язку. Таким чином, тест є важливим засобом побудови компетенції, самостійності та самооцінки самих студентів.

Аналіз методичної літератури дозволяє виділити такі загальні принципи внутрішньої мотивації, які можна використати при підготовці контрольних завдань [5]:

- 1) принцип надання студентам завчасної підготовки до тесту;
- 2) принцип лицьової валідності;
- 3) принцип автентичності;
- 4) принцип зворотного зв'язку.

Щоб реалізувати на практиці перший принцип, слід пам'ятати, що студенти не завжди знайомі зі стратегіями, які могли б допомогти їм. Тому доцільно забезпечити студентів інформацією про загальний формат тесту та типи завдань. Необхідно надати можливість виконати зазначені типи завдань та заохотити студентів ретельно повторити матеріал, що підлягає контролю. Відомо, що тести викликають хвилювання, тож поради з підготовки до тесту та його виконання можуть знизити тривогу. Таким чином, під час складання тестів викладач має бути союзником студента у підготовчому процесі.

Іноколи трапляється і таке, що студенти не знають, який саме матеріал буде перевірятися. Тому принцип лицьової валідності має на меті допомогти студентам зрозуміти, що тест є обґрунтованим, тобто валідним. Досягти такого розуміння можна за допомогою, по-перше, ретельно продуманого формату тесту, по-друге, чітко сформульованих завдань до виконання роботи, по-третє, вибору завдань, знайомих з роботи на заняттях. Насамкінець, слід пам'ятати, що рівень складності має бути відповідним.

Під принципом автентичності треба розуміти використання в тесті справжньої та автентичної мови. Тематична організація матеріалу буде доцільною та корисною. Також самі завдання не повинні викликати незручностей для студентів. Знайомство з новими видами завдань має проходити під час практичної роботи в класі, а не під час проведення контролю засвоєного матеріалу.

Щоб втілити принцип зворотного зв'язку, треба зрозуміти, що тестування має на меті і навчання. Іншими словами, навіть помилки повинні допомогти більш ефективно побудувати майбутню роботу. У наш час деякі викладачі повертають письмові тести з оцінкою і вважають свою роботу виконаною. У дійсності сама оцінка зводить інформацію про лінгвістичні та когнітивні успіхи студента до аб-

солютного мінімуму. У кращому випадку оцінка демонструє успішність одного студента відносно інших, що, у свою чергу, стимулює суперництво, а не співпрацю у навчанні. Таким чином, вчителю треба проаналізувати помилки, підкреслити сильні сторони, а також піддати конструктивній критиці слабкі місця. Студенти матимуть можливість покращити результати наступних тестів, якщо їм підказати стратегії, які допоможуть уникнути поширених помилок. Якщо виконання тестів перетворити на внутрішньо мотивуючий досвід, то студенти отримають відчуття досягнення та бажання впоратися з більш складними завданнями.

На сучасному етапі викладання іноземної мови велика увага приділяється комунікативній спрямованості навчальної діяльності, саме тому використання комунікативних тестів є доцільною та необхідною складовою навчального процесу. Комунікативний тест має на меті не тільки перевірку граматичної, мовленнєвої та соціолінгвістичної компетенції, а також оцінку стратегічної компетенції. Не можна забувати і про прагматичний аспект тесту: 1) необхідно використовувати автентичну мову, характерну для справжнього спілкування; 2) важливо, щоб контекст тесту був пов'язаним з фоновими знаннями студентів, їхніми думками або почуттями.

Сучасна дослідниця Меріл Свейн (Merrill Swain) поєднала найголовніші вимоги до складання комунікативних тестів [4, р. 266]:

1. Створення комунікативних тестів має починатися з визначення існуючих знань та спиратися на них.

2. Основна увага має бути сконцентрована на змісті тесту, який необхідно зробити мотивуючим, цікавим та суттєвим.

3. Необхідно налаштуватися на найкращий результат та переконати студентів продемонструвати свої успіхи. Цю мету можна досягти, якщо знизити тривожність та надати достатньо часу для виконання тесту.

4. Тести треба використовувати як навчальний інструмент: проаналізувати помилки, вказати на сильні сторони та проаналізувати слабкі місця. Іншими словами, необхідно налагодити зворотний зв'язок.

Таким чином, можна зробити висновки, що застосування тестових завдань для оцінювання рівня знань студентів є ефективним методом контролю знань у разі використання надійних, практичних та валідних тестових завдань. Врахування таких критеріїв як практичність, надійність та валідність може допомогти викладачеві не тільки скласти ефективний власний тест, а й дати оцінку тестам, якими він вже користується, та модифікувати їх у разі потреби.

Вміння реалізувати принцип надання студентам завчасної підготовки до тесту, принцип лицьової валідності, принцип автентичності та принцип зворотного зв'язку, безперечно, стане у нагоді при необхідності відібрати найкращі тести та внести необхідні зміни з метою покращення їхнього застосування. А якщо викладач орієнтується на внутрішню мотивацію студентів, то врахування вищезазначених принципів буде доцільним під час складання власних тестів та інтерпретації вже існуючих тестових завдань.

Бібліографічні посилання

1. **Квасова О. Г.** Основи тестування іношомовних навичок і вмінь : навч. посібник / О. Г. Квасова. – К. : Ленвіт, 2009. – 119 с.
2. **Молокович О. О.** Тестовий контроль рівня володіння говорінням англійською мовою як другою іноземною у студентів II курсу мовного факультету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Молокович Ольга Олексіївна. – К., 2001. – 243 с.
3. **Brown H. D.** Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy / H.D. Brown. – Longman, 2001. – 480 p.
4. **Cambridge Dictionaries Online** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/>
5. **Collins English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/>
6. **Bachman L. F.** Fundamental considerations in language testing / L. F. Bachman. – Oxford University Press, 1990. – 408 p.
7. **Brown H. D.** Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.) / H.D. Brown. – White Plains, NY : Pearson Education, 2007. – 347 p.
8. **Davies A.** Principles of Language Testing / A. Davies. – Oxford : Blackwell, 1990. – 176 p.
9. **Longman Dictionary of Contemporary English** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldoceonline.com/>
10. **Macmillan Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.macmillandictionary.com>
11. **Oxford English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/>

Надійшла до редколегії 03.11.2015

УДК 371.315 – 057.3 : 811.112.2

Г. К. Волкова
Г. К. Волкова
G. K. Volkova

Запорізький державний медичний університет
Запорожский государственный медицинский университет
Zaporizhzhya State Medical University

**ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ
В НЕЯЗЫКОВЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ
IMPROVING FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN NON-LINGUISTIC
HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE**

Англійська мова (за професійним спрямуванням), як навчальна дисципліна, базується на вивченні студентами фахової, ділової та загальнопобутової лексики та граматичного матеріалу, закладає основи вивчення студентами спеціальних предметів, що передбачає інтеграцію викладання з цими дисциплінами та формування умінь застосовувати набуті знання у процесі подальшого навчання у професійній діяльності, формуючи основи розуміння англійської мови та ведення бесіди із спеціальних та побутових питань, читання та перекладу оригінальної літератури за фахом та загальноосвітньої літератури з метою одержання інформації, ведення переговорів та листування.

Змістом підручника з англійської мови для студентів фармацевтичного факультету, який розробляється виступають загально наукові та художні тести, адаптовані до рівню фонових та мовних знань студентів, і вправи. Матеріал кожного розділу розраховано на 8-9 занять.

1 і 2 заняття спрямовані на формування і розвиток потенціального словникового запасу і розуміння вживання латинських терміноелементів. Матеріалом цих занять є також вправи на узагальнення знань граматичних категорій англійської мови за частинами мови та синтаксису.

3-4 та 5-6 заняття присвячені опрацюванню програмних тематичних текстів загально наукового характеру. Відповідні вправи повинні сприяти розвитку вмінь аналітичного читання, рецептивних та продуктивних лексичних та граматичних навичок, вмінь підготовленого та не підготовленого говоріння. Робота із тематичним текстом передбачає дотекстові і післятекстові завдання на рівнях слів і словосполучень, речень, тексту

7-8 заняття відводиться розвитку вмінь різних видів читання на основі текстів і спеціальних вправ у розвитку у студентів вмінь різнофункціонального читання та роботи із словником.

9 заняття - підсумкове у вигляді письмового тесту та усно-мовленнєвої частини.

Ключові слова: дисципліна, лексика, граматики, читання, текст, вправи.

Английский язык (профессиональной направленности), как учебная дисциплина, базируется на изучении студентами профессиональной, деловой и бытовой лексики и грамматического материала, закладывает основы изучения студентами специальных предметов, предусматривает интеграцию преподавания с этими дисциплинами и формирование умений применить полученные знания в процессе даль-

нейшего обучения профессиональной деятельности, формирует основы понимания английского языка и ведения беседы по специальным и бытовым проблемам, чтения и перевода оригинальной литературы по специальности и общеобразовательной литературы с целью получения информации, ведения переговоров и переписки.

Содержанием учебника выступают общенаучные и художественные тесты, адаптированные к уровню фоновых и языковых знаний студентов, и упражнения. Материал каждого раздела рассчитан на 8-9 занятий.

1 и 2 занятия направлены на формирование и развитие потенциального словарного запаса и понимания употребление латинских терминологических элементов. Материал этих занятий также включает упражнения на обобщение знаний грамматических категорий английского языка по частям речи и синтаксиса.

3-4 и 5-6 занятия посвящены проработке программных тематических текстов общенаучного характера. Соответствующие упражнения должны способствовать развитию умений аналитического чтения, рецептивных и продуктивных лексических и грамматических навыков, умений подготовленного и неподготовленного говорения. Работа с тематическим текстом предусматривает проработку текста в до-текстовых и послетекстовых заданиях на уровнях слов и словосочетаний, предложений, текста.

7-8 занятия отводятся развитию умений различных видов чтения на основе текстов и специальных упражнений на развитие у студентов умений разнофункционального чтения и работы со словарем.

9 занятие – итоговое – в виде письменного теста и устно-речевой части.

Ключевые слова: дисциплина, лексика, грамматика, чтение, текст, упражнения.

English (for professional purposes) as a training course is based on teaching students both professional and general vocabulary together with grammar material, laying the foundations for the learning of special items, providing integration of teaching with these disciplines and forming abilities to apply knowledge gained in the course for further education and professional activities.

Analysis of the textbooks used in Ukrainian universities for English language training pharmacists revealed a number of shortcomings. The main drawback of the textbooks is their non-communicative character, lack of problem tasks, poor concern of the development of reading skills, insufficient illustrative series and limited use of its functions. The existing English textbooks for students of the Faculty of Pharmacy have disadvantages in methodological organization. The plot of many texts and exercises is often clear neither to students nor to language teachers – both categories lack the necessary background knowledge of the varieties of chemistry and biology, pharmacy economics and medicine. In addition, it is no secret that a lot of students of pharmacy have a very low level of English skills development after school. Besides sequence of formation and development of professional foreign language communication nucleus does not fully correspond to the requirements of the Bologna education system.

So it is necessary to improve the approach to modern national English textbooks and curriculum to meet the state program requirements in modeled dialogue between the two cultures on the bases of individual and age characteristics of Ukrainian students, and in formation of the bases for further professional development of future specialists. The content of the suggested textbook includes general scientific and science fiction texts adapted to the level of background knowledge in profession and language skills of students, as well as exercises. The material of each of 6 sections is designed for 8-9 sessions.

1-st and 2-nd classes are aimed at the formation and development of potential vocabulary and understanding of the use of Latin term elements. The material of these lessons also includes exercises for generalization of knowledge of English grammatical categories of morphology and syntax.

3-d – 4th and 5-th –6-th sessions are devoted to thematic processing the texts of general scientific nature. The appropriate exercises promote the development of analytical skills of reading, receptive and productive lexical and grammatical skills, abilities for prepared and unprepared speaking. Working with the thematic text implies pre- and post-text tasks on the levels of words and phrases, sentences, text.

7-th –8-th classes develop different kinds of skills of mature reading.

9-th class is a final lesson in the section and comprises a final written and oral tests.

Keywords: discipline, vocabulary, grammar, reading, text, exercises.

Навчання іноземної мови було й залишається невід'ємною складовою процесу формування сучасного фахівця. Про значимість виконання соціального замовлення свідчить той факт, що показник рівня володіння іноземною мовою включений у кваліфікаційну характеристику випускника вузу. Більш того, новітня європейська мовна політика орієнтує громадян Європи на багатомовність. Без цього успішна інтеграція в сучасному світі просто неможлива.

Вирішення цих завдань вимагає нової орієнтації цілей, принципів, змісту навчання ІМ, а також створення нових навчальних матеріалів. В Україні вже розроблено принципово нові програми з іноземних мов як для мовних вищих навчальних закладів (ВНЗ) (Програма з англійської мови для університетів/інститутів (2001); так і для вивчення ІМ професійного спілкування (Програма з англійської мови для професійного спілкування (2005); Іноземна мова за професійним спрямуванням (Програма для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів III–IV рівнів акредитації за спеціальністю 5.1 20 20 101 «Фармація» (2011).

Аналіз підручників та НМК, що використовуються українськими ВНЗ для навчання англійської мови фармацевтів, виявив низку недоліків у всіх названих групах підручників / НМК. Основним зауваженням до вітчизняних підручників залишається їхній некомунікативний характер, відсутність проблемних завдань, незадовільний погляд на розвиток вмінь «зрілого читача» (С.К. Фоломкіна), недостатній ілюстративний ряд та обмежене використання його функцій (відсутні або в малій кількості фото, рисунки, графіки, діаграми, що ілюструють соціокультурний контекст ситуацій).

Існуючі підручники англійської мови для студентів фармацевтичного факультету авторів Л.Я. Аврахової, М.В. Григорьєвої, Л.В. Торяник, Т.Н. Івіної та ін. мають непогану методичну організацію. На жаль, багаторічний досвід користування цими матеріалами у навчальному процесі, думки колег та розповіді студентів вказують на великий недолік змісту тематичних текстів цих підручників. Матеріал багатьох текстів та вправ не зрозумілий не тільки студентам перших двох курсів, але й викладачам мови – обидві категорії не мають необхідних фонових знань з різновидів хімії та біології, економіки фармації, медицини. Студенти вивчатимуть ці дисципліни на старших курсах. Чи є правильним, що викладач англійської мови розповідає студентам про класифікацію розчинів і основ, особливості вживання тих чи інших ліків, способи вироблення тих чи інших лікарських форм? Крім того, не є таємницею, що дуже багато студентів, що вивчають фармацію, мають дуже низький рівень знань англійської мови та розвитку вмінь володіння нею після школи. Крім того, шкільний рівень знань дисциплін, необхідний для розуміння текстів і виконання вправ на заняттях англійської мови, залишає бажати кращого. Така ситуація ускладнює вивчення мови в аудиторії і майже унеможливорює робити це самостійно. Крім того, підручники не завжди враховують послідовність

формування та розвитку професійного комунікативного ядра іноземної мови та не повною мірою відтворюють вимоги навчання за Болонською системою.

Таким чином, наявною є необхідність створення сучасних національних НМК з ІМ, які відповідали б державній програмі, моделювали діалог двох культур, враховували індивідуальні та вікові особливості студентів України, їхні професійні потреби, формували спроможність здійснювати міжкультурне ділове та суто професійне спілкування ІМ.

Мета статті – розкрити методичну складову змісту навчання іноземної мови у неспеціальних вишах та рекомендувати можливу структуру підручника англійської мови для студентів фармацевтичного факультету.

Основний курс вивчення іноземної мови за Планом та Програмою Міністерства охорони здоров'я України (Київ, 2011) викладається у перших трьох семестрах навчання у вищій школі. За цей час потрібно сформувати і розвинути у студентів вміння і навички володіння фаховою іноземною мовою.

Якщо завдання спеціальних кафедр полягає в тому, щоб навчити студента основним поняттям окремих галузей науки, то завдання викладача іноземної мови – допомогти освоїти термінологію спеціальності та професійну мову.

Метою вивчення англійської мови (за професійним спрямуванням) у фармацевтичному ВНЗ є підготовка студентів до спілкування цією мовою в усній і письмій формах, що передбачає наявність таких умінь у різних видах мовленнєвої діяльності, які після закінчення курсу дають можливість:

- брати участь в усному спілкуванні англійською мовою в обсязі матеріалу, передбаченого програмою;
- читати оригінальну літературу за фахом для одержання інформації;
- закласти базу для подальшого самовдосконалення в галузі даної мови.

Ця загальна задача курсу англійської мови конкретизується у мовленнєвих уміннях (говоріння, аудіювання, читання і письмо), формування яких передбачено на кінець навчання.

Англійська мова (за професійним спрямуванням), як навчальна дисципліна:

а) базується на вивченні студентами фахової, ділової та загально побутової лексики та граматичного матеріалу;

б) закладає основи вивчення студентами спец. предметів, що передбачає інтеграцію викладання з цими дисциплінами та формування умінь застосувати набуті знання у процесі подальшого навчання й у професійній діяльності;

в) закладає основи розуміння англійської мови та ведення бесіди із спеціальних та побутових питань, читання та перекладу оригінальної літератури за фахом та загальноосвітньої літератури з метою одержання інформації; ведення переговорів та листування.

Організація навчального процесу здійснюється за кредитно-модульною системою відповідно до вимог Болонського процесу.

Зміст підручника складають загальнонаукові та художні тести, що адаптовані до рівню фонових та мовних знань студентів, і вправи.

Тексти відповідають тематиці, визначеній програмними вимогами Міністерства охорони здоров'я України (2011).

Систему вправ узгоджено із загальноприйнятою в нашій країні (С.Ю. Ніколаєва). Вона включає в себе мовні і мовленнєві вправи. Мовні вправи діляться на фонетичні, лексичні, граматичні і вправи у перекладі. Лексичні і граматичні вправи за характером розділяються на рецептивні і продуктивні. Серед мовленнєвих вправ впроваджено вправи у читанні і говорінні, які, у свою чергу, спрямовані на

розвиток вмінь рецепції, репродукції і продукції мовлення. Вправи виконуються в аудиторії чи дома, що визначає викладач, із словником чи без нього. Кількість вправ для виконання залежить від мовленнєвих здібностей студентів і розуміння системи вправ викладачем, а також від деяких об'єктивних факторів.

Посібник з англійської мови для студентів фармацевтичного факультету повинен мати чітку структуру:

- Методична записка
- Фонетичний практикум
- 6 розділів
 1. Загальні відомості про майбутню професію фармацевта. Як отримують професійну освіту в Україні і за її межами.
 2. Хімія. Загальні відомості. Хімія в медицині.
 3. Ботаніка. Загальні відомості. Ботаніка в медицині.
 4. Фармацевтичні заклади в Україні і за її межами. Фармацевтичні послуги.
 5. Ліки. Форми ліків. Документи, що регламентують роботу фармацевта з ліками.
 6. Роль фармацевта у національній системі охорони здоров'я. Засоби збереження здоров'я.
- Англо-український словник містить не менше 2 000 нових лексичних одиниць, розташованих в алфавітному порядку в кінці посібника.
- Пам'ятки для студентів для роботи із словником, текстом, лексикою, граматику.

У методичній записці наводяться такі відомості: актуальність, мета, зміст і структура посібника, рекомендації про організацію роботи з навчальними матеріалами, інформація про систему вправ, приклади завдань.

Фонетичний практикум включає пояснення і вправи у вимові і читанні буквосполучень і слів, що дозволяє сформулювати чи узагальнити навички вимови і читання. Вправи практикуму можна використовувати на занятті, аудиторному чи позааудиторному, рекомендувати студентам для самостійної роботи.

Зміст і структура розділів. Порядок роботи. Тематика кожного розділу зрозуміла із назв. Кожен розділ має цілком зрозумілу структуру. Матеріал розділу розраховано на 8–9 занять – 16–18 годин, що становить 2 місяці – половина семестру.

1 і 2 заняття спрямовані на формування і розвиток потенціального словникового запасу на основі похідних, складних, конвертованих, багатозначних слів, інтернаціоналізмів та стійких словосполучень. Передбачені вправи розуміння вживання латинських терміноелементів у фаховій лексиці англійської та української мов.

Матеріалом цих занять є також вправи на узагальнення знань граматичних категорій англійської мови за частинами мови та синтаксису.

Граматичні категорії узагальнені у граматичних таблицях, які супроводжуються рецептивними і продуктивними граматичними вправами.

3–4 та 5–6 заняттях опрацьовуються програмні тематичні тексти загальнонаукового характеру. Відповідні вправи повинні сприяти розвитку вмінь аналітичного читання, рецептивних та продуктивних лексичних та граматичних навичок, вмінь підготовленого та непідготовленого говоріння.

Кількість тематичних текстів у розділі – 2. Обсяг тексту – 1 800 – 2 200 знаків. Нотатки після тексту (notes) – це переклад на українську мову 5–6 складних з точки зору фразеології та граматики словосполучень, частин речення, окремого речення тексту (без особливих пояснень).

Робота із тематичним текстом передбачає дотекстові і післятекстові завдання на рівнях слів і словосполучень, речень, тексту.

7-8 заняття відводяться розвитку вмінь різних видів читання: *пошукового, проглядового, ознайомлювального* (класифікація С.К. Фоломкиної) на основі текстів і спеціальних вправ для розвитку у студентів вмінь різнофункціонального читання та роботи із словником.

Матеріалом *ознайомлювального читання* є тексти художньої літератури за тематикою розділу та вправи на оволодіння даним видом рецептивної діяльності. Це 1 текст художньої літератури обсягом 2 200–3 000 знаків.

Матеріалом *проглядового читання* є загальнонаукові тексти за тематикою розділу та вправи на оволодіння даним видом рецептивної діяльності. Це 3–4 загальнонаукові тексти обсягом 500–700 знаків

Матеріалом *пошукового читання* є загальнонаукові та спеціальнонаукові тексти за тематикою розділу та вправи на оволодіння даним видом рецептивної діяльності. Це 1–2 загальнонаукові та спеціальнонаукові тексти обсягом 700–1 000 знаків

Усі тексти супроводжуються відповідними вправами.

9 заняття – підсумкове у вигляді письмового тесту та усно-мовленнєвої частини.

Словник має бути створений за вимогами лексикографії і повинен містити не менше 2000 нових лексичних одиниць, розташованих в алфавітному порядку в кінці посібника.

Додаток. Пам'ятки для студентів для роботи із словником, текстом, лексикою, граматику будуть визначати алгоритм і послідовність дій того чи іншого порядку.

Запропонована схема створення підручника основного курсу англійської мови на фармацевтичному факультеті знаходиться в узгодженні з вимогами організації процесу навчання за кредитно-модульною системою і може бути використана у створенні підручників інших іноземних мов у немовних ВНЗ України.

Бібліографічні посилання

1. Англійська мова спеціального вжитку (ESP) в Україні : допроектне дослідження. – К. : Ленвіт, 2004. – 124 с.
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособие для учителя / Н.Д. Гальскова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АРКТИ, 2003. – 192 с.
3. Маслыко Е. А. Настольная книга преподавателя иностранного языка : справ. пособие / Е. А. Маслыко [и др.]. – Минск : Выш. шк., 2004. – 314 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін.; ред. : К. І. Онищенко. – К. : Ленвіт, 2002. – 327 с.
5. Ніколаєва С. Ю. Основы современной методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці) : навч. посіб. / С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2008. – 286 с.
6. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М. : Педагогика, 1989. – 237 с.
7. Практикум з методики викладання англійської мови у середніх навчальних закладах : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова, Н. К. Складенко та ін. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Ленвіт, 2004. – 360 с.
8. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок [та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
9. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С. К. Фоломкина. – М. : Педагогика, 1987. – 254 с.
10. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика : учеб. пособие для препод. и студ. / А. Н. Щукин. – М. : Филоматис, 2004. – 476 с.

Надійшла до редколегії 28.10.2015

УДК 811.111(07)

L. N. Lukianenko
Л. М. Лук'яненко
Л. Н. Лукьяненко

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**WAYS OF INCREASING MOTIVATION IN TEACHING SPEAKING TO EFL
STUDENTS MAJORING IN ENGLISH WITHIN THE FRAMEWORK
OF THE LEARNER-CENTRED APPROACH**

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ВИВЧАЮТЬ
АНГЛІЙСЬКУ МОВУ ЯК ОСНОВНУ ІНОЗЕМНУ, ПРИ НАВЧАННІ
ГОВОРІННЯ В РАМКАХ ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ, ИЗУЧАЮЩИХ
АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК КАК ОСНОВНОЙ ИНОСТРАННЫЙ,
ПРИ ОБУЧЕНИИ ГОВОРЕНИЮ В РАМКАХ ЛИЧНОСТНО-
ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА**

Розглянуто шляхи підвищення мотивації студентів, які вивчають англійську мову як основну іноземну, при навчанні говоріння в рамках особистісно-зорієнтованого підходу. Основну увагу приділено особистісно-зорієнтованим матеріалам та завданням, які можуть допомогти студентам філологічних факультетів розвивати мовні навички, необхідні їм у майбутній професійній діяльності. Творчо використовуючи підручники, викладачі можуть додати вправи, які підвищують зацікавленість студентів у мові, що вивчається. Адаптація деяких завдань до текстів у підручнику, які не стимулюють розвиток навичок говоріння, заміна окремих завдань матеріалами викладачів можуть повністю змінити атмосферу заняття і зробити його незабутнім. Один з найбільш ефективних шляхів підвищення мотивації студентів при навчанні говоріння є використання завдань, які розробляються та складаються самими студентами. Серед них є лексичні та граматичні вправи, мовні та комунікативні ігри, вікторини та тести. Розробляючи їх, студенти вчаться працювати в малих групах, допомагаючи один одному, без надмірного контролю з боку викладача. Це дозволяє студентам виступати в якості його рівноправних партнерів, які несуть відповідальність як за свої академічні досягнення, так і за успіх заняття в цілому. Крім вибору сучасних матеріалів, використання різних комунікативних завдань, які стимулюють пізнавальний інтерес студентів та допомагають їм спілкуватися більш вільно на заняттях, є ще одним ефективним способом підвищення мотивації студентів. Завдання, що ґрунтуються на інформаційній прогалині, види діяльності, які потребують вирішення проблеми, різноманітні навчальні ігри, включаючи рольову гру, знаходяться серед комунікативних засобів навчання, які можуть активізувати студентів та змусити їх діяти спонтанно та з більшим ступенем автентичності.

Ключові слова: особистісно-зорієнтований підхід, особистісно-зорієнтовані матеріали, завдання, які розробляються та складаються самими студентами, комунікативні засоби навчання, рольова гра.

Рассмотрены пути повышения мотивации студентов, изучающих английский язык как основной иностранный, при обучении говорению в рамках личностно-ори-

ентированного подхода. Основное внимание уделено личностно-ориентированным материалам и заданиям, которые могут помочь студентам филологических факультетов развивать языковые навыки, необходимые им в будущей профессиональной деятельности. Творчески используя учебники, преподаватели могут добавить упражнения, которые повышают заинтересованность студентов в изучаемом языке. Адаптация некоторых заданий к текстам в учебнике, которые не стимулируют развитие навыков говорения, замена отдельных заданий материалами преподавателей могут полностью изменить атмосферу занятия и сделать его незабываемым. Одним из наиболее эффективных путей повышения мотивации студентов при обучении говорению является использование заданий, которые разрабатываются и составляются самими студентами. Среди них есть лексические и грамматические упражнения, языковые и коммуникативные игры, викторины и тесты. Разрабатывая их, студенты учатся работать в малых группах, помогая друг другу, без чрезмерного контроля со стороны преподавателя. Это позволяет студентам выступать в качестве его равноправных партнеров, которые несут ответственность как за свои академические достижения, так и за успех занятия в целом. Кроме выбора современных материалов, использование различных коммуникативных заданий, стимулирующих познавательный интерес студентов и помогающих им общаться более свободно на занятиях, является еще одним эффективным способом повышения мотивации студентов. Задания, основанные на информационном пробеле, виды деятельности, требующие решения проблемы, различные обучающие игры, включая ролевую игру, находятся среди коммуникативных средств обучения, которые могут активизировать студентов и заставить их действовать спонтанно и с большей степенью аутентичности.

Ключевые слова: личностно-ориентированный подход, личностно-ориентированные материалы, задания, разработанные и составленные самими студентами, коммуникативные методы обучения, ролевая игра.

The article is dedicated to ways of increasing motivation in teaching speaking to EFL students majoring in English within the framework of the learner-centred approach. It focuses on learner-centred materials and tasks which can help learners develop language skills that will be necessary for them in their future careers. Using textbooks creatively, EFL teachers can add some exercises which extend the students' engagement with the target language. Adapting some tasks on the basis of reading texts in a coursebook, when these reading materials are dealt with in an uncreative way, replacing some activities in the manual with the teacher's own material can completely change the atmosphere of the class and make it memorable. One of the most effective ways of improving learners' motivation in teaching them speaking is using learner-generated activities. Working out and compiling vocabulary and grammar exercises, various language and communicative games, quizzes and tests, students learn to work in small groups helping each other without excessive control on the part of the teacher. It enables them to act as the teacher's equal partners who are responsible for both their own academic achievement and the success of the whole class. Apart from the choice of real-life oriented materials which can arouse students' interest and correspond to their needs, the use of various communicative activities stimulating learners' cognitive interest and helping them communicate more freely in the language classroom is another efficient way of strengthening EFL students' motivation. Information-gap activities, problem-solving tasks, various teaching games, including role play, are among communicative techniques which can activate students and make them act spontaneously and with a greater degree of authenticity.

Keywords: learner-centred approach, learner-centred materials, learner-generated activities, communicative techniques, role play.

Over the past decades, there has been a gradual shift from a teacher-centred to a learner-centred approach. In Ukraine a lot of EFL teachers try to follow new democratic

tendencies in education putting learners' needs in the centre of the curriculum. They respect their critical mind and independence of their learning efforts, bring up positive attitude towards learning foreign languages by providing real possibilities for spiritual development and emotional self-expression, through the feeling of personal success, moral comfort and a joyful learning atmosphere. EFL teachers have left aside traditional methods of teaching which were often very conservative, ineffective and uniform and have become more flexible providing their learners with substantial possibilities of choice of learning methodologies and learning materials which have become real-life oriented.

The learner-centred approach is a way of teaching based on a set of principles which have aspects in common with other teaching approaches: learner autonomy, self-access learning, learner training and task-based learning. Due to its innovative principles, learner-centred teaching creates new roles for both teachers and students, thus changing the relationship between them. The teacher is no longer authoritarian, as learning is now regarded as an individual activity as well as a socially shared experience. A new emphasis on collaborative effort between teachers and learners also assumes a greater contribution from the learner in the learning process. The learner is no longer a passive recipient but an active participant in the classroom process. EFL teachers act as facilitators of the learning process. They design activities and assignments that engage learners in cooperative learning by providing them with opportunities to express their opinion and ideas.

The problem of EFL teaching within the framework of the learner-centred approach has been extensively discussed in professional literature. The work by M. Weimer «Learner-Centred Teaching» [9] is one of the most modern and comprehensive studies in this field where the author identifies five practice areas to work on in order to achieve learner-centred teaching: the function of content, the role of the teacher, the responsibility for learning, the process and purposes of evaluation and the balance of power. The work by P. Blumberg [1] is a practical guide for EFL teachers which provides them with valuable tools that can help them use the learner-centred approach in the language classroom. In their articles, S.J. Coffman [2], R. Felder and R. Brent [3], B. Oakley, R. Felder, R. Brent and I. Elhajj [7] propose some effective teaching strategies that should be implemented in student-centred classrooms, in particular the ones that turn student groups into effective teams whose members take responsibility for their learning.

The purpose of this article is to consider some ways of increasing motivation in teaching speaking to EFL students majoring in English within the framework of the learner-centred approach, particularly creating, adapting and tailoring teaching techniques, activities and materials in order to help students develop those language skills which will be necessary for them in their future careers, including adapting textbooks to the class so as to provide a language-rich environment for their learning process and using learner-generated activities at each stage of the lesson, as well as involving students more in collaborative and cooperative learning through pair work, group work and various communicative activities and techniques, role-play in particular, that can promote the target language use.

There is no denying the fact that the choice of appropriate real-life oriented materials, including authentic texts, as well as tasks which mirror the students' future professional activities is one of the constituents of the success in teaching speaking to EFL students. It is known that teaching any subject is connected with using a textbook as the main means of education. Nevertheless, however well coursebooks are planned, they can be inappropriate for teachers and students who approach them with a degree

of healthy skepticism. Some teachers may not use them at all, some use them as supplementary materials when the need arises, others use them selectively and supplement them with other materials excessively. Even though nowadays there are a great number of coursebooks of the new generation of manuals based on communicative approach to EFL teaching which are specially designed to increase learners' motivation and involve them in effective learning process, their authentic materials, the content of which reflects a real language of native speakers or of competent language users, are not exploited to the full. All the facts mentioned above give a serious reason for EFL teachers to use a variety of learner-centred materials and tasks which can exploit the students' background knowledge and encourage them to cooperate with one another and get involved in their learning. If not everything in the textbook is wonderful, and teachers want to bring their own personality to the teaching task, addition, adaptation and replacement are very important. «That is when the teacher's own creativity really comes into play. That is when the dialogue between the teacher and the textbook really works for the benefit of the students» [5, p. 117].

Addition is a good alternative since it uses the textbook strengths but «marries them with the teacher's own skills and perceptions of the class in front of him or her» [5, p. 111–112]. If the lesson is rather boring, too controlled, or if it gives no chance for students to use what they are learning in a personal kind of way, the teacher may want to add activities and exercises which extend the students' engagement with the language or topic.

Another option is for EFL teachers to adapt what is in the book. If a reading text in the coursebook is dealt with in a boring or uncreative way, students can be involved in doing speaking tasks worked out and compiled by their teachers on the basis of the same language material designed by the authors of the coursebook. Adapting an original textbook idea by putting it in their own activities, EFL teachers stay faithful to the language and topic of the writers. Apart from addition and adaptation, two more alternatives, when the teacher decides that the textbook is not appropriate, are replacement and omission of manual activities from the lesson [4].

The teacher's decision to try and find his or her own material results in a radically different type of a lesson. This has obvious advantages: the teacher's own material probably appeals to him or her more than the textbook and it may be more appropriate for the students. Replacement activities can be really good for the teacher and the class if they completely change the atmosphere of the lesson and make it memorable. Thanks to them, the students practise the language which the textbook wants them to, but in a completely different context.

Omitting coursebook activities from the lesson or lessons from textbooks, the teacher tries to solve the problem of inappropriacy of this material, which allows him/her to succeed in something else.

In short, a coursebook should be related to critically: EFL teachers should be aware of its good and bad points in order to make the most of the first and compensate for the second. If the texts are too easy, teachers may need to substitute or add further texts. If they are too difficult, they may still be used: «by careful pre-teaching of vocabulary, by introductory discussion of the topic, by preliminary explanation of key sections, by careful omission of difficult bits» [8, p. 188].

Besides, EFL teachers should make sure that the task activities and exercises provide opportunities for plenty of use of the target language, cover a satisfactory range of language items and skills. These tasks ought to be relevant and useful for the class, there must be a balance between accuracy and fluency practice.

All teachers are concerned about how to make the process of teaching interesting and not to limit themselves as teachers going backward. If they have been teaching the same topic with the same books in the same classrooms for a number of years, it may be difficult to sustain much enthusiasm, interest and creativity. There are some problems which arise in the process of teaching. Among them is the problem of inadequate books and too little preparation time. EFL teachers spend a lot of time preparing the materials. They can be assisted by students who can suggest and set up their own activities which do not only cut down teachers' preparation time but also create a positive cooperative group spirit. Working in small groups of three or four, they help each other without the teacher controlling every move, whose role is now peripheral rather than central. They take some of their own learning decisions, they make up their mind about what language to use to complete a certain task, and they work without the pressure of the whole class listening to what they are doing. What is more important, they are not afraid of making mistakes because the teacher responds to their errors and failures as opportunities for learning, not for criticism.

Working out and compiling vocabulary and grammar exercises, various language and communicative games, quizzes and tests, students learn to check each other's work using different sources.

Some of these learner-generated activities, including speaking activities such as role play, discussion, asking questions of personal response etc., are time-consuming. So students should be provided with enough time for their preparation, and some of these tasks can be given as their homework.

If EFL teachers want to use student-generated activities in their work, they should start with the topic of the lesson or even with the theme of the unit, which in its turn covers a wide variety of related topics. They ought to try to find out which of them are interesting to the learners and suggest making their own lists of points they would like to discuss in groups and in class. All these data can help teachers make their students interested in the topic and in the end stimulate their interest to study.

Learner-generated activities can be presented at each stage of the lesson starting with warming-up activities at the beginning of the lesson, for example, puzzles, crosswords, quizzes, guiding questions etc. They may be relaxing activities such as jokes and songs which create a special warm atmosphere that facilitates learning. Finally, they may be the climax of the lesson which is regarded by learners as an important event in their student life when they are looked on as the teacher's equal partners who are responsible for both their own academic achievement and the success of the whole lesson.

Apart from the choice of real-life oriented materials different in their style and subject matter which can arouse students' interest and correspond to their needs, the use of various communicative activities stimulating learners' cognitive interest, providing useful fluency practice and helping students communicate more freely in the language classroom is another effective way of increasing EFL students' motivation in teaching speaking within the framework of the learner-centred approach. Information-gap activities, problem-solving tasks, various teaching games, including role play and simulations (situations in which students play a role that they sometimes have in real life), are among communicative techniques which can effectively activate students and make them act spontaneously and with a greater degree of authenticity. All of them should be carefully planned to enable learners to participate. If students are stuck for ideas and do not know what to say, EFL teachers can help them with photos, pictures, charts and diagrams. Setting up any type of role play, in particular closely-controlled teacher-directed role play activities preparing the ground for role play, improvised role plays as well as

those which are based on information gap or role plays that require creative solution to a problem by students working in groups, EFL teachers should plan their work according to the following pattern: *engage-activate-study* – that is, the teacher gets students interested in the topic, the students do the task while the teacher watches and listens, and then they study any language issues that the teacher has identified as problems. Teaching materials that can be used for role play can be taken from books, movies, cartoons and play-scripts and should be based not only on teaching objectives but also on students' interests. Choosing a situation for a role play is the first step in setting up a role play. One way for EFL teachers to make sure the role play is interesting is to let the students choose the situation themselves. Scenes from a book or a movie as well as from learners' own life can provide many different role play situations. The next step envisages linguistic preparation for the role play, which is essential for success. When preparing improvised role play, teachers should bear in mind that their students may require help not only with ideas but also with language. Introducing new vocabulary, writing down useful expressions and appropriate structures on the blackboard can make the students more confident while acting out a role play. Some help can be given on the role cards which should be concise and contain only essentials. If linguistic structures are suggested for use, they should be ones that the students are already familiar with. Another important step to take is to assign the roles. In classes where EFL teachers try to shift some of the responsibility for learning from their own shoulders to those of the students, it is advisable that the students themselves take responsibility for choosing the roles. As for the role of the teacher at this stage, «it must be as unobtrusive as possible» [6, p. 36]. The final step in applying role play in teaching is debriefing, which is as important as the main activity. In the learner-centred classroom the teacher should insist on evaluation rather than criticism, and make sure that the students talk about what went well before they get on to what went badly. This encourages positive thinking about the experience.

Many speaking tasks, in particular role-play, problem-solving and discussion are enjoyable in themselves. They improve motivation, allow natural learning and create a context which supports learning. They are usually learner-directed and often involve pair and small group work which increases the sheer amount of learners' talk going on in a limited period of time and also lowers the inhibitions of learners who are unwilling to speak in front of the whole class. Of course, there are some drawbacks of group work. In particular, the teacher cannot supervise all learners' speech and correct all serious mistakes that can be made. Nevertheless, even taking into consideration occasional mistakes, the amount of time remaining for positive, useful oral practice is still likely to be far more than in the full-class set-up.

To sum up, there are different ways to strengthen EFL students' motivation in teaching speaking in the learner-centred classroom. Using textbooks creatively is one of the premier teaching skills. Student-centred teachers should connect learners and resources by designing materials, speaking tasks and activities that can engage EFL students and provide opportunities for them to use the target language as much as possible. However good the material is, most teachers do not go through it word for word. Instead, they use the best bits, add their own activities and exercises stimulating learning and adapt the lesson using the same basic material. Sometimes they replace textbook material with their own ideas or materials from other books and occasionally they may omit the textbook lesson completely. Learner-based activities can also be helpful to teachers who have few additional resources available to them and limited time to prepare supplementary materials. Thanks to them, students are involved in making deci-

sions about their own learning. Generating their own activities, students gain some controlled power over those learning processes that directly affect them and consequently become more interested and motivated in developing their speaking skills. Involving students in cooperative learning through various communicative activities, role play in particular, student-centred teachers create learning environments that motivate students to accept responsibility for learning. Information-gap activities, problem-solving tasks, all kinds of communicative games are learner-centred activities which meet students' needs. Thanks to communicative games, including role play, less confident students get the chance to put their knowledge of the new language into practice in a non-threatening environment where learners get used to helping and learning from each other. Meanwhile, the teacher acts mainly as a facilitator who monitors learners' work, gives them help, advice and encouragement when it is needed.

A wide and promising area of future research might be the problem of evaluation, the area that EFL teachers need to work on in order to achieve learner-centred teaching. A new purpose of evaluation assigns a new role to students: they should learn how to assess their own performance and actively participate in the assessment of their peers' work.

References

1. **Blumberg P.** Developing Learner-Centered Teaching: A Practical Guide for Faculty / P. Blumberg. – San Francisco : Jossey-Bass, 2008. – 352 p.
2. **Coffman S.J.** Ten Strategies for Getting Students to Take Responsibility for Their Learning / S.J. Coffman // College Teaching. – 2002. – № 51. – P. 2–4.
3. **Felder R.** Navigating the Bumpy Road to Student-Centered Instruction / R. Felder, R. Brent // College Teaching. – 1996. – № 44(2). – P. 43–47.
4. **Grant N.** Making the Most of Your Coursebook / N. Grant. – Harlow : Addison Wesley Longman, 1987. – 128 p.
5. **Harmer J.** How to Teach English / J. Harmer. – Harlow: Addison Wesley Longman, 1998. – 198 p.
6. **Livingstone C.** Role Play in Language Learning / C. Livingstone. – Harlow : Longman, 1983. – 94 p.
7. **Oakley B.** Turning Student Groups into Effective Teams / B. Oakley, R.M. Felder, R.M. Brent, I. Elhaji // Journal of Student-Centered Learning. – 2004. – № 2(1). – P. 9–23.
8. **Ur P.** A Course in Language Teaching / P. Ur. – Cambridge : CUP, 2003. – 375 p.
9. **Weimer M.** Learner-Centered Teaching / M. Weimer. – San Francisco : Jossey-Bass, A Wiley Company, 2002. – 258 p.

Надійшла до редколегії 11.10.2015

УДК 378.147:811.111

О. В. Осадча

Е. В. Осадчая

O. V. Osadcha

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A CONSTITUENT OF THE ENGLISH TEACHING CONTENT

Розглянуто питання міжкультурної комунікації як важливого компонента змісту навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі в умовах глобалізації суспільства. Здійснено аналіз сучасних досліджень, деяких аспектів міжкультурної комунікації. Виділено афективний, когнітивний та стратегічний компоненти міжкультурної комунікації та визначено роль емпатії та толерантності у забезпеченні діалогу взаєморозуміння. Проаналізовані протиріччя між орієнтацією вищої освіти на міжнародні стандарти та організацією процесу навчання іноземних мов. Робота над усуненням цих протиріч зумовлює актуальність даного дослідження. Простежено зв'язок між мовою і культурою та потенціал процесу вивчення іноземної мови для вирішення задач формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації. Досягнення комунікативної компетенції неможливе без оволодіння певним обсягом культурної інформації. Виділено складові, які необхідно враховувати у процесі формування міжкультурної компетенції: лінгвістичну, прагматичну, естетичну, етичну та елітну. Наведено характеристику сфер спілкування іноземними мовами, що мають практичне значення для визначення змісту навчання та професійної підготовки фахівця. Визначено форми роботи, які можуть бути ефективними для формування міжкультурної компетенції студента.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, компоненти міжкультурної комунікації, сфери спілкування, навчальні комунікативні ситуації.

Рассмотрены вопросы межкультурной коммуникации как важного компонента содержания обучения иностранному языку в высшем учебном заведении в условиях глобализации общества. Сделан анализ современных научных достижений по некоторым аспектам межкультурной коммуникации. Выделены аффективный, когнитивный и стратегический компоненты межкультурной коммуникации, определена роль эмпатии и толерантности в обеспечении диалога взаимопонимания. Проанализированы противоречия между ориентацией высшего образования на международные стандарты и организацией процесса обучения иностранным языкам. Работа по устранению этих противоречий обуславливает актуальность данного исследования. Прослежена связь между языком и культурой, потенциал изучения иностранного языка для решения задач формирования у студентов опыта межкультурной коммуникации. Достижение коммуникативной компетенции невозможно без овладения определенным объемом культурной информации. Выделены составляющие, которые необходимо учитывать в процессе формирования межкультурной компетенции: лингвистическая, прагматическая, эстетическая, этическая и элитная. Дана харак-

теристика сфер общения, которые имеют практическое значение для определения содержания обучения. Определены формы работы, которые могут быть эффективными для формирования межкультурной компетенции студента.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, компоненты межкультурной коммуникации, сферы общения, учебные коммуникативные ситуации

The article deals with the problems of intercultural communication as an important component of English teaching content in the situation of society globalization. The analysis of modern research into some aspects of intercultural communication has been done. Affective, cognitive and strategic components of intercultural communication have been identified. The role of empathy and tolerance in successful dialogue of mutual understanding has been emphasized. There have been analyzed the contradictions between the orientation of higher education to the international standards and the way the academic process is organized. The work aimed at eliminating these contradictions determines the topicality of this research. The connection between language and culture has been traced. The potential of foreign language studying process for forming students' experience of intercultural communication has been described. Forming communicative competence is impossible without acquiring certain amount of cultural information. The linguistic, pragmatic, esthetic, ethic and elite constituents of intercultural communication have been defined. The spheres of communication that have practical importance have been characterized.

Keywords: intercultural communication, components of intercultural communication, spheres of communication, educational communicative situations.

Сучасний світ швидко змінюється та стає все більш багатокультурним. Підготовка сучасного фахівця повинна забезпечувати не тільки високий рівень володіння іноземною мовою, але й можливість сприймати та розуміти факти іншої культури, будувати взаєморозуміння у процесі спілкування. Тому формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації набуває великого значення. Перед викладачем стоять задачі навчити студента «орієнтуватися у феноменах іншого способу життя, іншої свідомості та ієрархії цінностей, мати об'єктивний погляд на речі, порівнювати явища іншої культури з власним світоглядом і культурним досвідом [2, с. 102]. Існує декілька назв та підходів викладання іноземних мов, в основі яких лежить поняття «культура»: «крос-культурний» (*cross-cultural*), «між-культурний» (*intercultural*), «транскультурний» (*transcultural*) та «мультикультурний» (*multicultural*).

Міжкультурна комунікація розглядається як академічна дисципліна з 1954 року. Цей термін було запропоновано у роботі Е. Хола і Д. Трагера „Culture as Communication». Ідеї міжкультурної комунікації набули свого розвитку у роботі Е. Хола „The Silent Language» (1959 р.) [3, с. 8]. Поняття культури є складним та багатшаровим. Деякі дослідники порівнювали її з айсбергом (Хофстеде), інші – з цибулиною, де за одним шаром відкривається інший, який треба знімати. Обидві метафори свідчать про складний та дещо нескінчений процес пізнання культури.

В основі вивчення проблеми міжкультурної комунікації лежать філософські ідеї діалогу культур (М.М. Бахтін, В.С. Біблер), теорії діяльності та спілкування (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн), теорії про зв'язок мови і культури (Є.М. Верещагін, В.В. Сафонова), теорія міжкультурної комунікації (С.Г. Тер-Мінасова). Багато дослідників зверталися до різних аспектів міжкультурної компетентності: соціокультурна компетентність (О. Бирюк, С. Шукліна), комунікативна компетентність (С. Зенкевич, Ю. Пассов), професійна компетентність (Л. Зеленська, Л. Карпова). В Україні останнім часом різні аспекти проблеми міжкультурної кому-

нікації розроблялися у працях В. Андрущенко, О. Гриценко, І. Дзюби, Г. Касьянова, П. Скрипки.

Мета статті – визначити роль міжкультурної комунікації у змісті навчання іноземної мови, показати зв'язок між мовою та культурою та проаналізувати потенціал вивчення іноземної мови для розвитку міжкультурної компетенції.

Під час аналізу теорії та практики навчання іноземного спілкування у вищому навчальному закладі можна спостерігати протиріччя між орієнтацією вищої освіти на міжнародні стандарти і недостатньою кількістю годин, які відводяться на вивчення іноземних мов; між необхідністю формувати міжкультурну компетенцію та недостатньою розробкою методичних матеріалів, методик та технологій, спрямованих на вирішення цієї задачі; між потенціалом роботи у малих групах та відсутністю відповідних методик, що забезпечують цей процес [7]. Ці протиріччя зумовлюють **актуальність** подальших пошуків інноваційних методів та розробки методичних матеріалів, спрямованих на вирішення задач формування міжкультурної компетенції. Мовленнєва підготовка у системі вищої освіти повинна забезпечувати розвиток у студентів здібностей, що дозволяють застосовувати іноземну мову як інструмент спілкування в усьому світі. Такі здібності можуть розвиватися лише на основі інтеграції комунікативного, соціокультурного та міжкультурного розвитку студентів засобами іноземної мови. Підхід, у якому мова засвоюється через культуру, а культура – через мову, вважається найбільш результативним. Прикладом того, що культура і мова тісно пов'язані між собою, може служити той факт, що штучна мова Есперанто, хоча і було технічно бездоганною та мала логічну структуру, виявилася нежиттєздатною, бо не була пов'язана з культурою. Рідна культура впливає на засвоєння іноземної мови, як і рідна мова. Визначення спільних та відмінних рис рідної та іноземної мов сприяє вивченню іноземної мови та культури. З цієї позиції доцільно зазначити деякі культурні розбіжності, характерні для різних країн:

1. Когнітивні методи. У деяких культурах інформація збирається через інтенсивні дослідження, у бібліотеках або в інтернеті. Такі культури цінують факти, дані, що можна документувати та вимірювати. Інші культури здобувають інформацію через старших членів суспільства, природу та знаки. Така інформація передається усно.

2. Шляхи вирішення проблем. Маючи схожі проблеми, різні культури приймають різні рішення, які базуються на їх власних цінностях та вірі. Прикладом цього може бути таке питання: «Якщо ви у човні з мамою, жінкою та дитиною, і човен починає тонути, кого ви будете рятувати?» Згідно з дослідженням, 60 % американців будуть рятувати дружину («вона партнер на усе життя»), а 40 % – дітей («діти – наше майбутнє»). В культурах Азії близько 100 % відповіли, що рятувати будуть матір «вона дала життя, не можна замінити матір».

3. Способи невербального спілкування. У деяких культурах немає традиції дивитися прямо в очі вчителю, бо це означає відсутність поваги. Студенти з Кореї рідко посміхаються, бо це означає несерйозність. Коли викладач це розуміє, він зможе правильно інтерпретувати емоційний та когнітивний стан студента.

4. Способи навчання. Різні культури навчаються по-різному. В США студенти часто працюють у групах, роблячи спільну справу, навчаються один в одного. Заняття мають студент-центрований (student-centered) характер. У деяких інших культурах переважає вчитель-центрований (teacher-centered) підхід. Студенти на-

вільно не ставлять питань, щоб не зашкодити авторитету вчителя. Вони запом'ятовують інформацію, знання якої перевіряється у письмових тестах [11].

Усі ці приклади свідчать про виняткову важливість знань міжкультурних розбіжностей для організації навчального процесу та успішного спілкування.

У Загальноєвропейських рекомендаціях, на які орієнтована галузь мовної освіти України, було виділено такі сфери спілкування іноземними мовами:

– особиста, яка охоплює життя суб'єкта, індивідуальні соціальні види діяльності;

– освітня, яка пов'язана з навчальним процесом, в якому суб'єкт бере участь;

– публічна, в якій суб'єкт залучається до соціальних видів взаємодії;

– професійна, де суб'єкт виконує свої посадові чи професійні обов'язки [5, с. 45].

Особиста сфера характеризується неофіційними комунікативними стосунками між партнерами зі спілкування. Освітня сфера пов'язана з основною діяльністю студента, навчанням та передбачає безліч спільних тем для обговорення, підготовку доповідей на наукові конференції. Публічна сфера передбачає усне та письмове спілкування з офіційними представниками. Професійна сфера охоплює виконання фахівцем своїх професійних обов'язків, підготовку необхідних документів.

Дослідники у сфері міжкультурної комунікації виділяють її такі компоненти: афективний, когнітивний та стратегічний. В основі афективного компонента лежать толерантність та емпатія. Толерантність забезпечує діалог, взаєморозуміння та прийняття іншої культури. Емпатія передбачає здатність перевтілення в іншу людину з метою розуміння її думок та вчинків. В основі когнітивного компонента лежать знання про рідну культуру та культуру країни, мова якої вивчається. Стратегічний компонент містить вербальні, навчальні та дослідницькі стратегії студента.

Студенти, які вивчають іноземну мову, мають широкі можливості вивчати і культуру інших країн. С. Тер-Мінасова вважає, що «мова – це дзеркало культури, у ньому відбиваються не тільки реальний світ, що оточує людину, не тільки реальні умови її життя, але й суспільна самосвідомість народу, його ментальність, національний характер, спосіб життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей, світовідчуття, бачення світу» [9].

Розвиток успішної міжкультурної комунікативності потребує багато соціалізації, щоб студент міг створити когнітивні та семантичні зв'язки, схожі з тими, які створив би носій мови. Виділяють два види мотивації вивчення іноземної мови: інтегративну (вивчити мову та стати частиною культурної спільноти) та інструментальну (вивчити мови та отримати роботу чи підвищення на роботі). Дослідження показали, що ті, хто мали інтегративну мотивацію, досягали більших результатів, ніж ті, у кого була інструментальна мотивація [11, с. 2].

Н. Рєзник вважає, що «людина сприймає цей світ, навчається розуміти явища навколишньої дійсності через модель, створену за допомогою рідної мови. Вивчення іноземних мов розширює цю модель за рахунок нового. Кожна засвоєна іноземна мова розширює культурні знання людини, даючи їй можливість ставати повноправним членом полікультурного суспільства» [8, с. 176].

У процесі формування міжкультурної компетенції слід враховувати такі складові: лінгвістичну (вивчення лексичних одиниць, ідіом); прагматичну (мо-

делювання поведінки залежно від конкретної ситуації); естетичну (уявлення про позитивне та негативне в іншій культурі); етичну (знайомство з культурними цінностями та нормами моралі); елітну (вивчення культури, історії, літератури) [6, с. 173]. У процесі вивчення іноземної мови майбутні фахівці набувають необхідні фонові знання. Вони сприяють кращому розумінню мислення носіїв мови. До фонових знань належать реалії (безеквівалентні лексичні одиниці, аббревіатури, назви подій культурного життя, імена видатних осіб) та фонові лексика (фразеологізми, афоризми та формули мовленнєвого етикету). Наявність фонових знань може свідчити про сформованість комунікативності.

Формування міжкультурної компетенції – це цілісна система, в якій поєднано принципи навчання (діалог культур, культурознавча обумовленість навчання), форми і методи навчання (проблемно-пошукові, дискусійні, дослідницькі, творчі), форми занять (лекції, групові дискусії, рольові ігри) та засоби навчання (основні – автентичні художні тексти; додаткові – відеофільми, таблиці, ілюстрації). На занятті з іноземної мови, що має міжкультурну спрямованість, доцільно використовувати таку форму організації навчального процесу, як кооперативне навчання (cooperative learning). Ця ідея народилася і набула розвитку у США у другій половині XX століття у зв'язку з поширенням тенденції полікультурної освіти. О. Гаганова підкреслює, що «ключовими моментами кооперативного навчання є позитивна взаємозалежність та індивідуальна відповідальність. При цьому потрібно дотримуватися двох умов: спільні завдання, які мотивують виникнення взаємодопомоги, та усвідомлення членами групи того, що успіх кожного залежить від успіху групи» [1, с. 96]. Видами кооперативного навчання є командно-ігровий турнір (Team Games Tournament), групове дослідження (Group Investigation) та колективне читання (Cooperative Integrated Reading).

Формування міжкультурної компетенції може здійснюватися за допомогою ситуативного моделювання міжкультурних ситуацій, де студенти використовують необхідні елементи міжкультурної комунікації. Методисти поділяють навчальні комунікативні ситуації (НКС) на стандартні та нестандартні. Перші розробляються з метою підготувати студентів до задоволення життєвих потреб у стандартних та передбачуваних ситуаціях, другі – до непередбачуваних, коли «доводиться здійснювати непередбачені мовленнєві дії, вирішуючи певні проблеми з представниками англійської культури» [4, с. 8–11]. Такі ситуації можуть бути пов'язані з різними сферами діяльності студентів. Робота над ними може проводитися у різних режимах (студент – студент, викладач – студент, викладач – група).

Спираючись на сучасні дослідження у сфері міжнародної комунікації, можна зробити висновок, що вивчення іноземної мови дає широкі можливості для вирішення задач формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації. По-перше, вона є джерелом інформації про іншу культуру; по-друге, у процесі вивчення іноземних мов відбувається національна самоідентифікація людини, а також усвідомлення впливу іншої культури; по-третє, усвідомлення культурних відмінностей у побуті, системі соціальних норм і цінностей [6]. Пошук нових методів та підходів, розробка методичних матеріалів, створення навчальних ситуацій може сприяти підвищенню ефективності процесу формування міжкультурної компетенції у студентів.

Бібліографічні посилання

1. **Гаганова О.К.** Поликультурное образование в системе общего школьного образования США / О.К. Гаганова. – М., 2003. – 149 с.
2. **Гринкевич Т.** Personality in multicultural society / Т. Гринкевич // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – № 2. – С. 102–105.
3. **Грушевицкая Т.Г.** Основы межкультурной коммуникации : учебник для вузов / Т.Г. Грушевицкая. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.
4. **Гордєєва А.Й.** Як створювати ситуації міжкультурного спілкування на уроці англійської мови / А.Й. Гордєєва // Іноземні мови. – 2008. – № 2. – С. 8–11.
5. **Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти і вивчення, викладання, оцінювання** / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. **Колбіна Т.В.** Формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації / Т.В. Колбіна. – Х. : ІНЖЕК, 2012. – 167 с.
7. **Плеханова М.В.** Качественный аспект групповой работы в обучении межкультурному иноязычному общению / М.В. Плеханова // Фундаментальные исследования. – М., 2005. – № 1.
8. **Резник Н.В.** Основные параметры обучения межкультурной коммуникации в процессе изучения иностранного языка / Н.В. Резник // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2006. – № 8. – С. 172–176.
9. **Тер-Минасова С.Г.** Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М. : Слово / Slovo, 2000. – 260 с.
10. **Hofstede G. S.** Culture consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across countries / G. S. Hofstede. – Thousand Oaks : Sage publications, 2001. – 216 p.
11. **Valdes J.M.** Culture bound: bridging the cultural gaps in English teaching / J.M. Valdes. – Cambridge University Press, 2001.

Надійшла до редколегії 04.11.2015

УДК 811. 112. 2' 243: 378. 147

Л. Ф. Пономарёва
Л. Ф. Пономарьова
L. F. Ponomariova

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара
Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара
Oles' Honchar Dnipropetrovsk National University

**НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА
НА БАЗЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ФОНЕТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ
ON THE PROBLEM OF FORMING PHONETIC SKILLS IN GERMAN
AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE ON THE BASIS OF THE ENGLISH
LANGUAGE**

Розглянуто питання формування фонетичних навичок німецької мови, яка вивчається на основі англійської мови. Визначено роль методики навчання вимовного аспекту мовлення у контексті комунікативно-когнітивного підходу. Проведено порівняння фонем німецької мови та німецької інтонації в основних типах речень з фонемами та інтонацією англійської мови, а також російської та української мов. Виділено та описано фактори, що утруднюють оволодіння фонетичною стороною німецької мови, та фактори, що сприяють її оволодінню.

Ключові слова: методика викладання другої іноземної мови, іншомовні фонетичні навички, специфічність умов навчання, явища фасилітації та інтерференції.

Рассмотрены вопросы формирования фонетических навыков немецкого языка, который изучается на базе английского языка. Определена роль методики обучения произносительной стороне речи в контексте коммуникативно-когнитивного подхода. Проведено сравнение фонем немецкого языка и немецкой интонации в основных типах предложений с фонемами и интонацией английского языка, а также русского и украинского языков. Выделены и описаны факторы, затрудняющие овладение фонетической стороной немецкого языка, и факторы, которые способствуют ее овладению.

Ключевые слова: методика преподавания второго иностранного языка, иноязычные фонетические навыки, специфичность условий обучения, явления фасилитации и интерференции.

The problems of forming phonetic skills of the German language which is studied on the basis of the English language have been considered. The role of the methods of teaching the pronunciation aspect of the speech in the context of communicative and cognitive approach has been defined. The comparison of the phonemes of the German language and the German intonation in the basic types of the sentences with the phonemes and the intonation of the English language as well as the Russian and the Ukrainian languages has been made. The factors that make it difficult to master the German phonetics and those that facilitate its mastering have been identified.

Keywords: methods of teaching a second foreign language, foreign language phonetic skills, specific teaching conditions, facilitations and interference.

Проблема изучения двух языков, один из которых изучается после первого и на его основе, привлекала внимание многих языковедов и методистов, были разработаны эффективные методики преподавания немецкого, французского и английского языков как второго иностранного языка (И. Л. Бим, Н.Д. Галькова, М.Н. Гузь, И.О.Ситникова, Б.А. Лapidус, Б.С. Лебединская, Л.Н. Родова, В. Hufeisen, Н.-J. Krumm, G. Neuner, E. Zehnder и др.). Однако как в методическом, так и в лингвистическом плане не все вопросы были полностью освещены. Это относится и к методике обучения фонетической стороне речи.

Как известно, при обучении немецкому языку как второму после английского необходимо опираться на общие принципы, действующие при обучении любому иностранному языку. Несмотря на то, что у этих принципов много общего, они имеют все же некоторую модификацию применительно ко второму иностранному языку, учитывая специфичность условий обучения, например, наличие трех или четырех контактирующих в процессе обучения языков, большого опыта в изучении неродного языка и т.д. [1, с. 18].

Следует отметить, что несмотря на то, что немецкий и английский языки являются родственными и имеют много общего, возможности фацилитации, то есть легкого и положительного переноса с одного языка на другой, для овладения фонетическими навыками, незначительны из-за минимального совпадения английского и немецкого языков. Методика формирования произносительных навыков традиционно включает в себя упражнения на восприятие образца, идентификацию звука в потоке речи, его имитацию, которая может сопровождаться инструкцией об артикуляционных движениях. В дальнейшем произносительные навыки многократно тренируются с целью их автоматизации. Коммуникативная теория обучения иностранным языкам рекомендует, чтобы восприятие и имитация звуков осуществлялась не изолированно, а в речи (рифмовках, поговорках, считалках, стихах, мини-диалогах и песнях) [1, с. 36; 11, с. 146]. Далее при предъявлении новой лексики и речевых образцов отрабатывается и их произношение со зрительной опорой и без неё. В этом отношении, как показывает практический опыт работы, наиболее отвечающим вышеназванным требованиям является комплекс учебных материалов «Tangram», разработанный в рамках коммуникативно-деятельностного подхода к методике преподавания немецкого языка для иностранцев, в котором фонетической стороне речи уделено достаточно большое внимание в указанном аспекте. Однако, как известно, он рассчитан на мультилингвальную аудиторию, без учета специфики родного и основного иностранного языка.

На этапе восприятия нового звука практически невозможно избежать явлений интерференции, однако ее можно уменьшить и со временем преодолеть [5; 9]. Для этого необходимо сначала с помощью сопоставительных упражнений показать различия в артикуляции звуков первого иностранного языка и второго иностранного языка и объяснить особенности звука второго языка, но в дальнейшем, при отработке произносительного навыка, сопоставления желательнее исключить.

При формировании интонационных навыков сопоставления нежелательно и фразовое ударение, мелодику фразы нужно отрабатывать с помощью аудиоматериалов и при чтении вслух, и, прежде всего, необходимо обеспечить возможность слушания аутентичной речи с помощью технических средств до или во время урока. Обучению фонетической стороне речи следует уделять особое внимание на начальном этапе, а не ограничиваться лишь изучением правил чтения. В дальнейшем произносительные навыки необходимо поддерживать, например, фонети-

ческой зарядкой и прослушиванием аутентичных текстов. При обучении второму иностранному языку на начальном этапе интонационными ошибкам не придается большого значения, так как они, в основном, не мешают коммуникации.

Опыт преподавания показывает, что изучение фонетики, правил чтения и письма следует строить с учетом знаний, которые студенты получили при изучении первого языка, и их лингвистического опыта. Таким образом, достигается сокращение объема учебного материала и, соответственно, учебных часов. Кроме того, при преподавании второго языка необходимо учитывать и родной язык обучающихся (украинский или русский). Необходимо отметить также важность знания студентами фонетической транскрипции, которую они усвоили при изучении первого языка, наличия у них натренированной иноязычной артикуляции, развития фонематического слуха, умения писать фонетические диктанты и транскрибировать тексты. Все вышесказанное позволяет непосредственно перейти к введению немецких звуков на базе сравнения их с основным, английским языком.

Для формирования произносительных навыков необходимо разработать алгоритм знакомства с новыми звуками, а именно, дать характеристику фонетических и ритмико-интонационных навыков, указать на трудности овладения произносительной системой немецкого языка, подготовить упражнения для вводного курса на сопоставление и имитацию, а также материалы для фонетической зарядки, если таковые не включены в учебник [2].

Артикуляционная база, определяемая как «совокупность привычных для данного языка движений и положений произносительных органов» [3, с. 75], родного языка оказывает влияние на произношение иностранного языка, ведет к неправильностям, которые принято называть «иностраннным акцентом». Аналогичное влияние на немецкое произношение оказывает и сложившаяся у студентов артикуляционная база английского языка.

Вступительный курс, обычно, начинается с короткой беседы об общности родственных языков, их схожести и различий в области фонетики, грамматики и лексики. В отличие от аналогичного курса по основному языку, следует обходиться минимумом теоретических знаний из области общей фонетики [4, с. 139].

Многие явления фонетики немецкого языка подобны фонетическим явлениям английского. Сюда относятся, например, попарное разделение гласных переднего ряда среднего и верхнего подъема; фонематические различия гласных под ударением по долготе и краткости, отсутствие палатализации согласных перед гласными переднего ряда и целый ряд других.

Принцип фонетического деления на слоги в обоих языках, в основном, совпадает. Как в английском языке, так и в немецком разделение на слоги проходит между одним гласным и последующим согласным, между двумя корневыми согласными, между последним из нескольких согласных.

Как и в английском языке, в отличие от русского языка, граница слога располагается после краткого ударного слога с последующим согласным, который закрывает слог. Необходимо отметить, что граница слога в немецком языке проходит непосредственно после долгого гласного, что не представляет трудности для украино- и русскоговорящих. Однако после краткого гласного она проходит после первого следующего за ним согласного, что непривычно и представляет собой наибольшие затруднения при слогоделении слов типа *Waffe* [vaf-ə], *Ecke* „ек-э“, *Masse* [mas-ə], *Finger* [fɪŋ -ər] [8, с. 79]. Это характерно и для английского языка. Ср.: *city* – [sit-i], *guinea* – [gin-i] [6, с. 20]. Поэтому в данном случае следует указать

на сходство в немецком и английском языках и на отличие в русском или украинском языках.

В немецком языке нет регрессивной ассимиляции по звонкости, то есть уподобления глухого согласного звонкому согласному. Это явление почти не отмечается в английском.

В немецком языке, как и в английском, гласных фонем значительно больше, чем, например, в русском или украинском языках, что объясняется смысловоразличительной ролью признаков гласных, которые в русском и украинском языках не выходят за пределы оттенков и позиционных вариантов одной фонемы. Различают краткие и долгие, открытые (широкие) и закрытые (узкие) гласные фонемы. Кроме чистых гласных (монофтонгов) в немецком языке имеются три дифтонга, которые, как и в английском языке, являются нисходящими.

Немецкие гласные отличаются также следующими особенностями: немецкие гласные, как и английские, являются более напряженными, чем в русском и украинском языке, но при произношении немецких долгих гласных отсутствует скольжение (*glide*). Ни один немецкий монофтонг не имеет дифтонгоидного характера, как в русском языке [e], [o] и в английском [i:], [u:].

Много похожего и в постановке ударения в слове. Словесное ударение в немецком языке, в основном, падает на корневой слог. В обоих языках ударение служит для дифференциации значения слова, то есть выполняет семантическую функцию.

Однако наряду с похожими явлениями в фонетических системах обоих языков, немецкий язык имеет свои особенности, которые следует учитывать при построении курса, а именно, преобладание среднеязычной артикуляции над заднеязычной; лабиализованной артикуляции над нелабиализованной; не расслабленная артикуляция губ и пр. Если введение немецких звуков происходит без сравнения, то часто происходит нежелательное перенесение артикуляционных навыков с основного языка на второй.

Состав системы согласных фонем в немецком, английском, украинском и русском языках не совпадает, кроме того, в немецком и английском языках отсутствует палатализация, свойственная русскому и украинскому языкам.

Анализ системы фонем немецкого и английского языков, типов интонации в разных типах предложений и типичных ошибок показывает, что не все фонемы и интонации в предложении усваиваются одинаково и следует вводить их в определенной последовательности:

а) похожие (f, v, p, k, g, ŋ, i:); б) относительно близкие (t, d, n, l, s, z, ʃ, tʃ, u, v, ə); и, заканчивая в) далекими по произношению (w, h, r, x, ts, ç, pf, ø, œ, y:, y) гласными и согласными. Именно этим фонемам следует уделить особое внимание. Для некоторых немецких согласных букв аналогов в русском вообще не существует: [x], [h], [ç].

Дрожащие звуки, которые раньше являлись неотъемлемой составной частью немецкой фонетической системы, в сегодняшней повседневной речевой практике не имеют большого значения. Переднеязычное [r] или увулярное [R], которые считались ранее обязательными вариантами фонемы [r], могут быть заменены другими вариантами реализаций, чаще всего фрикативной формой [ʀ] [9, с. 33]. В английском языке согласная [r] относится к переднеязычным апикальным щелевым сонантам [6, с. 41] и не похожа ни на немецкую ни на русскую дрожащую

[p]. Согласному «г» в немецком языке присуща вокализация, когда он находится в окончании «-er», в безударных префиксах «zer-», «er-», «ver-» и после долгих гласных, например: Flur – [flue], ergriffen [ægrifən], verstehen [fəʃte:ən], zerfallen [tsəʃfalən] и т. д.

Следует обратить внимание на то, что в английском языке звонкие согласные в конце слова никогда не оглушаются, в отличие от немецкого языка. Ср: Tag [ta:k], Bund [bunt] и dog [dog], dad [dæd].

В начале слова, части сложного слова и после приставки немецкие гласные произносятся с так называемым «твердым приступом» (*Knacklaut*), что вызывает у студентов определенные сложности. Ср., например: Рус. Он инженер. Укр. Він інженер. Англ. Heisanengineer. Нем. EristIngenieur.

В ситуации искусственного триязычия или четырехязычия механизм взаимодействия языков усложняется, так как речь идет уже о функционировании четырех языковых систем [9; 10; 11]. Для того чтобы предупреждать или своевременно устранять возможные нарушения в просодической организации речи на иностранном языке при коммуникации у билингвов, необходимо обладать достаточным знанием о причинах просодической интерференции, ее источниках и закономерностях [9, с. 171].

Следует обратить особое внимание на влияние английской интонации на немецкую интонацию, которая отличается отсутствием больших интервалов между слогами с сильным ударением и безударными слогами с совершенно другой ритмической структурой.

В вопросительном предложении без вопросительного слова усиленным ударением выделяется ударный слог слова наиболее важного по смыслу вопроса. Усиленное ударение сопровождается либо сильным повышением, либо, наоборот, понижением тона ударного слога. К концу предложения тон повышается не только на ударных, но и на заударных слогах. В русском языке повышение тона сопровождает только логически выделяемое слово, а в английском языке вопросительное предложение имеет восходящую мелодию, высокий тон первого ударного слога, плавное понижение тона на каждом последующем слоге и повышение только на последнем ударном слоге, но оно не такое резкое, как в немецком языке.

Необходимо отметить интонацию в вопросительном предложении с вопросительным словом, поскольку, в отличие от русского языка, вопросительное слово не получает сильного ударения. Как правило, сильным ударением выделяется сказуемое. В английском языке вопросительное предложение с вопросительным словом произносится с нисходящим направлением, то есть с постепенным понижением, начиная с первого ударного слога и резким падением тона на ударном слоге до нижней границы диапазона голоса, последующие слоги произносятся на том же уровне.

Таким образом, следует ещё раз подчеркнуть, что от рациональной методики изучения фонетической стороны второго языка зависит эффективность проведения занятий, успешность усвоения студентами изучаемого языкового материала и их участия в процессе коммуникации.

Бібліографічні посилання

1. **Бим И. Л.** Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского) / И.Л. Бим. – Тверь : Титул, 2001. – 46 с.
2. **Гузь М.Н.** Фонетика. Читаем и говорим по-немецки / М.Н. Гузь, И.О. Ситникова. – СПб., 2005. – 160 с.
3. **Зиндер Л.Р.** Общая фонетика / Л.Р. Зиндер. – Л. : ЛГУ, 1960. – 312 с.
4. **Кернер А.А.** Навчання фонетики англійської мови в групах, де основна мова німецька / А.А. Кернер // Методика викладання іноземних мов: Респуб. науково-метод. зб. – Вип. 7. – К., 1972. – С. 138–143.
5. **Кульчицька Н.О.** Особливості явища інтерференції в процесі навчання англійської мови як другої іноземної у філологічному ВНЗі / Н.О. Кульчицька // Зб. наук. праць Бердянського держ. пед. ун-ту (педагогічні науки). – № 3. – 2010. – С. 241–245.
6. **Матюшина-Герке Т.И.** Учебник английского языка / Т.И. Матюшина-Герке, С.П. Балашова, Н.Н. Броссе. – М. : Высш. шк., 1974. – 383 с.
7. **Потапова Р. К.** Особенности немецкого произношения / Р.К. Потапова, К. Линднер. – М. : Высш. школа 1991. – 320 с.
8. **Сунцова И. П.** Вводный курс фонетики немецкого языка / И.М. Сунцова. – М. : Изд-во лит. на иностр. языках, 1958. – 172 с.
9. **Чеванина Т.Н.** Просодические особенности чтения и говорения в многоязычном пространстве (русско-франко-английский трилингвизм) : дис. на соиск. учён. степ. канд. филол. наук спец. 10.02.04 – Герм. яз. / Т.Н. Чеванина. – Волгоград, 2008. – 206 с.
10. **Krumm H.-J.** Sprachenpolitik und Mehrsprachigkeit. // in: Hufeisen B., Neuner G. Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachen – Deutsch nach Englisch. – Europäisches Fremdsprachenzentrum. – Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2003. – S. 35.
11. **Електронний ресурс.** – Режим доступа: hueber. |de | Fortbildung / Dr. E. Zehnder, S. Kaufmann, E. Vanderheiden, W. Frank. – Fortbildung für Kursleitende DaZsp., B.2. – Didaktik und Methodik. – S. 284.

Надійшла до редколегії 19.10.2015

УДК 811.111 (07)

N. A. Safonova

Н. А. Сафонова

Н. А. Сафонова

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN MULTILINGUAL
FOREIGN LANGUAGE TEACHING
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛІГІЙ
УМУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В МУЛЬТИЛИНГВАЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ**

Розглянуто використання інформаційних технологій у контексті мультилінгвального підходу до викладання іноземних мов. При залученні мультилінгвального підходу до викладання іноземних мов необхідні нові матеріали для навчання, які забезпечують перенесення знань з лінгвістики, мовного досвіду, стратегій і досвіду навчання тощо.

Виявлено основні типи і функції інформаційних технологій на заняттях з іноземної мови: створення презентацій, проєктів, сайтів, публікацій; розробка і створення дидактичного матеріалу; тестування он-лайн; ведення телемосту з використанням веб-камер; електронна бібліотека; мультимедійні курси, використання інтернет-ресурсів.

Інтерактивне навчання за допомогою навчальних комп'ютерних програм сприяє реалізації цілого комплексу методичних, педагогічних, дидактичних, психологічних принципів, робить процес навчання більш цікавим.

Наголошено, що проєктна діяльність сприяє вдосконаленню навичок роботи студентів з комп'ютером та іншими сучасними технічними засобами.

Використання інформаційних технологій сприяє формуванню і вдосконаленню навчальних умінь і навичок учнів; розширенню їх мовного матеріалу; прояву самостійності в роботі над навчальним матеріалом; розвитку творчого потенціалу студентів, їх пізнавальної активності; створенню захоплюючого заняття.

Ключові слова: викладання іноземних мов, мультилінгвізм, інформаційні технології, проєкт, інтерактивна дошка, інтернет-ресурси, освітня програма.

Рассмотрено использование информационных технологий в контексте мультилингвального подхода к преподаванию иностранных языков. При привлечении мультилингвального подхода к преподаванию иностранных языков необходимы новые материалы для обучения, обеспечивающие перенос знаний по лингвистике, языкового опыта, стратегий и опыта обучения и т. д.

Вывявлены основные типы и функции информационных технологий на занятиях по иностранному языку: создание презентаций, проектов, сайтов, публикаций; разработка и создание дидактического материала; тестирование он-лайн; ведение телемоста с использованием веб-камер; электронная библиотека; мультимедийные курсы, использование интернет-ресурсов.

Интерактивное обучение с помощью учебных компьютерных программ способствует реализации целого комплекса методических, педагогических, дидактических, психологических принципов, делает процесс обучения более интересным.

Отмечено, что проектная деятельность способствует совершенствованию навыков работы студентов с компьютером и другими современными техническими средствами.

Использование информационных технологий способствует формированию и совершенствованию учебных умений и навыков учащихся; расширению их языкового материала; проявлению самостоятельности в работе над учебным материалом; развитию творческого потенциала студентов, их познавательной активности; созданию увлекательного занятия.

Ключевые слова: преподавание иностранных языков, мультилингвизм, информационные технологии, проект, интерактивная доска, интернет-ресурсы, образовательная программа.

The article is devoted to analysis of the use of information technology in the context of multilingual approach to foreign languages teaching. A multilingual approach to FLT requires new teaching and learning materials that support transfer of linguistic knowledge, language and learning experience, language learning strategies, language comparisons etc.

It reveals the main types and functions of information technology at the foreign language lessons: presentations, websites, publications; development and creation of didactic material; online testing; a teleconference with the help of webcams; electronic library; multimedia courses, the use of Internet resources.

The use of computers at the foreign language lesson significantly increases the intensity of the educational process. Interactive learning through educational software facilitates the realization of a complex methodological, pedagogical, didactic and psychological principles, makes the learning process more interesting.

The article stresses that the project activity contributes to improving the learners' skills with computers and other modern technical means. Students master the electronic versions of dictionaries, reference books, encyclopedias; expand language skills; increase the level of practical use of the English language.

The experience with the interactive whiteboard can effectively combine its capabilities and implementation of teaching principles of innovation, visibility, communicative activity etc.

The use of information technology promotes formation and improvement general skills of learners; expansion of language material; manifestation of independence to work on educational material; development of creative potential of students, their cognitive activity; create exciting lessons..

Keywords: Foreign language teaching (FLT), multilingualism, plurilingualism, multiculturalism,, information technology, project, interactive whiteboard, Internet resources, educational program.

The multilingual approach to foreign languages teaching is becoming more and more popular in European societies. It challenges the traditional communicative language teaching. Multilingualism is a brand new phenomenon of the 21th century. A number of linguists (J. Dewaele, N. Hornberger, M. Korzhova, A. Wilton etc.) studied multilingualism from different perspectives. It is evident that a multilingual approach to FLT requires new teaching and learning materials that support transfer of linguistic knowledge,

This article deals with the problem of the use of information technologies in multilingual foreign language teaching. Its actuality is determined by the fact that in Ukraine all schoolchildren are supposed to learn two foreign languages since September, 1,

2013. The aim of the article is to reveal some basic methods and techniques of using information technologies in teaching languages.

The objectives of our research are the following: to define the main terms; to present the classification of information technologies (IT); to investigate the types of activities implemented at the foreign language class on the basis of IT.

At present the problem of use of IT at the English lesson is very vital. A lot of researchers have investigated the use of IT in educational process, among them V. A. Efremenko [1], R. P. Milrud [2], K. G. Selevko [4]. It is obvious that the use of computer and multimedia intensifies the learning process. It helps make a learner-centered approach to teaching. The widespread use of information and communication technologies in the classroom determines their rapid introduction into the educational process and helps modernize the education space of schools and universities. At present the relevant level of science and technology and the ability to solve professional tasks with the use of information technologies are important component of the teacher's pedagogical skills.

As a rule the information technologies audio, video, computer, the internet. The use of computers in the English classroom significantly increases the intensity of the educational process. Interactive learning through educational software facilitates the realization of a complex methodological, pedagogical, didactic and psychological principles, makes the learning process more interesting.

This method makes it possible to take into account the learning pace of each student. At the same time it transforms the learners' evaluative sphere and increases their cognitive activity, which undoubtedly effectively contributes to increasing the level of knowledge and skills. However, it is important to remember that the computer cannot replace the teacher in the classroom [3].

Thus, the introduction of information technology contributes to the main goal of the modernization of education. It improves the quality of education, increases access to education, to a harmonious development of personality. It helps combine the information and communicative possibilities of modern technology and information culture.

We agree with V. S. Tseglin that one of the most widespread type of tasks that can be done with the help of information technologies is the project [5, p. 25]. Project is a didactic way to achieve the goal through detailed design issues (technology), which should be completed with very real, tangible practical results, decorated in any way; a set of techniques, learners' actions in their sequence to achieve the task - solving the problem personally meaningful to learners and decorated in the form of a final product.

With the help of project activities learners can choose the topic of their creative work using various sources of information, choose the method of demonstration. In addition, the method of projects gives learners a great opportunity to use English in everyday situations.

The project activity contributes to improving the learners' skills with computers and other modern technical means. Learners master the electronic versions of dictionaries, reference books, encyclopedias; expand language skills; increase the level of practical use of English.

Multimedia technologies meet the didactic aim of the lesson most efficiently. Teaching aspect provides the learners' awareness of the educational material; developmental aspect involves the development of learners' cognitive interest, creativity, ability to guess, compare, form conclusions; educational aspect contributes to stimulating linguistic and intellectual activity of students and their social activity.

In recent years the interactive board has become the most universal technical means. Interactive boards are an effective way to implement e-learning material content and multimedia material in the learning process, ensuring student motivation to active productive work.

Prepared texts, tables, pictures, music, maps, thematic video clips can help submit material effectively, conduct classes, dynamically using a variety of learning styles, develop creativity, capture a subject that ultimately ensures effective mastering of the English language [2, p. 17].

Interactive whiteboard allows us:

- to comment materials actively: separate, clarify, add information through electronic markers with the ability to change the color and line width;
- to set information using the virtual keyboard and demonstrate it in real time;
- to save the results in a separate file;
- to work with text, graphics, video and audio materials simultaneously;
- to promote the development of learners' intellectual and creative activity and the work of the group saving the time significantly. Since the main task of the teacher in the process of accelerated English learning is formation of their language competencies, successful teacher uses interactive whiteboard as a method of communication methods [1, p. 19].

Prepared topical texts, teaching and testing exercises, illustrations, audio and video on various topics serve as support for the introduction or intensification of independent study with the lesson material, repetition and consolidation of language models, improve speaking skills and perception of English comprehension, the assessment and self-assessment of knowledge.

The experience with interactive whiteboard can effectively combine its capabilities and implementation of teaching principles of innovation, clarity, communicative activity, interactivity, feedback, the combination of collective, group and individual forms of work in the classroom [5, p. 4].

The use of the Internet technologies involves increasing contacts. It enables exchange of socio-cultural values, learning English intensively to overcome communication barriers, develop creativity.

Thus, the Internet resources can be used:

- to find the necessary information within the project activity;
- to learn a foreign language independently;
- to develop learners' creative potential of students (participation in various competitions, quizzes, conferences);
- to learn English distantly under the teacher's guidance;
- to search for the necessary material in preparation for employment [3, p. 38].

The use of information technologies help perform linguistic didactic tasks, which include:

- development of listening skills using the original audio material WAN; checking the correctness of listening comprehension of the materials;
- development of productive grammar writing skills; activation of grammatical skills using test programs; using reference and information literature on grammar, in case of any mistakes;
- formation of writing skills, sending a reply to partners by email; writing essays, essays, essays and other works of co-creation;

- speech development skills using webcams; development of skills of monologue and dialogue speech to discuss the problems presented by the teacher, students on the basis of the Internet;

- replenishment of learners' vocabulary based on socio-political structure of society, culture and traditions of the state; checking students vocabulary using the test, game tutorials on the Internet; the use of electronic dictionaries and other information sources to support;

- development of lexical and grammatical skills of translation; the control of the correctness of translation; the use a text editor, machine translation systems with the aim of property text editing ability; the use of electronic dictionaries, reference glossaries to provide information and support;

- expansion of the learners' horizons on the basis of material linguistic and cultural material from the global network, including the culture and traditions of English-speaking countries, language etiquette, especially verbal behavior of people in the situations of communication;

- learning different types of text analysis; development of skills to overcome language barriers themselves; the use of automated dictionaries, electronic encyclopedias and other reference books to provide information support for the use of extra information;

- formation of a stable motivation to learn English by using different materials on the Internet [4].

However, despite all the benefits of information technology, they cannot completely replace the foreign language teacher. We should not forget the teacher's educational functions cannot be implemented with the help of information technology.

Educational programs contribute to the growth of English students on the subject of motivation, developing skills of listening, reading, speaking, writing, developing skills of self-assessment.

Thus, the application of information technology in the English classroom includes various video of linguistic and cultural character, texts for listening, creating projects, multimedia presentations, the use of electronic dictionaries, encyclopedias, handbooks etc.

The types of information technology at the English lessons are the creation of presentations, websites, publications; development and creation of didactic material; online testing; creation of teleconferences with the use of webcams; electronic libraries; multimedia courses, the use of Internet resources.

Thus, the use of information technology promotes formation and improvement general skills of learners; expansion of language material; manifestation of independence to work on educational material; development of creative potential of students, their cognitive activity; create exciting lessons.

Thus, information technology is a system of methods and means of collecting, accumulating, storing, searching, transmitting, processing and delivery of information with the help of computers and computer lines.

The prospects of the further research of the problem are connected with the further study of the correlation of multilingual teaching and information technologies, i. e. compiling some practical exercises that can be used in a multilingual classroom.

References

1. **Ефременко В. А.** Применение информационных технологий на уроках иностранного языка / В. А. Ефременко // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 8. – С. 19-21.
2. **Мильруд Р. П.** Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам / Р. П. Мильруд, И. Р. Максимова // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 5. – С. 17-22.
3. **Петрашук О. П.** Теоретичні основи тестового контролю іншомовної комунікативної компетенції учнів середньої загальноосвітньої школи (на матер. англ. мови) : автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук : спец. 10.02.02. «Російська мова» / О. П. Петрашук. – К., 2000. – 38 с.
4. **Селевко Г. К.** Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.
5. **Цеглин В.С.** Реальные ситуации общения на уроке / В. С. Цеглин // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 3. – С. 24–26

Надійшла до редколегії 10.11.2015

УДК 811. 111 (07)

L. M. Teterina
Л. М. Тетеріна
Л. М. Тетерина

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**TRAINING STUDENTS' SKILLS OF IDENTIFYING AND INTERPRETING
SOCIOCULTURAL INFORMATION IN THE TEXT**
**ТРЕНУВАННЯ У СТУДЕНТІВ НАВИЧОК ІДЕНТИФІКАЦІЇ
ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ТЕКСТІ**
**ТРЕНИРОВКА У СТУДЕНТОВ НАВЫКОВ ИДЕНТИФИКАЦИИ
И ИНТЕРПРЕТАЦИИ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИНФОРМАЦИИ В ТЕКСТЕ**

Мета даної статті – продемонструвати соціокультурний потенціал художньої літератури для розуміння інаковості і розвитку міжкультурної компетенції у студентів-філологів. На сьогодні існує вже давня традиція використання художніх творів для розвитку комунікативних навичок при вивченні іноземної мови. Але на даному етапі не менш, якщо не більш, актуальним виявляється підхід до літератури як до важливого джерела соціокультурної інформації, оскільки знання про поведінкові стереотипи, концепти, символи і таке інше здобуваються і засвоюються переважно через тексти тієї чи іншої культури (її міфи, фольклор, релігійні тексти, поетичні, прозаїчні, драматургічні твори). Вміння вилучати та інтерпретувати соціокультурну інформацію у художньому творі озброює студентів знаннями про ментальність носіїв цільової культури, а також про соціальні і культурні норми, якими керується цільове суспільство.

Дане дослідження ґрунтується на досвіді аналізу художніх творів із студентами, які вивчають англійську філологію як спеціальність, але описані процедури аналізу літератури можуть бути використані для розвитку міжкультурних навичок учнів на будь-якій мові.

Ключові слова: художня література, соціокультурний потенціал, соціокультурна інформація, міжкультурна компетенція, національна картина світу, цільова культура.

Цель данной статьи – продемонстрировать социокультурный потенциал художественной литературы для понимания инаковости и развития межкультурной компетенции студентов-филологов. Существует уже давняя традиция использования художественных произведений для развития коммуникативных навыков при изучении иностранного языка. Однако на данном этапе не менее, если не более, актуальным в методике преподавания иностранных языков является подход к литературе как к важному источнику социокультурной информации, поскольку знания о поведенческих стереотипах, концептах, символах и т.д. усваиваются главным преимущественно через тексты той или иной культуры (её мифы, фольклор, религиозные тексты, поэтические, прозаические, драматургические произведения). Умение идентифицировать и интерпретировать социокультурную информацию в художественном произведении вооружает студентов знаниями о ментальности носителей целевого языка, а также о социальных и культурных нормах, которыми руководствуется целевое общество.

Данное исследование основано на опыте анализа художественных произведений со студентами, которые изучают английскую филологию как специальность, однако описанные процедуры анализа литературы могут быть использованы для развития межкультурных навыков учащихся на любом языке.

Ключевые слова: художественная литература, социокультурный потенциал, социокультурная информация, межкультурная компетенция, национальная картина мира, целевая культура.

The aim of this paper is to demonstrate the intercultural potential of literature for understanding of otherness and developing students' sociocultural awareness. There is now a long tradition of using literature in L2 communicative classroom. Among other written materials used for teaching intercultural competence literature takes not the last place, as cultural patterns, concepts symbols and stereotypes are acquired through texts of particular culture (its myths, folklore, religious texts and literature). ELT, of course, exploits literature for its own ends. From the perspective of the intercultural classroom, literary texts are selected because they illustrate aspects of the target culture. The vividness of literature lies in the construction of dramatic voices which, though they are fictional, nevertheless represent the people who inhabit a given culture at a particular time. Being able to extract and interpret cultural information in a literary work equips the learners with knowledge about the mentality of native speakers and social and cultural norms governing the target community.

Home-based EFL learners are restricted to a limited access to native speakers and target culture products, that is why all kinds of texts are still the main source of cultural information for them, and that is why devising the tasks of how to analyse texts from cultural perspective is of particular importance for the teacher.

The research is based on the experience of analyzing literary texts with students who specialize in English philology but the procedures used can be applicable for studying culture in any foreign language.

Keywords: literature, sociocultural potential, sociocultural information, intercultural competence, national picture of the world, target culture.

Developing intercultural literacy is one of the pressing tasks of modern ELT at any level of education. The traditional communicative method is considered to be a narrow one if it does not integrate «culture» into its curriculum. Such researchers as M. Byram (1997) [3], C. Kramsch (1993, 1998) [7; 8], J. Corbett (1997) [5] redefine the aims of language education acknowledging «intercultural communicative competence» rather than «native speaker proficiency» as the ultimate goal. They argue that «transactional» view of language, which considers it primarily as a means of exchanging information, is not unreasonable but a narrow one. As L. Loveday observes: «Now English is increasingly recognized as approaching the status of a world *lingua franca* and because of this fact there are many involved in its teaching who seek and support its de-ethnicization and de-culturalization. Whatever the outcome of this particular debate will be, L2 teaching should not blindly follow the extreme utilitarianism... and reduce communicative competence to the mere acquisition of skills» [10, p. 123]. Loveday stresses that by focusing only on the transactional level of a communicative language teaching neglects important cultural information that can help anticipate and make sense of differences in how even simple transactions operate in different cultures.

The intercultural approach differs from earlier approaches to teaching culture by moving intercultural knowledge and skills centre-stage, and making them integral part of the curriculum. According to Corbett this means adopting strategies from ethnography as well as linguistics, and defining, teaching and testing intercultural knowledge

and skills as well as language skills. Thus, a language course concerned with «culture» then, broadens its scope from a focus on improving the «four skills» of reading, writing, listening and speaking, in order to help learners acquire cultural skills, such as strategies for the systematic observation of behavioral patterns. Moreover, as learners come to a deeper understanding of how the target language is used to achieve the explicit and implicit goals of the foreign language community they should be prompted to reflection on the ways in which their own language and community functions. «The intercultural learner ultimately serves as a mediator between different social groups that use different languages and language varieties» [6, p. 2].

Home-based EFL learners are restricted to a limited access to native speakers and target culture products, that is why all kinds of texts are still the main source of cultural information for them, and that is why devising the tasks of how to analyze texts from cultural perspective is of particular importance for the teacher.

Fiction text is one of the best resources for training learners to be cultural observers as they contain cultural information about the characters social and geographical identities, and about their values, assumptions and attitudes. ELT, of course, exploits literature for its own ends. From the perspective of the intercultural classroom, literary texts are selected because they illustrate aspects of the target culture. The vividness of literature lies in the construction of dramatic voices which, though they are fictional, nevertheless represent the people who inhabit a given culture at a particular time.

There is a number of published works on the use of literature in intercultural language education at different levels (e.g. Anashkina, 2012; Burwitz-Melzer, 2001; Byram & Fleming, 1998; Kramsch, 1993; MacDonald, 2000). For instance, Eva Burwitz-Melzer describes a sequence of four English lessons with 14/15-year-old pupils of a German comprehensive school and shows how a literary work (a short story) can be used to develop an understanding of otherness [2].

M. MacDonald and his colleagues from the University of Sterling adopted a four-phase learning cycle which gives a model for using a literary text of some length to explore culture in an ELT setting and monitor the effect of the exploration. The first phase was devoted to pre-reading activities designed to activate relevant schemata by relating the theme and subject matter of the story to the students' own experience and/or knowledge of similar stories. The second phase consisted of students filling in a worksheet of questions checking on the «basic facts» of the story – point of view, character, setting, time, place, and so on. The third phase in the cycle involved small-group discussion of key-issues in the story – plot climaxes, themes and style. Finally, the students returned to a discussion which related the themes of the story to problematical issues in British culture – for example, class conflict, racial, ethnic or sectarian tensions, colonization, or general alienation [11].

Both Burwitz-Melzer and MacDonald use almost the same methodological techniques to achieve their goals and student feedback mentioned in both publications suggests that the learners felt that the goals were being achieved.

However, another variant of employing this approach in an ELT setting is possible. Instructor, instead of using complete short stories and novels, may choose a number of short extracts from novels and stories representative of only one particular cultural aspect, say, social attitudes in England for a more detailed analysis and interpretation.

At the beginning of the course the instructor explains the role of the cultural analysis of a literary text, dwells on the forms of representation and possible functions of sociocultural information in fictional discourse, illustrating his/her point by the analysis

of a few passages from English literature. An important thing to stress is that forms of identity in a literary text can be expressed either explicitly or implicitly. Passage 1 from Molly Keane's novel «Good Behaviour» representing the epoch of Edward VII (the end of the 19th - the beginning of the 20th centuries) is a good example of the first type.

In those days one did not quite admit the possibility of cowardice even in young children. The tough were the ones who mattered; their courage was fitting and creditable. A cowardly child was a hidden sore, and a child driven to admit hatred of his pony was something of a leper in our society [9, p. 55].

In this text author represents directly a system of moral values of the privileged classes in the period described. Passage 2 from H.H. Munro's short story «When William Came» is illustrative of both explicit and implicit forms of class identity representation:

There are things that a plain esquire may leave undone without causing scandalized remark, but a fiercer light beats on a baron. Trigger pulling is one of the obligations. Up to the present Pitherby has never hit a partridge in anger, but this year he has commissioned me to rent him a deer forest. Some pedigree Herefords for his «home farm» was another commission, and a dozen and a half swans for a swannery [12, p. 791]

This extract represents ironically the relationship between the upper and the middle class of English society, the clash of different systems of bringing up, different norms and rules of behaviour. Obviously, the change of the social status involves the change of the whole way of life. The character of the story follows readily all obligations imposed on him by owning the title of a baron. The reader cannot understand the depth of author's irony unless he possesses a certain kind of social-historical knowledge as well as philological knowledge, in particular, the ability to appreciate connotative meanings of words and word combinations or techniques of creating irony.

Each passage chosen by teacher for analysis in the classroom is intended to add some new colour to the cultural feature discussed. For example, passage 3 from H.H. Munro's short story «Reginald on Worries» is one more example of the relationship between the upper and the middle class in the first half of the 20th century but it also gives the idea of how the representatives of the middle class could raise their social status.

Of course I'm a believer in Nature-study, as I said to Lady Beauwhistle, if you want a lesson in elaborate artificiality, just watch the studied unconcern of a Persian cat entering a crowded salon, and then go and practice it for a fortnight. The Beauwhistles weren't born in the Purple, you know, but they're getting there on the installment system – so much down, and the rest if you feel like it. They have kind hearts, and they never forget birthdays. I forget what he was, something in the City, where the patriotism comes from: and she – oh well, her frocks are built in Paris, but she wears them with a strong English accent. So public-spirited of her. I think she must have been very strictly brought up, she's so desperately anxious to do the wrong thing correctly [13, p. 20].

In the passage the reader faces with one of the ways of getting up the social ladder in England. An aristocrat Reginald comments ironically on the origin and behaviour of the Beauwhistles who, having got the access to high society, are eager to be on par with its members but fail to do so.

The procedure of classroom activities can be as follows:

First, the instructor can make a small introduction about the epoch described and the author of the story.

Then, on teacher's suggestion, each learner is to write out the elements (words, word combinations), which relate the characters of the story to a particular social class.

The students are expected to identify such phrases as «*to be born into the Purple*», «*on the installment system*», «*elaborate artificiality*», «*studied unconcern*», «*to do the wrong thing correctly*».

After that the students can discuss their choices in small groups or pairs before they exchange their decisions by the whole group.

The teacher's main task at this stage is to follow proper «contextualization» of the chosen elements, that is, taking into consideration the author's/narrator's and characters' points of view. The author presents an ironic opposition of two social groups, the middle and the upper class. The Beauwhistles do their best to follow the etiquette of the upper class, the conventions which they cannot violate, whereas the aristocrats themselves very often openly disregard them being sure that whatever they do will be correct. Thus, the attitude of the two social groups to etiquette and conventions appears to be a strong marker of social identity.

The teacher's next step may be providing learners with the text thematically similar to the first one for their home analysis and interpretation. Here is a sample (passage 4) from another Munro's short story «When William Came»:

No one could justly say that the Shalems were either oppressively vulgar or insufferably bumptious; probably the chief reason for their lack of popularity was their intense and obvious desire to be popular. They kept open house in such an insistently open manner that they created a social draught. The people who accepted their invitations for the second or third time were not the sort of people whose names gave importance to a dinner party or a house gathering. Failure, in a thinly-disguised form, attended the assiduous efforts of the Shalems to play a leading role in the world that they had climbed into» [12, p. 739].

The text can be supplied with questions and assignments that would focus learners' attention on the cultural aspect of the text:

1. The position of what social group does the narrator represent?
2. What features of the middle class is the object of narrator's irony?
3. What words and word combinations testify to the ironical attitude of narrator to the couple of Shalems?
4. Comment on the implied meaning of such phrases as «intense and obvious desire», «in such an insistently open manner», «the assiduous effort».
5. What is the stylistic connotation of the phrase «the world that they had climbed into»?
6. How does the metaphor «social draught» characterize the sort of people who attended the Shalems' dinner parties?
7. What does this passage have in common with the previous one from the point of view of the relationship between the representatives of the upper and middle class?
8. On the basis of the two previous extracts make some conclusion concerning class identities in England in the period described.

The teacher can further offer students the texts with a more specific task, for example, to identify markers 1) of living conditions, 2) of behavioural models, 3) of speech etiquette, 4) of ethical and aesthetic values characteristic of different social groups in the period described. In this way the teacher trains the students' separate «saviors» in Byram's terminology (Byram, 1997, 2008): *savoir comprendre* (skill of interpreting / relating), *savoir apprendre* (skill of discovery / interaction) and *savoir s'engager* (critical cultural awareness).

Exploration of cultural messages conveyed by literary texts can be the subject of students' graduation researches in which they can apply their knowledge and skills acquired in the course of intercultural studies. Systematic concentration of attention on cultural aspects of a literary text will help learners to acquire the valuable skills of observation, interpretation and mediation that contribute to intercultural competence.

References

1. **Anashkina E.V.** Teaching Cultural Diversity // International Journal of Humanities and Social Sciences. – 2012. – Vol. 2 (21). – P. 35–39.
2. **Byram M.** Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence / M. Byram. – Clevedon : Multilingual Matters, 1997.
3. **Byram M. and Fleming M.** (eds). Language Learning in Intercultural Perspective: Approaches through Drama and Ethnography / M. Byram and M. Fleming. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
4. **Burwitz-Melzer E.** Teaching Intercultural Competence through Literature / E. Burwitz-Melzer // Developing Intercultural Competence in Practice / [Eds. M. Byram, A. Nichols and D. Steven]. – Clevedon : Multilingual Matters, 2000. – P. 29–43.
5. **Corbett J.** Language, Genre and Culture / J. Corbett // LABSA Journal. – 1(2). – 1997. – P. 21–28.
6. **Corbett J.** Culture, Variety and ELT / J. Corbett // Target Language – Target Culture? / [K. Seago and N. MacBride (eds)]. – London: AFLS / CILT, 2000. – P. 156–176.
7. **Keane Molly** Good Behaviour / Molly Keane. – London : Hazell Watson and Vincy Ltd., 1981.
8. **Kramsch C.** Context and Culture in Language Teaching / C. Kramsch. – Oxford : Oxford University Press, 1993.
9. **Kramsch C.** Language and Culture / C. Kramsch. – Oxford: Oxford University Press, 1998.
10. **Loveday L.** The Sociolinguistics of Learning and Using a Non-Native Language / L. Loveday. – Oxford : Pergamon, 1981.
11. **MacDonald M.** Strangers in a Strange Land: Fiction, Culture, Language / M. MacDonald // Target Language – Target Culture? / [K. Seago and N. McBride (eds)]. – London : AFLS / CILT, 2000. – P. 137–155.
12. **Munro H. H.** When William Came / H. H. Munro. – The Penguin Complete Saki. – London : Penguin Books, 1982.
13. **Munro H. H.** Reginald on Worries / H. H. Munro. – The Penguin Complete Saki. – London : Penguin Books, 1982.

Надійшла до редколегії 22.10.2015

УДК 801.82

О. В. Цвєтаєва**Е. В. Цвєтаева****O. V. Tsvetayeva**

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ ДІАЛОГІЧНОЇ МОВИ У ВНЗ:
ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ
ОБУЧЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ВУЗАХ:
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ
LEARNING OF FOREIGN LANGUAGE DIALOGIC SPEECH AT THE
UNIVERSITY, PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC ASPECTS**

Розглянуто питання іншомовної діалогічної мовленнєвої діяльності, з погляду комунікативно-діяльнісного і особистісно-діяльнісного підходів. Діалог розглянуто як комунікативний акт, у якому актуалізуються не тільки власне мовні чинники, а й види реакції на запитання, інтонаційне оформлення. Досліджено лінгвістичні, психологічні та методичні особливості іншомовної діалогічної мовленнєвої діяльності в межах навчання іноземної мови, визначено функції і структуру спілкування (зокрема інформаційно-комунікативну, регулятивно-комунікативну, інтерактивну, перцептивно-афективну). Визначено поняття «мовне вміння діалогічного говоріння», розглянуто різні підходи до виділення умінь іншомовної діалогічної мовленнєвої діяльності, а також можливості оптимізації процесу навчання іноземної мови з урахуванням виділення груп умінь іншомовної діалогічної мовленнєвої діяльності. Процес спілкування описано як взаємодію-обмін на трьох рівнях: когнітивно-інформаційному, емотивно-ставленнєвому і регулятивно-організаційному, усі три сторони якого мають місце в діалозі. Визначено основоположні функції спілкування, які повинні враховуватися при виділенні основних умінь іншомовної діалогічної мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: іншомовна діалогічна мовна діяльність, комунікативно-діяльнісний підхід, комунікативний акт, навчання діалогічної мови, труднощі навчання діалогічного спілкування, характеристики діалогічної мови.

Рассмотрены вопросы иноязычной диалогической речевой деятельности с точки зрения коммуникативно-деятельностного и личностно-деятельностного подходов. Диалог рассмотрен как коммуникативный акт, в котором актуализируются не только собственно языковые факторы, но и виды реакции на вопрос, интонационное оформление. Исследованы лингвистические, психологические и методические особенности иноязычной диалогической речевой деятельности в рамках обучения иностранному языку, определены функции и структура общения (в том числе информационно-коммуникативная, регулятивно-коммуникативная, интерактивная, перцептивно-аффективная). Определено понятие «языковое умение диалогической речи», рассмотрены различные подходы к выделению умений иноязычной диалогической речевой деятельности, а также возможности оптимизации процесса обучения иностранному языку с учетом выделения групп умений иноязычной диалогической речевой деятельности. Процесс общения описан как взаимодействие-обмен на трех уровнях: регулятивно-организационном,

эмотивно-отношенческом и когнитивно-информационном, все три стороны которого имеют место в диалоге. Определены основополагающие функции общения, которые должны учитываться при выделении основных умений иноязычной диалогической речевой деятельности.

Ключевые слова: иноязычная диалогическая речевая деятельность, коммуникативно-деятельностный подход, коммуникативный акт, обучение диалогической речи, трудности обучения диалогическому общению, характеристики диалогической речи.

The article is devoted to the problems of foreign language dialogic speech activity that is being considered from the perspective of communicative approach. Dialogical nature of the human being is manifested in the interaction between the two sides. The dialogue is considered as a communicative act, where not only the linguistic factors but also the types of responses to questions intonation design are updated. The linguistic, psychological and methodical peculiarities of speaking a foreign language dialogue within foreign language teaching are investigated in this work, the functions and structure of communication (including informative-communicative, regulative-communicative, interactive, perceptual-affective) are defined. The concept of "language dialogue skills", the various approaches to the selection of foreign language skills of speaking dialogue and the opportunities for streamlining of the the process of learning a foreign dialogic speech activity as well as opportunities to optimize the process of learning a foreign language on the basis of groups of foreign language skills of dialogical speech are determined.

The process of communication is described as an exchange and interaction at three levels: cognitive-informational, emotional-positional and regulative- organizational, all three sides of which have a place in the dialogue. The present study identifies the fundamental communication functions that should be taken into account in the allocation of basic skills of verbal activity of foreign language dialogue. During studying the dialogic form of communication sometimes it is necessary to deal with two major types of difficulties: linguistic and psychological nature. When organizing a foreign language teaching in the mainstream of the communicational-active approach, the teacher should pay maximum attention to the interests and needs of students, motivate target at mastering communicative competence in all types of speech activities: listening, speaking, reading and writing.

Keywords: foreign language dialogical speech activity, communicative approach, communicative act, learning dialogic speech, difficulty in learning dialogic communication, characteristics of the dialogic speech.

Основною і провідною метою у викладанні іноземних мов у вищій школі є комунікативна мета, яка і визначає весь навчальний процес. Однією з основних форм мовного спілкування є діалогічна мова.

Розвиток діалогічної мови є однією з найгостріших проблем сучасної педагогічної науки. Підтвердженням тому є цілий ряд досліджень, статей, методичних посібників, що з'явилися останнім часом. І, тим не менш, ця проблема потребує подальшого методичного дослідження, оскільки сучасні вимоги до діалогічної мови – навчити учнів вести бесіду іноземною мовою – не завжди і повною мірою виконуються на практиці.

Становище, що створилося, вимагає нових пошуків більш раціональної методики навчання діалогічного мовлення, при якій бажані практичні результати досягалися б найкоротшим шляхом, з мінімальною витратою часу і зусиль, а сам процес навчання став би посилюючим, цікавим і захоплюючим для студентів.

Об'єктом дослідження є процес навчання іншомовної діалогічної мови у вищому навчальному закладі.

Мета роботи – теоретичне обґрунтування та розробка технології вдосконалення навичок діалогічної мови на середньому етапі навчання за допомогою створення ситуації спілкування.

Кінцевою метою освіти в будь-якому ВНЗ є підготовка фахівця, який добре розуміє особливості своєї професії і прагне досягти успіху в ній. Незважаючи на те, що кінцева мета залишається незмінною, засоби її досягнення змінюються і розвиваються разом з основними тенденціями розвитку всього суспільства. «Мета освіти повинна відповідати потребам і установкам конкретного етапу суспільного розвитку і умовам реалізації поставлених цілей. При цьому зміна цілей освіти відбувається в результаті усвідомлення суспільством того факту, що завжди існувало, існує і зараз, протиріччя між поставленими цілями і одержуваним результатом навчання» [12]. Та й сама сутність навчання іноземної мови зазнала змін: вона перейшла з ряду «теоретичних» дисциплін у ряд «практичних», що дозволяє отримувати нову інформацію за фахом і обмінюватися досвідом з представниками інших країн і культур.

Організовуючи навчання іноземної мови в руслі комунікативно-діяльнісного підходу, викладач повинен максимально приділяти увагу інтересам і потребам студентів, мотивувати, націлювати на оволодіння комунікативною компетенцією в усіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні й на письмі.

Зазначаючи характер ролі говоріння у процесі спілкування, І. А. Зимня [6] називає його ініціальним процесом спілкування, яке стимулює слухання і читання, а останні, у свою чергу, є умовою говоріння. Саме даний підхід до навчання іноземним мовам (І. А. Зимня) вимагає розглядати діалогічне говоріння не просто як мовну активність або мовну практику, а як складне «структурно і змістовно специфічно нове явище, що визначає характер взаємодії людей у процесі їхнього мовного іншомовного спілкування» [6, с. 52].

Діалог розглядається як комунікативний акт, де має місце зміна ролей мовця і слухача. При цьому вони не тільки обмінюються одиничними висловлюваннями, а зіставляють їх, вибудовуючи в послідовний ряд, об'єднуючи при цьому тему і ситуацію спілкування. Це текст, в якому актуалізуються не тільки власне мовні чинники, такі як правила сполучуваності слів і послідовності висловлювань, їхнє інтонаційне оформлення, форми перезапитування, перебивання партнера, види реакції на запитання тощо, а й немовні (екстралінгвістичні фактори) – пізнавальні, етнографічні, соціокультурологічні, психологічні та ін. У дискурсі актуалізуються невербальні засоби й правила мовного етикету. Недарма кажуть, що дискурс – це мова, «занурена в життя» [9, с. 106]. Для студентів немовних факультетів ВНЗ іноземна мова виступає засобом поглиблення знань за фахом за рахунок вивчення міжнародного досвіду. Учасники процесу комунікації обмінюються думками, знаннями, інформацією, зіставляючи вже раніше відомі факти з отриманими в результаті спілкування.

У процесі навчання діалогічної форми спілкування доводиться стикатися з двома основними видами труднощів: лінгвістичного і психологічного характеру. Незважаючи на те, що проблеми, пов'язані з лінгвістичною стороною діалогічного спілкування, досить добре досліджено, все ж таки в практиці викладання найчастіше доводиться стикатися з труднощами не стільки лінгвістичного, скільки психологічного плану, що зумовлює зростання інтересу дослідників до цієї сторони діалогічного спілкування. У роботах, де здійснено аналіз таких труднощів,

мова йде про навчання швидко і правильно реагувати на репліки співрозмовника, подавати стимулюючі репліки, моделювати мікродіалог. Однак складне за своєю структурою вміння діалогічного спілкування – вміння мовця здійснити свою мовну стратегію відповідно комунікативному завданню і залежно від мовної поведінки співрозмовника – включає в себе, поряд із вказаними ще цілий ряд окремих умінь [19].

Психологічне обґрунтування діалогічного мислення, мови і мовлення знаходимо у працях Г.М. Андрєєвої, Л.С. Виготського, Г.М. Кучинського, А.А. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова та ін.

Лінгвістичний енциклопедичний словник дає визначення діалогічної мови як «форма (тип) мови, що складається з обміну висловлюваннями – репліками, на мовний склад яких впливає безпосереднє сприйняття, що активізує роль адресата в мовній діяльності адресанта. Діалогічне мовлення – первинна, природна форма мовного спілкування» [11, с. 135]. В.Л. Скалкін підкреслює, що діалогічна мова – це «об'єднане ситуативно-тематичною спільністю і комунікативними мотивами поєднання усних висловлювань, послідовно породжених двома і більше співрозмовниками в безпосередньому акті спілкування» [18, с. 6].

Як стверджує О.А. Галанова, діалог необхідно розглядати як спілкування, в якому мають місце як спільність, так і диференціація взаємодіючих сторін, інакше кажучи, брати до уваги унікальність кожного партнера й їхню принципову рівність, відмінність і оригінальність точок зору, орієнтацію кожного на розуміння і активне засвоєння інформації партнера, взаємну доповнюваність позицій учасників діалогу, співвіднесення і об'єднання яких і є метою діалогу [4].

Враховуючи складність процесу спілкування, необхідно розглянути його функції. Більшість дослідників (Г.М. Андрєєва, Е.Е. Боровкова, М.І. Єнікєєв, О.Л. Кочетков, Б.Ф. Ломов, Є.В. Руденський та ін.), досліджуючи функції і структуру спілкування, розрізняють інформаційно-комунікативну (прийом і передача інформації), регулятивно-комунікативну (інтерактивну – організація взаємодії людей і їхньої спільної діяльності), перцептивно-афективну (процес сприйняття і пізнання один одного партнерами по спілкуванню і встановлення на цій основі відносин і взаєморозуміння). Усі дослідники зазначають, що в реальній дійсності функції спілкування переплітаються. Одна сторона спілкування не існує ізольовано від інших, і виокремлення можливо тільки для аналізу, зокрема, для побудови системи експериментальних досліджень. Спілкування в усіх випадках є процес взаємодії з метою обміну на трьох рівнях: інформаційному, регулятивно-організаційному та перцептивно-афективному.

У процесі діалогічного спілкування на перший план висувається його інформативна функція, що супроводжується когнітивною. Інформативно-когнітивна функція спілкування охоплює усі процеси, які можуть бути описані як прийом – передача інформації. У реальних процесах спілкування між людьми інформація не тільки передається – приймається, але й формується, перетворюється.

При навчанні іншомовної діалогічної мовленнєвої діяльності важливо виділити і описати таку функцію спілкування, як емоційно-емпатійну. Спілкування може розглядатися, на думку Б.Д. Паригіна, не тільки як акт усвідомленого, раціонально оформленого мовного обміну інформацією, але і як безпосередній емоційний контакт між людьми. На передній план висувається така специфічна риса міжособистісних відносин, як його емоційна основа, що означає, що відносини

у спілкуванні виникають і складаються на основі певних почуттів, що народжуються у людей стосовно один одного у процесі їх взаємодії [14].

А. В. Мудрик зазначає, що спілкування – «найважливіша детермінанта емоційних станів людини» [13]. Завдяки емоційно-виділеному процесу спілкування люди передають один одному не тільки текст, а й емоційний підтекст. Цей підтекст може посилювати зміст тексту, послаблювати його, суперечити йому. Якщо процес іншомовної діалогічної мови народжується на основі деякої спільної діяльності, то обмін знаннями й ідеями з приводу цієї діяльності неминуче припускає, що досягнуте порозуміння реалізується в нових спільних спробах розвинути далі цю діяльність, організувати її. Участь одночасно багатьох людей у цій діяльності означає, що кожен повинен внести свій особливий внесок у неї. Це дозволяє інтерпретувати взаємодію як організацію спільної діяльності в рамках міжкультурного спілкування. В ході її для учасників надзвичайно важливо не тільки обмінятися інформацією, а й організувати «обмін діями», ролями, функціями, розподілити завдання, спланувати загальну діяльність. Дуже важливою стає регулятивно-організаційна функція. Задля успішного оволодіння технологією діалогічного спілкування, необхідно виділити групу умінь іншомовної мовленнєвої діалогічної діяльності виходячи з основних функції спілкування. Мовне вміння визначають як здатність суб'єкта здійснювати ту чи іншу іншомовну мовну дію за оптимальними параметрами. Є. І. Пасов вважає, що «мовне вміння є здатністю керувати мовною діяльністю в умовах вирішення комунікативних завдань навчання» [15, с. 32]. А. А. Леонтьєв визначає іншомовне мовне вміння, насамперед, як здатність здійснювати ту чи іншу іншомовну дію або мовний ряд за оптимальними параметрами [10].

У науковому дослідженні Н. Ю. Кабанова під мовним вмінням діалогічного говоріння розуміється здатність суб'єкта здійснювати просту або складну діалогічну мовну дію в умовах завершеної діалогічної єдності, взаємодії-обміну на інформативно-когнітивному і регулятивно-організаційному рівнях, у тісному зв'язку з емотивно-емпатійною стороною в ситуаціях ділового спілкування [7].

На закінчення слід виділити ряд важливих положень. Діалог, будучи первинною, природною мовною формою спілкування, означає в античному розумінні «думку, розділену на двох», тим самим інтегрує в собі найдавніші уявлення про діалогічність, філософську багатовимірність буття людини.

Діалогічна природа самого людського буття виявляється при взаємодії двох сторін. Погодимось з думкою М. М. Бахтіна, [3] що тільки у спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розкривається людина в людині як для інших, так і для самої себе, ця думка дозволила описати спілкування як взаємодію-обмін на трьох рівнях: когнітивно-інформаційному, емотивно-ставленнєвому і регулятивно-організаційному, усі три сторони якого мають місце в діалозі. Дані характеристики і аналіз досліджень з проблеми дали можливість виділити основоположні функції спілкування, які повинні враховуватися при виділенні основних умінь іншомовної діалогічної мовленнєвої діяльності.

Бібліографічні посилання

1. **Андреева Г.М.** Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2007. – 363 с.
2. **Бахтин М.М.** Проблемы творчества Достоевского: монография / М.М. Бахтин. – К. : Next, 1994. – 511 с.
3. **Бахтин М.М.** Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1986. 445 с.
4. **Галанова О.А.** Обучение стратегиям научной дискуссии на иностранном языке в неязыковом вузе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук. – Екатеринбург, 2003. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/obuchenie-strategiyam-nauchnoi-diskussii-na-inostrannom-yazyke-v-neyazykovom-vuze>
5. **Горева Т.А.** Формирование умений коммуникативно-речевого взаимодействия при обучении иноязычному деловому общению : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук. – Екатеринбург, 2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/obuchenie-inoazychnoi-dialogicheskoi-rechevoi-deyatelnosti-budushchikh-uchitelei-na-osnove>
6. **Зимняя И.А.** Психологические аспекты говорения на иностранном языке / И.А. Зимняя. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
7. **Кабанова Н.Ю.** Обучение будущих инженеров иноязычной диалогической речевой деятельности во взаимосвязи с профессионально ориентированным информативным чтением: дисс. ... канд. пед. наук. / Н.Ю. Кабанова. – Пермь, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/obuchenie-budushchikh-inzhenerov-inoazychnoi-dialogicheskoi-rechevoi-deyatelnosti-vo-vzaimo>
8. **Канцур А.Г.** Обучение иноязычной диалогической речевой деятельности будущих учителей на основе страноведческой информации: дис. ... канд. пед. наук / А.Г. Канцур. – Пермь, 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/obuchenie-inoazychnoi-dialogicheskoi-rechevoi-deyatelnosti-budushchikh-uchitelei-na-osnove>
9. **Конечкая В.П.** Социология коммуникации : учебник / В.П. Конечкая – М. : Междунар. ун-т бизнеса и управления, 1997. – 304 с.
10. **Леонтьев А.А.** Язык, речь, речевая деятельность / А.А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
11. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 5987 с.
12. **Мальцева Н.А.** Подготовка специалистов со знанием иностранных языков в высших учебных заведениях / Н.А. Мальцева // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 7. – С. 11–19.
13. **Мудрик В.А.** Общение в процессе воспитания: учебное пособие / В.А. Мудрик – М. : Пед. общество России, 2001. – 320 с.
14. **Парыгин Б.Д.** Социальная психология: проблемы методологии, истории и теории / Б.Д. Парыгин. – СПб. : ИГУП, 1999. – 592 с..
15. **Пассов Е.И.** Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
16. **Пассов Е.И.** Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. – М. : Русский язык, 1989. – 276 с.
17. **Серова Т.С.** Психология перевода как сложного вида иноязычной речевой деятельности / Т.С. Серова // Вестник Пермского нац. исслед. политех. ун-та: Проблемы языкознания и педагогики. – 2012 06 (45). – 181 с.
18. **Скалкин В.Л.** Обучение диалогической речи (на материале английского языка): пособие для учителей / В.Л. Скалкин – К. : Радянська школа, 1989. – 158 с.
19. **Тучкова Т.У.** Стратегия обучения иноязычному диалогическому общению в средней школе / Т.У. Тучкова // Коммуникативный метод обучения иноязычной речевой деятельности: Изв. Воронежского гос. пед. ин-та Воронеж, 1982. – 308 с.

Надійшла до редколегії 09.11.2015

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА КРАЇНОЗНАВСТВО

УДК 378.016:811.111'243

А. Г. Білова

А. Г. Белова

A. G. Bilova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ВІДОБРАЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕЦЕПЦІЇ ОРИГІНАЛУ У СТИЛІ ПЕРЕКЛАДУ: ШЕЛЛІ–БАЛЬМОНТ ОТРАЖЕНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ РЕЦЕПЦИИ ОРИГИНАЛА В СТИЛЕ ПЕРЕВОДА: ШЕЛЛИ–БАЛЬМОНТ CONVEYING PECULIARITIES OF THE ORIGINAL RECEPTION IN THE STYLE OF TRANSLATION: SHELLY–BALMONT

Зроблено спробу академічної реабілітації Бальмонта-перекладача, чия репутація була у свій час незаслужено підірвана критиками. Проаналізовано роботу перекладача з оригіналом. Виділено основні етапи роботи перекладача художнього твору. Розглянуто поняття «рецепція стилю оригіналу», а також зроблено акцент на відмінності понять «рецепція» і «переклад». Підкреслено основні риси перекладацького стилю К. Бальмонта на основі його перекладу сонету П.Б. Шеллі «Озимандія». Висвітлено головні образи сонету Шеллі, їхнє відтворення в перекладі К. Бальмонта. Порівняно дві абсолютно протилежні перекладацькі рецепції цього сонету, а саме К. Бальмонта й А. Барикової. Зазначено надзвичайну складність проблем перекладу поетичного твору. Порівняльний аналіз оригіналу й перекладу не повинен зводитися до вияву стилістичних прийомів. Він охоплює великий пласт філологічних, поетико-стилістичних, естетичних проблем. Стилістичні особливості, притаманні Шеллі, збережені в перекладі К. Бальмонта, незважаючи на його любов до «пишних» слів, що й стало об'єктом гіркої іронії з боку критиків.

Ключові слова: художній переклад, адекватний переклад, рецепція стилю оригіналу, образ.

Предпринята попытка академической реабилитации Бальмонта-переводчика, чья репутация была в свое время незаслуженно подорвана критиками. Проанализирована работа переводчика с оригиналом. Выделены основные этапы работы переводчика художественного произведения. Рассмотрено понятие «рецепция стиля оригинала», а также дано различие понятий «рецепция» и «перевод». Обозначены основные черты переводческого стиля К. Бальмонта на основе его перевода сонета П.Б. Шелли «Озимандия». Выделены главные образы сонета Шелли, их воспроизведение в переводе К. Бальмонта. Дано сравнение две абсолютно противоположных переводческих рецепций данного сонета, а именно:

К. Бальмонта и А. Барыковой. Показана крайняя сложность проблем в переводе поэтического произведения. Сравнительный анализ оригинала и перевода не должен сводиться к выявлению стилистических приемов. Он охватывает большой пласт филологических, поэтико-стилистических, эстетических проблем. Стилистические особенности, присущие Шелли, сохранены в переводе К. Бальмонта, несмотря на его любовь к «пышным» словам, что и стало объектом горькой иронии со стороны критиков.

Ключевые слова: художественный перевод, адекватный перевод, рецепция стиля оригинала, образ.

The article is devoted to the translation skills and heritage of K. Balmont. An attempt to academically rehabilitate K. Balmont as a translator has been made. The work of a translator over the original has been analyzed. The main stages of the translation process has been underlined. The notion «original style reception» is under consideration. The notions «reception» and «translation» have been distinguished. The most important and specific features of K. Balmont's translational style have been highlighted on the basis of his translation of the sonnet «Ozymandias» by P.B. Shelly. The main images of the sonnet and their conveying in the translation are under thorough analysis. Two absolutely contrary translation receptions by K. Balmont and A. Barykova have been compared in the given article. The article shows the extreme complexity of translation problems connected with literary translation. The comparative analysis of the SL and TL texts can not be reduced to labeling the devices in them. It embraces the vast field of philological poetico-stylistic, aesthetic problems. The stylistic peculiarities that mark individual traits of the poet are preserved in Balmont's translation, whatever is the degree of discrepancy in stylistic devices and words as well as Balmont's love for the «beauty of words», which was the object of bitter satire. What really matters is the individuality of the poet, that is vividly preserved in all Balmont's translations.

Keywords: literary translation, adequate translation, original style reception, image.

Мета цієї роботи – проаналізувати природу перекладацької рецепції стилю оригіналу, а також розглянути сутність перекладацької роботи з оригіналом, звернувшись до діяльності К. Бальмонта, чия репутація перекладача була несправедливо підірвана критиками й перекладознавцями [8].

У центрі роботи – переклад К. Бальмонта сонету П.Б. Шеллі «Озімандія». Майже в усіх дослідженнях, пов'язаних із Шеллі, ім'я К. Бальмонта-перекладача після різкої оцінки К. Чуковського [9] не згадується взагалі або згадується лише мимохідь. Серйозної спроби розглянути бальмонтівський переклад як важливий крок в осмисленні англійської романтичної поезії дотепер не було, хоча відомо, що переклад Шеллі не був випадковістю у творчості К. Бальмонта. Любов до Шеллі, розуміння його поетичного світу наштотували К. Бальмонта на думку про переклади.

Роботу перекладача з оригіналом прийнято умовно ділити на дві стадії [7]. Процес читання оригіналу, його осмислення і сприйняття є першою стадією, яку В. С. Виноградов ділить на дві фази: 1) сприйняття до перекладу; 2) власне перекладне сприйняття [3]. Спочатку перекладач сприймає текст як читач. Саме в цей момент народжуються образні асоціації, перекладач відчуває емоційний вплив тексту. А потім відбувається безпосереднє сприйняття слів оригіналу. У процесі сприйняття відбувається всебічний аналіз оригіналу, визначення його місця в межах творчості автора й відповідного літературного напрямку.

Друга стадія перекладацької роботи – це перевираження оригіналу, створення перекладного твору. Сприймавши на першій стадії усі основні риси оригіналу, перекладач намагається зберегти його об'єктивну цінність за допомогою відтворення цих рис у матеріальних одиницях перекладного тексту.

Першу стадію, стадію сприйняття, необхідно доповнити ще однією формою діяльності перекладача, а саме, складанням філологічного дослівника, який розуміється не як буквальный, а як науково-філологічний переклад, необмежений лише підбором словесних відповідностей. І. А. Кашкін звертає увагу на те, що уявно точної передачі слів і рим далеко не достатньо. Для перекладача художнього тексту основою повинен бути сам твір у цілому, його поетичний образ, а не окремо взятий і умовний словесний знак. При формальному підході до перекладу образ руйнується й слова, передані з буквальною точністю, втрачають зміст [4].

Поняття «рецепція» близьке поняттю «переклад», але містить у собі усі лінгвістичні й екстралінгвістичні аспекти, не обмежені ні чисто мовними операціями, ні змістовно-проблемним відтворенням оригіналу, а також передбачає й естетичні установки перекладача. Причому від того, хто є «рецептором» – поет-перекладач, критик, – залежить і характер рецепції. Перекладацька рецепція уявляється нам як синтез естетичних, стилістичних, лінгвістичних і екстралінгвістичних реакцій на оригінал.

Розглянемо два абсолютно несхожих переклади сонета П.Б. Шеллі «Озімандія», здійснених К. Бальмонтом і А. Бариковою.

Наводимо вірш Шеллі.

*I met a traveler from an antique land
Who said: Two vast and trunkless legs of stone
Stand in the desert. Near them on the sand,
Half sunk, a shatter'd visage lies, whose frown

And wrinkled lip and sneer of cold command
Tell that its sculptor well those passions read
Which yet survive, stamp'd on these lifeless things,
The hand that mock'd them and the heart that fed;

And on the pedestal these words appear:
«My name is Ozymandias, king of kings;
Look on my works, ye Mighty, and despair!»

Nothing beside remains. Round the decay
of that colossal wreck, boundless and bare,
The lone and level sands stretch away.*

Спробуємо зробити філологічний переказ-дослівник: *Я зустрів мандрівника з древньої землі, / Який сказав: Дві величезні кам'яні ноги / Стоять у пустелі. Біля них на піску, / Наполовину в нього занурений, лежить розколотий лик, чия хмурість / Презирливо зморщена губа, й владна посмішка володаря / Говорять про те, що скульптор добре зрозумів ті страсті, / Які все-таки збереглися, видрукувані на цих каменях. / У них видно руку Скульптора, що висміяла їх, і серце, що вигодувало їх; / І слова проступають на п'єдесталі: / «Я – Озімандія, цар царів; / Гляньте на*

мої праці, Ви, великі, і зневіртесь!»/Навколо розпад тієї величезної руїни, безмежної і голої,/ Самотні й рівні піски простираються вдалину.

Знаковим є початок вірша: момент розповіді «історії», а не передача особистого почуття, як у класичному сонеті. В оригіналі: *I met a traveler from an antique land/ Who said: ...* У перекладі К. Бальмонта ця особливість точно передана: *Я встретил путника; он шел из стран далеких/И мне сказал: ...* А. Барикова починає оповідь відразу із зображення зруйнованої статуї, відкинувши композиційну рамку: *Громадный памятник былых времен святыня,/ Стоит ...* Викликає подив коментар дослідника Л.І. Нікольської, яка вважає, що «ця особливість перекладу А. Барикової надає більшої монументальності намальованій картині» [6]. З цим твердженням можна було б погодитися, якби це був оригінальний вірш А. Барикової. Однак, це переклад, який подає оригінал у перекрученому вигляді. У Шеллі вірш починається майже прозовою оповіддю, а в А. Барикової початок набуває піднесеної, ледве не одичної інтонації.

Дуже важливим у системі оригіналу є образ Скульптора, який протиставляється владі й часу та уособлює всеперемагаючу силу мистецтва. Скульптор у Шеллі не просто втілює образ Озімандія в камені, він вкладає у витвір своє ставлення до тирана (*the hand that mock'd*). Головна деталь вірша – рука Скульптора як знак вічності мистецтва. На жаль, К. Бальмонтом цей мотив не відтворений. Зникло також «серце Озімандія» (*the heart that fed*): *Ваятель опытный вложил в бездушный камень/ Те страсти, что могли столетья пережить*. У перекладі А. Барикової цей головний романтичний образ творця теж відсутній. Замість нього тільки «митецька рука», що лише відтворює, тобто просто копіює особу Озімандія.

Витвір Скульптора – центральний, найбільш яскравий образ у вірші. У К. Бальмонта: *Из полустертых черт сквозит надменный пламень – / Желанье заставляют весь мир себе служить ...* Тут К. Бальмонт трохи завищує лексику (епітет «надменный»), яка в Шеллі прозора у своїх прямих і переносних значеннях, і дозволяє деяку вільність взагалі властиву його перекладацькому стилю («надменный пламень – желанье...»), але дорікнути К. Бальмонту в тому, що він спотворює художню суть оригіналу, не можна. К. Бальмонт – перекладач, що тонко схоплює поетичний дух оригіналу. Перекладач фіксує рух поетичної думки Шеллі, передає красу й музичність вірша.

У А. Барикової: *Безногий истукан с разбитой головою. / / В холодных, дышащих презрением чертах,/ В усмешке злобной и надменной на устах, / Застыли жившие в жестоком сердце страсти*. Величний витвір Скульптора трансформується в перекладі А. Барикової в «безногого истукана». Психологічно тонка деталь образу тирана – владна усмішка – перетворюється на усмішку «злобную и надменную». Перекладачка зруйнувала зміст поетичного рядка Шеллі – великовагові, багатослівні рядки замість прозорості, легкості й музичності вірша оригіналу. А. Барикова не помітила такої властивості поетичного світу Шеллі, як думка про вічність мистецтва, яке протистоїть владі й тиранії. У Шеллі усе тлінне, але не мистецтво, воно – стрижень існування.

Лаконічно, хоча й по-бальмонтівськи прикрашено, звучать фінальні рядки в перекладі К. Бальмонта: *Кругом нет ничего... Глубокое молчанье.../ Пустыня мертвая... И небеса над ней...* Пустеля, що зберігає витвір, який пережив століття, зливається з безкрайнім небом – такий образ народжується в Шеллі. В А. Барикової: *И все безжизненно, все пусто, все молчит/ Кругом него. Пустыня сте-*

летящая немая./ Осколки прошлого песками засытая. Очевидно, що перекладачкою не сприйнятий і цей образ. Зміст вірша стає занадто прямолінійним. Те, що піски засипають статую, зовсім не означає, що мистецтво тлінне. Перекладачка повторюється («все молчит», «пустыня немая»). І це переклад Шеллі, у якого немає жодного зайвого слова!

Отже, розглянувши два переклади вірша П. Б. Шеллі «Озімандія», ми зіткнулися з різними перекладацькими рецепціями. У перекладі А. Барикової непоміченою залишилася глибина романтичної концепції вічності мистецтва, так само, як і складна «простота» поезії вірша Шеллі. Переклад К. Бальмонта, при усіх його вольностях, точно передає поетичну думку оригіналу, і навіть з погляду сучасної теорії перекладу може бути оцінений як художньо адекватний.

Ця робота має засвідчити, що перекладацька майстерність К. Бальмонта – найяскравіша сторінка художнього перекладу. Не можна припустити, щоб К. Бальмонт, такий чуйний до слова, який так глибоко розумів зсередини сутність поезії Шеллі, уявлявся нам лише незграбним «Шельмонтом» [9], як різко охарактеризував його у свій час К.І. Чуковський.

Бібліографічні посилання

1. Давлетбаева Т. М. Художественная теория К. Д. Бальмонта: дисс. Канд. филол. наук. / Т. М. Давлетбаева. – Магнитогорск, 2002.
2. Даниелян Э. С. Литература русского зарубежья (1920–1940). С.С. Даниелян. – Ереван, 2005.
3. Виноградов В. С. Восприятие текста и его воссоздание в процессе перевода художественной прозы / В.С. Виноградов // Филологические науки. – 1974. – № 1. – С. 66.
4. Кашкин И. Для читателя-современника / И. Кашкин. – М., 1977. – С. 428–429.
5. Молчанова Н. А. Пoesия К.Д. Бальмонта 1890–1910-х годов: Проблемы творческой эволюции / Н.А. Молчанова. – М., 2002.
6. Никольская Л. И. Шелли в России / Л.И. Никольская. – Смоленск, 1972. – С. 23.
7. Теоретики і критики перекладу висловлюють різні думки про кількість стадій перекладацької роботи з оригіналом. Див.: Мейлах Б. Психология художественного перевода как научная проблема // Русско-европейские литературные связи. – М., 1966. – С. 433–438; Курелла А. Теория и практика перевода // Мастерство перевода. – М., 1959. – С. 416–418. Коптилов В. Этапы работы переводчика // Вопросы теории художественного перевода. – М., 1971. – С. 148–168.
8. Чуковский К. И. Высокое искусство / К.И. Чуковский – М. : Советский писатель, 1988. – С. 22; Волошин М. В защиту Гауптмана // К. Д. Бальмонт. Стихотворения / М. Волошин. – Л. : Сов. писатель, 1969. – С. 69; Эткинд Е. Пoesия и перевод / Е. Эткинд. М. – Л. : 1963. – С. 90.
9. Чуковский К. И. Высокое искусство / К.И. Чуковский – М. : Сов. писатель, 1988. – С. 20.

Надійшла до редколегії 02.10.2015

УДК 811.111'253:070

Е. П. Гончаренко

Э. П. Гончаренко

E. P. Honcharenko

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**НАЙСЕРЬОЗНІШІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПОМИЛКИ УСІХ ЧАСІВ:
СТОРІНКАМИ BBC CULTURE
THE GREATEST MISTRANSLATIONS IN HISTORY:
THROUGH THE PAGES OF BBC CULTURE
САМЫЕ СЕРЬЕЗНЫЕ ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ОШИБКИ ВСЕХ ВРЕМЕН:
ПО СТРАНИЦАМ BBC CULTURE**

Розглянуто найбільш серйозні перекладацькі помилки, які траплялися в історії усного перекладу. До розгляду залучено оригінальні приклади та факти, наведені каналом BBC Culture, у перекладі автора статті.

Ключові слова: усний переклад, письмовий переклад, послідовний переклад, синхронний переклад, перекладацькі навички, найсерйозніші перекладацькі помилки.

Рассмотрены самые серьёзные ошибки в истории устного перевода, которые были допущены устными переводчиками. Приведены оригинальные примеры и факты в переводе автора статьи.

Ключевые слова: устный перевод, письменный перевод, последовательный перевод, синхронный перевод, переводческие навыки, самые серьёзные переводческие ошибки.

This paper focuses on the greatest mistranslations ever in the history of interpreting. The most specific examples and facts in the author's translation are taken into consideration.

After Google Translate's latest update, BBC Culture finds history's biggest language interpreters' mistakes, including «I desire the Poles carnally», «I left the United States, never to return», «I was happy to grasp at Poland's private parts», «We will bury you», and the other the most specific examples and facts, which should avoid a future professional interpreter.

How to avoid such serious mistakes or mistranslations? Are there any recommendations, essential requirements and tips for interpreters? The author of this paper tries to answer on these questions.

Interpreting can be done in different ways, depending on situations, how much time is available, how many languages are used. Undoubtedly, practical skills of a professional interpreter must be on a very high level.

What do we mean? Interpreters must have complete mastery of their working languages, and moreover, an excellent command of their mother tongue or native language. In addition, they need an immediate grasp of their passive languages and an ability to express themselves in their native language.

In our opinion, a qualified interpreter should satisfy the following requirements:

- a good memory;
- practical skills;
- a good level of general education;
- an intuition;
- a lively and flexible intellect;
- analytic capacity;

- the ability to put themselves in the minds of the people for whom they are interpreting;
- to be able to concentrate;
- response time.

To sum up, a professional interpreter is always well-prepared, is never late (even if the conference participants are), and above all has an absolute obligation to respect professional confidentiality.

Keywords: interpreting, translating, consecutive, simultaneous interpreting, interpreter's skills, the greatest mistranslations.

Ентоні Берджес, відомий англійський письменник, вважав, що переклад – це не лише питання перекладу слів, це здатність зробити сприйнятливою цілу культуру («Translation is not a matter of words only: it is a matter of making intelligible a whole culture»). І з цим важко не погодитися. І усні, і письмові перекладачі, перед тим як розпочати роботу над перекладом, спочатку вивчають умови виникнення оригіналу – історичну та культурну ситуацію, особливості аудиторії, події та час створення тексту. Але що робити перекладачеві усному, коли загалом немає часу на консультування з довідковою літературою, адже усний перекладач працює в умовах реального часу, і від нього чекають миттєвого адекватного перекладу: інформацію отримав, проаналізував та інформацію передав, відтворюючи мовою перекладу. Відомо, що усні перекладачі працюють в умовах надзвичайного психологічного напруження, в таких умовах навіть досвідчений перекладач не застрахований від помилок, але є перекладацькі помилки, які не заслуговують на інше потрактування, аніж як професійна недбалість.

Після того як було оновлено програму Google Translate's, кореспонденти BBC Culture знаходять найбільш серйозні мовні помилки, у тому числі невдалий переклад заяви американського президента, який прозвучав, як «Я пристрасно бажаю поляків» (в оригіналі «I desire the Poles carnally») [1].

Про останнє оновлення програми Google Translate's, яке зробило її усним перекладачем у режимі реального часу, говорили як про програму, яка наближує нас до «світу, де мовного бар'єра вже не існує» [2]. Незважаючи на збої у програмі, вона є спробою зазирнути у майбутнє, в якому немає лінгвістичних непорозумінь, особливо таких, які впливатимуть на хід історії. У своїй статті пропонуємо стислий огляд, виконаний командою BBC Culture, найбільш серйозних перекладацьких помилок минулого, таких як інформація про астронома XIX століття, котрий нібито знайшов ознаки існування розумних цивілізацій на Марсі, та заява президента США про його сексуальний потяг до всього народу [1].

Про життя на Марсі.

Коли італійський астроном Джованні Вірджиніо Скіапареллі почав укладати мапу Марса в 1877 році, він ненавмисно спровокував створення в літературі такого захопливого жанру як наукова фантастика [3]. Директор астрономічної обсерваторії Брера в Мілані позначив темні та світлі ділянки на поверхні планети Марс як «моря» та «континенти», а для опису проток (англ. слово channel – протока) [4, с. 79] використав італійське слово «canali». На жаль, його колеги переклали це слово як канали (мається на увазі canal – штучний канал, створений руками людини) [4, с. 71], таким чином започатковуючи теорію щодо їх створення марсіанськими розумними істотами.

Американський астроном Персівал Лоуелл, переконаний у правдивості існування каналів, наніс сотні з них на мапу Марса в період між 1894–1895 роками. Протягом наступних двадцяти років він опублікував три ілюстровані праці про Марс, доводячи, як він вважав, що штучні споруди для водопостачання, створені

расою видатних інженерів. Теорії Лоуелла так вплинули на одного відомого письменника, що він написав роман про розумних марсіан. У «Війні планет» Герберта Уеллса, яка була видана серіями у 1897 році, йдеться про вторгнення на Землю нещадних марсіан, а сам письменник став основоположником науково-фантастичного піджанру. У романі Едгара Райса Берроуза «Принцеса Марса», опублікованого у 1911, також зображено вимираючу марсіанську цивілізацію. Автор використовував терміни Скіапареллі для опису ландшафтів планети.

Хоч водогінні штучні рови були лише породженням мовної плутанини і збудженої уяви, сьогодні астрономи погоджуються з тим, що не існує будь-яких каналів на поверхні Марса. За даними НАСА, «Мережа перехресних ліній, що вкривають поверхню Марса, була лише результатом схильності людини побачити складні структури навіть там, де їх не існує. Коли дивишся на купку невиразних, нечітких, темних плям, очі схильні поєднувати їх між собою прямими лініями» [3].

Цілком протилежне.

Джиммі Картер знав, як привернути до себе увагу аудиторії. У своєму виступі під час візиту до Польщі у 1977 році, у процесі перекладу прозвучало, нібито американський президент висловлює сексуальне бажання щодо тогочасної комуністичної країни. У будь-якому разі, це те, що відтворив його перекладач. З'ясувалося, що насправді Картер сказав, «he wanted to learn about the Polish people's 'desire for the future'» («що хотів би дізнатися, чого прагне польський народ у майбутньому») [1]. Заробивши собі місце на шпальтах історії, перекладач Джиммі Картера також переклав наступну фразу президента: «I left the United States this morning» («Я виїхав зі Сполучених Штатів сьогодні вранці», як «Я покинув Сполучені Штати, щоб ніколи не повернутися» [1]. За даними журналу Time, навіть невинне висловлювання американського президента про те, що він «was happy to be in Poland» («що він був щасливий приїхати до Польщі»), обернулося у перекладі на заяву «he was happy to grasp at Poland's private parts» («що він щасливий ухопити Польщу за інтимні місця») [5]. Не дивно, що під час урочистого обіду на державному рівні він скористався послугами іншого перекладача. Але на цьому негаразди американського президента не скінчилися. Проголошуючи тост, Картер зробив паузу, очікуючи на переклад, але у відповідь – тиша. Президент продовжив свій тост – і знову тиша. Новий перекладач, котрий не міг зрозуміти англійської мови Джиммі Картера, вирішив, що найкраща поведінка у цій ситуації – зберігати мовчання. Отже, до завершення візиту Картера, він не через свою провину став героєм багатьох польських анекдотів.

Продовжуємо копати.

Напевне, програма Google Translate's, не змогла б запобігти ще одній помилці, яка спричинила значне погіршення відносин у період Холодної війни. У 1956 році в Москві у приміщенні польського посольства відбулася зустріч Микити Хрущова із західними дипломатами. Висловлювання радянського лідера, що вже стало хрестоматійним: «We will bury you», яке було перекладено, як «Ми вас поховеємо», ніби «закарбувалося» у заголовках журнальних та газетних статей і стало поштовхом до подальшого охолодження відносин між Радянським Союзом та Заходом [1].

З огляду на контекст, слова Хрущова, скоріше, означали: «Whether you like it or not, history is on our side. We will dig you in» («Подобається вам це чи ні, але історія на нашому боці. Ми вас закопаємо») [1]. Висловлюванням «We will bury you» він стверджував, цитуючи уривок з Комуністичного Маніфесту Карла Маркса, що комунізм переживе капіталізм, бо капіталізм неминуче знищить себе

зсередини: «What the bourgeoisie therefore produces, above all, are its own grave-diggers» («Все те, що буржуазія продукує, є, насамперед, її власними гробарями») [6]. Незважаючи на те, що фраза Хрущова – не одна з ненайприємніших, яку б він міг висловити, але вона не була заклик до розвою воєнної істерії. Проте це не завадило активізації антикомуністичних настроїв і підвищило градус занепокоєння серед американського суспільства, яке жило в очікуванні ядерної атаки.

Сам Хрущов пояснив свою заяву – хоч не одразу, а лише через кілька років [7]. У 1963 році під час візиту до Югославії радянський лідер так прокоментував її у своєму виступі: «I once said 'We will bury you', and I got into trouble with it. Of course we will not bury you with a shovel. Your own working class will bury you» («Якось я сказав: «Ми вас закопаємо, і потрапив у халепу. Звичайно, я мав на увазі, що не ми закопуватимемо вас лопатою. Ваш робітничий клас вас закопає» [8].

Про дипломатичний імунітет.

Неправильний переклад під час переговорів часто провокує суперечки. У 1830 році американсько-французькі відносини ускладнила плутанина навколо французького слова «demander», що перекладають як «питати, запитувати», а в залежності від контексту – і «вимагати». Після того як секретар президента переклав повідомлення, надіслане у Білий дім «le gouvernement francais demande» [9], як «французький уряд вимагає», американський президент не погодився з низкою питань, які він зрозумів, як «вимоги». Але як тільки помилку було виправлено, перемовини було продовжено.

Історії відомі випадки, коли деякі можновладці використовують мовні розбіжності заради досягнення власної мети. У 1840 році між Британською Короною і новозеландським народом маорі було укладено угоду Вайтангі (Treaty of Waitangi), яку підписали 500 племінних вождів. Населений пункт Вайтангі (де було її підписано) уможливив виникнення назви угоди, згідно з якою, Нова Зеландія переходила під управління Великобританії. В обмін на це за маорі залишалися майнові і немайнові права, вони також отримували протегування Великобританії і передавали їй виняткові права на купівлю в них земель. Вважається, що угода Вайтангі заклала підвалини для створення держави Нова Зеландія і є одним із основних конституційних документів держави. Ця угода – короткий текст, який містить лише три статті. У тексті найважливішого історичного документа є прикрі орфографічні помилки. Переклад тексту мовою маорі також має певні розбіжності з англійським текстом. Саме ця обставина завжди викликала певні труднощі у наданні однозначних оцінок угоді та уможливлювала подвійне трактування текстів європейцями та маорі. У недбало виконаному перекладі угоди існують неоднозначні значення положень, як, наприклад, *керівництво* державою, *право власності*, *право продажу земель*, у перекладі також не враховано різницю сприйняття цих понять європейцями та маорі [10]. Отже, існування суперечливих акцентів в обох версіях – і англійській, і маорі – призвело до суперечок. Ось чому гасло «Договір – це шахрайство» [11; 12] стало провідним гаслом маорійського протестного руху.

Зазвичай до перекладацьких помилок призводить низка факторів – недостатній рівень підготовки, брак досвіду, нерозуміння контексту. Зрозуміло, що професія усного перекладача, котрий працює у вкрай складних емоційно-психологічних умовах, висуває певні вимоги, яких повинен дотримуватися перекладач, потребує навичок та вмій, якими повинен вільно володіти фахівець. На наш погляд, є певні чинники, якими має керуватися перекладач у процесі роботи, щоб запобігти виникненню вищеозначених курйозів. Ось деякі з них:

– усний перекладач повинен відтворювати інформацію з ретельною точністю, за принципом: ані додати, ані відняти;

- знання історії, історичних дат, географії, вільне орієнтування в питаннях політичної ситуації сьогодення повинно бути безперечним;
- перекладач не повинен мовчати у процесі перекладу, головне завдання перекладача: ухопити головне, основний зміст, можливо, навіть здогадатися про що йдеться (інтуїція відіграє не останню роль у цій справі);
- перекладачеві потрібно враховувати екстралінгвістичну ситуацію, контекст, особливість аудиторії;
- переклад створюється лише від першої особи (від третьої особи перекладають допит військовополонених);
- бажано залишати в перекладі інтернаціональні слова; бути обережним з уявними (фальшивими) друзями перекладача;
- перекладач не має права спотворювати отриману інформацію, неправильно її трактувати;
- і, нарешті, професійний усний перекладач завжди добре підготовлений, ніколи не запізнюється, і, що, насамперед, є важливим – дотримується правил професійної конфіденційності.

Закінчуємо статтю у супроводі жартівливого акомпанемента.

Відомий російський перекладач Андрій Чужакін писав, порівнюючи процес перекладу із приготуванням кави: «Запам'ятайте: ваш переклад – не «думки уголос», не напівфабрикат, а готовий продукт, повністю придатний для миттєвого споживання – подібно до розчинної кави, в якій окріп є першоджерелом; розмішаний кавовий порошок – це перекладацький процес, а приємна, запашна, гаряча, свіжа кава – результат перекладу. Споживаймо і насолоджуймося!» («...like instant coffee where boiling water is the original; spilling coffee powder – interpreting process and the nice, hot sweet fresh coffee – the result of interpreting. Let it be consumed and thoroughly enjoyed!») [13, с. 98].

* Переклад наш. – Е. П. Гончаренко

Бібліографічні посилання

1. Електронний ресурс: <http://www.bbc.com/culture/story/20150202-the-greatest-mistranslations-ever>
2. Електронний ресурс: <http://www.bbc.com/news/technology-30812277>
3. Електронний ресурс: http://www.nasa.gov/audience/forstudents/postsecondary/features/F_Canali_and_First_Martians.html
4. Великий англо-український словник / упор. Зубков М. Г. – Х.: ФОЛІО, 2006.
5. Електронний ресурс: http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1880208_1880218_1880227,00.html
6. Електронний ресурс: <http://books.google.com/books>
7. Електронний ресурс: <http://www.nationalcoldwarexhibition.org/the-cold-war/biographies/nikita-khrushchev/>
8. Електронний ресурс: <http://www.quotationspage.com/quote/33389.html>
9. Електронний ресурс: http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2guides/guides/favarf/index-fra.html?lang=fra&lettr=indx_titls&page=9P4leDVi-GJc.html
10. Електронний ресурс: https://ru.wikipedia.org/wiki/Договор_Вайтанги
11. Електронний ресурс: <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal/treaty-of-waitangi/the-meaning-of-the-treaty>
12. Електронний ресурс: http://en.wikipedia.org/wiki/M%C4%81ori_protest_movement#mediaviewer/File:The_Treaty_is_a_Fraud.jpg
13. Чужакін А. Прикладная теория устного перевода и переводческой скорописи: курс лекций / А. Чужакін. – М.: Р. Валент, 2003. – 232 с.

Надійшла до редколегії 09.10.2015

УДК 811. 111' 255. 4

О. Є. Коломойченко
А. Е. Коломойченко
O. E. Kolomoychenko

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМУ КОМПЕНСАЦІЇ ВТРАТ ЯК ЗАСОБУ
ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИЙОМА КОМПЕНСАЦИИ ПОТЕРЬ КАК
СПОСОБА ДОСТИЖЕНИЯ АДЕКВАТНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ
THE USAGE OF COMPENSATION FOR ACHIEVING THE ADAQUACY
OF THE TRANSLATION**

Розглянуто питання використання такого перекладацького прийому як компенсація для досягнення адекватності при перекладі. Переклад відіграє величезну роль у культурному розвитку людства. Завдяки перекладу люди однієї країни мають змогу ознайомитися з життям, побутом, історією, літературою та науковими досягненнями інших країн.

Головним завданням перекладу є встановлення відповідностей, які містяться у двох мовах, тому що кожна мова нараховує величезну кількість специфічних рис, володіє власним національним колоритом, що може виражатися не тільки у граматиці, але й у лексиці, які при перекладі можуть просто загубитися, як результат, переклад вже не буде схожим на іншомовний оригінал. Саме тому переклад є точним відтворенням оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту та стилю. Перекладачів завжди турбувало питання правильності перекладу, точніше його адекватності та еквівалентності.

Також було розглянуто питання лексико-граматичної трансформації, особливу увагу було приділено розгляду використання прийому компенсації. Було визначено, що компенсація втрат при перекладі – це такий прийом, який полягає у вираженні смислових та стилістичних особливостей тексту в перекладі не там, де вони виражені в оригіналі. Цей прийом застосовується у тих випадках, коли немає можливості передати смислові та стилістичні відтінки оригіналу у зв'язку з відсутністю відповідників у мові перекладу.

Матеріалом для аналізу особливостей застосування прийому компенсації втрат при перекладі було обрано переклад твору Д. Селінджера «Над прірвою у житті».

Ключові слова: лексико-граматичні трансформації, еквівалентність, диференціація і конкретизація понять, генералізація, анатомічний переклад, компенсація втрат при перекладі.

Рассмотрен вопрос использования такого переводческого приема как компенсация для достижения адекватности при переводе. Перевод играет огромную роль в культурном развитии человечества. Благодаря переводу люди одной страны имеют возможность ознакомиться с жизнью, бытом, историей, литературой и научными достижениями других стран.

Главной задачей перевода является установление соответствий, которые содержатся в двух языках, потому что каждый язык насчитывает огромное количество специфических черт, владеет собственным национальным колоритом, что может

выражаться не только в грамматике, но и в лексике, которые при переводе могут просто потеряться, и как результат, перевод уже не будет похожим на иноязычный оригинал. Именно поэтому перевод является точным воспроизведением оригинала средствами другого языка с сохранением единства содержания и стиля. Переводчиков всегда волновал вопрос правильности перевода, точнее его адекватности и эквивалентности.

Также был рассмотрен вопрос лексико-грамматической трансформации, особое внимание было уделено рассмотрению использования приема компенсации. Было определено, что компенсация потерь при переводе – это такой прием, который заключается в выражении смысловых и стилистических особенностей текста в переводе не там, где они выражены в оригинале. Этот прием применяется в тех случаях, когда нет возможности передать смысловые и стилистические оттенки оригинала в связи с отсутствием соответствий в языке перевода.

Материалом для анализа особенностей применения приема компенсации потерь при переводе был выбран перевод произведения Д. Селинджера «Над пропастью во ржи».

Ключевые слова: лексико-грамматические трансформации, эквивалентность, дифференциация и конкретизация понятий, генерализация, анатомический перевод, компенсация потерь при переводе.

This article deals with the issue of using compensation for achieving the adequacy of the translation. Translation plays a huge role in the cultural development of mankind. Thanks to the translation the people of one country have the opportunity to learn about the life, history, literature and scientific achievements of other countries.

The main objective of the translation is to establish adequacies, which are contained in two languages, because each language has a huge number of specific features, owns the national peculiarities that can be expressed not only in grammar and vocabulary, which may be simply lost in translation, and as a result, the translation will not be similar to a foreign-language original. That is why translation is an exact reproduction of the original by means of another language while preserving the unity of content and style. Translators are always concerned with the question of the translation accuracy, or rather its adequacy and equivalence.

Also it was considered the issue of lexical and grammatical transformation, particular attention was paid to the usage of compensation. It was determined that the compensation of losses in the translation is a method which helps express of semantic and stylistic features of the text in the translation, not where they are in the original. This technique is used in cases where there is no way to transmit semantic and stylistic nuances of the original due to the lack of appropriate variant in the target language.

The material for the analysis of the peculiarities of compensation usage in the translation was chosen the translation J.D. Salinger's work "The Catcher in the Rye."

Keywords: lexical and grammatical transformations, equivalence, differentiation and specification of concepts, generalizations, anatomical translation, compensation for losses in the translation.

У даній статті в загальному вигляді розглянуто проблему дослідження використання засобу компенсації задля досягнення адекватного перекладу. Вона пов'язана з важливими практичними завданнями. Потреба у розумінні різних мов виникла ще в давні часи, коли промова почала розпадатися на окремі мови. Тим не менш, за деяких обставин, переклад оформився у самостійну науку лише на початку XX ст. Перекладознавство швидко розвивалося в умовах стрімкого розширення міжнародних зв'язків та обміну інформацією, і в наш час ми маємо наукову дисципліну зі своєю теоретичною базою, концептуальним апаратом та тер-

міносистемою. Більш того, ця наука має постійно розвиватися, створювати нові погляди на проблеми перекладу, тому що мова постійно оновлюється за рахунок неологізмів та запозичень.

Не можна не погодитися з В.Н. Комісаровим, який стверджує, що переклад має багато важливих функцій, а саме: 1) зламає низькі й високі мури нерозуміння (мовні бар'єри) і тим самим 2) здійснює комунікативну функцію як носій інформації. При цьому він 3) замінює першотвір як його правдивий відповідник (як іншомовна паралель), надаючи до цитування, чим 4) представляє зарубіжний літературний процес або розвиток думки у певній галузі, 5) знайомить з життям інших країн, їхнім побутом, звичаями, способом мислення, історією, природою тощо. Зрідка переклад 6) служить автентичним текстом, що має ту саму силу (юридичну – в міжнародному документі, духовну – у священному писанні) і допускає одне-єдине узгоджене або канонізоване тлумачення, обов'язкове для усіх текстів різними мовами, 7) привертає увагу до оригіналу та його мови, 8) оновлює мову першоджерела (коли перекладають із давньої мови на сучасну), 9) повертає художника слова (автора) його рідній мові (як-от українській – «Повісті» Т. Шевченка, «Вечорниці на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя), 10) супроводжує оригінал як паралельний текст. Чи навіть буває 11) засобом опису іншої мови (цю метамовну функцію виконує буквальный переклад) або 12) методом зіставлення й кореляції мовних систем (як-от у двомовних словниках, порівняльних граматиках і стилістиках, у машинному перекладі) тощо [2, с. 102].

Отже, тільки за умови володіння усіма аспектами мови, в тому числі й знаннями про мовні реалії країни, перекладач зможе досягти поставленої мети – повністю передати не тільки зміст матеріалу, що перекладається, всі думки автора, але й передати їх у тій формі, що відповідає оригіналу, не порушуючи при цьому норм мови, на яку матеріал перекладається.

Для вірної передачі думки автора перекладач повинен визначити засоби вираження не тільки з точки зору їх лінгвістичної природи, скільки з точки зору функції, що вони виконують.

Саме тому одним із головних завдань перекладача В.С. Виноградов вважає в максимально повну передачу змісту оригіналу, і, як правило, дуже значною є фактична спільність змісту оригіналу і перекладу [1, с. 18–19].

У сучасному перекладознавстві ряд учених (Е.В. Бреус, В.І. Карабан, В.Н. Комісаров, Я.І. Рецкер та інші) вивчають поняття «еквівалент» та розглядають питання еквівалентності перекладу.

Еквівалент, за В.Н. Комісаровим, – «це найбільш стійкий постійний спосіб перекладу даної одиниці мови оригіналу, який використовується в усіх (або майже в усіх) випадках її появи в оригіналі і в цьому значенні відносно незалежної від контексту» [3, с. 139].

Я.І. Рецкер під еквівалентністю розуміє щось рівноцінне, рівнозначне чому-небудь та детермінує дане поняття як «постійний рівнозначний відповідник, який, як правило, не залежить від контексту» [7, с. 10–11].

Щодо еквівалентності у теорії перекладу, то тут насамперед слід розуміти збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі і перекладі. Особливо варто підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу – це перш за все схожість розуміння інформації, що міститься в тексті, враховуючи й ту, що впливає не тільки на розум, а насамперед на почуття реципієнта та імпліцитно віднесена до підтексту.

Що стосується питання адекватності перекладу, то відомі дослідники (І.В. Корунець, Т.Р. Левицька, А. Паршин, А.В. Федоров) детермінують його не тільки як відтворення змісту, а й форми оригіналу засобами іншої мови. Адекватність, ішими словами, рівноцінність оригіналу, досягається шляхом граматичних, лексико-фразеологічних та стилістичних заміни, що створюють рівноцінний ефект. Т.Р. Левицька вважає, що сутність адекватного перекладу полягає у використанні заміни та відповідностей. У випадку неможливості передачі усіх елементів оригіналу перекладач може скористатися рівноцінними замінами, що створять рівноцінний ефект у перекладі. Завдяки саме таких заміни можна досягнути одного й того самого ефекту, використовуючи стилістичні засоби у різних функціях [5, с. 24]. Саме такі заміни і є лексико-граматичною трансформацією.

Однак слід зазначити, що фахівці в області теорії перекладу так до цих пір і не прийшли до спільної думки щодо самої суті поняття трансформації. Цим і пояснюється велика кількість класифікацій, запропонованих вченими, що відрізняються одна від одної. У нашій роботі ми будемо використовувати класифікацію, запропоновану А.В. Федоровим. На його думку, лексико-граматичні трансформації можна розбити на п'ять самостійних прийомів перекладу:

- Диференція і конкретизація понять – відбувається як у вузькому, так і у широкому контексті; деколи навіть можлива у рамках словосполучення, а в інших випадках необхідне залучення контексту речення, абзацу або навіть усього матеріалу, який перекладається. Наприклад, іменник *feeling* має значення відчуття, почуття, усвідомлення, а також і емоція, співчуття, симпатія, думка, передчуття, враження, настрої. Іменник *mount* взагалі означає тварина під сідлом, але в конкретному тексті може зустрічатися у значенні кінь, верблюд або мул.

- Генералізація понять – заміна конкретного видового поняття більш абстрактним, родовим (іноді цього вимагає логіка побудови думки). Проте застосування даного прийому призводить до певної втрати точності інформації, тому використовувати його слід досить обережно.

- Логічний розвиток понять при перекладі – це один із різновидів контекстуальних заміни, який полягає в тому, що при відсутності або непридатності українського слова-поняття використовується інше. Тісно пов'язане з ним поняття, що логічно витікає з нього. Так, наприклад: *The direct contrary is the truth* не можна перекладати дослівно: Прямо протилежне є істиною оскільки це не відповідає нормам і духові української мови. Якщо замінити саме явище його причиною, то отримаємо Насправді все зовсім навпаки, або Це зовсім не відповідає дійсності.

- Анатомічний переклад – суть даного прийому у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, ішими словами антонімами українського відповідника даного слова. Особливо часто він застосовується при перекладі фразеологічних одиниць: *No time like the present* – Лови момент; *he has a ready tongue* – Він за словом у кишеню не лізе.

- Компенсація втрат при перекладі полягає у передачі смислового або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі. Необхідність у даному прийомі виникає у зв'язку з тим, що у деяких випадках неможливо знайти повний відповідник (смысловий і експресивно-стилістичний) для передачі окремого елемента оригіналу в перекладі. Перекладачеві насамперед треба намагатися зберегти експресивну спрямованість, у крайньому випадку, жертвуючи жанрово-стилістичним забарвленням. Проте іноді саме це забарвлення має принципове значення для стилю оригіналу, тому його обов'язково слід передати, навіть в іншому реченні, для чого і служить прийом компенсації втрат.

У процесі аналізу нами було досліджено особливості використання прийому компенсації у перекладі твору Джерома Селінджера «Над прірвою у житті» у виконанні Райт-Ковальнової.

У зв'язку з особливостями зображення характеру головного героя, особливостями його мови, які вказують на його характерні риси, соціальний статус, а також ставлення до оточуючої дійсності, перекладач не використовує дослівний переклад, а звертається до прийому компенсації.

He certainly was good company. Terrific personality.

Да, веселый спутник, нечего сказать. Выдающаяся личность.

He said he talked to Jesus all the time. Even when he was driving his car. That killed me.

Он сказал мне: «Я сам все время разговариваю с Христом по душам. Даже когда веду машину». Я чуть не сдох.

My parents would have about two hemorrhages apiece if I told anything pretty personal about them.

У моих предков, наверное, случилось бы по два инфаркта на брата, если бы я стал болтать про их личные дела.

У даному прикладі в оригіналі, на перший погляд, використовуються слова *parents* і *tell*, що мають нейтральне стилістичне забарвлення, в той час як «*предки*» і «*болтать*» належать до фамільярно-розмовної форми. У цьому випадку перекладач намагається компенсувати відповідну стилістичну втрату в інших місцях твору.

Переклад наступних речень теж може здатися не цілком еквівалентним:

If I'm on my way to the store to buy a magazine, even, and somebody me where I'm going, I'm liable to say I'm going to the opera.

Я ужасный лгуn – такого вы никогда в жизни не видали. Страшное дело? Иду в магазин покупать какой-нибудь журнальчик, а если меня вдруг спросят куда, я могу сказать, что иду в оперу.

He made a speech that lasted about ten hours.

Он отгрохал речь часов на десять.

Проте використання таких маркованих за стилем слів, як «журнальчик», «отгрохать» саме і є яскравими прикладами компенсації, що підсилює відтінки іронії у подальшому.

Тим не менш в аналізованому творі зустрічаються абсолютно діаметральні випадки, коли перекладач вимушений використовувати нейтральні еквіваленти замість стилістично та емоційно забарвлених реалій, що використовуються в оригіналі. Це трапляється тому, що в мові-реципієнті немає відповідного аналога за граматичним та преференціальним значенням.

She had on those damn falsies that point all over the place...

У нее... в лифчик что-то подложено, чтоб торчало во все стороны....

У наведеному прикладі англійське слово *falsies* перекладач замінює нейтральним словом «лифчик».

Тому, на нашу думку, використання прийому компенсації під час перекладу відіграє важливу роль у відтворенні ідейно-художнього характеру оригіналу. Разом з тим одним із головних факторів, що впливають на вибір перекладацької стратегії, є наявність/відсутність у мові перекладу вже традиційного варіанта репрезентації окремих реалій, які б мали таке саме семантичне та стилістичне навантаження.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що використання прийому компенсації втрат при перекладі є досить продуктивним, бо він допомагає зберегти цілісність тексту оригіналу як стилістично, так і змістовно. Саме така інформація повинна проявлятися при перекладі та втілюватися в новій формі. В іншому випадку, читач перекладеного тексту буде позбавлений можливості повною мірою насолодитися своєрідністю твору, його духом, відчуті тонкі відтінки змісту, зрозуміти жарти, які ґрунтуються на подвійному трактуванні.

Бібліографічні посилання

1. **Виноградов В.С.** Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). / В.С. Виноградов. – М. : Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
2. **Комиссаров В.Н.** Слово о переводе / В.Н. Комиссаров. – М. : Междунар. отн., 1973. – 215 с.
3. **Комиссаров В.Н.** Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 320 с.
4. **Корунець І.В.** Теорія і практика перекладу : підручник / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
5. **Левицкая Т.Р.** Теория и практика перевода с английского языка на русский / Т.Р. Левицкая, А.М. Фитерман. – М. : Высшая шк., 1963. – 124 с.
6. **Паршин А.** Теория и практика перевода / А. Паршин. – М. : Рус. яз., 2000. – 161 с.
7. **Рецкер Я.И.** Теория перевода и переводческая практика. / Я.И. Рецкер. – М. : Междунар. отн. 1974. – 216 с.
8. **Сэлинджер Дж. Д.** Сочинения: в 2-х т. Т.1. Рассказы (1940–1948); Над пропастью во ржи : пер. с. англ.; прим. А.М. Зверева. – Х. : Фолио; Белгород : Фолио-транзит, 1997. – 339 с.
9. **Федоров А.В.** Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учебное пособие / А.В. Федоров. – М. : Высшая шк., 1983. – 303 с.
10. **Salinger J.D.** The Catcher in the Rye : книга для чтения на англ. яз. / J.D. Salinger. – К. : Знання, 1999. – 276 с.

Надійшла до редколегії 20.10.2015

УДК 821.161.2

О. В. Міненко, О. О. Дядюшенко
А. В. Миненко, А. А. Дядюшенко
O. V. Minenko, O. O. Dyadyushenko

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
Черкасский институт пожарной безопасности
имени Героев Чернобыля НУЦЗ Украины
Cherkasy Institute of Fire Safety Named after Chornobyl Heroes of National
University of Civil Protection of Ukraine

**УКРАЇНСЬКА ШЕКСПІРІАНА МОВОЮ ПЕРА ПАНАСА МИРНОГО:
ІСТОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ**
**УКРАИНСКАЯ ШЕКСПИРИАНА ЯЗЫКОМ ПЕРА АФАНАСИЯ
МИРНОГО: ИСТОРИЯ ПЕРЕВОДА**
**UKRAINIAN SHEKSPIRIANA BY PEN LANGUAGE OF PANAS MYRNYI:
HISTORY OF TRANSLATION**

Розглянуто історичний аспект англійського твору «Король Лір» В. Шекспіра в українській літературі XIX століття. У центрі дослідження постає вивчення стратегії перекладу Панаса Мирного, а також роздуми перекладачів щодо створеного ним перекладу. Показано, що художній переклад часто демонструє своєрідність погляду перекладача на творчість письменника, обумовлений вузьким аспектом інтерпретаційного художнього поля. У цьому плані горизонт очікувань іншої національної літератури, яка сприймає іншомовний твір, відповідає та цілком узгоджується із внутрішніми потребами національної літератури.

Також велику увагу приділено осмисленню та аналізу рецепції Шекспіра в період утвердження націєтворчих тенденцій в українській літературі XIX ст., який своїми творами заклав провідні культурні «коди» європейської художньої свідомості. Рецепція твору «Король Лір» визначається орієнтацією Панаса Мирного на українські реалії, за допомогою яких виражається національне забарвлення літературного твору. Ці національно-специфічні елементи відображають додаткові смислові відтінки, що є результатом національного бачення світу українського письменника.

Складності художнього перекладу трагедії «Король Лір» значною мірою полягають у неоднозначній концепції цього твору, його складної ідейно-естетичної структури. Стратегія перекладу англійського твору, здійсненого Панасом Мирним, була спробою формування у перекладі специфічної індивідуальної художньої манери у самого письменника, на адресу якого часто виступали критики того часу, зокрема Іван Білик.

Ключові слова: переклад, українська література, письменник, твір, рецепція, читач.

Рассмотрен исторический аспект английского произведения «Король Лир» У. Шекспира в украинской литературе XIX века. В центре исследования – изучение стратегии перевода Афанасия Мирного, а также размышления переводчиков касательно его перевода. Показано, что художественный перевод часто демонстрирует своеобразие взгляда переводчика на творчество писателя, обусловлен узким аспектом интерпретационного художественного поля. В этом плане горизонт ожиданий

иной национальной литературы, воспринимающий иноязычное произведение, соответствует и согласуется с внутренними потребностями национальной литературы.

Также большое внимание уделено осмыслению и анализу рецепции Шекспира в период утверждения нацитворческих тенденций в украинской литературе XIX в., который своими произведениями заложил ведущие культурные «коды» европейского художественного сознания. Сложности художественного перевода трагедии «Король Лир» в значительной мере состоят в неоднозначной концепции этого произведения, его сложной идейно-эстетической структуре. Рецепция произведения «Король Лир» определяется ориентацией Афанасия Мирного на украинские реалии, с помощью которых выражается национальный колорит литературного произведения. Эти национально-специфические элементы отражают дополнительные смысловые оттенки, которые являются результатом национального видения мира украинского писателя.

Стратегия перевода английского произведения, осуществленного Афанасием Мирным, была попыткой формирования в переводе специфической индивидуальной художественной манеры у самого писателя, в адрес которого часто выступали критики того времени, в частности Иван Билик.

Ключевые слова: перевод, украинская литература, писатель, произведение, рецепция, читатель.

The article deals with the historical aspect of the English work "King Lear" by William Shakespeare in the Ukrainian literature of the nineteenth century. In the center of the research there are the strategies of Panas Myrny's translation and the reflection of translators of this translation. It is shown, that literary translation often demonstrates the originality in terms of interpreter writer, due to the narrow aspect of interpretative art field. In this regard, the horizon of expectations of another national literature, which treats foreign-language work, fully consistent with the internal needs of national literature.

Also, the study is focused on the understanding and analysis of Shakespeare's reception during the creation of nation consolidation tendencies in the Ukrainian literature of the nineteenth century, because of his works that laid the leading cultural "codes" of European artistic consciousness. Reception of work "King Lear" by Panas Myrny determined focus on Ukrainian realities by which national flavor of literary works reflected. These national specific elements reflect the additional connotations arising from national vision of the world of the Ukrainian writer. In his translations the writer saw not only a way to familiarize the reader with the Ukrainian summit phenomena of the world classics, but also the means to promote certain artistic ideas where the creativity of a foreign writer was involved in the art of conscious nation

The difficulties of translation of the tragedy "King Lear" largely lie in the ambiguous concept of the work, challenging the ideological and aesthetic structure. The strategy of English translation of the work, carried out by Panas Myrny, was an attempt of formation in the translation of the specific individual artistic manner of the writer, was often criticized by Ivan Bilyk. The fiction of the writer is formed on the basis of national intensify of the search for identity in contemporary society influenced by popular Western ideas. The study of the circumstances that preceded the creation of translation promote further research of playback features of the tragedy into the Ukrainian language. Language innovation of Panas Myrny is a logical extension of linguistic and stylistic search of his predecessors and confirms the continuity of Ukrainian literary translation.

Keywords: translation, Ukrainian literature, writer, work, reception, reader.

«Український Шекспір» – одна із нагальних проблем літературознавчої компаративістики – у зв'язку із зростаючим інтересом до явищ міжнаціонального діалогу культур набуває зараз особливої актуальності. Вивчення специфіки рецепції В. Шекспіра в культурному просторі України у XIX столітті є важливим у контек-

сті з'ясування ролі англійського поета у формуванні й становленні загальноєвропейської культурної парадигми в українській літературі. Значимим літературним підсумком цього творчого контакту стали українські переклади творів англійського письменника, що відкрили українським читачам не лише Шекспіра-драматурга, але й Шекспіра-поета, автора відомих сонетів.

Великим і безперечним є вплив Шекспіра на українську літературу XIX століття. Ним захоплювалися М. Костомаров, П. Свенціцький, Ю. Федькович, М. Старицький, П. Куліш, Леся Українка, І. Франко, П. Мирний. Одночасно з проникненням у світ шекспірівської поезії, яке поступово поглиблювалося, відбувалися процеси вдосконалення засобів його передачі українською мовою.

Більше того – окремі переклади В. Шекспіра, здійснені П. Свенціцьким, Ю. Федьковичем, М. Старицьким, П. Кулішем, Лесею Українкою, І. Франком, П. Мирним – значною мірою своєю мовною і стильовою стихією відбивали особливості художнього мислення в українській тогочасній літературі. Сьогодні є усі підстави стверджувати, що Шекспір, який приходив до читача через переклади, задавав значною мірою той вектор українській літературі, який був пов'язаний з її інтеграцією в європейський літературний процес.

Звернення до художньої рецепції перекладів Шекспіра в інших європейських літературах, усвідомлення її у світлі ідей літературознавчої компаративістики ставить завдання освоєння конструктивних можливостей функціонально-рецептивних підходів у сфері художнього перекладу. Стосовно дослідницької історії зазначеного питання, слід підкреслити цілий комплекс взаємозв'язаних проблем у галузі літературознавства і теорії перекладознавства, на перехресті яких виникла і набула особливої важливості ідея «українського Шекспіра». Вагомі дослідження були виконані зарубіжними шекспірознавцями – Г. Блумом, М. Стороженко, Ю. Левіним, М. Алексєєвим, М. Морозовим, О. Смірновим, О. Анікстом, М. Захаровим, О. Первушиною та ін. Колосальну роботу виконали українські шекспірознавці, які порушували проблеми рецепції Шекспіра в інших національних літературах – у XIX столітті І. Франко. У XX – на початку XXI ст. – І. Ваніна, М. Шаповалова, Р. Зорівчак, Л. Коломієць, І. Лімборський, Н. Торкут, О. Тетеріна, Т. Хитрова-Бранц, І. Девдюк, Ю. Черняк, Д. Москвітін, Д. Дроздовський та ін.

Переклади й постановки Шекспіра для українців – не просто механічний відбиток, відтворення, а вдумливе переосмислення. Сам концепт «перетворення» вже підштовхує нас до того, що в цій студії проаналізовано не те, яким є Шекспір, а те, яким Шекспір став для української традиції, чому рецепція мала саме такі особливості [4, с. 123]. Проблема рецепції однією національною художньою системою текстів іншою системою або найвидатніших творів із канону світової літератури пов'язана не лише з розширенням парадигм художності літератури-реципієнта. Важливо враховувати також, у який спосіб відбувається рецепція, в якій формі тексти інших культур потрапляють у новий художньо-національний простір, у який час відбувається цей міжкультурний діалог. Саме тому, з іншого боку, важливо брати до уваги особливості культурно-історичної свідомості періоду, в якому відбувається рецепція.

Український науковець В. Коптілов та російський літературознавець Євген Гуренко наголошували, що в перекладі неодмінно органічно співвіснують різні або цілковито протилежні впливи-взаємовпливи, нашарування тощо [2, с. 65]. І протиріччям перекладацтва, як власне складової не лише компаративістики, а й мовознавства, була, є і буде проблемою «вільного» і «буквального» перекладу, проблемою художньої відповідності і словесної точності, сказати б, мовленнєвої

адекватності [3, с. 73]. Таким чином, дослідники вважали, що між цими протилежними поняттями перекладознавчої науки слід шукати зв'язки чи взаємозумовлення, а відтак, діалектичну єдність. Вони пропонують так звану «концепцію реалістичного перекладу» для розв'язання вказаних протиріч і суперечностей, обґрунтовуючи свою позицію тим, що художня дійсність перекладеного твору закладена в його оригіналі і виконує ту саму функцію, аналогічну якій здійснює у творчості реальна дійсність [1, с. 95].

Метою статті є здійснити комплексний аналіз історії перекладу трагедії В. Шекспіра «Король Лір» українським письменником Панасом Мирним.

В історію української літератури Панас Мирний (справжнє ім'я Панас Рудченко) увійшов як автор реалістично-психологічної прози. Загалом літературно-естетичну програму Панаса Мирного можна визначити як орієнтацію на реалістичний тип творчості. Процес становлення прозаїка-реаліста не виключав використання романтичних елементів. Із наставників Панаса Мирного у плані «теоретичної орієнтації» головну роль відіграв Іван Білик (брат Панаса Мирного). Саме він наголошував на необхідності соціально-психологічного аналізу в реалістичному творі.

Літературна спадщина Панаса Мирного характеризує його як майстра слова, який найвищою цінністю художньої творчості вважав правду життя. Прагнення дослідити людську душу в різних життєвих обставинах на основі реалістичного методу зображення сприяло появі певних соціальних типів у творах українського письменника. У процесі становлення індивідуальної манери письменника у сфері психологічного аналізу художній світ наповнюється не запрограмованими характерами-типами, а яскравими людськими особистостями. Еволюція стилю автора пов'язана з процесом появи нових жанрів у творчості письменника й в українській літературі другої половини XIX століття. Багатоплановість художнього мислення, прагнення зобразити цілісну картину світу в усіх особистісних взаємозв'язках, у часових і просторових художніх площинах сприяли появі романного жанру. Реальна дійсність для Панаса Мирного є не просто «вихідним пунктом» для створення адекватної картини-образу світу, а своєрідним поштовхом до побудови індивідуальної філософсько-естетичної концепції буття.

Характеризуючи творчу особистість Панаса Мирного, варто згадати про його перекладацьку працю. Йому належать переклади творів О. Пушкіна, К. Рилєєва, М. Лермонтова, М. Огарьова, О. Островського, В. Шекспіра («Король Лір»).

Жодна трагедія Шекспіра не має такого величезного масштабу, як «Король Лір». Потойбічні сили проявляються й у «Гамлеті», але там вони становлять тло для головного – щиросердної драми, пережитої героєм. У «Королі Лірі» трагедія героя так само стоїть у центрі подій, але, на відміну від «Гамлета», усі стихії природи беруть участь у долі знедоленого монарха.

З шекспіровою трагедією «Король Лір» познайомилися в Україні у другій половині XIX століття. У 1895 р. Панас Мирний задумав перекласти англійський твір Вільяма Шекспіра «Король Лір». Перекладач явно вибрав цей твір як метафору того часу, але те, що він неодноразово повертався до цієї трагедії, засвідчує її дедалі більшу вагу для нього. Слід зазначити, що він чудово розумів усі труднощі перекладу Шекспіра українською мовою. У своєму щоденнику він пише: «*Читаю Шекспіра. Що за сила слова, що за глибина думки? І це поет XVI віку?*» [5, с. 324].

Іван Білик був проти цього перекладу, оскільки надавав перевагу оригінальній літературній творчості українського автора. У своєму листі до брата він писав: «*Лір малоруською нікому не потрібний...*» [6, с. 35]. Іван Рудченко (псевдонім Іван Білик) мав великий вплив на формування світогляду Панаса Мирного, виховання його естетичних смаків, вибір мети життя й призначення людини.

Але пропри все це у 1897 році Панас Мирний закінчує працю над перекладом цієї трагедії, усвідомлюючи той факт, що перекладати В. Шекспіра надзвичайно важко: «*Добре знаю, що це за морока, той Шекспір*» [5, с. 363]. У листах до М. Старицького він неодноразово пише: «*Мені тільки одно здається, та й сам на собі звідав, що як не люций Шекспір, а він на нашій мові якось чудно бринить, ні живої речі, а тим більше живих людей. Думаю, від того, що Шекспір малює ніколи не бувалий у нас побут: все то королі, то царедворці, тоді коли ми тепер хлібороби*» [5, с. 363]. Сам письменник не був задоволений своєю працею над перекладом англійської трагедії, оскільки у своєму листі до Я. Жарка Панас Мирний підкреслює: «*Я сам переклав «Ліра» і добре знаю, як то трудно перекладати Шекспіра. Дехто сказав, що мій «Лір» добре перекладений, а мені здається – ні*» [5, с. 433]. Хоча сам переклад письменник закінчив у 1897, але українському читачу він став відомий лише у 1970 році у зібранні творів Панаса Мирного у семи томах, причиною чого стала політична ситуація того часу.

Панас Мирний майже півстоліття збагачував золотий фонд української культури соціально-психологічними романами, оповіданнями, працював на відродження українського народу, піднесення його гідності й національної гордості, утвердження й збагачення української мови як мови нації. Захоплення Шекспіром, – це не тільки естетичне кредо майбутнього письменника – першого, кому вдалося не тільки зазирнути в людську душу, а й заговорити її мовою. В. Шекспір на світоглядно-філософському рівні був близький українському письменнику. До того ж П. Мирний розгледів у шекспірових героях понадчасову універсальність і надісторичний вимір людської особистості, своєрідну людську «монаду», яка може по-різному реалізовуватися в кожному новому історичному часі. Таку близькість український автор намагався відтворити з місцевим українським колоритом у своїх перекладах та надати їм національного забарвлення.

Бібліографічні посилання

1. **Гуренко Е.** Проблемы художественной интерпретации / Е.Г. Гуренко. – Новосибирск : Наука, 1982. – 256 с.
2. **Коптілов В.** Актуальні питання художнього перекладу / В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1971. – 132 с.
3. **Коптілов В.** Першотвір і переклад / В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1982. – 215 с.
4. **Макарик І.** Перетворення Шекспіра: Лесь Курбас, український модернізм і радянська культурна політика 1920-х років; авториз. переклад з англ. М. Климчука / І. Макарик. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 348 с.
5. **Панас Мирний** (П.Я. Рудченко). Зібрання творів у семи томах / редкол. : М.Є. Сиваченко (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1968–1971. – Т. 7 : Поезія. Публіцистика. Епістолярій / ред. : Н.О. Вишневська ; упоряд. та приміт. : В.І. Мазний. – 1971. – 663 с.
6. **Рудинська Є.** Листи Василя Горленка до Панаса Мирного : 1883–1905 (з 8 фотографічними знімками) / Є. Рудинська. – К. : УАН, 1928. – 106 с.

Надійшла до редколегії 04.10.2015

УДК 811.111'25

А. В. Тарасова

А. В. Тарасова

A. Tarasova

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ПЕРЕКЛАД ОБРАЗНОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ
 ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
 ПЕРЕВОД ОБРАЗНОСТИ АНГЛИЙСКИХ КОМПАРАТИВНЫХ
 ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ
 TRANSLATION OF IMAGERY OF ENGLISH COMPARATIVE
 PHARSEOLOGISMS**

Розглянуто питання, пов'язані з перекладом образності англійських компаративних фразеологізмів (КФО). Незважаючи на велику кількість досліджень перекладу фразеології, проблема залишається невирішеною, оскільки на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти її розгляду. У дослідженнях природи явища компаративності, як і його лінгвістичного статусу, є надзвичайно багато суперечностей, різотлумачень, діаметрально протилежних поглядів мовознавців, що зумовлено об'єктивною складністю цього мовного явища. Загальна риса, яка властива компаративним фразеологізмам та характерна для експресивної фразеології, – самобутність та неповторюваність значної кількості КФО у кожній мові. Адже досліджувані одиниці являють собою виразний відбиток людського світосприйняття на різних етапах суспільного розвитку націй і народностей. Порівняння відіграють провідну роль у створенні образної системи твору і тим самим дають змогу передати читачам те особливе бачення світу, яке притаманне тексту, автору чи його персонажу. Якщо ж порівнювати значення таких одиниць, то виявляється, що подібні за денотативним значенням фразеологізми в різних мовах відрізняються образністю, тому що асоціативні уявлення про тварин в англійській та українській мовах не збігаються. У нашому випадку наріжним каменем у перекладі КФО є проблема образності / символіки. Між українською й англійською мовами існує глибока розбіжність у цьому аспекті. Дослідження словникового складу КФО з компонентами-зоонімами / фаунонімами показало, що зооніми / фауноніми англійської мови відрізняються від українських не тільки компонентами, а й через особливим національним забарвленням, стилістичними особливостями, що вкладені у зміст певного звороту. Труднощі з адекватною передачею смислу з англійської мови українською виникають, тому що набір асоціацій між поведінкою людини і тварини в англійській мові не ідентичний набору асоціацій в українській мові. Тому при перекладі таких КФО з англійської мови українською від перекладача вимагають відтворення не тільки смислового змісту, але і експресивно-стилістичного забарвлення. Велику роль при виборі оптимальних засобів перекладу КФО відіграють екстралінгвістичні фактори – національні та історичні особливості походження певної КФО.

Ключові слова: зоонім, компаративний фразеологізм, порівняння, образність, фразеологічне значення.

Рассмотрены вопросы, связанные с переводом образности английских компаративных фразеологизмов (КФО). Несмотря на большое количество исследований перевода фразеологии, проблема остается нерешенной, поскольку на каждом этапе

научного познания появляются новые аспекты её рассмотрения. В исследованиях природы самого явления компаративности, как и его лингвистического статуса, существует много противоречий, толкований, диаметрально противоположных точек зрения языковедов, что обусловлено его объективной сложностью. Общая черта, свойственная КФО и характерная для экспрессивной фразеологии, – самобытность и неповторимость значительного количества КФО в каждом языке. Ведь исследуемые единицы представляют собой выразительный отпечаток человеческого мировосприятия на разных этапах социального развития наций и народностей. Сравнения имеют большое значение при создании образной системы произведения и тем самым дают возможность передать читателю особенное видение мира, свойственное тексту, автору или персонажу. Если же сравнивать значение КФО, то оказывается, что похожие по денотативному значению фразеологизмы в разных языках отличаются образностью, потому что ассоциативные представления о животных / растениях в английском и украинском языках не совпадают. В нашем случае камнем преткновения при переводе КФО является проблема образности / символики. Между украинским и английским языками существует значительное различие в этом аспекте. Исследование словарного состава КФО с компонентами-зоонимами / фаунонимами показало, что зоонимы / фаунонимы английского языка отличаются от украинских не только компонентами, но и особенным национальным окрасом, стилистическими особенностями, вложенными в содержание определенного КФО. Сложности с адекватной передачей смысла с английского языка на украинский возникают, потому что набор ассоциаций между поведением человека и животного в английском языке не идентичен набору ассоциаций в украинском языке. Потому при переводе КФО с английского языка на украинский от переводчика требуется воссоздать не только смысловое содержание, но и экспрессивно-стилистический окрас. Большую роль в выборе оптимальных средств перевода КФО играют экстралингвистические факторы – национальные и исторические особенности происхождения определенной КФО.

Ключевые слова: зооним, компаративный фразеологизм, сравнение, коннотация, образность, фразеологическое значение.

The article deals with the issues of translation of imagery of comparative phraseologisms into Ukrainian. Despite numerous scientific works on translation of phraseology the issue is still disputable as at every step of scientific development new facets appear. The objective complexity of imagery notion encounters contradictories and diametrically oppositional opinions of the linguists. Challenges encountered on interpreting / translation of phraseological units are caused by the complexity of rendering imagery. While possessing common denotative meaning comparative phraseologisms in various languages differ in imagery as the associative perception of animals / plants does not coincide. In our case the major problem is an issue of imagery / symbol in English and Ukrainian comparative phraseologisms. There is a deep gap between Ukrainian and English symbolic world. Researching of vocabulary contents of comparative phraseologisms with flora- and fauna-components revealed the difference not only in components, but also in national colouring, stylistic peculiarities pertaining to a comparative phraseologism. Difficulties in adequate rendering of the meaning of English language into Ukrainian arise for the non-identical set of associations of human and animalistic behaviour. Hence, translator is required to focus on rendering not only contents / meaning, but also expressive and stylistic colouring. Important role on selecting the optimal ways of translation is played by extralinguistic factors – national and historical peculiarities of origin of any specific comparative phraseologism. Comparative phraseologisms are of a significant importance in creation of imagery of the literary work. Moreover, they enable transmitting to the readers a special world perception pertinent to a text, author or character. Phraseological units represent the national cultural worldview and mentality of peoples and nations, they play an important role in revealing variety of world map. Exploring the interaction between culture and language, examining the cultural components of phraseological units and analysing from an areal

and language-typological aspect and the communicational function of the information encoded in phraseological units is of great theoretical and practical significance.

Keywords: zoo-component, comparative phraseologism, imagery, phraseological meaning.

Складність перекладу образних КФО зумовила появу різних, часто суперечливих, думок з приводу особливостей їх відтворення у цільовій мові. А к т у а л ь н и м для сьогодення є питання адекватного відтворення образності англійських компаративних фразеологізмів українською мовою.

М е т а – розглянути особливості відтворення образних КФО англійської мови українською. О б ’ є к т о м дослідження є образні англійські компаративні фразеологізми та їхні українські відповідники. П р е д м е т дослідження – особливості відтворення образності компаративних фразеологізмів у галузі перекладознавства.

Загальна риса, яка властива компаративним фразеологізмам та характерна для експресивної фразеології, – самобутність та неповторюваність значної кількості КФО у кожній мові. Адже досліджувані одиниці являють собою виразний відбиток людського світосприйняття на різних етапах суспільного розвитку націй і народностей. У нашому випадку наріжним каменем у перекладі КФО є проблема образності / символіки. Між українською й англійською мовами існує глибока розбіжність у цьому аспекті.

Кількість КФО, спільних для української й англійської мов, незначна, через те що: а) мови належить до різних лінгвальних груп, які далеко розійшлися у плані граматичної будови, лексичного складу, характеру просодії; б) в історичному розвитку кожна із них зазнала неоднакових позамовних впливів; в) мови-дистантні, тобто мови, носіїв яких не об’єднує ні білінгвізм, ні безпосередні контакти: впродовж історії основні маси носіїв цих мов не перебували між собою у територіальній близькості, а культурно-політичні й економічні зв’язки між ними не були безпосередніми, тому ці мови не могли прямо впливати одна на одну.

Характерною рисою фразеологізмів англійської та української мови є наявність назв тварин у структурі компаративних «зоофразеологізмів» – термін належить Д. В. Ужченко [3]. Зооніми (аніمالізми) – це переносні метафоричні лексико-семантичні варіанти назв тварин. Зоофразеологізми (ЗФ) Д. В. Ужченко визначає як порівняно чітко окреслену – семантично й тематично – групу стійких надслівних мовних утворень, у складі яких є фауноніми (зооніми) або їх образно-генетичні елементи; зоофразеологізми функціонують як відтворювані метафоричні, переважно експресивні одиниці вторинного найменування. Багато КФО із зоохімічним компонентом відображають у своїй семантичній структурі специфіку культури народу. КФО з компонентом-зоонімом створюються за антропометричним принципом. Як наслідок, значна кількість природних реалій стає еталоном, символом.

Проаналізувавши фразеологізми англійської та української мов, їх значення, структуру та виникнення, виділили такі семантичні групи, спільні для обох мов: 1) інтелект, мислення, здібності людини: *sing like a nightingale* – *співати як соловейко*; *to dance like an elephant* – *танцювати як ведмідь*; 2) зовнішність людини: на позначення рис обличчя: *an aquiline nose* – *орлиний ніс*; особливості статури: *thin as a rake* – *худий як тріска*; вік: *an old shoe* – *стара галоша (жарт. про старших жінок)*; 3) відчуття та емоції стану людського організму – зникаючість: *to feel like a fish out of water* – *почуватися не в своїй тарілці, як риба без води*; завчасна радість: *to sell the bear's skin before one has caught it* – *ділити шкуру не вбитого ведмеда*; сором: *to be red as a lobster* – *бути червоним як рак*; злість, гнів, роздратованість: *cross/sulky/surly as a bear* – *злий як чорт*; знервованість: *to have butterflies in one's*

stomach; 4) поведінка: *to be like a cat on hot bricks* – як на голках; 5) щастя/нещастя, добробут/бідність, успіх/невдача: *to be poor as a church mouse* – бідний як церковна миша (дуже бідний); 6) стосунки між людьми: *to fight cats and dogs/ to lead a cat-and-dog existence/ agree like cats and dogs* – жити як кішка з собакою.

Якщо ж порівнювати значення таких одиниць, то виявляється, що подібні за денотативним значенням фразеологізми в різних мовах відрізняються образністю, тому що асоціативні уявлення про тварин в англійській та українській мовах не збігаються. Наприклад: *to be blind as a bat* – сліпий як кіт.

Труднощі з адекватною передачею смислу зоонімів з англійської мови українською виникають, тому що набір асоціацій між поведінкою людини і тварини в англійській мові не ідентичний набору асоціацій в українській мові: *(as) hungry as a bear* (досл. голодний як ведмідь) – дуже голодний, в українській мові наявний еквівалент – *голодний як вовк (як собака)*. Серед численної за обсягом групи фразеологічних одиниць із зоонімічним компонентом в англійській мові є кілька груп фразеологічних одиниць, які характеризують людину, а саме: її розумові здібності, зовнішній вигляд, риси характеру, фізичні особливості і т. ін. Наведемо англійські КФО, до складу яких входять зооніми, та їхні українські відповідники:

– КФО з семантикою «риса характеру людини»: *as proud as a peacock* (досл. гордий як павич) – який тримається поважно, гордовито, ходить павичем; *(as) tricky as a monkey* (досл. хитрий, спритний як мавпа) – дуже хитрий, спритний; *(as) timid as a rabbit* (досл. полохливий як кролик) – заяча душа;

– КФО з семантикою «зовнішній вигляд»: *(as) bald as a coot (або as a Dutch cheese, as an egg)* зовсім лисий, = голий, як коліно; *(as) blue as a badger* дуже посинілий, = синій, як пуп (від холоду тощо); *blush like a (young) girl, to* почервоніти, як (молода) дівчина; = зашарітися, як маків цвіт; *(as) brown as a berry* зовсім темний, дуже загорілий, шоколадного кольору [*слово brown зберігає у цьому виразі своє старе значення – темний*]; *(as) clean as a new pin (або as a pin)* чистенький, охайний = як з голки; *eyes like saucers* великі круглі очі; *face as long as a fiddle (або as a mile)*, а похмуре лице; *(as) fair as a lily (або as a rose)* гарна, як лілея (або як троянда), дуже гарна, хороша, мов / ніби квітка;

– КФО з семантикою «розумова характеристика людини»: *(as) stupid as a donkey* (досл. дурний як осел) – зовсім дурний; дурний, аж світиться; *(as) crazy as a bedbug* амер. сл. (досл. божевільний як клоп) – який зовсім з глузду зїхав;

– фізичні особливості: *(as) weak as a cat* – (досл. слабкий як кіт) – дуже слабкий, кволий; *(as) strong as a horse* (досл. сильний як кінь) – здоровий як віл;

– КФО з семантикою «соціальний статус»: *(as) poor as a church mouse* (досл. бідний як церковна миша) – дуже бідний; бідний як церковна миша.

Зважаючи на те, що українська мова як давня знакова система засвідчує нерозривну єдність з етнокультурною, дослідник зазначає той факт, що внутрішня форма ЗФ мотивується екстралінгвістичними факторами, що мають зв'язок (як прозорий, так і затемнений) із господарчою діяльністю українців, умовами їх життя, із фольклором, з духовною культурою (обрядами, віруваннями, прикметами і под.): *чекати як каня доцу*. За сферою походження прототипів Д. В. Ужченко виділяє орнітофразеологізми, власне зоофразеологізми й менш уживані вислови, що започатковуються на основі спостережень за безхребетними, рибами, земноводними та плазунами (як *рак свисне, наїстися як лин мулу*). Згідно з підрахунками Д. В. Ужченка, великою фразеопродуктивністю в українській мові відзначаються лексеми *вовк, свиня, собака, кіт, коза (козел), корова, курка, сорока, ведмідь*, а також *віл, заць, лисиця, муха, пес, рак, сова, теля, ящірка, щука, щеня, цап, сокіл, соловей*, загальна назва – *птиця*, дотична – *хвіст* тощо. Серед англійських КФО з зоокомпонентом

найпродуктивнішими є фразеологічні одиниці з компонентами-зоонімами *dog, cat, horse, fish, bull, bird, sheep, wolf*. Це свідчить про те, що певні риси, якими наділені тварини в англійській та українській мовах, збігаються, а відмінності продиктовані національними стереотипними уявленнями про певну тварину.

Д. В. Ужченко звертає увагу на характерну для семантичної структури ЗФ символічну насиченість компонентів-фаунонімів. «Двадцять століття позначене численними дослідженнями символіки (К. Г. Юнг, З. Фрейд, Г. Бейлі, К. Леві-Стросс, Е. Кассіер, Е. Сепір, О. Ф. Лосєв, В. Л. Топоров, Ю. М. Лотман та ін.), причому в багатьох дослідженнях звернуто увагу на поліфункціональність і дифузність символу, характерною рисою якого є властивість мотивувати значення, передусім не через переносення, а через фонові знання, прагматику; символ виявляє свій зміст лише у плані встановлення національних, культурних, соціальних, релігійних та інших чинників, що й визначають його розуміння усіма членами даного соціуму, зокрема на основі культурно-національної семантизації ЗФ» [3].

У дихотомічних фразеологічних структурах, утворених на основі протиставлення/зіставлення, фауноніми реалізують різні семантико-культурні опозиції з підкресленою символічною функцією, зокрема сумісність / несумісність (*agree like cats and dogs (або like pickpockets in a fair; заст. Like harp and harrow)* жити, як кішка з собакою, зовсім не мирити; *(as) (a)like as chalk and cheese (тж. no more alike than chalk and cheese)* зовсім несхожі; = схожі, як сова на яструба; *fit like frost and flowers, to* зовсім не підходити один одному; не гармоніювати.

Вибір фаунонімів, як стрижнів внутрішньої форми ЗФ, детермінований культурно-національною парадигмою світовідчуття мовця. Зооніми можуть мати кілька значень-характеристик, не тільки відмінних одне від одного, але й таких, що розміщені на протилежних шкалах оцінки суб'єкта, тобто вважаються негативними або позитивними. У чим ближчому оточенні людей – носіїв мови – проживає тварина, тим більшою кількістю різнопланових зооморфних якостей вони її наділяють. Так, наприклад, КФО *хитрий як лис* може включати і позитивну і негативну оцінку. Якщо мовець вважає, що хитрість є наслідком життєвого досвіду, сусидить з розумом, життєвою мудрістю, то вираз набуває позитивної оцінки. Коли ж указана якість набула людиною внаслідок лукавості, пролазливості, у діях тільки на користь собі, то вислів оцінюється за шкалою «погано» [3].

Дослідження словникового складу КФО з компонентами-зоонімами показало, що зооніми англійської мови відрізняються від українських не тільки компонентами, а й особливим національним забарвленням, стилістичними особливостями, що вкладені у зміст певного звороту. Тому і труднощі при перекладі таких КФО з англійської мови українською вимагатимуть від перекладача відтворення не тільки смислового змісту, але і експресивно-стилістичного забарвлення. Велику роль при виборі оптимальних засобів перекладу КФО відіграють екстралінгвістичні фактори – національні та історичні особливості походження певної КФО.

Бібліографічні посилання

1. Англо-український фразеологічний словник / уклад. Баранцев К. Т. – К., 1969. – 1052 с.
2. Олексішина Л. Г. Лексико-семантичні та стилістичні особливості зоонімних художніх порівнянь німецької мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Лариса Георгіївна Олексішина. – Львів, 2004. – 206 с.
3. Ужченко Д. В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Д.В. Ужченко. – Х., 2000. – 18 с.

Надійшла до редколегії 04.10.2015

УДК 811.111

І. В. Шпак, Н.О. Лисенко
И. В. Шпак, Н. А. Лысенко
I. V. Shpak, N. O. Lysenko

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ ПОТТЕРІАНИ УКРАЇНСЬКОЮ
 ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ ТА РЕЦЕПЦІЯ ТВОРІВ В УКРАЇНІ Й РОСІЇ**
**ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДОВ ПОТТЕРИАНЫ НА УКРАИНСКИЙ
 И РУССКИЙ ЯЗЫКИ И РЕЦЕПЦИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ**
В УКРАИНЕ И РОССИИ
PECULIARITIES OF HARRY POTTER'S TRANSLATIONS INTO
UKRAINIAN AND RUSSIAN AND RECEPTION OF WORKS IN UKRAINE
AND RUSSIA

Порівнянно переклади романів Дж. К. Роулінг українською та російською мовами й особливості цих перекладів. Здійснено спробу проаналізувати особливості перекладів та реценції творів письменниці в Україні й Росії. Кожен переклад повинен справляти на свого читача таке саме враження, яке оригінал справляє на свого. У художньому перекладі усе повинно бути передано вірно, мета – замінити оригінал для тих, хто не володіє мовою, якою він написаний. Жанр фентезі є особливим літературним жанром зі специфічно збудованим сюжетом. Головною особливістю творів жанру фентезі є створення автором власного світу, в якому діють особливі закони, живуть незвичайні істоти, а магія є звичним явищем, і ця особливість жанру фентезі вимагає особливих стратегій при перекладі. Переклад номенклатури, топонімів і реалій вимагає від перекладача особливої уваги, оскільки часто вони відіграють важливу роль у сприйнятті читачем усього твору. Переклади серії романів про Гаррі Поттера російською та українською мовами є важливим свідченням творчої реценції цих текстів в обох країнах. Перекладачі, які здійснювали переклади книг Дж. К. Роулінг, чимось жертвували і щось висували на перший план, з одного боку, відповідно до особливостей приймаючої культури, а з іншого – до своїх смаків, уподобань, знань, самого ставлення до завдання перекладача. Реценція серії книг Дж. К. Роулінг в Україні відрізняється національною своєрідністю.

Ключові слова: реценція, переклад, особливості перекладу, порівняльний аналіз.

Дано сравнение переводов романов Дж. К. Роулинг на украинский и русский языки и особенности этих переводов. Сделана попытка проанализировать особенности переводов и реценции произведений писательницы в Украине и России. Каждый перевод должен производить на своего читателя такое же впечатление, которое оригинал производит на своего. В художественном переводе всё должно быть передано верно, цель – заменить оригинал для тех, кто не владеет языком, на котором он написан. Жанр фэнтези является особым литературным жанром со специфически построенным сюжетом. Главной особенностью произведений жанра фэнтези является создание автором собственного мира, в котором действуют особые законы, живут необычные существа, а магия является привычным явлением, и эта особенность жанра фэнтези требует особых стратегий при переводе. Перевод номенклатуры, топонимов и реалий требует от переводчика особого внимания, поскольку часто они

играют немаловажную роль в восприятии читателем всего произведения. Переводы серии романов о Гарри Поттере на русском и украинском языках являются важным свидетельством творческой рецепции этих текстов в обеих странах. Переводчики, которые осуществляли переводы книг Дж. К. Роулинг, чем-то жертвовали и что-то выдвигали на первый план, с одной стороны, в соответствии с особенностями принимающей культуры, а с другой – со своими вкусами, предпочтениями, знаниями, самим отношением к задаче переводчика. Рецепция серии книг Дж. К. Роулинг в Украине отличается национальным своеобразием.

Ключевые слова: рецепция, перевод, особенности перевода, сравнительный анализ.

The article is dedicated to the translations of novels by J. K. Rowling into the Ukrainian and Russian languages, and the peculiarities of these translations. There is an attempt to analyze the peculiarities of translations and reception of works of the writer in Ukraine and Russia. Each translation must produce the same impression on the reader as its original does. In literary translation everything should be conveyed accurately, the goal is to replace the original for those who do not speak the language in which it was written. Fantasy is a special literary genre with specifically constructed plot. The main feature of the works of the fantasy genre is the creation of the author's own world in which there are special laws, unusual creatures live, and magic is commonplace, and this feature of the fantasy genre requires special strategies in translation. Translation of nomenclature, toponyms and realia requires the interpreter special attention because they often play an important role in the reader's perception of the whole work. Translation of a series of novels about Harry Potter into Russian and Ukrainian is an important testimony to the creative reception of these texts in both countries. Interpreters, who carried translations of J. K. Rowling's books, sacrificed something and put something in the forefront, on the one hand, in accordance with the characteristics of the host culture, and on the other, with their tastes, preferences, knowledge, the attitude itself to the task of the interpreter. On the Internet there are numerous translations by book lovers of Tolkien, Rowling and other authors' popular fantasy which are sometimes performed at a high quality level. There is an exchange of translations impressions on the sites, more successful versions are offered, different versions are compared and so on. Translation features of Harry Potter books in Russian, in contrast to the Ukrainian translation aroused criticisms and became a topic for discussion in the Internet audience. Reception of J. K. Rowling's books series in Ukraine is distinguished by national identity. «Harry Potter» is considered as a means of attracting an audience of children to Ukrainian. Competition between «Harry Potter» interpreters in the Russian and Ukrainian languages led to the new series of books out into the world earlier in Ukraine than in Russia, which provided them with support in the media, calling to buy books in Ukrainian.

Keywords: reception, translation, peculiarities of translation, comparative analysis.

Найбільш очевидною особливістю художнього перекладу є його небуковальність: художній переклад – це переклад вільний, при виконанні якого точністю часто нехтують, на відміну від технічного перекладу. Друга особливість художнього перекладу тексту обумовлюється особливостями самого тексту, який потрібно перекласти. Наприклад, при перекладі художньої літератури доводиться мати справу з фразеологічними зворотами, які не можна просто перекласти, натомість потрібно підібрати їм еквіваленти. Ще одна особливість – особистість перекладача. Стати справжнім майстром художнього перекладу може тільки перекладач, котрий володіє письменницькими здібностями, адже при художньому перекладі не так важливо наскільки точно і вірно передано усі деталі, скільки те, яке відчуття залишає перекладений текст у читача, який образ формує в його свідомості.

Жанр фентезі є особливим літературним жанром зі специфічно збудованим сюжетом. Головною особливістю творів жанру фентезі є створення автором власного світу, в якому діють особливі закони, живуть незвичайні істоти, а магія є звичним явищем, і ця особливість жанру фентезі вимагає особливих стратегій при перекладі. Оскільки автор придумує власний світ, йому доводиться створювати назви для географічних об'єктів та різних інституцій, заходів, грошей і побутових предметів, рослин, тварин і незвичайних істот тощо. Дуже часто персонажам творів у жанрі фентезі даються «розмовляючі» імена.

Як вважає В. Будний, переклад виконує посередницьку функцію та є формою «присвоєння» іншомовного тексту, «перекодування його з мови оригіналу на мову сприймача» [2, с. 81]. Щодо проблем, які виникають при такого роду перекодуванні, І. В. Лімборський вважає, що переклади творів масової літератури викликають небезпеку «розмивання кордонів власної національної культури, зведення її до набору розповсюджених масовою свідомістю кліше, відірваних від автохтонних витоків і вікових традицій» [4, с. 82]. Але дослідник зазначає й таку важливу особливість перекладів масової літератури, як притаманна їм своєрідна інтернаціональність. І. В. Лімборський наголошує, що масова література «легко ідентифікується в різних національних культурах як «своя», оскільки апелює до тих механізмів колективного підсвідомого, що базується на глибинних архаїчних і міфологічних константах людської свідомості» [4, с. 83]. Такого роду особливості бачимо й у романах англійської письменниці про маленького чарівника. Це питання частково розробляв Ю. Саплін [7, с. 118–122], однак поставлене воно було в аспекті передачі підліткового мовлення. Дослідник вважає, що «книжки Дж. Роулінг укорінені в англійській мовно-культурній естетиці. Цю стилістику можна схарактеризувати як стриману («cool»), тобто без надмірної афектації» [7, с. 120], тому «мовлення підлітків Дж. Роулінг позбавлене «викрутасів» молодіжного сленгу. Це видається дивним, бо англійська класика (зокрема творчість Ч. Діккенса) й американська традиція дали приклади віртуозного соціолінгвістичного поліфонізму» [7, с. 121]. Разом з тим у тексті Дж. К. Роулінг, вважає дослідник, відбилася подвійна інтертекстуальність, яка, з одного боку, дає можливість маленьким читачам «упізнавати світ Хогwartсу в процесі опанування світовим культурним досвідом, а з іншого – дорослим угадувати у тканині твору натяки на засвоєну лінгвокультурну інформацію» [7, с. 120]. Як зазначає Ю. Саплін, переклади текстів письменниці слов'янськими мовами різняться між собою. Так, у перекладі російською мовою, здійсненому М. Литвиною, він виявив граматичні огріхи, а І. Оранським – спрощення мовної картини і наближення до мовлення раннього періоду формування мовної особистості. Український переклад здається йому більш вдалим.

Метою статті є порівняння та аналіз перекладів творів Дж. К. Роулінг українською та російською мовами. Різні дослідники по-різному говорять про успіхи та невдачі перекладачів. Переклади серії романів про Гаррі Поттера російською та українською мовами є важливим свідченням творчої рецепції цих текстів в обох країнах. Перекладачі, які здійснювали переклади книг Дж. К. Роулінг, чимось жертвували і щось висували на перший план, з одного боку, відповідно до особливостей приймаючої культури, а з іншого – до своїх смаків, уподобань, знань, самого ставлення до завдання перекладача.

В. Александров вважає, що переклад першої книги серії російською мовою виконаний непрофесійно. «Нещастя Гаррі Поттера в тому, що його перевели не по-російськи. У результаті вийшло щось середньостатистичне і неперетравлюване. Перекладач І. Оранський часто просто калькує англійські фрази, від чого текст

стає важким і ускладненим. <...> Переклад рясніє неточностями, приблизностями і невинувачуваними вольностями. Чари виконано надто незграбно, а тому буденно» [1, с. 175]. Про низьку якість перекладів, зокрема, пише і Н. Стрельникова. Вона вважає, що переклади російською мовою виконані недобросовісно: «Логічні помилки, «ляпи» і розподіл книги по шматках між учасниками перекладацького семінару вже стали традиційними прикладами складної ситуації з художнім перекладом у нашій країні...» [8, с. 138].

Про специфіку українського перекладу книг про Гаррі Поттера йшлося в інтерв'ю з В. Морозовим. Метою, якою задався перекладач приступаючи до роботи над «Гаррі Поттером», було, за його словами, долучення російськомовних читачів до української мови. «Моя задумка була кардинальною і радикальною, – зізнається В. Морозов, – українізувати від моря до моря: щоб і в Севастополі, і в Одесі завдяки «Гаррі Поттеру» усі діти заговорили українською. Не вийшло. У першу чергу через те, що не вдалося вчасно видати перші книжки. Коли я переклав першу книжку, фільм уже мав з'явитися на екранах, і це було б дуже добре, якби фільм з'явився, російського варіанта немає, й усі діти були б змушені читати українською. Багато дітей насправді захоплювалося українським перекладом і вже не хотіли читати російський. Але повальна українізація ще не відбулася. Потрібно чекати якогось наступного бестселера» [3].

Перший роман («Гаррі Потер і філософський камінь») російською мовою було перекладено І. В. Оранським [6]. Видавництво «РОСМЕН», яке отримало права на переклад і видання романів Роулінг у Росії, відмовилося від послуг цього перекладача. При перекладі зрозумілих, здавалося б, моментів тексту, в І. В. Оранського виникають додаткові штрихи, деталі і навіть коментарі, відсутні в оригіналі. Так, у 2 розділі він пише: «...Дадли впав в ярость, что с ним происходило довольно часто. Он раскачивался взад-вперед на стульчике, ловко выуживал из тарелки кашу и заляпывал ею стены» [6, с. 5]. Порівняймо з оригіналом: «... Dudley was now having a tantrum and throwing his cereal at the walls» [9, с. 8]. В українському перекладі, як і в оригіналі: «... бо той якраз почав біситися, розкидаючи кашу на стіни» [5, с. 5].

У російському перекладі були і моменти, пов'язані з урахуванням культурних та ментальних особливостей. Так, наприклад, І. В. Оранський враховував російський мовний етикет, зокрема, манеру звернення молодших до старших (на «ви»). У зв'язку з цим, очевидно, перекладач вводить у свій текст абзац, який взагалі відсутній у романі Дж. К. Роулінг: «Великан внимательно посмотрел на него, словно напоминая о вчерашнем уговоре. Гарри вдруг понял, что ему, всегда такому вежливому и обращающемуся на «вы» ко всем старшим, будет легко называть Хагрида на «ты». Потому что Хагрид относился к нему с большей теплотой, чем кто бы то ни было, и вел себя как друг» [6, с. 79].

Звернемо увагу, що в цьому фрагменті виникає додаткова характеристика і самого Гаррі (всегда такому вежливому и обращающемуся на «вы» ко всем старшим) і його старшого приятеля (относился к нему с большей теплотой, чем кто бы то ни было, и вел себя как друг), яка відсутня в оригіналі. В українському перекладі, виконаному В. Морозовим, цей момент зовсім обійдений – з середини оповіді герої звертаються один до одного на «ти» без будь-яких пояснень.

Ще одна особливість перекладів – передача різних стилів мовлення. В українському перекладі особливості вихідного тексту передано адекватними засобами рідної мови. Перекладач прагнув зберегти британський колорит, при цьому в деяких випадках «українізуються» окремі реалії або мовні характеристики. Росій-

ській текст перекладу першої книги залишався стилістично нейтральним, в ньому є неточності, домислювання і вставки, відсутні в оригіналі. Особливості перекладу значною мірою пов'язані і з тим, що в книгах є важливий і оригінальний пласт: фентезі, а цей жанр зумовлює використання специфічної лексики.

Найважливішою темою, що виявляється при аналізі сприйняття книг Дж. К. Роулінг в Україні, є українська мова. Про це пишуть і рецензенти кінофільмів, знятих за ними, і читачі книг в українському перекладі. Сторінки газет, журналів, а також українські сайти повні повідомлень про популярність фільмів про маленького чарівника. Вихід друком кожної нової книги і демонстрації фільму супроводжується гучною рекламною кампанією. На тлі рекламного галасу особливо цікавою для кореспондентів був український актор, який озвучує головного героя. Він «етнічний росіянин», але робота над дубляжем була для нього нескладною. Новина про припинення дубляжу українською мовою засмутила його тільки тому, що він залишиться без роботи. Рецепція серії Дж. К. Роулінг в Україні відрізняється національною своєрідністю. «Гаррі Поттер» розглядається як засіб залучення дитячої аудиторії до української мови. Це завдання не тільки об'єднало діячів літератури, перекладачів та видавців, а й відсунуло на другий план реакцію релігійних діячів, відгуки яких практично не чутні на тлі позитивних висловлювань відомих перекладачів, видавців, акторів, спортсменів тощо. Конкуренція між перекладачами «Гаррі Поттера» російською та українською мовами призвела до того, що нові книги серії виходили друком в Україні раніше, ніж у Росії, а це забезпечувало їм супровід у засобах масової інформації, які закликали купувати книги українською мовою.

Бібліографічні посилання

1. **Александров Владимир.** Кто придумал футбол, или Гарри Поттер в школе и дома / Владимир Александров // Новый мир. – 2001. – № 7. – С. 175–182.
2. **Будний В.** Порівняльне літературознавство : навч. видання / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.
3. Информационное агентство УНІАН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unian.net/politics/269785-viktor-morozov-blagodarya-ukrainskomu-garri-potteru-u-detey-proishodyat-mentalnye-izmeneniya.html>
4. **Лімборський І. В.** Світова література і глобалізація : монографія / І. В. Лімборський. – Черкаси : Брама-Україна, 2011. – 192 с.
5. **Роулінг Дж. К.** Гаррі Поттер і філософський камінь / Джоан К. Роулінг; пер. с В. Морозов. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. – 319 с.
6. **Роулинг Дж. К.** Гарри Поттер и философский камень: роман / Дж. К. Роулинг; пер. с англ. И. В. Оранского. – М. : РОСМЭН-ПРЕСС, 2001. – 399 с.
7. **Саплін Ю.** Підліткове мовлення в романах про Гаррі Поттера / Ю. Саплін // Іноземна філологія : український наук. зб. – Вип. 119 (2). – Львів : Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2007. – С. 118–122.
8. **Стрельникова Н. А.** «Народный перевод» массовой литературы как лингвокультурный феномен / Н.А. Стрельникова // Культ-товары: феномен массовой литературы в современной России : сб. науч. ст. – СПб. : СПГУТД, 2009. – С. 141–146.
9. **Rowling J. K.** Harry Potter and the Philosopher's Stone / J. K. Rowling. – L. : Bloomsbury, 1998. – 223 p.

Надійшла до редколегії 08.10.2015

В. В. Яшкіна
В. В. Яшкина
V. V. Yashkina

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ПОЕТИКА ЗВУКОСИМВОЛІЗМУ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ
ПОЭТИКА ЗВУКОСИМВОЛИЗМА В АСПЕКТЕ ПЕРЕВОДА
SOUND SYMBOLISM IN TRANSLATION

На ґрунті англomовних віршованих творів XVIII століття вивчено окремі параметри звукоcимволізму, завдяки яким створюється зв'язок між звучанням та змістом поезії. Досліджено той певний «арсенал» фонетичної стилістики, який слугує переважним чинником при вирішенні питання про збереження поетичного змісту оригіналу. Як відомо, однією з основних проблем для перекладача у сфері відтворення мовної свідомості різних етносів постає національно-культурна варіантність сприйняття, проте і символіка звуків поетичної мови стає на шляху збереження авторського висловлювання у перекладі. В науковій праці проаналізовано, яким чином впливові елементи фонетики приводять у відповідність емоційний настрій вірша, його тропіку та асоціативний потенціал, і досліджено можливість поєднання поетичної звукової інструментовки з символікою віршованого твору. Відправною точкою дослідження є твердження про те, що потрапляючи у суцільний контекст, звуки отримують потенціал до символізації і відтворення бажаного ефекту впливу – у такий спосіб звукові одиниці переносять додаткову інформацію. Проте явище універсального звукоcимволізму виявляється важким для відтворення при перекладі, оскільки мови, навіть близькocпоріднені, мають різну структуру. Актуальність даної публікації вбачається у тому, що всупереч певному ступеню вивченості проблеми адекватності перекладу поетичного змісту та форми, питання про полілінгвальний розгляд поетичного звукоcимволізму ще майже не порушувалося. В контексті «світу» поетичної мови це означає вивчення фонетичної стилістики віршованого твору з урахуванням інших компонентів, що створюють зміст твору.

Ключові слова: поетичний зміст, семантика, фонетична стилістика, звук, символ.

На материале англоязычных поэтических произведений XVIII века изучены отдельные параметры звукоcимволизма, благодаря которым создаются связи между звучанием и содержанием стихотворения. Исследован тот особый «арсенал» фонетической стилистики, который служит решающим фактором при решении задачи сохранения поэтической сути оригинала. Как известно, одной из основных переводческих проблем в сфере воссоздания природы языкового сознания различных этносов является национально-культурная вариантность восприятия, однако символика звуков поэтического языка также служит препятствием на пути сохранения авторского замысла в переводе. В статье проанализировано, каким образом значимые элементы фонетики приводят в соответствие эмоциональное настроение стихотворения, его тропику и ассоциативный потенциал. Отправной точкой исследования является утверждение о том, что попадая в определенный контекст, звуки получают

потенциал к символизации и созданию необходимого эффекта – таким образом, звуковые единицы переносят дополнительную информацию. Однако явление универсального звукового символизма представляет определенную трудность для переводчика, поскольку даже близкородственные языки имеют индивидуальные особенности. Актуальность данной публикации видится в том, что вопреки определенному уровню изученности проблемы адекватности перевода с точки зрения воссоздания содержания и формы, вопрос полилингвального изучения звуко-символизма практически не поднимался. В контексте «мира» поэтического языка это означает изучение фонетической стилистики стихотворения с учетом других компонентов, на которых строится содержание произведения.

Ключевые слова: поэтическое содержание, семантика, фонетическая стилистика, звук, символ.

The article under consideration is focused on the issue of sound symbolism observed in the selected samples of the XVIII English poetry. Sound symbolism itself is viewed in the research as one of the main artistic tools which links sense and content of poetry. The analysis mainly deals with peculiar means of phonetic stylistics, especially those ones, which help to create imagery – one of the crucial factors in poetry – and those, which make up content, though serve as an obstacle while translation. It is a well known fact that national and cultural variety of comprehension arises as one of the crucial difficulties when different discourses are under translation. Moreover, sound symbolism in poetry also stays on the way to a successful translation sample. The given research touches upon the problem of how important elements of phonetics unite in one common poetic sense emotional, figurative and associative potentials of a poem. Possible ways of combining artistic sound «instrumentation» with symbolism of a poem are also discussed. The point of the article is as follows: appearing in a definite context, sounds apply the potential to create symbolism as well as an adequate impact, which corresponds to the poetic message. This is the means of an additional information transmission. At the same time, the phenomenon of universal sound symbolism is a challenge for translators, because even closely related languages may have different structural peculiarities. Topicality of the given article lies in the fact that the problem of poetic adequacy, though having been fruitfully researched, has not been deeply studied in the polylingual range considering sound symbolism.

Keywords: poetic content, semantics, phonetic stylistics, sound, symbol.

З часів античної риторики та поезики фахівці не мають сумніву в тому, що фонетична інструментовка і семантичне навантаження поетичного висловлювання є тісно пов'язаними між собою. Проте рівень їх співвіднесення і можливості художнього потенціалу кожної із сторін поетичної мови дотепер зазнають уточнень. Вивчення звукової інструментовки поетичної мови, яка безпосередньо впливає на породження символіки звуків у тканині художнього твору, простежується, зокрема, у намаганні співвіднести формальне і змістовне, як роблять дослідники другої половини XX століття (І. Р. Гальперін, М. Л. Гаспаров, Н. А. Кожевнікова, В. П. Григорьев), або у зверненні до вивчення окремих стилістичних прийомів звукової організації поетичного твору, та навіть поетичної етимології.

У наукових працях межі століть (Н. А. Любімова, Н. П. Пінежанінова, О.Г. Сомова) стверджується, що відомі і широко досліджені раніше стилістичні прийоми вже не є актуальними як такі, оскільки більш важливою постає сфера підсвідомого, яка впливає на шляхи створення художньої образності та можливості її подальшого сприймання. «Саме на рівні підсвідомого проявляється зв'язок між звучанням і значенням, який має назву *звуко-символізм*» [10, с. 3]. Сучасна

лінгвістична наука вже не ставить під сумнів той факт, що звуки мовлення, навіть промовлені відокремлено, мають властивості до створення позазвукових асоціацій і уявлень [4, с. 83].

Нерозривна єдність слова і образу, та, відповідно, унікальній зв'язок символіки звуку та змісту висловлювання, надають поетичній інструментовці яскравого зображального потенціалу, сприймання якого може бути суто індивідуальним. Ужиті в певному цілісному контексті, звуки-символи отримують потенціал до відтворення бажаного автором емоційного ефекту – у такий спосіб звукові одиниці переносять додаткову інформацію. У зв'язку з цим постає питання: якщо значення звуків мови сприймається носіями даної мови інтуїтивно, чи існує можливість відтворення відповідних асоціацій у мові перекладу, враховуючі різні граматичні системи і лексичні поєднання, несхожі асоціативні паралелі і, нарешті, несхожий ментальний багаж різних мов?

Дане дослідження сфокусовано на спробі вивчити окремі випадки тісного поєднання поетичної звукової інструментовки із символікою віршованого твору, що втілюється, зокрема, у повторі. Вихідним положенням статті є твердження про те, що саме впливові елементи фонетики приводять у відповідність емоційний настрій вірша, його символізм та асоціативний потенціал.

Безперечно, не викликає сумнівів той факт, що переклад, як багатокomпонентний чинник системних змін всередині твору, впливає на можливості збереження семантики і суцільності вихідного контексту при зміні первинних ознак (значень) мови оригіналу. Саме поняття «значення» у поглядах сучасних лінгвістів виходить за суто мовні межі, виявляючись основною когнітивною одиницею, яка формує образ світу людини [6]. Отже, національно-культурна специфіка окремого мовного контексту складається із низки факторів, серед яких переважають чинники, що пов'язані з культурною традицією, соціальною ситуацією або специфікою мови конкретного етносу. Поетичне ціле мови оригіналу постає не як окремий набір висловлювань, а як комплекс вербальної й невербальної «поведінки», який, у свою чергу, співвідноситься з відповідним комплексом у мові перекладу.

Непересічною проблемою для перекладача щодо відтворення мовної свідомості різних етносів постає і національно-культурна варіантність у сфері сприйняття, проте навіть це – не єдина перешкода на шляху до створення вдалого перекладацького зразка. Відомий літературознавець, поет і перекладач Юрій Тинянов, досліджуючи глибинні структури поетичної мови, запропонував стратегію відбору основних і другорядних ознак лексичного навантаження, наполягаючи, що в той час, коли у звичайному мовленні при доборі одиниць-операторів ми керуємось, переважно, їх основними ознаками, то в мові поетичній в одному ряду із основними постають певні вторинні ознаки [11, с. 85]. Саме ці другорядні ознаки слів, якими рясніє поетичний твір, взаємодіючи між собою, створюють відповідний семантичний настрій і насичений контекст, проте ускладнюють можливість адекватного перекладу. Доречно пригадати, що різні мовно-культурні спільноти послуговуються різними чинниками задля виокремлення і сприйняття об'єктів, як, наприклад, у випадку неспівпадіння у номінації кольорів в орієнтальній та європейській культурах, в яких існує іноді не співвідносна предметна (з орієнтацією на порівняння з об'єктами навколишнього середовища) і вербальна стратегії [7, с. 56]. Однак навіть останній приклад не є неподоланною перекладацькою перешкодою, оскільки добір еквівалентів культурним детермінантам на рівні слова цілком можливий, на відміну від необхідності відтворення національної детермінованості цілісного образу світу в різних культурах [3].

Актуальність даної публікації вбачається у тому, що всупереч певному ступеню вивченості проблеми адекватності перекладу поетичного змісту та форми, питання про полілінгвальний розгляд поетичного звуко-символізму ще майже не порушувалося. В контексті «світу» поетичної мови це означає вивчення фонетичної стилістики віршованого твору з урахуванням інших змістоутворюючих компонентів: «перевтілення почуттів, що вирують усередині нас, керується зовнішнім впливом, який є об'єктивованим, матеріалізованим і закріпленим у зовнішніх предметах ...» [6].

Звуковий символізм є найбільш характерним принципом художньої організації поетичної мови, який, не в останню чергу, створюється і шляхом звуконаслідування, в результаті залучення якого певна семантична установка підштовхує автора до майже несвідомого відбору звуків, що мають асоціативний зв'язок з окремими семантичними характеристиками усього тексту або його окремих значущих компонентів. На цьому ґрунті явище універсального звуко-символізму виявляється важким для відтворення, якщо мови мають різну структуру: «у носіїв різносистемних мов аналогічний добір звуків може викликати різні за характером емоції, оскільки у них існує власна модель фонологічної експресії...» [8]. В даному випадку йдеться про явище звукової інструментовки, яка є особливою характеристикою поетичної мови. Як відомо, найбільш поширеним різновидом даної техніки віршування є уживання звукових повторів – слів з одним і тим самим (або близьким за артикуляцією) звукотипом. За визначенням Е. Д. Поліванова, такі звукотипи є «темою» інструментовки, яка зазвичай розташовується в межах семантично найбільш важливого лексичного компоненту [6].

Звукова інструментовка постає невід'ємною частиною поетичної мови, оскільки взаємодіє і тісно співвідноситься з семантикою вірша. Як писав В. Вейдле, «відлунювання поетичної мови, і мови віршованої, це не лише звучання стиха. Це – вібрації усієї словесної тканини, які узгоджені із змістом, що виражається» [2, с. 75]. Поширюючи цю думку, дослідник підкреслює, що відокремлені від поетичного змісту, фонеми та їх сполучення не мають нічого, окрім можливостей, наданих мовою. В той час як поет, який осмислює й актуалізує звуки у словах, ретельно добираючи їх одне до одного, наближуючи та переплітаючи, робить так, що смисл слів постає як смисл звучання.

У зв'язку з цим, повертаючись до центральної проблеми даного дослідження – перекладацьких можливостей щодо відтворення емоційного компонента поетичного твору, який є закладеним завдяки звуковій інструментовці, слід пригадати, що навколо самого питання про можливість перекладу поезії точаться окремі дискусії, які іноді породжують полярні думки: від радикальних, прихильники яких стверджують, наслідуючи Р. Фроста, що вдало перекладати поезію неможливо, оскільки при відтворенні вона вмирає [9, с. 46], до філософсько-поміркованих, згідно з якими поезія має універсальний характер, а картини реальної дійсності, що є відображеними різними мовами, у більшості своїй співпадають, оскільки усім людям властиві однакові закономірності мислення [1, с. 215]. Як відомо, мови германської групи мають відчутну здатність до алітерації завдяки особливій силі приголосних, зокрема шиплячих. Наприклад, у поетичній фонетиці Р. Бернса ця риса є дуже помітною: поет часто вдається до повторів звуків [h] або [s] та інших, проте залежно від загального настрою поезії. Наприклад, у невеличкому чотиривірші із «My Heart's in the Highlands» спостерігається звуковий повтор «th»: «Farewell to the Highlands, farewell to the North, / The birth-place of Valour, the country of Worth <...>». Емоційний настрій уривку – смута й туга за тим, що

неможливо відновити – вочевидь підкреслена символічним звуковим рівнобедреним трикутником, на вершині якого «birth», а з боків – невід’ємні складові батьківщини поета: «North» – «Worth». При перекладі цього чотиривірша українською мовою, М. Лукаш робить акцент не стільки на звуковій, скільки на лексико-семантичній складовій поезії: «Будь здорова, верховино, любий рідний край, / Честі й слави батьківщино, вольності розмай!». Перекладач помітно відходить від звукового повтору приголосних, який перевантажив би співучий український зразок зайвими асоціаціями.

Відомий поет і перекладач художніх творів С. Маршак – автор російськомовного перекладу – на відміну від М. Лукаша, вдається до повторення звуків, проте, за відсутності у фонетиці відповідності, залучає дещо споріднений звук [с]. Зазначимо, що сенс звукопису полягає в тому, що головні слова підкреслюються внутрішнім співзвуччям, і тим самим допомагають створити загальну картину єдності: «Прощай, моя родина! Север, прощай, – / Отечество славы и доблести край <...>». Неважко помітити, що гармонію бернсівської триєдності втрачено і тут, а звукосиволізм, привнесений алітерацію в оригінал, не збережено, як не передано і сумно-ліричний настрій, який замінено на пафосно-піднесений.

Фонетична палітра поезії, як форми художнього висловлювання, завжди яскрава і неодноманітна, що робить будь-який її непересічний рисунок вимогливим для перекладача. Проте спорідненість германських мов створює умови для більш вдалого пошуку адекватних зразків звукової інструментовки, ніж у випадку з перекладами на мови слов’янської групи. Прикладом слугує алітерація звука [l] у поезії «A Red, Red Rose»: «O my *L*uve's *l*ike a red, red rose, / That's new*l*y sprung in June: / O my *L*uve's *l*ike the me*l*odie, / That's sweet*l*y play'd in tune <...> », який є світлим і легким, а його повторення допомагає передати настрої ліричного героя, сповненого надій, адже він закоханий і щасливий. Аналіз перекладацьких зразків підтвердив, що алітерацію звуку [l], який є наскрізним упродовж усієї пісні і повторюється в багатьох лексичних одиницях («will», «still», «till», «weel» та інших), вдалося зберегти тільки у німецькому варіанті А. фон Вінтерфельду: «Mein *L*ieb ist g*l*eich der Me*l*odie, / Die süß im *L*ied erk*l*ang <...> ».

Інваріантність мов, які належать до різних груп індоєвропейського коріння, у сфері звукосиволізму помітно впливає на вибір лексичних одиниць перекладачем. Цей вплив іноді навіть стає результатом виникнення у перекладі звукового повтору протилежного характеру: замість алітерації виникає асонанс, і навпаки. Прикладом слугує уривок із «Ye Banks and Braes»: «Ye *b*anks and *b*raes o' *b*onie Doon, / How can ye *b*loom sae fresh and fair? / How can ye chant, ye little *b*irds <...> ». Неможливо не помітити, як болить ліричному герою – так важким набатним дзвоном лунає алітерований звук [b]. Проте у варіанті Є. Фельдмана відповідний емоційний настрій передається асонансом звука [o], що, на наш погляд, є не протиріччям, а, скоріше, певним поглибленням ситуації: « <...> *Хожу одна, совсем одна, / Полна печальных дум <...> ». Біль і страждання вириваються здавленням плачем (асонанс [u] та [o]) й у німецькому перекладі А. фон Вінтерфельда: «Ihr *U*fer *u*nd *du* Thal des *D*oon, / Wie *k*önn*u*t ihr blü*h*’n so frisch *u*nd schö*o*n!? <...> ». Та найбільш вдалим вбачається переклад українською: « <...> *Ходжу я, повен журних дум, – / Хоч як* пишаться *квітки, / Хоч як* виспівують *пташки <...> ». М. Лукаш використовує алітерацію «х» / «к» – немовби герой ледь чутно, проте тяжко зітхає, сповнений суму.**

Сформоване індивідуально-фонетичним і культурно-етнічним впливом сприймання значення звуків окремих мов їх носіями має узагальнюючий чин-

ник, який, якщо йдеться про поетичну мову і поезію, полягає в універсальному трансцендентному характері останньої. Саме здатність поезії до створення концептів, що є спільно-значущими для різних культур, робить можливим переклад. У цьому світлі, повертаючись до можливостей відтворення змістовної складової звукових повторів у перекладі, підкреслимо, що найголовнішим фактором є майстерність перекладача, який один лише у може узгодити окрему мовну модель фонологічної експресії з основами універсального звуко символізму і зняти семантичні протиріччя.

Бібліографічні посилання

1. **Богуславская Г.П.** Языковая картина мира и культура народа / Г.П. Богуславская // Язык и культура : 4-я Междунар. конф. – Ч. 2. – К., 1996. – С. 214–216.
2. **Вейдле В.** Эмбриология поэзии / В. Вейдле. – М., 1995. – С. 73–83.
3. **Гачев Г. Д.** Национальные образы мира [Электронный ресурс] / Г.Д. Гачев. – Режим доступа : <http://onlinelibrary.at.ua>
4. **Голуб И. Б.** Секреты хорошей речи / И.Б. Голуб, Д.Э. Розенталь. – М. : Междунар. отн., 1993. – С. 83.
5. **Журавлёв А. П.** Фонетическое значение / А. П. Журавлев. – Л., 1974. – С. 28.
6. **Леонтьев А. А.** Основы психолингвистики [Электронный ресурс] / А.А. Леонтьев. – Режим доступа : <http://www.klex.ru>
7. **Лурия А. Р.** Об историческом развитии познавательных процессов / А.Р. Лурия. – М., 1974. – С. 56–57.
8. **Никрошкина С.В.** Экспериментальное исследование универсального звуко символизма на материале разноструктурных языков: [Электронный ресурс] / автореф. Дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук. – Бийск, 2010. – [Режим доступа] : <http://disser.cat>
9. **Озеров Л.А.** Двойной портрет (О советской школе поэтического перевода) / Л.А. Озеров. – М., 1986. – С. 46.
10. **Сомова Е. Г.** Звуко символизм как фоно стилистическое средство в поэтическом тексте / Е.Г. Сомова. – Санкт-Петербург, 1991. – С. 3–13.
11. **Тынянов Ю. Н.** Проблема стихотворного языка / Ю.Н. Тынянов. – М. : КомКнига, 2007. – С. 85.

Надійшла до редколегії 09.11.2015

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 811.111'38

В. П. Гайдар

В. П. Гайдар

V. P. Gaidar

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ТЕМА ГОЛОДОМОРУ В ТВОРЧОСТІ ІВОН БОЛАНД ТЕМА ГОЛОДОМОРУ В ТВОРЧЕСТВЕ ИВОН БОЛАНД THE THEME OF THE FAMINE IN EAVON BOLAND'S WORKS

Зроблено спробу окреслити головні напрямки творчості провідної ірландської авторки Івон Боланд та більш детально зупинитися на аналізі доробків “The Achill Woman” та “Outside History”, в яких увагу письменниці зосереджено на історії рідної країни й увіковічено пам'ять жертв ірландського голодомору. Зроблено акцент на характерній ознаці творчості І. Боланд – етиці любові – почутті, що проявляється в намаганнях авторки творів відтворити в поезії голоси усіх знедолених. Тема страждання ірландських жінок безпосередньо пов'язана з історією Ірландії, а саме голодомором 1840-х років. Ця подія і надалі залишається найбільшим лихом за всю історію країни, під час якого мільйони людей померли від голоду та епідемій. Боланд з обуренням ставиться до представників націоналістичної літературної традиції Ірландії, звинувачуючи їх у зраді своєму народові та намаганнях заперечити доленосні наслідки тієї жахливої події. У той час як Боланд пише про насильство, вона свідомо досліджує об'єктивні тенденції чому саме ця тема не залишається в стороні та домінує в її власному дискурсі. Її поезія зображує істинних свідків тієї болючої історії, що втілені в образах жінок, які пережили тяжкі дні голодомору. Однією із таких постатей є стара жінка, яку письменниця зустріла, коли ще була студенткою, на острові біля північно-західного побережжя Ірландії, який найбільше постраждав під час голодомору. Ця зустріч дала початок для написання вірша «The Achill Woman», де головною героїнею виступає звичайна студентка. Манера письма Івон Боланд характеризується не тільки зображення загублених, німих та мовчазних людей, але й власним ставленням авторки до них, хоча у своїх ранніх роботах Боланд намагалася зробити акцент саме на художніх засобах, за допомогою яких зображала реалістичні картини звичного життя.

Ключові слова: жінка-поет, любов, голодомор, страждання, міф.

Сделана попытка очертить основные направления творчества известной ирландской поэтессы Ивон Боланд и более подробно остановиться на анализе произведений «The Achill Woman» и «Outside History», в которых внимание писательницы сосредоточено на истории её родины, и которыми увековечена память жертв ирланд-

ского голодомора. Основной акцент сделан на характерном признаке творчества И. Боланд – этике любви – чувстве, которое проявляется в попытках автора воссоздать в поэзии голоса всех обездоленных. Тема страданий ирландских женщин напрямую связана с историей Ирландии, а именно голодомором 1840-х годов. Это событие продолжает оставаться крупнейшим бедствием за всю историю страны, во время которого миллионы людей умерли от голода и эпидемий. Боланд с возмущением относится к представителям националистической литературной традиции Ирландии, обвиняя их в измене своему народу и попытках оспорить ужасные последствия того жуткого события. В то время как Боланд пишет о насилии, она сознательно исследует объективные тенденции почему именно эта тема не остается в стороне и доминирует в ее собственном дискурсе. Ее поэзия изображает истинных свидетелей той болезненной истории, воплощенных в образах женщин, переживших тяжелые дни голодомора. Одной из таких фигур является старая женщина, которую писательница встретила, когда еще была студенткой, на острове у северо-западного побережья Ирландии, который больше всего пострадал во время голодомора. Эта встреча дала начало для написания стихотворения «The Achill Woman», где главной героиней выступает обычная студентка. Манера письма Ивон Боланд характеризуется не только изображением потерянных, немых и молчаливых людей, но и собственным отношением автора к ним, хотя в своих ранних работах Боланд пыталась сделать акцент именно на художественных средствах, с помощью которых изображала реалистичные картины привычной жизни.

Ключевые слова: женщина-поэт, любовь, голодомор, страдания, миф.

The article deals with the main themes of Eavan Boland's poetry. Eavan Boland is an Irish leading woman-poet, whose works are transparent and realistic. The author of the article analyses Boland's "The Achill Woman" and "Outside History", where she focuses on the history of her country and commemorates the victims of the Famine. One of the main peculiarities of Boland's works – is ethics of love – the feeling, which is manifested in the woman-poet's attempts to depict all the voices of the wretched. The topic of Irish women's suffering is directly connected with the history of Ireland, namely with the Famine of 1840. This event is considered to be the biggest disaster in the Irish history, during which millions of people died of starvation and epidemics. Boland indignantly refers to the nationalist Irish literary tradition, accusing them of betraying their people and attempts to deny the fateful consequences of that terrible event. While Boland writes about violence, she consciously explores the objective tendencies why this issue is not left aside and dominated in her own discourse. Her poetry portrays true witnesses of the painful history, embodied in the images of women who have experienced the severe famine. One of these figures is an old woman whom the writer met when she was a student on the island off the northwest coast of Ireland, which suffered the most during the Famine. This meeting led Boland to write the poem «The Achill Woman», where the main character is an ordinary student. Eavan Boland's style is characterized not only by lost images, dumb and silent people but also the author's own attitude to them, however in her early works Boland tried to focus on artistic means with the help of which she depicted a realistic picture of everyday life.

Keywords: the woman-poet, love, the Famine, sufferings, a myth.

Івон Болан є провідною ірландською жінкою-поетом нашого часу, творчість якої відзначається гострим усвідомленням суміжних проблем сучасного суспільства і зосереджена на долі жінки у світі, в якому панують чоловіки. Актуальність і сила її творчої постаті полягає в тому, що поетеса активно стверджує – національні літературні традиції, які в Ірландії здебільшого пропагують чоловіки-поети, спотворюють дійсний образ жінки.

У вступі до своєї відомої збірки «Outside History» («Поза історією», 1990) Боланд наполягає, що в поезії, яка написана ірландськими письменниками-чоловіками, образи жінок характеризуються пасивним світосприйманням, а статус *жінки* зведений до символічного мінімуму [2, с. 134]. Не погоджуючись з таким тлумаченням, Боланд вважає образи «пасивних жінок» відображенням «морального руйнування особистості» і сподівається на відродження справжнього місця жінки у світі через ствердження ваги її життєвого досвіду [2, с. 135].

Намагаючись вийти із амплуа суто «ліричних героїнь» і ствердити власну здатність бути справжніми творцями поезії сучасної Ірландії [2, с.126], жінки-поети покоління Боланд намагаються кинути виклик авторам-чоловікам і розвіяти існуючі міфи про себе. Така тенденція не залишилася непомітною для шанувальників та критиків самої Боланд. Вони, як правило, тлумачать літературну місію авторки, як таку, що здатна змінити жіночну іконографію ірландської національної традиції на нову, котра буде створювати справжні образи ірландської нації.

Так, відомий літературний критик Катріона Клатербак вказує на те, що «я» у віршах Боланд «рідко уособлює в собі ... «інших», але, як правило, функціонує як засіб, за допомогою якого можливо дійти до суті та зрозуміти життєвий шлях інших людей [4, с. 73]. Андрю Оге наголошує на тому, що Боланд трансформує елегію в «елегійну манеру, яка не увіковічує минуле, а, навпаки, описує його як незворотний та незапам'ятний слід, і це є характерною рисою руйнації, а не зміцнення теперішньої свідомості людства» [1, с. 130].

Творчий доробок Івон Боланд дає змогу стверджувати про те, що авторка ставить перед собою вимогливе завдання: за допомогою поетичного слова розповсюдити досвід тих, кого існуючі обставини роками примушували мовчати, і об'єднати ці історії в єдине ціле – нову ірландську літературну традицію задля того, щоб зробити її більш показовою та характерною. Саме на цьому наполягає більшість літературних критиків Боланд, думку яких підсумовує Карен Оден, окреслюючи елементи відновлення, злиття та завершення традиції в поезіях Івон Боланд різних років: «Боланд хоче написати нову історію (можливо, свою власну історію), яка об'єднує звичайні історії жінок, що вони доповнюють одна одну, в єдину велику подію» [7].

Метою даної статті є спроба вирішити питання про те, чи є нові образи жінок, які створює авторка, справжніми або надуманими, чи заслуговують вони на розгляд або не варті уваги. Такий ракурс обумовлено тим фактом, що в оцінках творчості Боланд критикою помітні звинувачення її у стереотипізації літературної традиції, яку вона сама не розглядає як поважну. У фокусі суперечок постає ствердження про те, що замість оновленого наративу, який не був би властивим поетам-чоловікам, авторка знову спростовує життєвий шлях жінок, отже, стає на шлях її попередників іншої статі.

Аналіз поетичного і прозового доробку Боланд доводить, що у будь-який час жінка-поет і есеїст виступає проти епістемічного насильства пануючої культури. Вона заявляє, що не пошкодує навіть себе задля свідомої об'єктивності й дослідження невід'ємних тенденцій, які властиві її дискурсу [2, с. 141]. У своїх роботах Боланд свідомо розкриває потенціал мистецтва, показуючи його силу творіння, і намагається визначити свій власний внесок у цей процес.

Починаючи з кінця вісімдесятих років минулого століття поезія Боланд відчутно вирізняється гострим усвідомленням проблем етичної кризи суспільства. У 1993 році в інтерв'ю Джоді Аллен Рендольф, Боланд помітила, що пишучи про

«знедолених, мовчазних та німих» та «вивчаючи своє ставлення до них», вона зрозуміла: її власні ранні роботи підкреслюють авторську приналежність до «іншого етичного місця подій», а також її схильність до «творчих експериментів» [6, с. 129]. Розмірковуючи далі, Боланд наполягає, що створюючи збірку «Outside History» вона ніби відчула, як заглиблюється в «зону етичної уяви, де творча особистість має бути впевнена, що кожен крок на тому шляху, кожне слово і кожен рядок – це, безперечно хороша поезія [6, с. 129].

Цілком помітно, що останньої метою, яку ставить перед собою Боланд-поет, є завоювання власного місця у світі письменництва. Замість цього вона зосереджена на намаганні створити багатогранний і всебічний образ жінки, яка щоденно стикається з труднощами та суперечностями життя. Боланд наполягає, що ірландські літературні канони прагнуть «приховати людську істину виживання та приниження», і намагається долати це завдяки мотиву «жіночності» [2, с. 137]. «Жінки в ірландському минулому постійно потерпали поразки», стверджує поетеса, але ірландська поезія зробила ще більшу «рану», проігнорувавши таке ганебне ставлення до жіночих прав. Так сталося, що «єдиний спосіб звільнитися від людських страждань – це просто зникнути. В іншому випадку ви матимете «пусті» перемоги та покірні образи» [2, с. 137].

Викарбовуючи образи жінок, яких підкорили обставини, та не погоджуючись з цим фактом, Боланд проводить паралель страждань до ірландського голодомору 1840-х років. Ця історична подія, під час якої близько мільйона людей померли від голоду, епідемій та хвороб, а більше мільйона – втекли з країни, стала однією з найбільших катастроф в історії Ірландії, і вагомо позначилася на літературних працях Боланд.

У центрі протистояння авторки й існуючої націоналістичної літературної традиції лежить її обурення зрадою щодо жертв голодомору: Боланд звинувачує попередників і сучасників у намаганнях заперечити згубний вплив цієї тяжкої події через перетворення «страшних доказів» жертв на «нікчемні прикраси» [2, с. 153]. Її поетичні міркування, відображені у творах «The Famine Road», «The Making of an Irish Goddess», «That the Science of Cartography Is Limited» та «Quarantine», постають як суттєві докази та вагомі факти, що свідчать про болючу історію голодомору. Зазначені твори характеризуються намаганням авторки «зв'язатися» з невловимими образами жінок, які вижили під час голодування і та отримали страшний досвід від вищезгаданих подій. Цей мотив підхоплено у поетичних доробках, що втілюють мотиви занепокоєння та турботи щодо ірландської еміграції – явища, яке під час тих страшних подій досягло небувалого рівня («The Emigrant Irish», «Distances», «In a Bad Light», «The Lost Land», «Exile! Exile!»).

Серед найпомітніших фігур зазначених поезій – стара жінка, образ якої змалювано з реальної людини, що зустрілася Боланд на острові біля північно-західного узбережжя Ірландії, в області, яка найбільше постраждала під час голодомору. Ця зустріч стала початком для написання вірша «Achill Woman», який відкриває збірку «Outside History» і виступає своєрідним прологом до нарису з однойменною назвою. Лірична героїня цього вірша, юна студентка коледжу, пригадує події, під час яких вона гостювала на острові Ачілл, у котеджі своєї подруги, і для розваги читала вірші королівських поетів Срібного століття. Та якось вона зустріла незнайому жінку, що ввечері принесла відро з водою до котеджу, і трохи з нею поспілкувалася. Про зміст цієї бесіди не відомо, лише з власних записів Боланд ми можемо дізнатися, як саме пройшла ця зустріч: «Вона [стара] була пер-

шою людиною, яка розповіла мені про голод. Першою людиною, яка змалювала страшне виживання і смерть, що вирували в цих регіонах. Вона неодноразово повторювала мені, що вони були великими людьми, *людьми* в лихі часи голоду. Я ніколи не чула про це раніше. Вона також наголошувала на красі цієї місцевості. На сході міста Кіль, з води легко і невідступно піднімаються скелі. Біля Кіля біляві прибережні смугами і щебінь, і під час голодомору люди перебралися ближче до берега, щоб можна було поїсти водоростей» [2, с. 124]. Розповідь цієї незнайомої жінки допомогла письменниці відчувати відчай та страждання минулих поколінь, ніби вони були вписані в ландшафт, природна краса якого є підтекстом для подальших роздумів.

Однак ліричний героїні вірша не одразу стає зрозумілим масштаб подій, про які розповідає співбесідниця. В той час вона лише «смутно відчула силу тієї зустрічі», та згодом «зрозуміла, вже без зайвих слів, що вона [стара жінка] прийшла з минулого, яке потім вплинуло на неї [авторку]» [2, с. 125].

Загальний настрій вірша сповнений смутком та жалем. Його кульмінацією стає рядок, в якому молода героїня відвертається від старої жінки і йде до коледжу, щоб запалити вогонь, та бачить збірку англійської поезії шістнадцятого століття – уявну опору, до якої у відчаї намагається звернутися юна дівчина, що більш ніколи не буде такою, як раніше. Вона про це ще не знає, і сподівається: «nothing now can change» («зараз нічого не зміниться»), оскільки внутрішній світ героїні, як колись світ авторки вірша, був неготовий для отримання нових сумних знань:

*and took down my book
and opened it and failed to comprehend
the harmonies of servitude,*

Так до кінця не зрозумівши, що трапилося, лірична героїня – уособлення юної Боланд, йде від старої жінки для того, щоб «зафіксувати в пам'яті пісні та вигадки того сильного всесвіту, що зробив власну пам'ять старої архівом втрат» [2, с. 130]. Ті болючі історії, про які розповіла реальна незнайома жінка молодій письменниці, згодом відіграли важливу роль у викарбовуванні нової поетичної особистості. Неспроможність молодої людини зрозуміти значущість зустрічі могла бути обумовлена її необізнаністю та стереотипізованістю свідомості, в якій панували «чіткі вимоги до змісту тексту», створені попередниками-чоловіками (до речі, частіше англійськими, ніж ірландськими). Згодом вже зріла письменниця, згадуючи цей епізод зі свого життя, засуджує свою недосвідченість у цьому питанні та свій відхід від справжньої історії і занурення у сферу культурно-санкціонованих міфів, які заперечували реальність.

Беручи до уваги ці зауваження, саму збірку «Outside History» можна частково сприймати як спробу подолати культурні та літературні штампи. Кульмінаційним моментом цього намагання стає однойменний до назви збірки вірш, з яким авторка ніби рухається у бік від міфів до справжньої історії. Це коротке поетичне творіння свідчить не тільки про рішення Боланд протистояти тенденції міфологізації ірландської літературної традиції, але й показує, що та страшна історія, в яку письменниця прагне зануритися, залишається недосяжною.

Вірш «Outside History» створює помітний контраст між світом міфів та земним пануванням історії. Впродовж зачину, починаючи з першого і до сьомого рядка, авторка неодноразово звертається до «outsiders», тобто «тих, що залишаються

в стороні» – це зорі, що «тримають дистанцію» («keep their distance») зі світом, що під ними. Ось як він виглядає очима героїні:

*a place where you found
you were human, and
a landscape in which you know you are mortal*

Лірична героїня вірша залишає світ зірок для світу людської історії – авторка поезії не бажає стояти осторонь і бути просто спостерігачем, який творить міф, що потім впливає на людську свідомість. Навпаки, вона виступає співчутливим свідком несамовитих страждань співвітчизників, а жажливі спогади пробуджують живі картини голодомору, які стають символами «ірландськості»:

*out of myth into history I move to be
part of that ordeal
whose darkness is
only now reaching me from those fields,
those rivers, those roads clotted as
firmaments with the dead.*

В останній строфі вірша Боланд з прикрістю підкреслює, що вже, на жаль, занадто пізно, щоб поспілкуватися з тими, хто помер і узагальнює: «люди завжди запізнюються»:

*How slowly they die
as we kneel beside them, whisper in their ear.
And we are too late. We are always too late.*

Мертвим вже нічим не допомогти, і надто пізно бути свідком того, як вони вмирали. В останньому рядку вірша письменниця беззастережно визнає, що в її свідомості, яка здатна до пильного бачення тісного та безпосереднього контакту з жертвами голодомору, вона сама стає жертвою міфотворчого імпульсу, від якого ще раніше вирішила відмовитися. Ця дійсність була відтворена жахливими образами забруднених полів, річок та доріг «clotted as firmaments with the dead». Зображуючи мертвих темними зірками на небі, які відбивають тіні, а не світло в майбутнє, авторка припускає, що вони теж «чужинці» («outsiders»), проте не ті, що зображені поетами-міфотворцями, від яких Боланд намагається абстрагуватися: вони залишаються «поза історією» («remain history»). Можливо, це слід розуміти так, що їх страждання не можна порівняти з тими, що сформувалися у свідомості людей під впливом історичних механізмів. Це також пояснює останній рядок «We are always too late» («Ми завжди занадто пізно»). Навіть якщо ми змогли б подолати прірву довжиною в півтора століття, яка відокремлює нас від голодомору та наповнити темряву світлом, нам би до сих пір не вдалося оговтатися від усього пережитого.

На завершення слід додати, що, як стверджує психолог Кеті Карус, характер психологічних травм людей такий, що «гіркий досвід подій не засвоюється відразу і повністю, але тільки з часом, і лише тими, хто неодноразово відчував його (досвід) на собі» [3, с. 4]. Отже, слід враховувати і той досвід, який наша свідомість повністю не засвоїла. К. Карус зазначає своєрідний парадокс, сутність якого полягає в тому, що «в певному психологічному стані найбільше протистояння з

реальністю може виникати у вигляді абсолютного оціпеніння від неї та неспроможності чітко сприймати речі», в результаті чого, «невідкладність дій, як це не парадоксально, може приймати форму «запізнювання» («belatedness») [3, с. 6].

У центрі життєвого досвіду людини знаходиться «розрив, який несе в собі силу події і робить це цілком точно за рахунок простого знання і пам'яті» [3, с. 7]. Американський літературознавець Джеффри Хартман зазначає, що останні надії покладені саме на літературу, таким чином аргументуючи на користь Боланд та підтримуючи її точку зору. Наша літературна мова в котрий раз перемагає усе. Вона висвітлює і тим самим розсіює темряву яскравого сяйва міфу, роблячи невидиме видимим [5, с. 263]. В той час як це «сяйво міфу» робить насильство, намагаючись «повністю оволодіти темрявою», літературні слова «пам'ятають та передають усі деталі того, що раніше було покрито темрявою» і навіть «приспосовуються до часу та обставин» задля висвітлення прозорості.

Бібліографічні посилання

1. **Auge A. J.** (2004). Fracture and wound: 5. **Hartman G. H.** (2003). Trauma within the limits of literature // EJS: European Journal of English Studies. – № 7(3), P. 257–274.
2. **Boland E.** (1995b). Outside history. Object lessons: The life of the woman poet in our time. – New York : Norton. – P. 123–153.
3. **Caruth C.** (1995b). Trauma and experience: Introduction. In C. Caruth (Ed.), Trauma: Explorations in memory – Baltimore : Johns Hopkins University Press. – P. 3–12.
4. **Clutterbuck C.** (2005). Eavan Boland and the politics of authority in Irish poetry // The Yearbook of English Studies. – № 35(1). – P. 72–90.
6. **Randolph J. A.** (1993). An interview with Eavan Boland // Irish University Review. – № 23(1). – P. 117–130.
7. **Odden K.** (1999). Eavan Boland. In G. Stade & S. H. Goldstein (Eds.), British writers, Supplement 5. Charles Scribner's Sons. Literature Resource Center. Gale Group. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://infotrac.galegroup.com/menu>. Accessed 21 April 2008.

Надійшла до редколегії 30.10.2015

УДК 821.111 (73) – 1.09

С. Ю. Гонсалес-Муніс
 С. Ю. Гонсалес-Муніс
 S. Yu. Honsales-Munis

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ОСОБЛИВОСТІ «ЖІНОЧОГО ПИСЬМА» В ПОЕЗІЇ ЕДРІЕНН РІЧ ОСОБЕННОСТИ «ЖЕНСКОГО ПИСЬМА» В ПОЕЗИИ ЭДРИЕНН РИЧ PECULIARITIES OF 'WOMEN'S WRITING' IN ADRIENNE RICH'S POETRY

Розглянуто особливості «жіночого письма» в поезії відомої американської поетеси ХХ–ХХІ століття Едрієнн Річ у світлі сучасної гендерної теорії. Метою роботи є дослідження особливостей «жіночого письма» та способів його реалізації в поезії Едрієнн Річ з гендерних позицій, використовуючи сучасні роботи феміністичних студій та напрацювання у руслі гендерних досліджень.

Теоретичною базою розвідки стали роботи Е. Сіксу, Л. Ірігаре, Р. Брайдотті, Дж. Геллоп, які дали можливість визначити поняття жіночого письма, жіночого суб'єкта та тілесності. Проаналізовано цілу низку пов'язаних між собою питань: по-перше, визначено, як відомі теорії жіночого письма узгоджуються з особливостями жіночого досвіду та реалізуються в поетичному тексті, особливо на рівні тематики та проблематики; по-друге, досліджено закономірність звернення до автобіографічного стилю письма у прагненні передати особистий жіночий досвід; по-третє, розглянуто, як жіноче тіло у творах Е. Річ перестає бути об'єктом чоловічого захоплення, жінка перетворюється на суб'єкт власної поетичної візії або обирає власні об'єкти сексуального потягу як чоловічої, так і жіночої статі. Усі вищезгадані аспекти і визначають способи реалізації «жіночого письма» у поетичних текстах Едрієнн Річ.

Ключові слова: гендер, «жіноче письмо», фемінність, маскуліність, мотив, ліричний суб'єкт, автобіографізм, тілесність.

Рассмотрены особенности «женского письма» в поэзии известной американской поэтессы ХХ–ХХІ века Эдриенн Рич в свете современной гендерной теории. Целью работы является исследование особенностей «женского письма» и способов его реализации в поэзии Эдриенн Рич с гендерных позиций, используя современные работы феминистических студий и наработки в русле гендерных исследований.

Теоретической базой статьи стали работы Е. Сиксу, Л. Иригарей, Р. Брайдотти, Дж. Геллоп, которые дали возможность определить понятие женского письма, женского субъекта и телесности. В статье проанализирован целый ряд связанных между собой вопросов: во-первых, определено, как известные теории женского письма согласуются с особенностями женского опыта и реализуются в поэтическом тексте, особенно на уровне тематики и проблематики; во-вторых, исследована закономерность обращения к автобиографическому стилю письма в стремлении передать личный, женский опыт; в-третьих, рассмотрено, как женское тело в произведениях Э. Рич перестает быть объектом мужского восхищения, женщина превращается в субъект собственного поэтического видения или выбирает собственные объекты сексуального влечения как мужского, так и женского пола. Все вышеперечисленные

аспекты и определяют способы реализации «женского письма» в поэтических текстах Эдриенн Рич.

Ключевые слова: гендер, «женское письмо», феминность, маскулинность, мотив, лирический субъект, автобиографизм, телесность.

The research is an attempt to analyze gender peculiarities in a lyrical text, investigate specific features of 'women's writing' and means of its realization in the poetry of the famous American 20th – 21st century women-author Adrienne Rich in the light of contemporary gender theory. The aim of the article is to study individual features of 'women's writing' and ways of its realization in the poetry of Adrienne Rich from a gender perspective, using contemporary works of feminist studies and developments in gender studies.

The theoretical background of the article is based on the works of Hélène Cixous, Luce Irigaray, Rosi Braidotti, Jane Gallop, in which they defined the concepts of women's writing, women's subject, bodiness and corporality. The article analyzes a number of related issues: firstly, it determines how well-known theories of women's writing are consistent with the peculiarities of the female experience and their realization in a poetic text, especially on the level of the themes and motifs; secondly, it studies the pattern of autobiographical writing style in the desire to convey personal, feminine experience; thirdly, it describes how the female body in the works of A. Rich ceases to be an object of men's admiration, the woman turns into the subject of her own poetic vision or selects her own objects of sexual desire both male and female. All of the above aspects determine methods of realization of 'women's writing' in Adrienne Rich's poetic texts.

Keywords: gender, 'women's writing' ('écriture féminine'), femininity, masculinity, motif, lyrical persona, autobiographical approach, bodiness.

Принцип статевої рівності, що є однією з характерних рис культури початку третього тисячоліття, зумовлює посилену увагу до гендерної специфіки творчості, особливостей чоловічого і жіночого письма, своєрідності картини світу, яка обумовлена різним співвідношенням маскулінних і фемінних стереотипів. На думку Елен Сіксу, феміністського критика в області літератури та лінгвістики, для створення художнього жіночого суб'єкта необхідно створити простір, у якому жінка могла б існувати як самостійний та рівнозначний (із чоловіком) суб'єкт. За стратегію реалізації цієї програми Е. Сіксу обирає концепцію «жіночого письма».

У своїй роботі «Сміх Медузи» (1972) Е. Сіксу уперше вводить поняття «жіноче письмо» ('écriture féminine'), яке вважає новим, бунтівним різновидом письма, унікальною практикою письма своїм тілом, що звільнить від чоловічого типу мови, яка прагне єдиної істини. Сіксу заявила про тісний зв'язок між поняттями письма та тілесності: «*Більше тілесності, відповідно – більше письма*» [3, с. 812]. Її заклик «уписувати своє тіло в текст» стосувався привнесення жіночого тілесного досвіду у твори і був своєрідною провокацією, яка мала на меті стимулювати жіночу творчу діяльність: «*ми повинні писати, тому що, за деякими винятками, у світі майже не існує опису жіночого досвіду*» [3, с. 803]. Для Е. Сіксу жіноче письмо існує як спосіб подолання внутрішніх «кордонів» себе – це вихід за межі власної тілесності шляхом її постійного відтворення та проговорювання.

Метою статті є дослідження того, як проявляються особливості «жіночого письма» ('women's writing') в поезії Едрієнн Річ у світлі сучасної гендерної теорії. Для нас важливими є не стільки відмінності між чоловічим та жіночим суб'єктом самі по собі, скільки їх соціокультурна оцінка та інтерпретація, те, як гендер формується на рівні свідомості ліричних суб'єктів американської поетеси.

У статті ми торкнутися цілої низки пов'язаних між собою питань: по-перше, проаналізували, як вищезгадані теорії жіночого письма узгоджуються з особливостями жіночого досвіду та реалізуються в поетичному творі, особливо на рівні тематики та проблематики; по-друге, дослідили закономірність звернення до автобіографічного стилю письма у прагненні передати особистий, жіночий досвід; по-третє, розглянули, як жіноче тіло в її творах перестає бути об'єктом чоловічого захоплення, жінка перетворюється на суб'єкт власної поетичної візії або обирає власні об'єкти сексуального потягу як чоловічої, так і жіночої статі.

Хоч теорії жіночого письма розроблялися найчастіше на прикладі усного мовлення або прозових текстів, деякі з них можна застосувати й до аналізу поетичного тексту. Наприклад, прагнення до дослідження неусвідомленого, потяг до поетичних/естетичних експериментів у намаганні зобразити неусвідомлене (занурення у внутрішній світ ліричної героїні як спроба протистояти небажаній дійсності, використання фантазій, снів, мрій). Такі тенденції відображаються вже в назвах багатьох поетичних збірок: «Прагнення змін» («The Will to Change») [11], «Сон про спільну мову» («The Dream of a Common Language») [10] та ін.

У поезії Е. Річ «Мені сниться, що я смерть Орфея» («I Dream I'm the Death of Orpheus», збірка «The Will to Change») авторка міняє місцями традиційні ролі Орфея та Еврідіки ('dead poet'), наділяючи останню силою ('the fullness of her powers'), упевненістю пантери ('nerves of panther') і відправляючи в місію ('a woman with a certain mission'), з якою жінка, на її думку, безумовно, впорається. Еврідіка з пасивного стану музи перетворюється на активного суб'єкта, творчу особистість, яка сама вирішує свою долю й долю Орфея.

У цій поезії Е. Річ не тільки підриває стереотипне бачення Еврідіки виключно як музи, а й міняє місцями категорії фемінного та маскулінного, наділяючи першу типовими рисами другої (активність, сила, творча енергія). Завдяки цій субверсивній стратегії, авторка концентрує увагу на реальній жінці, яка не бажає бути відображенням чоловічого суб'єкта, а претендує на власний голос. Лірична героїня поезії (Еврідіка) є джерелом прихованої та утримуваної енергії: «Я – жінка у розквіті життя, з певними здібностями» («I am a woman in the prime of life, with certain powers»), однак, її можливості обмежуються законами патріархального суспільства («обмежені / представниками влади, чії обличчя я рідко бачу» («limited / by authorities whose faces I rarely see»)), у якому шлях творчої жінки є похмурим і тернистим («пейзаж сутінків та шипів») [6, с. 43]. Проте фінальні рядки містять сподівання на те, що ситуація може змінитися, якщо жінка або жінки, прикладуть до цього зусилля: «її мертвий поет вчиться ходити / назад проти вітру / з іншої сторони дзеркала» («her dead poet learning to walk / backward against the wind / on the wrong side of the mirror») [6, с. 43]. Алюзія на образ дзеркала, а саме на внутрішню його сторону, переносить ліричну героїню у світ Задзеркалля, де вона намагається знайти справжню себе – поета, який може повернутися спиною до погляду інших, розкриваючи для себе та читача найпотаємніші глибини жіночої особистості й жіночого досвіду.

Занурення у світ ліричного суб'єкта за допомогою фантазій, снів використовується також для завуальованої критики суспільних інститутів, стосунків у шлюбі, ставлення до нетрадиційного кохання в суспільстві та інших сповідальних моментів. Наприклад, зображуючи свої почуття до коханої жінки, лірична героїня Е. Річ – «Двадцять одна поезія про кохання» («Twenty-One Love Poems») – проводить аналогію між любов'ю та поезією, уві сні моделюючи ситуацію, де кохання між жінками не буде вважатися чимось відверто неприйнятним або гріховним: «I

dreamed you were a poem, / I say, a poem I wanted to show someone... / and I laugh and fall dreaming again / of the desire to show you to everyone I love, / to move openly together / in the pull of gravity, which is not simple, / which carries the feathered grass a long way down the upbreathing air» [12, с. 78]. Едрієнн Річ дуже часто ставить знак рівності між сном та поезією, адже, на її погляд, у ній автор передає думку, яка ще не повністю сформувалася в його свідомості. Творчість – це такий собі психологічний інсайт, коли поет усвідомлює нову ідею після того, як вона вилиється в текст поезії.

За допомогою метафори сну авторка моделює альтернативну реальність, намагається уявити, що могло бути, якщо б обставини склалися по-іншому: *«Мені наснилося, що я подзвонила тобі по телефону, / сказати: ‘Будь добрішою до себе’, / але ти хворіла і не могла відповісти»* (*‘I dreamed I called you on the telephone / to say: Be kinder to yourself / but you were sick and would not answer’*) («For the Dead») [6, с. 60]. У цій поезії Е. Річ звертається до померлого чоловіка, а також видатних особистостей, які покінчили життя самогубством, уключаючи Сильвію Плат та Енн Секстон. Поетеса уявляє, що можна було зробити для того, щоб завадити трагедії, відвернути нещастя. Авторка намагається таким чином протистояти небажаній дійсності, пропонуючи уявний варіант розвитку подій. Художній простір організовується як певна альтернативна реальність, де жіноче стає синонімом творчого, підсвідомого, пророчого, а мова стає прийомом, який здатний кинути виклик домінантному дискурсу та світогляду.

Л. Ірігаре в роботі «Ця стать, що не є одна» (1977) [2] стверджує, що жіночі почуття та сприйняття власного тіла завжди зображувалися з точки зору чоловічого бачення, але не як самодостатні та самоцінні. На її думку, різниця між чоловічим та жіночим тілом розкривається через опозицію центричність vs множинність, що обумовлює різницю між чоловічою та жіночою мовою. Саме відсутність прив’язаності до центру на рівні слова проявляється в незафіксованій, мінливій природі жіночої мови, яка, на відміну від мови чоловіків, не підкорюється «фалоцентричному символічному порядку» [2, с. 64].

Образ жіночого тіла в поезії Е. Річ також позбавлений залежності з конкретним центром. Тіло жінки зображується за допомогою метонімічного заміщення цілісного образу якоюсь його частиною, дуже часто спеціально акцентуючи деталі саме жіночої фізіології (піхва, матка, груди, стегна, як от у поезії «A woman dead in her forties»: *‘Your breasts/ – sliced-off – The scars / dimmed – as they would have to be/ years later’*) [10].

Мотив жіночого тіла посідає чільне місце в поезії Едрієнн Річ. На відміну від попередників, вона писала набагато відвертіше про жіночу тілесність, називаючи своїми іменами те, що раніше передавалося за допомогою цитат, метафор або символів (як-от у поезії Емілі Дікінсон). Лірика Едрієнн Річ часто відображає мовчазне, сповнене страждання жіноче тіло, але в поезіях останніх років XX ст. – початку XXI ст. вона втілює нову ідею – «говорити мовою тіла» (*‘speak the body’*), що, на думку М. Коллінза (Michael J. Collins), є компенсацією за «мовчання» (*‘muteness’*) жіночого тіла в ранніх поезіях [4, с. 10]. У поезіях, написаних у 1980–1990-ті роки, авторка використовує конструкт жіночої *істерії**, задіяний

*Під істерією Л. Ірігаре розуміє специфічну форму жіночої активності, яка виконує обертання /«ексцесивний мімізис» патріархатного дискурсу та логіки фалоцентризму для артикуляції жіночого досвіду та переживання. (Irigaray, Luce. *This Sex Which Is Not One*, pp. 137–142).

Л. Ірігаре для визначення децентрації жіночої тілесної суб'єктивності, намагаючись показати, як він реалізується в мові, коли жінка пише «через своє тіло».

Е. Річ спирається на досвід страждання жінок протягом усієї історії, вона закликає читача звернутися до цієї болючої мудрості та вчитися на ній. Тіло жінки ніколи їй повністю не належало – упродовж століть воно було власністю батька або чоловіка. З мовою ситуація є такою самою: жінка повинна користуватися мовою, яка є чужою, яка їй повністю не належить. Але якщо жінка навчиться не тільки писати, але й думати через своє тіло (*'think through the body'*), застосовуючи таким чином той *«чудовий розумовий потенціал, який раніше майже не використовувався, наші високорозвинені тактильні відчуття, наш геній детального спостереження, нашу складну, терплячу до болю, чуттєву тілесність»*, вона таким чином буде деконструювати маскуліний дискурс, зображаючи істинне жіноче «я» [8, с. 284].

У монографії Джейн Геллоп (Jane Gallop) «Думаючи крізь тіло» (*«Thinking Through the Body»*, 1988) [5], назву якій дала вищезгадана цитата Е. Річ, авторка використовує ідею Р. Барта про множинність тіла, доводячи, що світ навколо нас є тілесним, як і люди в ньому. Звідси випливає необхідність поставити тіло в один ряд із душею (soul) та духом (spirit), перенести його в розряд абстрактних категорій. Ця думка збігається з баченням тіла в ліриці Е. Річ, для якої воно передусім є земним (*'earthly'*) і абстрактним об'єктом. Наприклад, у поезії «Листівки» (*«Leaflets»*) поетеса проводить паралель між тілесністю та політикою. Ліричний герой роздає листівки політичного характеру, але авторка приходить до висновку, що ці клаптики паперу не мають жодної ваги без сліз, які були проліті людьми, без безпосередньої тілесності тієї людини, що роздає ці листівки, та тієї особи, що отримує їх. Ось цитата з п'ятої частини поезії: *«What else does it come down to / but handing on scraps of paper / little figurines or phials / no stronger than the dry clay or paper / because the imagination crouches in them. / If we needed fire to remind us / that all true images / were scooped out of the mud / where our bodies curse and flounder»* [7, р. 62]. Поезія пов'язує людське тіло та багно (*'mud'*) як невід'ємну його частину з мовою, а листівка безпосередньо передає тілесний досвід.

Особливою рисою поетики Е. Річ є її постійне прагнення дослідити систему владних взаємин у термінах ідентичності та тілесності, роздуми про те, що відбувається в її країні, як політика США впливає на увесь світ та кожного громадянина особисто. Спосіб вивільнення жіночої ідентичності, що опинилася в тісних рамках патріархальної ієрархії, можна, на нашу думку, співвіднести з теорію *політичного проекту номадизму* Розі Брайдотті, яка успадкувала свої теоретичні принципи від французьких філософів М. Фуко та Ж. Делеза. Номадичний суб'єкт, запропонований Брайдотті для позначення жіночої суб'єктивності, нагадує ліричного суб'єкта в поезії Річ, який прагне залишити маскуліну ієрархію раз і назавжди. Номадичність пропонує, з одного боку, принципову мінливість самого суб'єкта, а з іншого – можливість мінливості політики та політичної стратегії [1, с. 228]. Йдеться, зокрема, й про оригінальність мови, жіночої мови, що стає важливим інструментом у боротьбі з ієрархією та структурою влади.

Мотиви жіночого тіла та мови стають засобом деконструкції домінуючого гендерного порядку в багатьох поезіях Е. Річ, скажімо у «Сльозоточивому газі» (*«Tear Gas»*), де авторка пише: *«The will to change begins in the body not in the mind / My politics is in my body, accruing and expanding with every act of resistance and each of my failures»* [9, с. 140]. Суб'єктивна жіноча особистість стає центром ґрунтовних політичних змін. Жіноче тіло, яке завжди було політичним об'єктом, контрольо-

ваним чоловіками, релігією, урядом, набуває особливого значення, оскільки, на думку поетеси, жінка повинна отримати як фізичний, так і психологічний контроль над власним тілом, що потребує змін у самій західній культурі. Задля досягнення цих завдань їй необхідна мова, яка потрібна для того, щоб жінка почула, побачила саму себе, та була почутою та зрозумілою іншими: «... a language to hear myself with / To see myself in / A language like pigment released on the board / Blood-black, sexual green, reds / Veined with contradictions / Bursting under pressure from the tube / Staining the old grain of the wood («Tear Gas») [9, с. 140].

Отже, говорячи про особливості «жіночого письма» в поезії Е. Річ, ми знову торкаємося питання мови, художніх стратегій, які дозволяють авторці передати чуттєво-тілесний характер свого внутрішнього «я». Таке завдання є надзвичайно складним, на думку Е. Річ, адже потрібно змінити не слова, а поняття, що вони передають, і пройдуть роки, поки жінки знайдуть образи, необхідні для такої передачі.

Підбиваючи підсумки, хочеться зазначити, що особливості «жіночого письма» в поезії Е. Річ реалізуються на рівні метафор, що відтворюють альтернативно-дзеркальний світ, образів снів, марень, фантазій, а також у художньому відображенні жіночого тіла та ставлення до нього з боку жіночого суб'єкта. Авторка конструює різні способи буття суб'єкта в тексті, для якого саме чуттєвість стає основним зв'язком з оточуючим світом, способом конструювання жіночої ідентичності.

Бібліографічні посилання

1. **Брайдотти Р.** Различие полов как политический проект номадизма / Р. Брайдотти // Хрестоматия феминистских текстов: переводы под. ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2000. – С. 228.
2. **Иригарей Л.** Пол, который не идентичен / Л. Иригарей // Гендерные исследования (ХИГИ). – 1999. – № 3. – С. 64–71.
3. **Сиксу Э.** Хохот Медузы / Э. Сиксу // Введение в гендерные исследования : хрестоматия; под ред. С. В. Жеребкиной. – Харьков, СПб. : Алетейя, 2001. Ч. 2 – С. 799–821.
4. **Collins Michael J.** The Unearthing of the Body in Adrienne Rich's Poetics / Michael J. Collins // Thesis Abstract in partial fulfillment of the requirements for the Master of Arts. – Seton Hall University, 2009. – 32 p.
5. **Gallop Jane.** Thinking through the Body / Jane Gallop. – New York : Columbia University Press, 1988. – 180 p.
6. **Rich Adrienne.** Adrienne Rich's Poetry And Prose / Adrienne Rich : Ed. by Barbara Charlesworth Gelpi, Albert Gelpi. – New York-London : W. W. Norton & Company, 1993. – 434 p.
7. **Rich Adrienne.** Leaflets // The Fact of a Doorframe. – P. 62.
8. **Rich Adrienne.** Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution / Adrienne Rich. – New York-London : W.W. Norton & Company, 1986. – 308 p.
9. **Rich Adrienne.** Tear Gas // Poems: Selected and New. – New York : W.W. Norton & Company, 1975., p. 140.
10. **Rich Adrienne.** The Dream of a Common Language : Poems 1974–1977 / Adrienne Rich // New York-London : W. W. Norton, 1993. – 96 p.
11. **Rich Adrienne.** The Will to Change: Poems, 1968–1970 / Adrienne Rich. – New York-London : W. W. Norton & Company, 1971. – 70 p.
12. **Rich A.** Twenty-One Love Poems / Adrienne Rich's Poetry and Prose, 1993.– P. 78.

Надійшла до редколегії 03.11.2015

УДК 821.111.131. Грин-09.

В. Б. Кальницкая

В. Б. Кальницька

V. B. Kalnytska

*Харьковский национальный медицинский университет**Харківський національний медичний університет**Kharkiv National Medical University*

ФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ НАЗВ ПИЗНІХ РОМАНІВ ГРЕМА ГРИНА
ФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ НАЗВАНИЙ ПОЗДНИХ РОМАНОВ
ГРЭМА ГРИНА
FUNCTION OF THE TITLE IN GRAHAM GREENE'S LATER NOVELS

Розглянуто функціональність назв пізніх романів Грема Гріна, що дозволило виявити ряд особливостей, характерних для його романної техніки. Зазначено, що назва роману займає важливе місце в системі паратексту, тому що вона стоїть першою в ряду покажчиків-орієнтирів і грає важливу структурно-змістовну роль, оскільки задає перспективу ідейно-смыслового осмислення твору автора. Аналіз показав, що назва в романах Грема Гріна виконує декілька функцій, завдання яких полягає в тому, щоб викликати різні культурно-історичні та соціокультурні асоціації, привернути увагу читача і зацікавити його. Виявлено, що для назв пізніх романів Грема Гріна характерна смислова багатозначність, яка проявилася вже в назві першого з них – "The End of the Affair", що породило при перекладі на російську мову такі варіанти, як «Кінець справи», «Кінець однієї історії», «Кінець однієї любовної історії», «Кінець одного роману». Це саме можна сказати і про назву роману "A Burnt-Out Case". Зазначено, що назва в пізніх романах письменника виконує декілька функцій, їх можна віднести до типу антифрастичних, амбівалентних, коннотативних, метафоричних, буквально-метафоричних і метонімічних. Аналіз дозволив виявити, що ця полісемантичність заснована на коннотативній функції залучення читачького інтересу, а усі назви в художній системі пізніх романів можуть вважатися смисловою проекцією ідейно-художнього змісту відповідного роману.

Ключові слова: роман, Грем Грін, назва, поетика.

Рассмотрена функциональность названий поздних романов Грэма Грина, что позволило выявить ряд особенностей, характерных для его романной техники. Отмечено, что название романа занимает важное место в системе паратекста, поскольку оно стоит первым в ряду указателей-ориентиров и играет важную структурно-содержательную роль, поскольку задает перспективу идейно-смыслового осмысления произведения. Анализ показал, что название в гриновских романах выполняет несколько функций, задача которых состоит в том, чтобы вызвать различные культурно-исторические и социокультурные ассоциации, привлечь внимание читателя и заинтересовать его. Выявлено, что для названий поздних романов Грэма Грина характерна смысловая многозначность, которая проявилась уже в названии первого из них – «The End of the Affair», породившем при переводе на русский язык такие варианты, как «Конец дела», «Конец одной истории», «Конец одной любовной связи», «Конец одного романа». Это же относится и к названию романа «A Burnt-Out Case». Указано, что название в поздних романах писателя выполняет несколько функций, их можно отнести к типу антифрастических, амбивалентных, коннотативных, метафорических, буквально-метафорических и метонимических. Анализ позволил

выявить, что данная полисемантичность основана на коннотативности и функции привлечения читательского интереса, а все названия в художественной системе поздних романов являются смысловой проекцией идейно-художественного содержания соответствующего романа.

Ключевые слова: роман, Грэм Грин, название, поэтика.

The article studies the function of the title in later novels by Graham Greene (1951-1988). The research showed a number of features specific to Greene's novelistic techniques. The title of the novel has been determined to have an important place in paratext system, since it is the first in a series of indicators, playing an important structural and meaningful role as the title defines the ideological and semantic comprehension of the novel. The analysis revealed that the title in Greene's novels performs several functions, the task of which is to invoke a variety of cultural, historical and socio-cultural associations, to draw the reader's attention and interest him. The title in Graham Greene's later novels can be characterized by semantic ambiguity, which is manifested as early as in the title of the first novel in this group – "The End of the Affair" (1951). Therefore, the title of Greene's later novels performs several functions, as they can be attributed to antiphrastic, ambivalent, connotative, metaphorical, literally metaphorical and metonymical types. In general, it is possible to suggest a certain system of stable indicators typical for the titles of Graham Greene's later novels. It is primarily their polysemantic character as well as connotative function serving to attract the reader's interest and indicating, on the one hand, the ingenuity and skill of the author, and on the other hand the humanistic and aesthetic principles of his work.

Keywords: novel, Graham Greene, title, poetics

Сюжетно-композиционная организация художественного текста является важнейшим структуро- и смыслоорганизующим элементом произведения как эстетически завершенного целого. В этом аспекте поздние романы Грэма Грина, как в отдельности, так и особенно в своей совокупности, практически не рассматривались. Между тем искусство сюжетосложения и композиционное мастерство Грина как романиста отмечалось неоднократно, но без достаточной аргументации.

Общим местом стала ссылка на значение, которое писатель придавал эпиграфам. В самом деле, Грин в одном из своих интервью с присущей ему иронической парадоксальностью заявил, что в эпиграфах, в сущности, скрыт смысл любого произведения, поэтому-де сами произведения можно и не читать [7, с. 222].

Если же говорить серьезно, то, безусловно, содержание романа и смысл его чтения не может быть сведен к эпиграфу, поскольку, кроме эпиграфа, у произведения есть его название, есть авторское обращение к читателю или предисловие; рассказчик, определяющий модус повествования – от первого или третьего лица; начало повествования и его финал; деление на формально-содержательные фрагменты (части, главы, подразделы) – озаглавленные или не имеющие названия; и, наконец, персонажи, поступки и действия которых, направленные на достижение определенных целей, порождают хитросплетения сюжета.

В структуре композиции поздних романов Грэма Грина важная роль принадлежит паратекстуальному комплексу, который включает в себя такие эстетически значимые элементы, как название романа, эпиграф, посвящение или посвящение-обращение к читателю, уведомление, то есть все то, что в нарратологии принято именовать паратекстом. Паратекст, как известно, является своего рода порогом романа, с которого приоткрывается перспектива его смыслового содержания, и ориентиром в его постижении.

Первым в ряду паратекстовых указателей-ориентиров, помимо имени автора, стоит название произведения. Согласно современным нарратологическим представлениям, название произведения играет основную роль в привлечении к нему читателя. В самом деле, можно говорить о названиях, которые привлекают, и названиях, которые отталкивают, удивляют или шокируют, очаровывают или вызывают скуку. Название произведения – это, по сути, первый структурный элемент, открывающий книгу и задающий горизонт ожидания, который раскрывается и уточняется в процессе чтения. Сам Грин, по свидетельству И. Клоэтта, «придавал большое значение названию книги и эпиграфа. Выбрав то и другое, он уже представлял – в общих чертах – каков будет сам роман» [8, с. 194]. В этой связи показательно его упоминание о том, что Грин очень сожалел по поводу изменения американским издателем названия романа «Сила и слава» на «Извилистые пути», так как это, «по его мнению, не соответствовало духу книги» [8, с. 194]. На предложение же изменить название «Путешествие с тетужкой» на «Моя тетя Августа» Грин ответил, что скорее предпочтет сменить издательство, чем согласится изменить название романа [см.: 8, с. 194].

Значимость названия определяется рядом выполняемых им функций, которых нарратологи выделяют, по меньшей мере, четыре. Первая из них – *функция идентификации*: название, как правило, предстает как собственное имя произведения, как своего рода его удостоверение личности, зачастую даже не требующее имени автора (например, «Илиада», «Божественная комедия», «Декамерон»).

Вторая функция названия – *описательная*, дающая общее представление о содержании книги, ее форме, а иногда о том и другом.

Следующая функция названия – *коннотативная*, вызывающая различные ассоциации, генерируемые названием и степенью его соотнесенности с предшествующими текстами и культурно-историческими реалиями (например, «Удовольствия и слезы Оливье Кроморна» М. Турнье, напоминающие «Удовольствия и дни» М. Пруста). И, наконец, четвертая функция – *функция соблазнения*, или завлечения (привлечения внимания, пробуждения интереса), одна из важнейших в категории названий. Она может проявляться через звучность или необычность названия, через его чрезмерную длину («Пантагрюэль, король дипсодов, показанный в его доподлинном виде со всеми его ужасающими деяниями и подвигами» Ф. Рабле) или краткость («Огонь» А. Барбюса), через обращение ко вкусам широкой публики («Любовник» М. Дюра) или же к темам порока («Жюльетта, или торжество порока» де Сада) и т.д.

Продуктивным моментом при анализе названий представляется предлагаемая Ж. Женеттом [1] очень обстоятельная классификация описательной функции. Он выделяет названия *тематические* (указывают на содержание) и *рематические* (описывают форму). Тематические названия в свою очередь, делятся на *буквальные* (отсылающие к центральному сюжету, например, «Война и мир» Л. Толстого); *метонимические* (связанные с определенным элементом или персонажем, например, «Три мушкетера» А. Дюма); *метафорические* (символически обозначающие содержание, например, «Красное и черное» Ф. Стендаль) и *антифрастические* (иронически представляющие содержание, например, «Радость жизни» Э. Золя).

В типе рематических названий различают *генетические* (четко указывающие на отношение к тому или иному жанру, например, «Комический роман» П. Скаррона), *парагенетические* (отсылающие к более общему формальному признаку, например, «Декамерон» Дж. Бокаччо). Существуют также *смешанные названия*, указывающие на одновременное наличие и тематических, и рематических

элементов (например, «Книга смеха и забвения» М. Кундеры, название которой указывает на содержание – «любовь и забвение» и на форму – «книга») и названия *двусмысленные* (амбивалентные), когда невозможно определить, идет ли речь о форме (жанре) произведения или о его содержании («Страница любви» Э. Золя).

В этом плане названия поздних гриновских романов представляют несомненный интерес. Так, уже название первого из этих романов, «The End of the Affair» (1951), содержит в себе множество возможных смыслов, поскольку слово «affair» в английском языке обозначает «дело», «занятие», «роман», «любовная история», «интимные отношения», «дуэль», что привело к нескольким вариантам его названия в русском переводе: «Конец дела», «Конец одной истории», «Конец одной любовной связи», «Конец одного романа» (последнее название стало каноническим благодаря переводу Н. Л. Трауберг [6]).

Вследствие этого определение описательной функции названия вызывает значительные сложности. Безусловно относясь к категории тематических названий, оно одновременно содержит в себе смыслы и таких ее подвидов, как буквальные, метонимические и метафорические, что повышает его коннотативную ценность и одновременно выполняет функцию привлечения читательского интереса. Таким образом, название данного романа является и заманчивым приглашением к чтению, и способом формирования горизонта ожидания.

Такая же ситуация характерна и для названия следующего романа – «Тихий американец» (1955) [5]. Подобно названию предыдущего романа, его описательной функции также присуща многозначность: здесь и прямая отсылка к содержанию (один из протагонистов – американец), и антифрастический (через парадокс соединения понятия «тихий» с понятием «американец»), и метонимический, и метафорический смыслы. Смысловой парадокс, заключенный в названии, одновременно выполняет коннотативную и завлекающую функции. К антифрастическому варианту описательной функции можно отнести и название романа «Наш человек в Гаване» [2] («Our Man in Havana», 1958), которое содержит в себе и коннотативную (отсылка к устойчивому выражению из шпионско-детективного мира) и завлекательную функцию, усиленную жанровой дефиницией «развлекательный роман».

Многозначно и название романа «A Burnt-Out Case» (1961), имеющее такие варианты перевода: «Ценой потери» (канонический перевод Н. А. Волжиной [6]), «Безнадежный случай», «Перегоревший». Его можно отнести к метафорической разновидности описательной функции. Смысловая многозначность выполняет и коннотативную функцию, и функцию завлекающую, пробуждающую интерес необычным словосочетанием.

Данные характеристики, выявленные для названий первых четырех романов, в большей или меньшей мере присущи названиям и всех остальных поздних романов Грина. Отчетливо выраженное метафорическое начало заключено в романах «Комедианты» (1966) [2], «Почетный консул» (1973) [3], «Человеческий фактор» (1978) [6], «Капитан и враг» (1988) [3]. В то же время в каждом из них содержится коннотативная и завлекающая функции, определяемые полисемией понятий и словосочетаний данных названий.

Названия двух романов – уже упоминавшийся «Конец одного романа» и «Путешествия с моей тетушкой» (1969) [4] – могут быть отнесены к группе амбивалентных названий, поскольку содержат указания и на жанровую форму («роман», «путешествие») и на содержание, причем сложно определить, идет ли речь о первом или втором компоненте.

Название романа «Доктор Фишер из Женевы, или Ужин с бомбой» (1980) [2] относится к группе метонимических названий с ярко выраженной привлекающей функцией (дихотомия названия и его длина). Что касается названия романа «Монсеньор Кихот», его буквальное значение (прямая отсылка к содержанию) явным образом сопряжено с коннотативной функцией (аллюзия на «Дон Кихота» Сервантеса) и вытекающей из этого обстоятельства функцией привлекающей.

В целом, думается, можно говорить об определенной системе устойчивых признаков, характерных для названий поздних романов Грина. Это прежде всего их полисемантичность, коннотативность и функция привлечения читательского интереса, что свидетельствует, с одной стороны, об изобретательности и мастерстве писателя, а с другой – о гуманистически ориентированных эстетических принципах его творчества.

Библиографические ссылки

1. **Женетт Ж.** Фигуры / Жерар Женетт: / 5. **Грин Г.** Тихий американец / Грэм Грин ; пер. с англ. Е. Голышевой, Б. Изакова. – СПб. : Лениздат, 2012. – 255 с.
2. **Грин Г.** Наш человек в Гаване; 6. **Грин Г.** Ценой потери, Конец одного романа, Человеческий фактор : романы / Грэм Грин; сост. и вступ. ст. В. Топорова; пер. с англ. Н. Трауберг, Н. Волжиной, Т. Кудрявцевой. – СПб. : Амфора, ТИД Амфора, 2009. – 607 с.
3. **Грин Г.** Почетный консул; Капитан и враг; Монсеньор Кихот : романы / Грэм Грин ; пер. с англ. – М. : Эй-Ди-Лтд, 1994. – 558 с.
4. **Грин Г.** Стамбульский экспресс; 8. **Клоэтта И.** Моя жизнь с Грэмом Грином. В поисках начала : фрагменты книги / Ивонна Клоэтта ; пер. с франц. Е. Клоковой // Иностран. лит. – 2009. – № 3. – С. 176–212.
7. **Грэм Грин** в редакции журнала и новый взгляд на «Силу и славу» / Г. Грин // Иностран. лит. – 1987. – № 11. – С. 220–225.

Надійшла до редколегії 03.11.2015

УДК 821.111'0.09

Г. А. Кіракосян
А. А. Киракосян
A. A. Kirakosian

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ДРАМА «БЕРТРАМ» ЧАРЛЬЗА РОБЕРТА МЕТЬЮРИНА: ГОТИЧНИЙ
КОМПОНЕНТ ПОЕТИКИ
ДРАМА «БЕРТРАМ» ЧАРЛЬЗА РОБЕРТА МЕТЬЮРИНА: ГОТИЧЕСКИЙ
КОМПОНЕНТ ПОЕТИКИ
THE DRAMA „BERTRAM« BY CHARLES ROBERT MATURIN: GOTHIC
COMPONENT OF POETICS**

Досліджено творчість Чарльза Роберта Метьюріна в оцінках зарубіжного та вітчизняного літературознавства; рецепцію драми «Бертрам» Ч.Р. Метьюріна в контексті готичної літератури Великої Британії; драму «Бертрам» Чарльза Роберта Метьюріна та готичні аспекти її поетики. Визначено основні мотиви та топоси драми як складових готичної літератури. Особливу увагу приділено топосу демонічного злодія та особливостям його функціонування у драмі. Проаналізовано загальні мотиви поведінки героїв, внутрішні переживання та конфлікти, покладені в основу п'єси. Розглянуто особливості зображення внутрішнього світу героїв драми з метою співвіднесення їх з готичною та романтичною літературною традицією. Досліджено глибокий психологізм головних героїв драми, що виділяє героїв серед суто готичних та дозволяє наблизити їх до романтичних образів. Розглянуто складність характеру головних героїв драми, їх внутрішні конфлікти та протиріччя, як ознаки романтичного світосприйняття. Досліджено особливості функціонування та зображення «двоїстості» внутрішнього стану головних героїв драми. Виявлено своєрідність у взаємодії готичного компонента поетики та романтичної естетики. Досліджено мотив прокляття та зради, як типовий компонент готичної літератури. Розглянуто типологічні риси самої драми та її героїв, які співвідносяться з естетичними принципами романтичного та готичного мистецтва.

Ключові слова: Чарльз Роберт Метьюрін, п'єса «Бертрам», головні герої, готичний роман, топос, мотиви, романтизм, психологізм.

Исследовано творчество Чарльза Роберта Метьюрина в оценках зарубежного и отечественного литературоведения; рецепция драмы «Бертрам» Ч. Р. Метьюрина в контексте готической литературы Великобритании; драма «Бертрам» Чарльза Роберта Метьюрина и готические аспекты ее поэтики. Определены основные мотивы и топосы драмы как составляющие готической литературы. Особое внимание уделено топосу демонического злодея и особенностям его функционирования в драме. Проанализированы общие мотивы поведения героев, внутренние переживания и конфликты, положенные в основу драмы. Рассмотрены особенности изображения внутреннего мира героев драмы с целью соотнесения их с готической и романтической литературной традицией. Исследован глубокий психологизм главных героев драмы, что выделяет героев среди сугубо готических и позволяет приблизить их к романтическим образам. Рассмотрена сложность характера главных героев драмы,

их внутрішні конфликти і противоречия, як признаки романтичного мировосприяття. Исследовані особливості функціонування і зображення «двойственности» внутрішнього стану головних героїв драми. Виявлено своєобразие во взаємодії готичного компонента поезії і романтичної естетики. Исследован мотив прокляття і зміни, як типовий компонент готичної літератури. Рассмотрены типологические черты самой драмы и ее героев, которые соотносятся с эстетическими принципами романтичного і готичного искусства.

Ключевые слова: Чарльз Роберт Метьюрин, п'єса «Бертрам», головні герої, готичський роман, топос, мотиви, романтизм, психологізм.

The article is dedicated to the study of Charles Robert Maturin's literary legacy in assessments of foreign and Ukrainian literary scholars. The drama "Bertram" by Charles R. Maturin has been investigated in the context of gothic literature in Great Britain. The drama "Bertram" by Charles Robert Maturin and gothic aspects of its poetics have been observed. The main motives and topos of the drama have been studied as components of Gothic literature. Particular attention is paid to topos demonic villain and features of its functioning in the drama. The common motives of the main characters, their internal feelings and conflicts underlying the play have been described. The peculiarities of portraying the inner world of the characters in the drama have been studied in order to correlate them with the gothic and romantic literary tradition. The study provided a deep psychological insight of the protagonists of the drama, which distinguishes between purely Gothic characters and allows them to bring them closer to romantic images. It is considered the complexity of the characters of the protagonists of the drama, their internal conflicts and contradictions, as signs of romantic worldview. It has been studied the peculiarities of functioning and depicting the "duality" of internal state of the main heroes of the drama. The article focuses on the originality found in interaction between Gothic component of poetics and romantic aesthetics. It has been investigated the motive of curse and betrayal as a typical component of Gothic literature. It has been considered the typological features of the drama and its characters that correlate with the aesthetic principles of the Romantic and Gothic art.

Keywords: Charles Robert Maturin, play «Bertram», main heroes, gothic novel, topos, motive, Romantic aesthetics, psychology.

Драма англійського письменника Чарльза Роберта Метьюріна «Бертрам, або Замок Сент-Альдобранда» побачила світ у 1813 році. Привабливість даної п'єси для дослідження значною мірою пов'язана з готичними мотивами, до яких звертається автор. Це мотив жіночої зради, помсти, прокляття та інші. В основі цих мотивів лежать внутрішні психологічні чинники. Оскільки для романтиків душа людини – це одна з найбільш таємничих загадок всесвіту, саме особистість та її внутрішні колізії стають центром уваги автора.

Творчість Чарльза Роберта Метьюріна та зокрема його п'єси «Бертрам» – малодосліджене явище. Найбільша кількість досліджень творчості письменника присвячена роману «Мельмот Блукач». Так, Л. В. Спіцина аналізує філософські аспекти роману [11], а його жанрові особливості досліджені М. П. Алексеевим [1], Л. С. Макарова досліджує роман у контексті готичної та романтичної традицій [6], а образи світу та способи їх створення в романі «Мельмот Блукач» у центрі уваги О. В. Варушкіної [3].

Серед зарубіжних літературознавців можна назвати роботи Н. Ідмана, який досліджує життя та творчість Ч. Р. Метьюріна [14]; С. М. Конгера та

Метью Дж. Льюїса, які зазначають ознаки впливу німецької літератури романтизму на готичну в Англії [13]; С. К. Скотта, який виявляє особливості реалізації міфологічних образів та національно-культурної свідомості в романах Ч. Р. Метьюріна [16] та ін.

Більшість дослідників пов'язують творчість Ч. Р. Метьюріна з готичним романом. Зв'язок творчого доробку Ч. Р. Метьюріна з елементами готико-френетичної поетики розкрито в роботі Х. Денисюк [4] і доведено Л. Мацапурою [7], який досліджує формування жанрового канону в готичних романах М. Г. Льюїса і Ч. Р. Метьюріна. Науковець виділяє такі готичні риси творчості Метьюріна як «епічний розмах, серйозний філософський і етичний зміст, сміливі соціальні перевтілення, ускладненість композиції і наративна рамочна структура, дивна комбінація фантастики і реальності, атмосфера тривожності і кошмару» [7]. Метоліді К. І., який досліджує особливості функціонування епіграфів з роману «Мельмот Блукач», вважає, що саме епіграфи з англійського готичного роману слугують засобом вираження письменником морально-філософських поглядів, глибинних проблем буття, а також органічно пов'язані з жанром роману на рівні поетики [8]. У фокусі уваги М. М. Муратова мотив продажу душі дияволу, який він розглядає на матеріалі роману «Мельмот Блукач» [9], та ін.

Актуальність дослідження зумовлена підвищенням інтересу до рецепції елементів готичного роману в творчості англійських письменників та переосмисленню образів та конфліктів, властивих френетичним творам. Драму «Бертрам» Чарльза Роберта Метьюріна обрано як об'єкт дослідження у зв'язку з тим, що цей твір довгий час лишається поза увагою літературознавців, українських дослідників, у тому числі, імовірно, це пов'язано і з тим, що відсутнім є його переклад українською мовою. В той же час незвична манера автора, з якою він синтезує традиційні образи, формує свій особливий стиль та готичні образи, які є упізнаваними, роблять цей твір цікавим для дослідження.

За своїми поетологічними ознаками драма «Бертрам» (1816 р.) представляє собою романтичну трагедію, написану білим віршем, що складається з п'яти актів. Головний герой п'єси – сицилійський граф Бертрам, чия судьба обумовлена роковими обставинами: через його любов до жінки Імогени (кохана Бертрама, дружина Сент-Альдобранда) його було вигнано з Сицилії Альдобрандом (сицилійський граф, ворог Бертрама), який змусив Імогену вийти за нього заміж. Ставши вигнанцем, він мріє лише про помсту, але зберігає вірність коханій жінці. Врятувавшись після загибелі корабля у бурі, він вбачає прояв фатуму у тому, що залишився живим. Ідея фатуму – як провідна в існуванні людини – одна з яскравих ознак сюжету та суті героїв, яка пов'язує твір Метьюріна з готичною традицією.

Х. Денисюк відносить п'єсу «Бертрам» до френетичних творів (від фр. (фр. *fren sie* – шаленство) [4]. Як френетичний твір п'єса «Бертрам» корелює з жанром готичного роману. Зокрема, Метьюрін звертається до таких мотивів готики – жаху, божевілля, усіх тих проявів людської природи, які не підвладні контролю людини. В драмі розгортаються складні соціальні конфлікти, в основі яких лежить боротьба добра і зла. Герої Метьюріна відчують страх перед невідомими та незбагненими для них темними силами. Усвідомлення відносності соціальних та моральних норм обумовлює те, що вони живуть у постійному внутрішньому та зовнішньому конфлікті. Трагічність світосприйняття героїв – одна з

їх характеристик, яка обумовлює протистояння в них доброго та злого початку. Так, прагнення Бертрама помститися є проявом його егоцентричної природи, в результаті призводить його до вбивства.

Важливе значення в п'єсі займає готичний топос. Зокрема, підземелля, безвихідні лабіринти, закриті кімнати, монастирі та взагалі обмежений простір – усе те, що є невід'ємними компонентами будь-якого готичного роману. Функція такого топосу – навести жах, показати, що герой опинився в пастці, з якої немає виходу. На думку Г. Чумак, переважна більшість готичних романів мають місцем дії стародавній, покинутий, напівзруйнований замок або монастир, з темними коридорами, забороненими приміщеннями, запахом тліну. Дія в готичному романі оповита атмосферою страху та жаху і розгортається у вигляді безперервної серії загроз спокою, безпеці і честі героя та героїні [15, с. 111]. О. О. Нагачевська зауважує, що готичний топос задає особливі «правила гри» в готичному романі. Це – традиційне поле діяльності героїв, яке визначає їх ролі, їх особливості, характер вчинків, реакцій. Людина стає центром сутички між добром і злом, прояв влади надприродних сил над людською істотою обмежує свободу людини фатальними «правилами гри» [10, с. 134]. Таку атмосферу представлено в першій сцені першого акту. Ремарка автора на початку першого акту вже покликана навіяти картину похмурості та жаху, сповнити читача передчуттям подальшої трагедії: *Scene I. – Night. – A Gallery in the Convent of St. Anselm – a large Gothic Window in the c. of it, through which the lightning is seen flashing – a Gothic door, r. A door, l. Thunder, lightning, rain, and wind* [15, с. 7]; *Scene II. – The Sea-Shore. Rocks, l. y. e. The Convent illuminated in the background, r. u. e. A Storm – thunder and lightning. A Ship sinking* [15, с. 8]. Автор зображає типову картину готичного роману, ніч, бурю, блискавки, дощ та вітер, і на їх фоні освітлений монастир.

Одна з головних ознак для цього різновиду літератури – це дія потойбічних сил. На хвилях моря помітно корабель, який тоне, а битва тонучого Бертрама зі стихією створює ефект присутності вищих «божественних» та «демонічних» сил: *there was one did battle with the storm / With careless, desperate force; full many times / His life was won and lost, as though he recked not – / No hand did aid him, and he aided none – / Alone he breasted the broad wave, alone / That man was saved* [15, с. 8].

Топос демонічного злодія – ще одна яскрава риса готичної літератури. Герой, що постає, з першого погляду вражає своєю надприродною силою, що навіть здатна здолати зловісну бурю: *...there was one did battle with the storm/ With careless, desperate force; full many times / His life was won and lost, as though he recked not – / No hand did aid him, and he aided none – / Alone he breasted the broad wave, alone/ That man was saved* [15, с. 10]. Все ще невідомо, хто він і звідки, цей загадковий мандрівник, і коли настоятель монастиря, біля якого його викинуло на берег, запитав, хто він – єдина відповідь була: *A man of woe* [15, с. 10]. В наступну зустріч він також не поспішає розкривати свою особистість: *I was a man; I know not what I am – / What others' crimes and injuries have made me – / Look on me! What am I?* [15, с. 18]. Проте його гнітить, що настоятель не впізнав його, адже вони були знайомі, тому врешті він відкриває настоятелю своє і'мя: *...Hear it from me – Count Bertram! – ay, Count Bertram!* [15, с. 18].

Кожного разу, коли Бертрам з'являється на сцені, він привносить із собою ауру загадковості, незбагненої сили, що наштовхує на думку про його зв'язок

з інфернальними силами; він складає свої підступні задуми страшною помсти, які виражаються в його промовах та виразах обличчя; і коли настоятель радить йому покаятися, щоб знайти спокій, він отримує таку відповідь: *I would consort with mine eternal enemy, / To be revenged on him!* [15, с. 17]. Дізнавшись від свого співрозмовника, що його ворога немає вдома, Бертрам одразу вимальовує жахливий план, проте, він все ще вагається: *Ber. [Repeating.] His dame doth dwell alone! Perchance his child – / Oh! no, no, no! it was a damned thought* [15, с. 19].

Складність характеру демонічного злодія в його психологічній неоднозначності: добро і зло переплітаються в його характері, і хоча зло відіграє значну, мабуть, вирішальну роль, все ж таки він не зовсім закритий для добра, кохання, що наділяє образ Бертрама романтичними ознаками. Потрапивши в замок, Бертрам відкривається Імогені. Вона все ще кохає його, а тому благає, щоб він покинув замок, інакше Альдобранд зі своїми васалами вб'є його. В душі полоненого замка весь час вирують пристрасті, він пам'ятає Імогену, і в той же час вважає, що не має серця і не хоче її згадувати. Імогена, у свою чергу, пояснює усі мотиви, які обумовили її зраду Бертрама у минулому: *Imo. I am the wife of Aldobrand, – / To save a famishing father did I wed* [15, с. 24]. Вона боїться накликати на себе прокляття Бертрама, але він проклинає не її, а ворогів: *Ber. I will not curse her – but the hoarded vengeance* [15, с. 24].

Мотив прокляття та зради посідає важливе місце в готичному творі, і у Метьюріна він є головним у взаємовідносинах героїв. Так, Бертрам дізнається, що Імогена одружена, та ще й з ким, з його найзлішим ворогом! З вельможним злодієм, аристократом Сент-Альдобрандом, який відібрав в нього все – титул, замок, статки, репутацію, а тепер, як з'ясувалося, ще й кохану жінку. За це Бертрам насилає на Імогену страшні прокльони, й усі її намагання виправдатися – марні. Бертрам засмучений, він відчувається зрадженим, спустошеним, але Імогена – його останній зв'язок зі своєю людяною стороною, де ще є місце для кохання і співчуття. Душа Бертрама розривається від протиріч, він жадає помститися, покарати Імогену, проте в той же час усвідомлює, що саме вона утримує його в цьому житті, робить його більш людяним, а не злодієм-вбивцею.

Деякою мірою образ Бертрама співпадає з характеристиками готичного героя – його веде відчуття безвиході та приреченості, жажіття, які не покидають його навіть уві сні. З іншого боку, є дещо, що його різнить з таким типом героя, Бертрам відчуває перш за все конфлікт із самим собою, зі своїми почуттями; кохання та ненависть по черзі одержують перемогу над його розумом та душею. Двоїстість відчуттів символізує двоїстість стану – він аристократ, проте примкнув до шайки злодіїв, та навіть став їх безжальним ватажком.

Центральне місце у драмі посідає людина, яка стає джерелом боротьби протиріч між її внутрішнім світом та соціумом, долею та власною волею, з собою та своєю свідомістю. Порушуючи екзистенціальні проблеми життя і смерті, добра і зла, Метьюрін надає діям героїв психологічного осмислення. Як і в готичному романі, герої Метьюріна зосереджені на своїх внутрішніх переживаннях. Дуалізм існування людини полягає у вічній боротьбі, пошуку гармонії між суспільством та нею, а також внутрішньої гармонії у своїй власній душі. Такою є й Імогена, яка не може знайти внутрішнього спокою, не знаючи, де її Бертрам і що з ним сталося. З одного боку, вона продовжує його кохати, з іншого – вона вийшла заміж за іншого і повинна бути вірною йому, навіть якщо зовсім не любить його.

І Бертрам відчуває свою палку любов до Імогени, але бажання помсти сильніше: *Ber. [Releasing her.] Imogine, madness seizes me – / What dost thou in the halls of Aldobrand? – / Swear thou art a dependent on his bounty, / Thou canst not be – my throat is swoll'n with agony – / Hell hath no plague – Oh, no, thou couldst not do it. / Imo. [Kneeling, c] Mercy! [15, с. 22].*

В четвертому акті події досягають кульмінації – Бертрам вбиває кинджалом Альдобранда. Криваве злодіяння, яке є центральним у готичному романі, відіграє ключову роль і в історії Бертрама. Проте, злодіяння Бертрама мотивоване шляхетними намірами, він вважає, що мусить помститися та відновити справедливість, а зробити це можна лише ціною життя злодія Сент-Альдобранда. Саме шляхетність намірів героя, так би мовити, «відводить» Бертрама від готичного злодія, та за ознаками психологічності боротьби із самим собою наближає до романтичного героя, Метьюрін представляє нам змішаний тип героя-злодія. Бертрам не прагне уникнути покарання, навпаки, він зізнається у злочині та вимагає для себе казні. Складний психологічний стан Бертрама проявляється в суперечливості його дій. Одразу після вбивства він не відчуває і не демонструє тріумфу, задоволення, проте і видимих докорів сумління він теж не виказує. Такі риси поведінки дають можливість співвіднести нашого героя з романтичною літературою, де все переплутано – добро зі злом – де врешті головною жертвою стає сам вбивця, який не дає собі спокою через постійні сумніви та докори сумління.

У результаті аналізу маловіомої драми «Бертрам» Ч.Р.Метьюріна очевидними стають деякі зовнішні ознаки поетики готичної літератури. З першої ж сцени створено атмосферу жаху та розпачу, в якій люди гинуть у боротьбі з нездоланною стихією. Основне місце дії – середньовічний замок, оповитий сумними таємницями, навколо якого темний ліс, повний розбійників та невидимих злих сил. Сюжетні лінії кульмінують у сцені кривавого вбивства, яке займає центральне місце в історії Бертрама й Імогени. Усе це дозволяє співвіднести цю драму з готичною літературою. Проте, як доводить аналіз, у драмі є те, що виходить за рамки суто готичної літератури.

Метьюрін наділив своїх героїв та сюжет рисами, які співвідносяться вже з естетичними принципами романтичного мистецтва. Його герої знаходяться у полоні страхів перед безвихіддю та жорстоким фатумом, але також сповнені боротьби – з надприродними силами, внутрішнім та зовнішнім усвідомленням себе, зі своєю долею та власним вибором.

Глибокий психологізм героїв, їх складний емоційний стан, повний протиріч і боротьби з самим собою – прийом відображення неоднозначності, відносності та хаотичності як зовнішнього світу, так і людини у ньому. Все це є характерним для романтичного сприйняття світу, де все переплутано – добро та зло, боротьба яких найчастіше призводить до трагічного фіналу.

Бертрам – типологічний готичний злодій, проте він психологічно більш складний та заплутаний, що відводить його від однозначної ролі готичного злодія та наближає до романтичного героя. Як будь-який романтичний герой, він переживає крах життєвих орієнтирів і внутрішньої опори на самого себе.

Бібліографічні посилання

1. **Алексеев М. П.** Ч. Р. Метьюрин и его «Мельмот Скиталец» / М. П. Алексеев // Ч. Р. Метьюрин. Мельмот Скиталец. – М. : Наука, 1983. – С. 531–639. – Режим доступа: www.lib.ru/INOOLD/METURIN/melmoth0_1.txt_with-big-pictures.html.
2. **Букіна Н. В.** Фатум та прокляття як чинники деструкції нації в романі Василя Шкляра «Чорний Ворон» (Готичний та постмодерний аспекти) [Електронний ресурс] / Н. В. Букіна. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21.
3. **Варушкина А.В.** Образ мира и способы создания в романе Ч.Р. Метьюрина «Мельмот Скиталец» : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / А.В. Варушкина. – Воронеж, 2005. – 19 с.
4. **Денисюк Х.** Два англійські романи готико-френетичної поетики (порівняльний аспект) / Х. Денисюк // Слово і час. – 2007. – № 1. – С. 75–87.
5. **Кіракосян Г. А.** Творчість Ч. Р. Метьюріна в оцінках зарубіжного і вітчизняного літературознавства / Г. А. Кіракосян. – Том 18. – № 1. – 2014. – С. 55–64.
6. **Макарова Л.С.** Роман Ч.Р. Метьюрина «Мельмот-Скиталец» в контексте готической и романтической традиций : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / Л. С. Макарова. – Н. Новгород, 2001. – 21 с.
7. **Мацапура Л.** Формирование жанрового канона в готических романах М.Г. Льюиса «Монах» и Ч. Р. Метьюрина «Мельмот Скиталец» / Л. Мацапура // Філологічні науки. – 2013. – № 14. – С. 32–39.
8. **Метоліди Е. И.** Функционирование эпиграфов из романа «Мельмот Скиталец» в романе В. К. Кантора «Крепость» [Электронный ресурс] / Е. И. Метоліди. – Режим доступа: <http://www.mirlit.dp.ua/index.php/LC/article/view/63/64>.
9. **Муратов М. Н.** Мотив продажи души дьяволу в традиции готического романа [Электронный ресурс] / М.Н. Муратов. – Режим доступа: <http://gae.ru/forum2012/18/1668>.
10. **Нагачевська О. О.** Адаптація готичної традиції у творчості Джойс Керол Оутс / О.О. Нагачевська // Вісник Житомирського держ. ун-ту. Філологічні науки. – 2010. – Вип. 51. – С. 133–137.
11. **Спицына Л.В.** Чарльз Роберт Метьюрин и его философский роман «Мельмот Скиталец» : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / Л.В. Спицына. – М., 1978. – 21 с.
12. **Чумак Г.** Актуалізація концепту страху в готичному романі «Дракула» Брема Стокера та способи його передачі в українському перекладі [Електронний ресурс] / Г. Чумак. – Режим доступу: http://dspace.tnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3350/1/Chumak_Halyna.pdf.
13. **Conger S.M.** Matthew G. Lewis, Charles Robert Maturin and The Germans: an interpretative study of the influence of German literature on the Gothic novels / S. M. Conger. – Salzburg, 1977. – P. 76–82.
14. **Idman N.** Charles Robert Maturin. His life and works / N. Idman. – Helsingfors, 1923. – P. 4–5.
15. **Maturin Charles.** Bertram: A Tragedy in Five acts [Electronic resource]. – Режим доступу: <https://archive.org/details/bertramtragedyin00matu>.
16. **Scott S. C.** Myths and consciousness in the novel of Ch. R. Maturin / S.C. Scott. – New York, 1980. – 170 p.

Надійшла до редколегії 05.11.2015

УДК 82.091

Г. В. Липин

Г. В. Липін

G. V. Lipin

*Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара**Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара**Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ИЗУЧЕНИЕ ЯПОНСКОЙ ПОЗИИ НА ЗАПАДЕ:
 ПРИНЦИПЫ КОМПАРАТИВНОЙ ПОЭТИКИ БЭЗИЛА ЧЕМБЕРЛЕНА
 ВИВЧЕННЯ ЯПОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ НА ЗАХОДІ:
 ПРИНЦИПИ КОМПАРАТИВНОЇ ПОЕТИКИ БЕЗІЛА ЧЕМБЕРЛЕНА
 THE STUDY OF JAPANESE POETRY IN THE WEST:
 BASIL CHAMBERLAIN'S COMPARATIVE POETICS**

Досліджено маловідому в сучасному філологічному просторі діяльність видатного англійського японолога-лінгвіста, літературознавця, перекладача японської літератури – Безіла Чемберлена в контексті першого етапу освоєння культури Сходу на Заході. В центрі статті аналіз важливої праці сходознавця – «Басьо та японська поетична епіграма», в якій Чемберлен не тільки простежує історію розвитку японського хайку як жанрового утворення та виявляє склад його відмінних ознак, але й порівнює з жанром західноєвропейської культури – епіграмою, корені якої в античності. Епіграма, яка малим об'ємом, спресованістю своїх смислів розрахована на багаточислове розуміння, обрана ним як найближча паралель хайку не випадково. Чемберлен порівнює не зовнішні, а внутрішньожанрові зближення концентрованих рис цих жанрів, злитість крайньої конкретики та крайньої абстрактності. Видатний японолог в епоху, коли тільки почала розроблятися галузь літературознавчої компаративістики, обрав суто науковий принцип поетикального зіставлення культурно далеких явищ, обґрунтовуючи свій підхід не пошуком альтернативних західних позначень жанру хайку, а ретельним аналізом споріднених структурно-семантичних властивостей.

У центрі його дослідження – творчість відомого японського поета Мацуо Басьо. На відміну від поширених у той час описових культурно-історичних, біографічних підходів до аналізу літературних явищ, Чемберлен зосереджується на ретельному поетикальному аналізі ліричних епіграм Басьо, які супроводжує різномірними перекладами та надає розгорнутий коментар, враховуючи мовні та ментальні особливості західного читача.

Ключові слова: епіграма, хайку, літературна компаративістика, поетика, Басьо, Чемберлен, переклад.

Исследована малоизвестная в современной филологической науке деятельность видного английского японолога-лингвиста, литературоведа, переводчика японской литературы – Бэзила Чемберлена в контексте первого этапа освоения культуры Востока на Западе. В центре статьи анализ важного труда востоковеда – «Басё и японская поэтическая эпиграмма», в котором Чемберлен не только прослеживает историю развития хайку как жанрового образования и выявляет его отличительные черты, но и сравнивает его с жанром западноевропейской культуры – эпиграммой, завещанной античностью. Эпиграмма своим малым объемом, спресованностью смыслов не случайно избрана им как самая близкая параллель жанру хайку. Чемберлен сравни-

вает не внешнюю, а внутрижанровую близость концентрированных черт этих жанров, слитность предельной конкретики и отвлеченности. Выдающийся японолог в эпоху, когда литературная компаративистика только зарождалась, избрал истинно научный принцип поэтологического сопоставления культурно далеких явлений. Его цель – не поиск альтернативных западно-ориентированных обозначений жанра хайку, а пристальный анализ близких структурно-семантических особенностей.

В центре его исследования – творчество известного японского поэта Мацуо Басё. В отличие от распространенных в то время описательных культурно-исторических и биографических подходов к изучению литературных явлений, Чемберлен сосредоточивается на пристальном поэтологическом анализе лирических эпиграмм Басё, сопровождая их разноуровневыми переводами и предлагая развернутый комментарий с учетом языковых и ментальных особенностей западного читателя.

Ключевые слова: эпиграмма, хайку, литературная компаративистика, поэтика, Басё, Чемберлен, перевод.

The paper examines the underevaluated philological activity of a prominent British Japanologist – Basil Chamberlain – a linguist, a literary scholar, a translator of the Japanese literature. His writings are viewed within the context of the first Western encounter with the Oriental culture when the East has become a fashionable object of cultural discourse. The article seeks to analyze Chamberlain's academic engagement with haiku genre in the essay «Basho and the Japanese Poetical epigram», examining its generic lineaments. He compares its two essential qualities: brevity and suggestiveness – with an epigram – the genre bequeathed by antiquity. An epigram with its brief condensed witty meanings was chosen not at random but as the closest parallel to haiku. Chamberlain compares the inner form of the genres, their quintessential affinity, organic combination of objectiveness and abstraction. In the epoch when comparative literature was still in swaddling bands, the prominent japanologist attempted to analyze culturally diverse phenomena, introducing the most adequate poetological principle of comparative identification. His starting point was not the search for western genre analogy but the closest analysis of their structural and semantic lineaments. Unlike prevailing historical, cultural, biographical study of literary phenomena, Chamberlain focuses predominantly on the principles underlying the poetics of Basho's lyric epigrams (haiku), supplementing literal semantic translations with detailed commentary and interpretations that were adjusted for linguistic and mental perception of the western readers.

Keywords: epigram, haiku, comparative literature, poetics, Basho, Chamberlain, translation.

Филологическая, переводческая и культурологическая деятельность первого английского японолога Бэзила Холла Чемберлена (1850–1935) – малоизвестная страница современной гуманитаристики. Это объясняется, с одной стороны, безмерным почитанием в Японии Лафкадио Хёрна (1850–1904), принявшего японское гражданство и японское имя и затмившего славою своего друга и покровителя, много сделавшего для его карьеры в Японии. Анализу вклада Хёрна в «открытие» Японии была посвящена наша предыдущая статья [1, с. 190–196]. В. Б. Мейсон с горечью как-то заметил, что потомки будут помнить Чемберлена, которого зачастую называли «villain», только благодаря его дружбе с Хёрном. Для восторженного интерпретатора Японии эта страна – нежный экзотический цветок, для ученого-японолога, полиглота Чемберлена – предмет многостороннего научного изучения. Не вызывает сомнений, что такие разные подходы к освоению японской культуры не исключают, а дополняют друг друга.

Так, анализируя японский язык в сопоставлении с другими, Чемберлен видит малозаметные тонкости грамматики: «comparison in the Japanese language is more

often implicit than explicit» [4, p.128], а изучая историю развития японской поэзии в сопоставлении с европейской, он, как и Хёрн [6, p. 191], находит много жанровых аналогий с европейской эпиграммой, балладой, элегией. Он был первым переводчиком «Кодзики», первопроходцем в области научного японского языка, исследователем-компаративистом.

Интенсивная переписка Хёрна и Чемберлена отражает многие перипетии их дружбы и зреющего разрыва. Чемберлен, как истинный викторианец, гражданин Великой империи, критично относился как к романтической восторженности Хёрна созерцательной мудростью японской культуры, так и к его критике западного прагматизма. Чемберлен искренне любил и «свой Запад и свой Восток», но критически относился к «jingo patriotism» [9, p. 108–109]. Исследователь Ота Юзо отмечает: «Chamberlain defends Japanese classical literature at a time when the Japanese themselves placed little value on it» [10, p. 48].

С другой стороны, для исследователей-не-востоковедов японологические наблюдения Чемберлена, которого по праву считают «the father of Japanese linguistics» [10, p. 1], малопонятны, поэтому и его открытия в области японского языка, литературы, культуры остаются недооцененными. Он постигал японскую культуру без экзальтации и идеализации, путем научного поиска, проникая в глубины языка. Это вызывало уважение японцев, и Чемберлен стал первым иностранцем (*oyatoi gaikokujin*), которому присвоили звание профессора Emeritus Токийского университета.

Заслуги Чемберлена в постижении японского языка и литературы исследователи отмечали, но серьезным изучением не занимались. Касуя Шигетоши прямо указывает на существующее «underevaluation of Chamberlain and overevaluation of Hearn» [7, p. 478]. Некоторые исследователи видят в нем лишь «академического ориенталиста» («academic orientalist») [8, p. 508–510], с западноцентричных позиций интерпретирующего Японию. На фоне романтической любви Хёрна к этой стране рационально-аналитическая позиция Чемберлена, его «deep-rooted love for Japan» [10, p. 3] вызывала понимание и уважение прежде всего у специалистов.

Он читал лекции по лингвистике, которая только зарождалась, знакомил своих студентов с принципами компаративистики в филологии, переводил японскую классику. В его многочисленных филологических трудах отразился новаторский исследовательский поиск. Среди многочисленных работ ученого-японолога, в числе которых и справочники, и путеводители («Japanese Things: Being Notes on Various Subjects Connected with Japan», 1890; «A handbook for travelers in Japan», 1891), выделяются его переводы из японской литературы, исследования по японской филологии: «Japanese fairy tale collection», 1896; «Aino folk-tales», 1888; «The classical poetry of the Japanese», 1880; «Japanese literature», 1900; «The language, mythology, and geographical nomenclature of Japan viewed in the light of Aino studies. Including "An Aino grammar", 1887; «A practical introduction to the study of Japanese writing», 1899; «A romanized Japanese reader: consisting of Japanese anecdotes, maxims, etc., in easy written style; with an English translation and notes», 1886; «A simplified grammar of the Japanese language (modern written style)», 1886.

Бэзил Чемберлен признан самым авторитетным исследователем в области японской филологии начала XX в. Его разносторонний филологический талант исследователя, переводчика, интерпретатора проявился в объемной работе «Басё и японская поэтическая эпиграмма» (1902), в которой представлены не только история поэтических жанров, биографии поэтов, отзывы критиков, собственные переводы из Басё (всего 30) и других поэтов с развернутой трактовкой глубоко

скрытых смыслов, но и изложены принципы компаративного рассмотрения жанра хайку как эпиграммы. Эта, остающаяся, к сожалению, малоизвестной профессиональная работа японоведа-компаративиста, а не только популяризатора Японии, заслуживает самого пристального изучения и оценки.

Б. Чемберлен соотносил открытое им в японской литературе с явлениями в западной культуре не за неимением лучших соответствий, как это зачастую происходит при изучении литератур Дальнего Востока, когда, например, *цы* – жанр средневековой китайской поэзии – именуют «романсом». Для него главным всегда был внутрилитературный критерий, сходство в самой природе поэтической мысли. Этот принцип – в основе его сближений некоторых стихов из «Манъёсю» с балладами, а хайку – с элегиями и эпиграммами. При этом он оставался противником «европеизации» японской культуры и литературы. В работе «Все японское» («Things Japanese: Notes on Various Subjects Connected with Japan », 1890) он с горечью отмечает, что многое в современной японской литературе читается как перевод с английского – так как в произведениях много «europeanisms»: «Even when perusing an original production, one might often take it for a translation, so saturated is it apt to be with 'Europeanisms'. An effort was made a few years ago to Europeanise even poetry, by the introduction of rhyme and by other innovation» [5, p. 214]. В жанре эпиграммы, завещанной античностью, он находит самую близкую параллель жанру хайку, уточняя такое сближение и отделяя от другой линии развития жанра эпиграммы как язвительной насмешки: «...in default of better equivalent, I venture to translate by 'Epigram', using that term, not in the modern sense of a pointed saying..., but in its earlier acceptance as denoting any little piece of verse that expresses a delicate or ingenious thought» [3, p. 243].

Б. Чемберлен в начале XX в. одним из первых предпринял историко-литературное изучение жанра хайку в контексте развития японской литературы, выявляя характерные признаки жанра, отходя, таким образом, от принципов культурно-исторической, биографической школы в изучении литературы. Он выявил главные характеристики японского хайку, соотнося с классической эпиграммой западной культуры. Свое исследование он начинает с разбора самой «энергетической» (по мысли Ю. Тынянова [2, p. 169]), черты жанра – объема хайку и эпиграммы. Чемберлен, отмечая малый объем жанров, подчеркивает общее поэтическое свойство – глубину смыслов, «открытость» текста, видя в этом главный конструктивный признак. В своем переводе он приводит хайку Нозава Бонтё – ученика Басё (умер в 1714) (не упоминая имени поэта): «Naga-naga to/ Kawa hito-suji ya/ Yuki no hara» («A single river, stretching far / across the moorland [swathed] in snow»), демонстрируя радикальное отличие этого жанра от дискурсивной поэзии Запада того времени: «No assertion, you see, for the logical intellect, but a natural scene outlined in three strokes of the brush for the imagination or memory» [3, p. 244]. Чемберлен акцентирует национальную особенность поэтического мышления, стремление к «ultrabrevity», отмечая, что «sustained style» европейской поэзии не смог бы пропаста на японской почве: «The Japanese are undoubtedly Raphaels of fishes, and insects, and flowers, and bamboo-stems swaying in the breeze» [5, p. 40].

Обосновывая поэтическую ценность хайку и отвечая близоруким исследователям, считающим, что хайку – «not pearls», Чемберлен обращается к отдельным полу-стансам Теннисона «In Memoriam» («The last red leaf is whir'd away,/ the rooks are blown about the skies» [3, p. 307]), подчеркивая принципиальное отличие («a vital difference»): полу-стансы Теннисона – часть величественного и органичного целого, «Дворца искусства», – японская же эпиграмма – «всего лишь беспорядоч-

но разбросанные одинокие камни, полу-камни, к тому же» [3, p. 307]. Но японская эпиграмма – не поэтическая малость: «Japanese epigram is a loop-hole opened for an instant on some little natural fact, some incident of daily life. It is a momentary flash, a smile half-formed, a sigh suppressed almost before it becomes audible... May not the Japanese epigram itself remind us of these frail objects? It appears now as a tiny herb or flower on our path, now as some brilliant insect which hovers for a moment...» [3, p. 305–309].

Обращаясь к истории жанра хайку и сопоставляя с жанром эпиграммы, Чемберлен выделяет константные черты этого жанра: fragmentary form, ultrabrevity, pillow-words, far-reaching effect, condensation, knack of hinting rather than describing [3, p. 308]. Он намеренно заменяет обозначение «хайку» на «японская эпиграмма», подчеркивая близость жанров, выделяя два главных свойства: первое – это полная свобода в выборе и предмета и стиля описания; и второе – незавершенность мысли автора, воплощенная в эллипсах, поддерживающих неясность смыслов («to the verge of obscurity») [3, p. 261], рождая у читателя ожидание продолжения мысли. Именно это структурно-семантическое свойство – проявленность игры ума, смысловой контраст, парадоксальная несогласованность вещи и мысли, двухчастность – дает ему основание сближать эпиграмму и хайку. Чемберлен обращает внимание на долгую историю комментаторской работы исследователей, на то, что сами японцы настойчиво стремились найти объяснение этим загадочным стихам, в которых «сверхсжат» («overcondensed») смысл [3, p. 262]).

В центре исследования Чемберлена творчество корифея этого жанра – Мацую Басё. Анализ отличительных особенностей его эпиграмм сопровождается не только собственными разноуровневыми переводами (дословно точными и развернуто конспективными), но и рекомендациями по переводу и пониманию. Изучение этой важной линии деятельности японолога-переводчика – задача отдельного исследования.

Чемберлен по крупицам собрал высказывания Басё об этом жанре, скрупулезно выстраивая созданную им поэтику хайку: «Let your epigrams spring from the heart rather than from art... Many men there are who can turn a phrase; there are few who observe the heart's rules... Style should be natural, with a graceful turn... Let your epigrams resemble a willow-branch struck by a light shower... flow spontaneously [3, p. 287–288].

В концентрированной форме в небольшом по объему разделе о Басе он выделил самые яркие черты его поэтики, которые в дальнейшем станут предметом анализа жанра хайку будущими исследователями. Одна из важнейших особенностей его эпиграмм – сложно проявленный «внутренний смысл» («inner meaning») [3, p. 279], отказ от литературных конвенций своего времени и своего народа («free himself from the literary conventions of his time and nations») [3, p. 280]. В его хайку, отмечает Чемберлен, нет ни величественных образов Фудзи, ни cherry-blossoms [3, p. 286]. Особый смысл он видит в отказе поэта от предписанных традицией законов композиции жанра хайку [3, p. 287], усматривая реформаторскую формулу лирических миниатюр в высказывании самого поэта: «fu-cki gyu-ko» («unchanging truth in fleeting form») [3, p. 287]).

Анализируя и переводоведчески комментируя осеннюю хайку поэта («kare-eda ni/ Karasu no tomari-keri/ Aki no kure»), он утверждает, что это и есть эпиграмма в прямом смысле слова («This was an epigram in a literal sense of the world having been inscribed on a sketch of three crows huddling on a leafless branch» [3, p. 288]). Чемберлен подчеркивает, что литературный статус эпиграммы явно занижен,

исследователи не видят, что этот жанр тоже отражает вселенную, хотя и иначе. Семантическая несогласованность двухчастной организации – это не отсутствие гармонизованной структуры, а особое искусство дискретной поэзии. Чемберлен подчеркивает, что в емкости японской эпиграммы воплощено концентрированное свойство поэзии, превращение события, ощущения из неуловимого в осязаемое. Эта близость хайку с жанром эпиграммы значительнее, чем отличие. Работа Чемберлена «Басе и японская лирическая эпиграмма» может рассматриваться как составная часть первого этапа широких сравнительных исследований классической японской и западноевропейской лирики начала XX в. Выдающийся японолог в эпоху, когда литературная компаративистика только зарождалась, избрал истинно научный принцип поэтологического сопоставления культурно далеких явлений. Его цель – не поиск альтернативных западно-ориентированных обозначений жанра хайку, а пристальный анализ близких структурно-семантических особенностей. Выдающиеся заслуги Чемберлена-японолога неотделимы от его прозрений филолога-компаративиста.

Библіографічні посилання

1. **Липин Г.В.** Открытие Японии в американской литературе: Лафкадио Хёрн – культуртреггер и интерпретатор двух миров / Г.В. Липин // Англістика та американістика. – Дніпропетровськ: Ліра, 2015. – С. 190–196.
2. **Тынянов Ю.Н.** Литературная эволюция : избранные труды / Ю. Тынянов [Сост., вступ. ст., коммент. В.И. Новикова]. – М. : Аграф, 2002. – 496 с.
3. **Chamberlain Basil.** Basho and the Japanese Poetical Epigram / Basil Chamberlain // Transactions of the Asiatic Society of Japan. – 1902. – Vol. 2. – № 30. – P. 243–361.
4. **Chamberlain Basil.** A Handbook of Colloquial Japanese / Basil Chamberlain. – Cambridge : Cambridge University press [1888], 2015. – 487 p.
5. **Chamberlain Basil.** Things Japanese being Notes on Various Subjects Connected With Japan / Basil Chamberlain [1898] – L. : Kegan Paul International, [1898] 2001. – 568 p.
6. **Gale Robert L.** A Lafcadio Hearn Companion / Robert L. Gale. – L. : Greenwood Press. – 269 p.
7. **Kasuya Shigetoshi.** Nezumi wa mada ikiteru: Chenbaren no denki / Shigetoshi Kasuya. – Tokyo : Yushodo, 1986.
8. **Minear Richard H.** Orientalism in the Study of Japan / Richard H. Minear // Journal of Asian Studies. – 1980. – Vol. 39. – № 3. – P. 507–517.
9. **More** Letters from D.H. Chamberlain to L. Hearn. – Tokyo : Hokuseido, 1937. – P. 108–109.
10. **Ota Yuzo.** Basil Hall Chamberlain: Portrait of a Japanologist / Yuzo Ota. – Richmond, Surrey : Japan Library, 1998. – 205 p.

Надійшла до редколегії 02.11.2015

УДК 821.ІІІ.

V. I. Lipina
В. І. Ліпіна
В. И. Липина

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

JOSEPH ADDISON
AND THE FORMATION OF THE THEORETICAL POETICS OF THE ESSAY
GENRE

ДЖОЗЕФ АДДИСОН
ТА ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПОЕТИКИ ЖАНРУ ЕСЕ
ДЖОЗЕФ АДДИСОН
И ФОРМИРОВАНИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ ПОЭТИКИ ЖАНРА ЭССЕ

Вивчено ранній етап формування теорії жанру есе та маловідому роль Дж. Аддісона (1672–1719) – родоначальника англійської літературної критики – у процесі кристалізації головних поетикальних категорій літературної критики ХVІІІ ст. Спостереження Аддісона над есе, романом позначені конкретикою, яка уточнює загальноестетичні концепції. Термін *criticism* охоплював значення терміна естетика, який у той час англійцями не вживався. Аддісон звертається до аналізу свого есеїстичного методу, структури своїх есе у співвідношенні з творчістю Монтеня, намагаючись досягнути природу естетичного смаку, розпочинаючи в Англії дискусію про статус жанру есе. Відбувався одночасний процес критичної саморефлексії жанру есе й практичне освоєння усіх його виражальних можливостей. Однак, осмислюючи літературну практику свого часу та свою власну, Аддісон не тільки позитивно орієнтується на попередню традицію есе, але й акцентує його принципово нову природу та створює справжній маніфест жанру в «Глядачі» 124. Жанр есе не був притаманний свідомості епохи як сукупність правил, тому Аддісон створював свою теорію, виводячи її емпірично під впливом домінуючих в естетиці рекомендацій, які часто заперечував.

Ключові слова: есе, літературна критика, естетика, поетика, ліризм, інтимність

Изучен ранний этап формирования теории жанра эссе и малоизвестная роль Дж. Аддисона (1672–1719) – отца литературной критики – в процессе кристаллизации основных поэтологических категорий, формирования литературно-критического сознания ХVІІІ столетия. Литературно-критические наблюдения Аддисона над эссе и романом полны литературной конкретики, уточняющей общеэстетические концепции. Термин *criticism* покрывал значение термина эстетика, в то время англичанами еще не употреблявшегося. Аддисон обращается к анализу своего эссеистического метода, структуры своих эссе, соотнося свое творчество с эссе Монтеня, пытается постигнуть природу эстетического вкуса, открывая в Англии дискуссию о статусе жанра эссе. Шел одновременный процесс критической саморефлексии жанра эссе и практического освоения всех его выразительных возможностей. Однако осмысливая литературную практику своего времени и свою собственную, Аддисон не только положительно ориентируется на предшествующую традицию развития эссе, но и акцентирует принципиально новую природу жанра периодического эссе, создает настоящий манифест в «Зрителе» № 124. Эссе не

был заложен в сознании эпохи как свод готовых правил, и Аддисон сам создавал теорию жанра, выводя ее эмпирически, под влиянием господствующих в эстетике рекомендаций, часто им оспариваемых.

Ключевые слова: интимный эссе, литературная критика, эстетика, поэтика, лиризм, интимность.

The paper considers the early stage in theoretical approach to the essay genre and the place of Joseph Addison (1672–1719) – the father of literary criticism – in the process of framing poetological categories, and shaping the XVIII century critical consciousness. His critical judgments concerning the essay and the novel include literary observations that specify and elaborate general aesthetic principles. In that period the term «criticism» entailed the meaning of the term «aesthetics» which was not in current use. Addison traced the specificity of his essays, their structure with reference to Montaigne's genre, initiating in English culture the discussion on the status of the essay genre. His theoretical involvement with the essay genre is salient throughout his essayistic prose. For him this was a simultaneous process: genre self-reflectiveness is inseparable from art of essayistic writing with all expressive possibilities of the genre. Addison analyzed his essayistic experience as well as the existed tradition of essay writing, exploring the notions such as conversationality, familiarity, personality, lyricism, formlessness, spontaneity. He conceived «The Spectator» No. 124 as a theoretical manifesto on essay writing, bringing into discussion issues of form, style, length. The theory of the essay genre was in *statu nascendi*, far from being a collection of prefabricated conventions and it was Addison who introduced the essay genre into the mainstream English literature.

Keywords: familiar essay, literary criticism, aesthetics, poetics, lyricism, familiarity.

Over the recent years there has been an explosion of academic interest in the theory and history of the essay as a literary form [6, 9] which for long periods was almost 'the invisible' and treated as an adjunct to 'major' genres or ideas – not as literature in itself. The historical surveys of this genre were few with focus on general intellectual history disregarding it as an intrinsic literary phenomenon with its rich potentials and highly self-conscious generic strategies.

In literary criticism the very term 'periodical essay' has acquired connotation of non-artistic, moral and didactic. The reasons for the earlier neglect were due to the precarious fortunes of the older texts and a lengthy period of antihistoricism in literary studies as well as to the prevailing 'novel-centred' concepts of literary development. But now the essay genre seems a vibrant problem of literary studies, both theoretical and historical: suffice to mention the deconstructivists' interest in it nowadays [3, p. 7].

The paper focuses on the formation of the theory of this genre from its outset at the beginning of the 18th century. The main objective of the paper is to consider Joseph Addison's place in the formation of the essay theoretical poetics. In English literature the rise the essay genre is connected not so much with F. Bacon, as with intellectual, psychological prose of J. Donne. R. Burton. T. Browne. J. Earle, A. Cowley. T. Traherne. In the 18th century this genre entered a new **formative phase** of its development known as a golden age of essay writing. The specificity of its poetics, the analysis of how the essay 'constructed' its own theory in terms of old and new rhetorical strategies and the very place of this genre in the literary process of the epoch have not yet become the problem of scholarly interest [1].

The 'explosion' of the essay genre at the beginning of the 18th century and the development of its inner genre modifications (the essay-sketches, the essay-meditations, lyrical, philosophical, scientific, critical essays), the appearance of essayistic prose (di-

aries, memoirs, essayistic novel), the very quantity of the essays (A. Chalmers's anthology consists of 48 volumes, written by the so-called 'essayists of the centre'), the tremendous popularity of this genre, its obvious authoritativeness (essays are written by the leading writers: Defoe, Swift, Fielding, Johnson, Goldsmith) prove the genre's importance and priority. It gives grounds to suspect that the theory of 'peripheral' genres advocated by A. Fowler [5, p. 5], in which the essay genre is listed as a formless 'plasma', is hardly valid. Such situation reveals an obvious incongruity in estimating this genre.

Some scholars demonstrate historical perspicuity tracing its origin to non-periodical essays of Montaigne and Bacon, but they turn surprisingly unhistorical in asserting that the essay genre disappeared as the century came to its close. George S. Marr, an authority on the eighteenth-century essay, believes that this genre unlike the sonnet, cannot be viewed as merely a literary form for its close connection with the life of the society and extra-literary influences that modelled its growth [8, p. 21–64]. The present paper challenges this view.

The essay of this century is analysed as the genre that entered a new historical stage of its development with explicated theoretical self-reflexiveness and as a distinct literary kind that created its own theory. It is noteworthy that the essayists began to 'construct' the theoretical poetics in terms of new ideas from the very outset of essay development. J. Donne's «Devotions upon Emergent Occasions»; R. Burton's «The Anatomy of Melancholy»; T. Browne's «Religio Medici»; T. Traherne's «The Centuries of Meditations» represent a literary form of personal psychological essayistic prose, that reveals the picture of mind in *statu nascendi* with imaginative excesses of thought, with spontaneity, familiarity, intimacy, lyricism [4] (the features which are usually connected with 'high' literature). In contrast with this vision there prevails a stereotypical concept that the 18th century essay is predominantly moral and didactic. Such an approach is responsible for the deformity of the historical picture of genre development. A familiar personal essay, which was born in the 17th century [1], is usually viewed as being extinct in the next. However, the aesthetic significance of the essayistic writing of this period and the very intensive process of theoretical self-reflectiveness (especially strong in connection with the problems of familiar style and compositional freedom) prove otherwise. Throughout the century it has been a central and a leading genre even in the periods when the novel, this 'king of genres', dominated the literary stage. It is noteworthy that the essay was outside the system of neoclassical generic hierarchy. Having no real precedent in the generic system of classical Antiquity, it created its own criticism and theory, deducing it empirically from its own literary practice and under the influence of old and new aesthetic orientations. Hence the strict neoclassical conventions have not been spread on it.

The essayists conceptualized the results of genre development during the 17th century, and outlined the perspectives of its further growth, its influence on the novel, and the possibilities of new synthesis in the story genre. Addison's and Steele's essay-sketches were not a raw material, but a forerunner of a novel. The beginning of the 18th century was the first stage in conceptualizing new type of the essay – a **familiar essay**, as opposed both to an objective essay and to the notion of 'familiar' as 'ordinary', 'common'. Addison was the first to draw attention to this important quality of the genre when he reflected on Montaigne's essayistic manner: «He strains his little verse, and writes in a loose familiar style» («The Spectator» No. 487 [2]). By comparing it with poetry, he ob-

viously demonstrated that he uses the attribute 'familiar' with new meaning. It is felt not only in the attribute «loose», not only in the connotative meaning of the word «strain», but in the very mentioning of the object of description – the personal and psychological essays of Montaigne. The «dispersed meditations» on the nature of the essay by the writers of the previous century (R. Burton's, T. Browne's, A. Cowley's initial impulses) gave way to Addison's theoretical generalisations and poetological discussions. An acclaimed father of English literary criticism started to formulate his ideas on the nature of the essay genre, theoretically differentiating two generic types – the familiar and the formal essay. His concept of this genre was formed under the influence of the essays of T. Browne (whom he called an «ingenious writer» – «The Spectator» No. 487 [2]) and under the influence of Montaigne, whose influence was still considerable in this age. He observed: «Perhaps the most eminent Egotist that ever appeared in the world was Montaigne, the author of celebrated *Essays*. This lively old Gascon has woven all his bodily Infirmities into his Works...and publishes the World how it stands with himself in that Particular. Had he kept his own Council he might have passed for a much better Man, tho' perhaps he would not have been so diverting an Author» («The Spectator», No. 562 [2]). In this half-ironic attitude to Montaigne M. Watson [11] detects a sharp distinction between the personal essay of the 17th Century and the objective formal essay of the 18th century, between Montaigne and Addison and Steele. What is left unnoticed here is Addison's approval of Montaigne's manner, and Addison's essayistic self-reflectiveness which so much resembles Montaigne's! The neoclassical regime did not approve of the extreme outflow of emotions and it explains why Addison's praise of Montaigne's 'psychological' frivolities was so much reserved and 'clad' with half-irony and why his own literary practice was so diverse and aesthetically unequal. For Addison and others Montaigne was first of all an entertaining writer, but this entertainment is of different quality, it is 'higher' than for the 'mob': it is elitist, intellectual. For Addison, Montaigne is a witty and paradoxical writer, though with some unpleasant traits (a gossip, an egotist etc.). Addison constantly accentuates the entirely new nature of the essay genre he is introducing. He created the real manifesto of the *periodical* essay in «The Spectator» No. 124 entitled «Difficulties of periodical writing, increasing demand for the work; *Spectator* not written for 'moles'». These essays were not only the 'journalistic' productions; they were artistic, literary essays as well, in which the process of literary self-reflection of the genre had started – a fact that remained overlooked by many scholars. Addison initiates his defence of the essay by accentuating the advantages of this small form in comparison with the novel: the essay is never dull as the creations of the «voluminous writers». In this professed contrast with the novel there is the same paradox of a new, intellectual and 'elite' entertainment. He questions the nonfictional status of the essay and proclaims that it is more entertaining than the novel. Addison finds the artistic literary significance of the essay genre in this **intellectual entertainment**, in the absence of tiresome narratives, in the new quality of indeliberateness and freedom. Addison expresses his own personal attitude to this genre, when in «The Spectator» No. 451 [2] with an intonation which resembles verse, he remarks: «...my papers ... are like Fairy Favours which shall last no longer than while the Author is concealed». Here the euphonic metaphor «fairy favours», the musical rhythm, and the poetical connotation of the verb «conceal» register the personal subjective feeling in the process of critical analysis of the phenomenon. Thus using poetical paraphrases, Addison singles out the fictionalising opportunities of the genre – the self-developing world which is juxtaposed to

moral didacticism. Thus, having started with the empirical observation on the poetics of his essays, Addison, underlines new dominant features: irregularity, looseness, freedom of plot and composition, 'uncolloquial conversationality', digressive style, formulating the descriptive theory of familiar genre as a free developing phenomenon. Addison introduced the essay genre into the system of leading forms of mainstream literature. His theoretical observations manifest that the concept of the essay genre was changing. It is not viewed any more as an «unworked gathering» (as it is in F.Bacon's definition), but is proclaimed as an accomplished leading genre of the mainstream. This defence of the essay genre with theoretical considerations will be even more energetic in the second half of the Eighteenth Century by such writers as O. Goldsmith, S. Johnson, J. Boswell.

References

1. **Березкина В.И. (Липина В.И.).** Становление современной английской прозы / В.И. Березкина (В. И. Липина). – Днепропетровск : ДГУ, 1993. – 171 p.
2. **Addison Joseph.** The Works of Joseph Addison / Joseph Addison. – In 3 vols. – Vol 3. [The Spectator, No 315–635]. – N. Y. : Harper and Brothers, 1837. – 331 p.
3. **Bensmaia Reda.** The Barthes Effect. The Essay as Reflective Text / Reda Bensmaia [Translated by Pat Fedkiew]. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1987. – 120 p.
4. **Beryozkina-Lipina Victoria.** Shakespeare and the Advent of Modern Prose / Victoria Beryozkina-Lipina // Russian Essays in Shakespeare and his Contemporaries. [Ed. by Alexandr Parfenov and Joseph G. Price]. – DE: University of Delaware Press, 1998. – P. 113–132.
5. **Fowler Alastair.** Kinds of Literature / Alastair Fowler. – Oxford: Oxford University Press, 1985. – 368 p.
6. **Good Graham.** The Observing Self. Rediscovering the Essay / Graham Good. – London : Routledge, 1988. – 220 p.
7. **Lynn Stephen.** Samuel Johnson after Deconstruction. Rhetoric and *The Rambler* / Stephen Lynn. – Carbondale: Southern Illinois University Press, 1992. – 199 p.
8. **Marr George.** The Periodical Essayists of the Eighteenth-Century / George Marr. – NewYork : Augustus M. Kelley Publishers, 1971. – 264 p.
9. **Spector Robert.** Samuel Johnson and the Essay / Robert Spector. – Westport : Greenwood Press, 1997. – 259 p.
10. **Sutherland J.** Some Aspects of Eighteenth-Century Prose. – Oxford, 1945. – 120 p.
11. **Watson M.R.** Magazine Serials and the Essay Tradition. 1746–1820 / M.R. Watson. – London : Baton Rouge, 1956. – 124 p.

Надійшла до редколегії 02.12.2015

УДК 821.111-1»18»

Т. Н. Потницева

Т. М. Потніцева

T. N. Potnitseva

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара
Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**«ПРИКЛЮЧЕНИЯ МОЕГО ДЯДЮШКИ» (1824) ВАШИНГТОНА
 ИРВИНГА: СВОЕОБРАЗИЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЕКТОРА
 ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ**

**«ПРИГОДИ МОГО ДЯДЬКА» (1824) ВАШИНГТОНА ІРВІНГА:
 СВОЄРІДНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРА ХУДОЖНЬОГО
 МИСЛЕННЯ**

**«THE ADVENTURE OF MY UNCLE» (1824) BY WASHINGTON IRVING:
 PECULIARITY OF ARTISTIC THINKING VECTOR**

У центрі уваги «зустріч/зіткнення» європейського та американського у художньому мисленні В. Ірвінга – зачинателя національної американської літератури.

Європейське визнання значущості його творчості, очевидне тяжіння до здобутків європейської культури співвідносилися у новелах письменника з вже сформованими ознаками американського словесного мистецтва, американського художнього мислення.

Мініатюрне оповідання «Пригоди мого дядька» зі всією очевидністю втілює цю особливість манери В. Ірвінга. Іронічно-пародійне ставлення до традиції літератури Старого Світу, як загальнонаціональна риса американської літератури епохи романтизму, знаходить своє втілення у пародії на європейський (англійський, перш за все) готичний роман. Пародійний модус виявляється і у наскрізному прийомі «зниження» ознак цього жанру в оповіданні В. Ірвінга. Іронічно-пародійні стріли націлено й у бік романтичного історичного роману В. Скотта. Американський романтик пародіює логіку та схему жанру, «батьком» якого був автор «Айвенго».

Гра з європейською літературою є втіленою й у постійному зіткненні піднесеного та прозаїчного, буквального і образного, серйозного і комічного.

Ключові слова: європейська традиція, американський романтизм, новела, пародія, готичний роман, романтичний історичний роман.

В центре внимания «встреча/столкновение» европейского и американского в художественном мышлении В. Ирвинга – зачинателя национальной американской литературы. Европейское признание значимости его творчества, очевидное тяготение к достижениям европейской культуры и литературы, тем не менее, сочеталось в его новеллах с уже сформировавшимися приметами американского словесного искусства, американского художественного мышления.

Миниатюрный рассказ «Приключения моего дядюшки» со всей очевидностью воплощает эту особенность манеры В. Ирвинга. Иронико-пародийное отношение к традициям литературы Старого Света – общенациональная черта американской литературы эпохи романтизма – находит свое воплощение в пародии на европейский (английский прежде всего) готический роман.

Пародийный модус проявляется в сквозном приеме «снижения» примета этого жанра в рассказе В. Ирвинга. Иронико-пародийные стрелы направлены и в сторону

романтического исторического романа В. Скотта. Американский писатель пародирует логику и схему романа, отцом которого считается автор «Айвенго».

Игра с европейской литературой воплощена в постоянном столкновении возвышенного и прозаичного, буквального и образного, серьезного и комичного.

Ключевые слова: европейская традиция, американский романтизм, новелла, пародия, готический роман, романтический исторический роман.

The paper focuses on the problem of «encounter» of European and American components in the artistic thinking of W. Irving – a founder of the American national literature.

The European acknowledgement of the writer's creative art value, his obvious tending to the achievements of the European culture and literature nevertheless coincided in his tales with the traits of the American verbal art and artistic thinking being in formation at that time.

A miniature short story «The Adventure of my Uncle» surely embodies all these peculiarities of W. Irving's manner. The ironic and parody attitude to the traditions of the Old World culture and literature – a common national feature of the Romantic epoch in the USA – finds its embodiment in Washington's parody of the European (English, first of all) Gothic novel.

The parody modus is revealed in the through device of this genre poetics «lowering» in the tale under study. The ironic parodying arrows are aimed at the Romantic historical novel by Walter Scott. The American romantic writer parodies the logic and scheme of this genre the founder of which was the author of «Ivanhoe».

The play with the traditions of the European literature is embodied in the constant confrontation of the lofty, sublime and prosaic, matter-of-fact, real and imaginary, serious and comic.

Keywords: European tradition, American Romanticism, tale, parody, Gothic novel, Romantic historical novel.

В контексте истории американского романтизма творчество Вашингтона Ирвинга (1783–1859) кажется более всего ориентированным на европейскую, английскую, прежде всего, традицию. Факт национальной биографии наложился на собственную биографию писателя, около 20 лет прожившего на европейском континенте. В 1833 г. журнал «North American Magazine» сокрушался, что Ирвинг «писал в основном в Англии, об Англии и для английской публики» [1, с. 27].

Европейское признание писателя, как известно, было отмечено избранием его в 1822 г. членом Шекспировского мемориального комитета, по поводу чего происходили бурные дебаты и в Англии, и в Америке. В то же время неподражаемый характер творчества писателя, его яркий, самобытный, национальный характер, обусловивший факт признания Ирвинга зачинателем истории американской национальной литературы, заставляет задуматься о своеобразии европейского вектора и европейской оставляющей в произведениях автора эпохи Никербокера.

Миниатюрный рассказ «Приключения моего дядюшки», включенный в сборник «Рассказов путешественника (1824)», позволяет выяснить некоторые аспекты взаимодействия американского и европейского.

Рассказ, выбранный для анализа, – один из тех, в котором со всей очевидностью воплотилась привязанность писателя к европейской традиции и европейскому контексту изображения: место действия здесь – Франция, герои – английский путешественник и французский маркиз. Событие истории – приключение в старинном замке, принадлежащем знатному аристократическому роду. В одной

из его заброшенных башен, как и водится в соответствующей литературе, происходит встреча героя с привидением. Аллюзия на готический роман красноречива. Но важно, каков модус интерпретации примет этого жанра.

Этот модус обозначен еще одной аллюзией, появляющейся в предисловии, предваряющем рассказ дядюшки. Упомянутое здесь имя Вальтера Скотта, завуалированное как Великий Незнакомец (*The Great Unknown* [2, с. 108]) отошлет читателя к романтическому историческому роману, другому жанру, который окажется в поле ирвинговской игры с европейской традицией. Эта игра, а скорее, пародия на европейские жанры, будет воплощена автором в постоянном столкновении возвышенного и прозаичного, буквального и образного, серьезного и комичного.

С самого начала В. Ирвинг «снижает» до банальности не только «легенду» о великом барде, но, главным образом, тот жанр исторического романа, который его прославил. Американский романтик демонстративно следует логике и схеме романов В. Скотта и начинает свое повествование с предисловия, которое у английского романиста, как известно, было одним из обязательных элементов композиционной структуры большинства исторических произведений. В предисловиях автор излагал взгляды о существенных принципах собственного художественного метода либо давал пространные пояснения теме и изображаемой ситуации.

Предисловие в рассказе В. Ирвинга пародирует кажущуюся американскому писателю абстрактность и алогизм этой части произведений В. Скотта, их малую отнесенность с основным сюжетом. В предисловии к «Рассказу моего дядюшки» упоминание о человеке, который будто бы каким-то образом связан с основной историей рассказа, намеренно теряется в путаных, далеких от логики повествования рассуждениях о несостоявшемся знакомстве с В. Скоттом. Мысль Ирвинга о рыхлости, нестройности сюжетной композиции отца исторического романа подкрепляется недвусмысленным рефреном «*But all this has nothing to do with my story*». Любопытно, что эта черта художественной манеры, подмеченная американским романтиком у писателя, перед которым он всегда испытывал восторг, была признана и самим В. Скоттом в его дневниках, в анонимной авторецензии на «Рассказы гуртовщика»: «... никогда не умею составить план, а если и составляю, то никогда не придерживаюсь его: когда пишу, одни эпизоды разрастаются, другие сокращаются или вовсе исчезают...» [3, с. 699].

Объектом пародии для Ирвинга оказывается и вальтер-скоттовский принцип создания исторического колорита. В своем рассказе американский автор педалирует на постоянное уточнение исторического времени и события: дает датировку исторического времени происходящих событий – «*before the French Revolution*», определяет политическую ситуацию – «*when the English and French were on better terms*», конкретизирует место действия «*he was making a journey in that part of Normandy called the Pays de Gaux*». Пародийный смысл всех этих «уточнений» в том, что они у Ирвинга либо автономны от сюжета, либо подчеркнут контраст между историческим, реальным и вымышленным, фантастическим.

В. Ирвинг обыгрывает и принцип создания местного колорита, который, как писал В. Скотт в предисловии к «Айвенго», основывался на введении в текст специфичной для национально-исторического контекста лексики. Американский писатель намеренно «осовременивает» язык своих персонажей, вводит в повествование, хотя и иноязычные, но совершенно банальные, расхожие для его собственного времени слова и выражения – «*ca-ca*», «*poissard*», «*bon repes*»,

«canaille». А многозначительный прием их графического выделения, характерный для В. Скотта, еще больше подчеркивает полемико-пародийный характер ирвинговского повествования.

Дискредитация популярного в Европе, в Англии более всего, жанра готического романа происходит у В. Ирвинга с помощью того же приема «снятия» значимости многих узнаваемых примет его поэтики, за счет парадоксального столкновения разных планов, разных повествовательных ключей.

Действие рассказа разворачивается по знакомой модели романов Радклиф, Уолпола, Льюиса. Завязка – изображение замка, зловещий облик которого обязательно оттенен светом заходящего солнца; отмечено странное поведение его обитателей (здесь – фореитора), странные обстоятельства, приведшие героев (здесь – дядюшку) в заброшенную башню и, наконец, кульминация – встреча с привидением, разгадка тайны, рокового проклятия.

Но каждый этап продвижения по лабиринтам готического произведения у Ирвинга сопровождается его ироничным осмыслением. Так, зловещий облик замка разрушен сопоставлением из другого, нефренетического, плана. Верхушки башен напомнили герою «a candle with an extinguisher on it», а ключевое слово «cold» в смысле «хладный», «мрачный» теряет свою многозначность и низведено до буквального – «холодный» как только лишь физическое ощущение героя – «cold water ... to make one's teeth chatter». Странное поведение фореитора (неистовое пощелкивание кнутом, многозначительность слов, взглядов), которое бы в готическом романе создавало эмоциональное напряжение и способствовало бы развитию сюжета, у Ирвинга с ним, сюжетом, никак не связано. И от этого кажется смешным и нелепым. Как справедливо отметит сам автор об этом герое: «путается (floundering) под ногами». Роковые обстоятельства, которые приводили героинь Радклиф в заброшенные башни, у Ирвинга заменены обстоятельствами приземленно-житейскими, тем, что «the better apartments were already occupied», а само привидение появляется в облике уставшей, утомленной женщины, по-домашнему расположившейся у камина.

В пародии на исторический роман В. Скотта и на готический роман, как нетрудно заметить, В. Ирвинг намеренно следует логике, выработанному стереотипу читательского восприятия, чтобы тут же эту логику и стереотип опровергнуть. Американский писатель восстает против некоего схематизма и заданности художественного мышления своих бывших соотечественников. И в этом взгляды В. Ирвинга совпадают с оценками стереотипности модели, прежде всего, готического романа в самой Англии. «Нортенгерское аббатство» Д.Остин тому яркий пример. В восприятии готического и исторического романа – двух самых популярных жанров эпохи предромантизма и романтизма – В. Ирвинг воплотил, с одной стороны, общеромантическую устремленность к свободе и неангажированности творческого воображения, а с другой – по-американски, вызвал к «логической» разработанности материала, композиции, когда размышлял над манерой В. Скотта. «Национальный акцент» оппонента европейской литературы был связан с прагматичными и прозрачными эстетическими задачами, с более пристальным интересом к форме художественного произведения. В этом В. Ирвинг был предшественником и промоутером «теории эффекта», которую разрабатывал и блестяще воплощал в своем творчестве Э. По. Суть этой теории, как известно, было в максимальной сосредоточенности на создании целостного впечатления, а

принцип «спонтанности», как писал еще в 60-х годах американский исследователь Р. Джакобс, заменялся принципом сознательного отбора [6, с. 152]. Именно с таких позиций критиковал и Э. По английских романистов XV111–XIX вв. – Годвина, Диккенса, Бульвер-Литтона.

Пародийное изображение модели готического и исторического романа у В. Ирвинга было во многом определено специфическим пониманием функции и роли воображения, вымысла в художественном произведении, которые в сознании европейских, английских, прежде всего, романтиков были первостепенны. Прагматизм и практицизм американского романтизма, его «земная» сущность подвергали сомнению абсолютизацию мира вымысла и фантазии в творчестве заокеанских собратьев по перу. Чудесное и сверхъестественное не волнует и не впечатляет героя рассказа В. Ирвинга. Молодецкий сон сражает его в тот самый момент, когда бы любая из героинь Радклиф трепетала от ужаса, ожидая осуществления роковых предзнаменований. Недвусмысленно сопоставление невзрачного, жалкого облика маркиза с портретом его величественных предков или изображение маркиза на фоне исторической реликвии – огромного меча, который он не в состоянии поднять, шлема, в котором голова его выглядит горошиной. Романтическая ностальгия европейца по прошлому – тоже объект насмешки для американца и потому, что это уже «чужое» прошлое, и потому, что взгляд его в большей мере будет устремлен либо в будущее, либо к происходящему сегодня с бесконечной верой в осуществление своей американской мечты. В отличие от Гофмана, Кольриджа, Байрона, мироощущение В. Ирвинга не столь пессимистично. Как и Э. По, он дает возможность своим героям найти свое Эльдorado, даже если заведомо известно, что оно в Долине Мертвецов.

Ирвинговский добродушный юмор незнаком европейским романтикам. В приветствуемом автором практицизме героя – дядюшки, в его неверии в сверхъестественное – воплощение национальной американской психологии (хотя дядюшка – англичанин), основанной на европейском опыте и этот опыт переоценивающий. Для Диккенса, как помним, практицизм и рационализм были отрицательными приметами американской нации, которые он критиковал во время своей поездки в Америку.

«Здравый смысл» героя Ирвинга (как и углубленный аналитизм героев Э. По) подвергает сомнению существование сверхъестественных сил. И в этом он вызывающе антиромантичен. Ему чужда утонченность духа, чувствительность, раздирающий душу самоанализ – качества, в которых американский писатель видит эстетическую ограниченность, «заданность» европейского романтического героя и, следовательно, схематизм в его изображении. В размышлениях дядюшки на сон грядущий как бы собран весь «джентльменский набор» впечатлений, формирующих романтическую духовность: «His fancy was already wandering and began to mingle up the present scene with the crater of Vesuvius, the French Opera, the Coliseum at Rome, Dolly's Chophouse in London». Последнее в перечне – «мясной ресторан в Лондоне» разрушает высокий романтический пафос и опускает все на землю, к реальной жизни.

Рассказ завершается странной концовкой – повествование обрывается на самом интересном фамиллярно-разговорном восклицании рассказчика «Bah». И в этом тоже выпад против излюбленной романтиками фрагментарности, многозначительной недосказанности повествования.

Переосмысливая предромантические и романтические традиции европейской литературы, В. Ирвинг выбирает в собственном творчестве тот путь, по которому шло развитие американской литературы. Будучи в русле общеевропейского литературного движения, автор «Рип Ван Винкля» оставался американским писателем с национальной психологией творчества и национальным эстетическим вкусом.

Библиографические ссылки

1. **Lease Benjamin.** Anglo-American Encounters. England and the Rise of American Literature. – Cambridge, 1981.
2. **Irving Washington.** Tales. – М. : Progress Publishers, 1982.
3. **Скотт В.** Дневники // В.Скотт. Собр. соч : в 20-ти тт. – М.-Л., 1965. – Т. 20.
4. **Jacobs R.D.** Poe. Journalist and Critic. Lousianna University Press, 1969.

Надійшла до редколегії 17.10.2015

УДК 821.111-31.09

Т. В. Прищеп
Т. В. Прищеп
T. V. Pryshchepa

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**МОТИВ ТВОРЧОСТІ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
 МІФУ ПРО ФРАНКЕНШТЕЙНА (ПІТЕР АКРОЙД «ЖУРНАЛ ВІКТОРА
 ФРАНКЕНШТЕЙНА»)**
**МОТИВ ТВОРЧЕСТВА В ПОСТМОДЕРНИСТСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ
 МИФА О ФРАНКЕНШТЕЙНЕ (ПИТЕР АКРОЙД «ЖУРНАЛ ВИКТОРА
 ФРАНКЕНШТЕЙНА»)**
**THE MOTIVE OF THE CREATION IN THE
 POSTMODERN INTERPRETATION OF THE MYTH OF FRANKENSTEIN
 (PETER ACKROYD «THE CASEBOOK OF VICTOR FRANKENSTEIN»)**

Розглянуто мотив творчості у романі сучасного британського письменника Пітера Акройда «Журнал Віктора Франкенштейна». Досліджено своєрідність створення нової версії роману М. Шеллі «Франкенштейн, або Сучасний Прометей». Акройд, як письменник-постмодерніст, створює певну гіперреальність, у якій свідомість головного героя змішує реальність і вигадку. Акцентовано увагу на тому, що у романі Акройда з'являється новий вектор у проблематиці, який вказує на зосередженість автора на самому процесі творчості. Особливістю сюжетобудови є те, що Акройд вводить до роману реальних осіб, змішує реальні факти біографії Шеллі з романтичною історією Франкенштейна. Розкрито специфіку оповіді, в якій П. Акройд за допомогою своєї уяви намагається переконати читача в потенційній можливості альтернативного сприйняття історії про Франкенштейна. Аналіз роману доводить, що автор більшою мірою намагається розкрити роль творця, визначити значимість самого процесу творчості. Роман «Журнал Віктора Франкенштейна» дуже складно віднести до певного жанру: у ньому помітна взаємодія жанрових варіантів та прийомів елітарної та масової літератури. Пітер Акройд творчо переосмислює первісну оповідь, змінює провідні акценти міфу – становлення вченого, створення Істоти, мотиви самої творчості. Присутність теми творчості покликана ускладнити концептуальну і поетичну структуру роману. У цей же час тема творчості в романі Акройда дозволяє адаптувати для масового читача високу проблематику мистецтва.

Ключові слова: мотив творчості, процес творчості, міф про Франкенштейна, уява, масова література, елітарна література, метароман.

Рассмотрен мотив творчества в романе современного британского писателя Питера Акройда «Журнал Виктора Франкенштейна». Исследовано своеобразие создания новой версии романа М. Шелли «Франкенштейн, или Современный Прометей». Акройд, как писатель-постмодернист, создает определенную гиперреальность, в которой сознание главного героя смешивает реальность и вымысел. Акцентируется внимание на том, что в романе Акройда появляется новый вектор в проблематике, который указывает на сосредоточенность автора на самом процессе творчества. Особенностью сюжетостроения является то, что Акройд вводит в роман реальных лиц, смешивает реальные факты биографии Шелли с романтической историей

Франкенштейна. Раскрыта специфика повествования, в котором П. Акройд с помощью своего воображения пытается убедить читателя в потенциальной возможности альтернативного восприятия истории про Франкенштейна. Анализ романа убеждает, что автор в большей мере сосредоточен на том, чтобы раскрыть роль творца и значимость самого процесса творчества. Роман «Журнал Виктора Франкенштейна» сложно отнести к определенному жанру: в нем заметно взаимодействие жанровых вариантов и приемов элитарной и массовой литературы. Акройд творчески переосмысливает исходную историю романа, меняет ведущие акценты мифа – становление ученого, создание Существа, мотивы самого творчества. Присутствие темы творчества призвано усложнить концептуальную и поэтическую структуру романа. В это же время тема творчества в романе Акройда позволяет адаптировать для массового читателя высокую проблематику искусства.

Ключевые слова: мотив творчества, процесс творчества, миф о Франкенштейне, воображение, массовая литература, элитарная литература, метароман.

The article focuses on the investigation of the motif of creativity in the novel "The Casebook of Victor Frankenstein" by the contemporary British writer Peter Ackroyd. Who gives a new version of M. Shelley's novel "Frankenstein, or the Modern Prometheus". It should be noted that Ackroyd as a writer-postmodernist creates a hyper-reality in which the consciousness of the main hero mixes reality and fiction. The article concentrates on the idea that in Ackroyd's novel there is a new vector in the issue, indicating the author's focus on the creative process. It is noted that Ackroyd introduces real people into the novel, and mixes real facts of their biography with the romantic history of Frankenstein. It becomes obvious that in his narration the author uses all resources of his imagination to convince the reader in the potential possibilities of alternative perception of the history about Frankenstein. P. Ackroyd tries to reveal the role and value of creator and the very proses of creation. The novel "The Casebook of Victor Frankenstein" as the analysis proves is very difficult to be completely attributed to a specific genre: it is noticeable that the novel reveals a specific interaction of the genre options and the conjugation of the elements of the popular and high-quality literature. Peter Ackroyd reinterprets the original story, changes the emphasis in the myth – the one of becoming a scientist, the creation of the Monster, the motives of the creation. The article focuses on the topics of creation which is meant to complicate conceptual and poetic structure of the novel. At the same time, the theme of creativity in Ackroyd's novel provides the possibility to adapt the problems of art to the perception of a mass reader.

Keywords: the motif of creativity, the process of creative, the myth of Frankenstein, imagination, popular literature, high-quality literature, metanovel.

У статті досліджено функціонування мотиву творчості у постмодерністській інтерпретації міфу про Франкенштейна від Пітера Акройда. У межах даного дослідження нас буде цікавити і сам процес створення нової версії роману М. Шеллі. Беручи до уваги праці таких літературознавців як А.М. Лісовський, Я.А. Коменський, Н.М. Сокольникова, О.А. Кучерук, С.О. Грузенберг, Г.С. Альтштуллер та ін., спробуємо простежити цей аспект роману Пітера Акройда «Журнал Віктора Франкенштейна».

Роман Пітера Акройда «Журнал Віктора Франкенштейна» ("The Casebook of Victor Frankenstein", 2008) є версією знаменитого роману Мері Шеллі, написаного від імені Віктора Франкенштейна, де в якості дійових осіб виступає сама письменниця, Персі Шеллі, Байрон і Чудовисько, створене нещасним вченим. «Журнал Віктора Франкенштейна» сприймається спочатку як витончена інтерпретація «франкенштейнівської тематики», адже письменник бере за основу сюжет М. Шеллі та змінює його відповідно до свого бачення та задуму (роман починається

розповіддю про родину Віктора, його дитинство, навчання, втрату близьких і т.д.). У романі Акройда, як і у М. Шеллі, сюжет про монстра вписаний в навколишній час і більше значимий не сам по собі, а як висловлювання про епоху романтизму. Про це говорить і широкий культурний контекст книги, і докладний опис Лондона, та й сам Віктор, який, як і у романі М. Шеллі, здається своєрідним втіленням романтизму – людиною, яка об'єднала в собі знання і бажання зробити світ кращим; гармонійною особистістю, на якій ще не позначився розкол між науковою раціональністю і поетичною метафізикою.

Твір П. Акройда написано у формі щоденника, але вже з самої назви роману зрозуміло, що вона є багатозначною, пояснюючою суть тієї проблеми, над якою розмірковує письменник. Слово «casebook» означає не стільки щоденник, скільки журнал для запису пацієнтів, відвідувачів, журнал з історіями хвороб, що є важливим для подальшого розуміння роману і тієї ролі, яку в історії сучасного Франкенштейна зіграє лікар Полідорі. Акройд, як письменник-постмодерніст, створює певну гіперреальність, у якій свідомість головного героя змішує реальність і вигадку. Введення до тексту роману лікаря Полідорі обумовлює зовсім інакше сприйняття відомої історії про Франкенштейна. Деяка невідповідність перекладу багатозначної назви роману (на українську чи російську мову) обумовлює те, що історія, написана П. Акройдом, спочатку сприймається без тих глибинних змістів та підтекстів, які в ній є. Але ефект, який виникає в оригіналі через гру з графічним зображенням тексту в кінці: «*Given to me by the patient, Victor Frankenstein, on Wednesday November 15, 1822*» [6, p. 213], надає іншу проекцію в осмисленні та сприйнятті сутності роману. Цей запис стає доказом того, що Франкенштейн, насправді, психічнохворий, і цей щоденник отримав наглядач Хокстонського приюту для невиліковних пацієнтів Фредерік Ньюман. Вигадка божевільного відокремлюється від реального життя графічно, але запис наглядача включається в потік спогадів Франкенштейна як частина того божевільного світу, в якому нерозрізнено грань між життям та вигадкою, реальністю та уявою. Назва роману вказує на людську хворобу: хворобу тіла, хворобу душі чи хворобу творчості. Але мотив безумства головного героя сучасний автор не просто вигадав, а взяв із самого твору М. Шеллі, адже роман М. Шеллі починається із застереження Франкенштейна: «Remember, I am not recording the vision of a madman» [9, p. 52].

У романі Пітера Акройда з'являється новий вектор у проблематиці, який вказує на зосередженість автора на самому процесі творчості, йдеться не тільки про природу творчості в романтичну добу, а й взагалі про значення уяви для будь-якої творчості, не важливо, стосується це створення людини чи книги. Введення Шеллі як героя роману допомагає акцентувати увагу на ролі уяви в творчості, адже сам Шеллі писав про важливість уяви у трактаті «Захист поезії» (*A Defence of Poetry*, 1821 р.) [3]. Творчість Шеллі, Кольріджа, Водсворта, Джона Кітса та лорда Байрона стає своєрідним фоном роману. Автор бачить джерело «безумства», «хвороби» Франкенштейна саме у творчості англійських романтиків з їх потягом до уяви. Пітер Акройд зазначає, що поети-романтики допомогли визначити напрямок нашого сучасного мислення та уяви, та створили концепти англійської уяви [10].

Слова Кольріджа про уяву, які Франкенштейн почув відвідавши лекцію з назвою «Курс англійської поезії» («*The Course of English Poetry*»), вплинули на його ідею створення життя: «Under the impress of the imagination nature is instinct with passion and with change. Everything has a life of its own, and we are all one life. The primary imagination I hold to be the living power and prime agent of all human perception and as a representation in the finite mind of the eternal act of creation. What

can be imagined, can be formed into the image of truth. The vision could be created» [6, p. 101–102]. Саме після відвідування лекції Віктор надихається почутими словами та від слів переходить до своїх дослідів, починаючи вірити, що він, як і поет, може бути творцем. Метафорою творчості у Акройда є Чудовисько, створене Франкенштейном, але в порівнянні з історією М. Шеллі, – процес творчості йде в іншому напрямку: адже надзвичайно гарного молодого чоловіка людина-творець перетворила на монстра: «his hair from lustrous black it changed by degrees to a ghastly yellow, and from its curled state it became lank and lifeless ... His eyes had opened, but where before they had been of a blue-green hue they were now grey» [6, p. 173]. Через поєднання реального життя, книги М. Шеллі та своїх вигадок про експерименти над тілом померлого юнака – народжується версія міфу про Франкенштейна від Пітера Акройда, витоками якої є реальні факти та божевільна уява автора.

Вводячи до тексту реальних осіб, Акройд навмисно змінює факти в їх біографії і за допомогою своєї уяви намагається переконати читача в потенційній можливості альтернативного сприйняття історії про Франкенштейна. Акройд змішує реальні факти біографії Шеллі з романтичною історією Франкенштейна. Новий герой Біші Шеллі є своєрідним наставником для Франкенштейна; П. Акройд акцентує неромантичні якості Шеллі, а його ідеалізований образ не такий вже й ідеальний в новому сюжеті (поет не захоче піти на похорони своєї дружини, Херієт Уестбрук, відмовиться від своєї дочки та швидко забуде дружину в обіймах нового кохання Мері Годвін). Важливим поворотом сюжету є зустріч Франкенштейна з самою Мері Годвін. Через сприйняття Віктора на сторінках роману оживає образ молодшої жінки. Головною темою розмов протагоніста й Мері Годвін була роль уяви в творчості, під час яких вона розмірковує над її пророчною силою. Шеллі Акройда, як і реальний поет, страждав на розлад психіки (поет втрачав свідомість, у нього не рідко були кошмари та видіння), йому навіть здавалося, що його переслідують: «It was my own image, my double, my second self, staring at me. It opened its mouth, and words were, 'How long do you intend to remain content?'» [6, p. 333]. Таким чином Акройд зосереджує свою увагу на головній проблемі роману: де кордони творчої уяви? Та розмірковує над тим, де взагалі ті кордони, які зможуть відокремити творчість від божевілля.

Письменник намагається показати «високе» та «низьке» в самій людині, яка втілює ідеал романтичної поезії. Починає автор з інтерпретації імені самого головного героя Frankenstein, яке інший герой твору співвідносить зі словом «stein», у значенні: «a jar for holding beer» [6, p. 8], а не «каміння», «сила» чи «обраність», як відомо із етимологічного словника. Цим сучасний автор навмисно понижує символічне значення імені Франкенштейна. Але в цей же час додає те, що говорить про творчі нахили головного героя, адже він із сім'ї створювачів: «Victoris Roman, is it not? Victor ludorum and such like... Frankenstein is more perplexing. A stein is a jar for holding beer, I believe. Perhaps your ancestors were connected with the Frankish court in the honourable occupation of potters. You come from a family of makers, my dear Frankenstein. Your name is worthy of acclaim» [6, p. 9]. У зустрічі понять, пов'язаних із творчістю та земними поняттями «a jar for holding beer», протиставляється «potters», а далі «makers». Як і герой М. Шеллі, Франкенштейн спрямований до свого відкриття, але свою мрію він «знаходить» не через удар блискавки, а через методичну роботу: «picking up shells» [9, p. 39]. Т. М. Потніцева підкреслює, що Франкенштейн «збирає мушлі вздовж берега океану», як Ісаак Ньютон збирав свої мушлі в «океані істини», звертаючи нашу увагу на те, що для романтиків був

головним емоційний та психічний стан людини в момент відкриття, яке символізувало щось більше, ніж науковий подвиг [4, с. 116].

Як і у багатьох постмодерністських творах, роман «Журнал Віктора Франкенштейна» дуже складно повністю віднести до певного жанру: у ньому помітна взаємодія жанрових варіантів та прийомів елітарної та масової літератури. У творі П. Акройда, як і у романі С. О'Кіф «Чудовисько Франкенштейна», очевидним є апелювання до ефектних прийомів «емоційного нагнітання»: страху перед невідомим (спочатку вбивство першої дружини Б. Шеллі Харіет, а потім служниці Марти) та намагання письменника викликати у читача страх-огиду (з подробицями описано експерименти над трупами, процес створення Істоти). Пітер Акройд розгортає типовий для готичної літератури сюжет з фантастичним елементом, який втілено в епізоді, де йдеться про створення Істоти, хоча інше (убивства, переслідування, судовий розгляд) подається без містичного забарвлення і все потойбічне автор намагається пояснити науковими відкриттями того часу [5, с. 55]. Є і мелодраматичний елемент, наприклад, у характері любовних історій у взаємовідносинах Біші Шеллі (Біші – Харіет, Біші – Мері, Біші – Віктор), у прихильності Франкенштейна до Мері, але їх відносини не розвиваються далі почуття прихильності. Є і риси трилера: сцени вбивства змальовано досить детально, у творі головний герой страждає на переслідування та параною; сюжет утримує читача в напружі до самої розв'язки, яка настає в самому кінці роману. У романі виокремлюються риси «роману про митця» з традиційним конфліктом особистість – суспільство [1, с. 6]. Автор намагається розкрити роль творця в суспільстві, природу відносин між людиною та світом.

У творі Акройда присутні елементи детективу, а Петр Чарнік навіть впевнено відносить роман до сучасного фантастичного детективу: «The reader can trace the motives behind the murderer's acts, observe her elaborate preparations, follow the perverse logic which determines and explains the selection of her victims and understand the social and economic circumstances which have resulted in the birth of this unscrupulous human monster» [7, p. 125]. Розповідь ведеться від першої особи, і саме оповідання рухається за сюжетом роману М. Шеллі, у якому Створіння винне у смерті інших героїв (Уільяма, Джастін). І тому читач не очікує зустрічі з іншим вбивцею Франкенштейна. Акройд грає з читачем, зображуючи героїв роману схожими на героїв оригінального твору з метою приспати їх пильність та змусити повірити, що все, про що розповідає герой, – це правда.

Особливе місце в творчості Акройда займає роман-біографія (письменник створив біографії У. Шекспіра, Едгара По, а також працює над серією біографій під загальною назвою «Короткі життєписи», куди вийшли біографії Чосера, Тернера і Ньютона, серед інших робіт варто назвати «Вступ до Дікенса» (Introduction to Dickens, 1991) і збірка «Статті, огляди, есе, розповіді, лекції» (The Collection: Journalism, Reviews, Essays, Short Stories, Lectures, 2001). У романі «Журнал Віктора Франкенштейна» присутні елементи біографічного роману: надано факти з життя реальних людей, акцентовано правдивість у зображенні суспільства та оточення часу, це все поєднується з історією створення самого роману.

Роман «Журнал Віктора Франкенштейна» є прикладом готичного постмодернізму, у якому готичні елементи переплітаються з постмодерністичним текстом. Готична атмосфера таємничості і невідомості створюється за допомогою зображення вражаючих краєвидів Женеви, у контрасті з темними і похмурими вулицями Лондона. У той час як основна дія в романі Шеллі розгортається у Женеві, Акройд розгортає дію свого роману на вулицях Лондона. Цікавими є відносини

між образом Лондона та Творіння, які переплітаючись стають схожими один на одного. Автор намагається показати, що людська природа є сумою добра і зла, і двоякість притаманна людській природі.

Твір Акройда, безумовно, ототожнюється з тим, що визначається сьогодні як метароман чи метапроза, найважливішим предметом яких є сам процес розгортання, дослідження природи літературного тексту [8]. Марк Липовецький, узагальнюючи ряд досліджень метапрози, вказує на те, що в центрі метапрозаїчних творів знаходиться образ персонажа-письменника, в значній мірі виступаючого як двійник і представник власне автора, причому структура тексту дозволяє читачеві постійно співвідносити персонажа-письменника та його двійника, як інстанції оповіді [2]. І структура роману співпадає з цією схемою: головний герой Віктор Франкенштейн має свого двійника – Джона Кітса, обох читач сприймає вже спочатку як щось єдине, нерозривно пов'язане. У романі простежується возз'єднання історіографії (докладні описи Англії та Швейцарії, опис життя реальних людей) та літератури (розгортання подій, заснованих на романі М. Шеллі, введення до тексту творчості поетів-романтиків Озерної школи, Байрона, Кітса, Шеллі), де саме поняття «реальність» ставиться під сумнів.

Отже, Пітер Акройд, зображує у романі гіперреальність, тобто уявний світ у свідомості, коли неможливо відрізнити дійсність від фантазії, суть цього світу читач може зрозуміти лише в кінці твору. Письменник зосереджує свою увагу на творчій уяві, на кордонах можливого та дозволеного, та ставить питання про межу, яка відділяє творчість від божевілля. Пітер Акройд творчо переосмислює первісну оповідь, змінює провідні акценти міфу – становлення вченого, створення Істоти, мотиви самої творчості. У цей же час присутність теми творчості покликана ускладнити концептуальну і поетичну структуру роману. Ця тема, як і інші мотиви класики, занурюється в контекст повсякденності і в такому вигляді стає засобом комунікації з масовим читачем. У той же час тема творчості в романі Акройда дозволяє адаптувати для масового читача високу проблематику мистецтва.

Бібліографічні посилання

1. **Григорова О. В.** Художній світ Патріка Зюскінда : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук спец. : 10.01.06 / О. В. Григорова – К., 2000. – 18 с.
2. **Липовецький М. Н.** Русский постмодернизм: Очерки исторической поэтики / М.Н. Липовецкий. – Екатеринбург, 1997. – С. 46–47.
3. **Перси Биши Шелли** Избранные произведения. Стихотворения. Поэмы. Драммы. Философские этюды / пер. З. Александровой. – М. : Рипол Классик, 1998. – 335 с.
4. **Потничева Т. М.** Версия о Франкенштейне от Питера Акройда / Т. М. Потничева // Біблія і культура. – 2011. – № 15. – С. 113–119.
5. **Соловйова М.** Кімната з гобеленами: англійська готична проза / М. Соловйова. – М. : Правда, 1991. – 560 с.
6. **Ackroyd P.** The Casebook of Victor Frankenstein / P. Ackroyd // Fiction. – N.Y. : Random House, 2009. – 368 p.
7. **Petr Chalupsky** Crime Narratives in Peter Ackroyd's Historiographic Metafictions // European Journal of English Studies. – 2010. – № 14. – P. 121–131.
8. **Rüdiger Imhof** Contemporary metafiction: A poetological study of metafiction in English since 1939 / Imhof Rüdiger. – Winter : Heidelberg, 1986. – 328 p.
9. **Shelley M.** Frankenstein or The Modern Prometheus / M. Shelley // Fiction. – London : Penguin Classics, 2005. – 273 p.
10. **The Romantics.** Introduction: Peter Ackroyd Database [Electronic Resource]. – Mode of access : URL : www.bbc.co.uk/arts/romantics

Надійшла до редколегії 06.11.2015

УДК 821.111-311.3.09

И. В. Русских
I. V. Ruskikh

Національна металургічна академія України
National Metallurgical Academy of Ukraine

**ГЕРОЙ И ЕГО ИСТОРИЯ В РОМАНЕ Т. ДЖ. СМОЛЛЕТА
 «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ФЕРДИНАНДА, ГРАФА ФАТОМА»
 ГЕРОЙ ТА ЙОГО ІСТОРІЯ В РОМАНІ Т. ДЖ. СМОЛЛЕТА «ПРИГОДИ
 ФЕРДІНАНДА, ГРАФА ФАТОМА»
 THE HERO AND HIS STORY IN T. G. SMOLLETT'S NOVEL
 «THE ADVENTURES OF FERDINAND COUNT FATHOM»**

Розглянуто історію героя третього роману Т. Дж. Смоллета «Пригоди Фердинанда, графа Фатома». Один із варіантів життєпису, несхожий на «Родрика Рендома» та «Переґріна Пікля», «Фердинанд Фатом» з'явиться складним, неоднозначним, тяжіючим до експерименту твором, більш умовним і літературним, який не лише викликає труднощі в інтерпретації, але й «говорить» про нового Смоллета. Автор, якого цікавить соціальний шлях і досвід різних молодих людей, що мужніють по мірі їх знайомства зі світом, звичаями, людськими характерами, дає градацію і розуміння міри зла, щоразу нарощуючи монструозність свого героя. Смоллет поміняє концепцію героя, розщепить протагоніста на ідилічного персонажа і його антипода, авантюриста-космополіта, народженого на війні, що продовжує її вести в житті, випробовуючи як універсум добра, так і зла. Персонаж із руйнівним початком, який втратив свою «справжність» в масках, виходить на загальну сцену лицедійства, і його історія, що розгортається на тлі європейських військових кампаній, стає паралеллю і зворотною стороною світу невинності.

Ключові слова: експеримент, іносказання, історія, соціальні ролі і маски, духовне перетворення героя.

Рассмотрена история героя третьего романа Т. Дж. Смоллетта «Приключения Фердинанда, графа Фатома». Один из вариантов жизнеописания, непохожий на «Родрика Рэндома» и «Перегрина Пикля», «Фердинанд Фатом» предстанет сложным, неоднозначным, тяготеющим к эксперименту произведением, более условным и литературным, вызывающим не только затруднения в интерпретации, но и свидетельствующим о новом Смоллетте. Автор, которого интересует социальный путь и опыт разных молодых людей, мужающих по мере их знакомства с миром, нравами, обычаями, людскими характерами, дает градацию и понимание меры зла, каждый раз наращивая монструозность своего героя. Смоллетт поменяет концепцию героя, расщепив протагониста на идиллического персонажа и его антипода, авантюриста-космополита, рожденного на войне и продолжающего ее вести в жизни, испытывая как універсум добра, так и зла. Персонаж с разрушительным началом, потерявший свою подлинность в масках, выходит на всеобщую сцену лицедейства, и его история, разворачивающаяся на фоне европейских военных кампаний, становится параллелью и изнанкой мира невинности.

Ключевые слова: эксперимент, иносказание, история, социальные роли и маски, духовное преобразование героя.

The story of the hero in T. G. Smollett's novel 'The Adventures of Ferdinand Count Fathom' is examined. Being one of the variants of biography, different from 'Roderick Random' and 'Peregrine Pickle', 'Ferdinand Fathom' appears to be a difficult, ambiguous, experimental work, conditional and literary, that not only causes difficulties in interpretation but also indicates 'new' Smollett. The author who is interested in his young heroes' social route, the experience they gain and the way they mature while exploring the world, manners, customs and human characters, gives the gradation of the evil and the understanding of the measures, each time increasing the monstrosity of his hero. Smollett changes the conception of the hero, slitting the protagonist into an idyllic personage and his antipode, the adventurer-cosmopolitan who is born at war and is waging war, testing both the world of good and evil. The personage with the destructive power, who has lost his identity in number of masques, performs on the universal stage of acting. His history is unfolded on the background of European battles and becomes the parallel and the reverse side of the world of innocence.

Keywords: experiment, allegory, history, social roles and masks, spiritual transformation of the hero.

Весьма неожиданный, воспринятый спустя столетия как проявление «величайшего мастерства смоллеттовской изобретательности», «Фердинанд Фатом» ('The Adventures of Ferdinand Count Fathom', 1753), появившийся в «период напряженного, непрерывного труда» [6, р. 14], окажется непохожим на «Родрика Рэндома» и «Перегрину Пикля» вариантом жизнеописания. Смоллетт, которого интересует социальный путь и опыт разных молодых людей, мужающих по мере их знакомства с миром, нравами, обычаями, людскими характерами, дает градацию и понимание меры зла, каждый раз наращивая монструозность своего протагониста. Как отличны по своей истории и судьбе смоллеттовские герои, при близости литературных моделей и образцов, присутствующих в романах, меняется их облик, так и динамично преобразуется искусство прозы писателя.

В третьем романе, «размещенном на непрерывном историческом фоне» [1, р. 152], где много аллюзий на большие битвы и исторических деятелей (например, Евгения Савойского), Смоллетт столкнет универсум войны и мира, выпишет два персонажа, которые параллельно пройдут по жизни: идиллического, романтического, добродетельного героя, Ренальдо, и его антипода, воплощение греха, Фердинанда, культивирующего зло, разрушающего заповедник добра, куда он попадает после спасения матерью, обирающей погибших в бою воинов, полковника графа Мелвила, родом из Шотландии венгерского дворянина, командовавшего кавалерийским полком [6, р. 53]. Сын маркитантки, Фатом-найденыш обретает приемную семью и кров в замке своего покровителя в Пресбурге. Однако, рожденный в разгар войны, он, проведя первые 9 лет своей жизни в военном лагере, который его мать считала «самой совершенной школой жизни» [6, р. 52], кроме искусства разрушения ничего не умеет, «не связан какими-либо узами верности и преданности» [4, р. 97]. Он не шотландец, как Родрик Рэндом, не англичанин, как Перегрин Пикль, это человек, который взрослеет и мужает на перекрестке европейского мира, «гражданин разных стран», появившийся на свет в движущемся фургоне, пересекающем границу между Голландией и Фландрией [6, р. 46–47]. Обласканный многочисленными солдатами, в прошлом поклонниками его родительницы, каждый из которых втайне почитал себя его отцом, герой получает свое имя Ferdinand de Fadini от немецкого кавалериста, очередного супруга матери [6, р. 50]. Если в «Родрике Рэндоме» и «Перегрине Пикле» главными действующими лицами выступали появившиеся из жизненных наблюдений автора

дети из благополучных семей, по воле обстоятельств выброшенные в жестокий свет, то в «Фердинанде Фатоме», напротив, безродный персонаж, обреченный на судьбу сложную и тяжелую, обретает шанс, «отличную стартовую площадку» [2, р. 132] и возможность на другую жизнь, «a very easy life» [6, р. 58] в сентименталистском мире «простоты и нежности» (А. Жилова, 2002). Как и его протагонисты-предшественники, Фердинанд хорош собой, еще в младенческом возрасте «уподоблен находящемуся в колыбели Геркулесу», чья «красота бросается в глаза» [6, р. 50]. Однако, в отличие от них, Фатом «не вызывает у читателя никакой симпатии и сочувствия» [3, р. 119]. Паж графа Мелвила, он 2 года проведет в военном шатре своего покровителя, «человека чрезвычайной благожелательности» [6, р. 57], исповедующего мораль и участие. «Невероятно усердный, внимательный, прилежный, спокойный, любезный юноша», Фердинанд, благодаря своему удивительному таланту «притворяться посредством послушания и лицемерия», предстанет для своего благодетеля «чудом естественной привязанности», «ценным приобретением для всей семьи» [6, р. 58, 61, 57]. Он не только будет улаживать слух графа, беседуя с ним по-английски, на его родном языке, целовать руку спящего патрона, но и благодаря знанию французского, разоблачит пехотинцев, решивших ограбить его жилище. Языки, подчеркивает П. -Г. Бусе, «играют значительную роль в формировании и приключениях Фатома» [1, р. 159]. Несмотря на всю болтливость и красноречие матери, «ему был бы чужд язык праотцов», если бы не общение, полученное героем в ее кабаре в Праге, где частыми гостями были представители «шотландской и ирландской нации» [6, р. 50]. После двух лет, проведенных вместе с Ренальдо в Вене, Фердинанд говорит по-французски и итальянски одинаково хорошо. Такой лингвистический дар «ассоциируется с подвижностью, эластичностью характера Фатома и его высокой адаптируемостью» [1, р. 159]. Неудивительно, что, находясь в Париже за одним столом с иностранцами, герой не только различает звуки множества языков ('high and low Dutch, barbarous French, Italian and English languages'), но и с легкостью ведет на них беседу с подданными разных стран, представляя в их глазах как тосканец, флорентинец, немец, голландец, англичанин [6, р. 138].

После заключения Пассаровицкого (Пожаревацкого) мира Фатом вместе с графом Мелвилем отправится в Пресбург, где будет представлен семье не только как сын человека, которому отец Ренальдо «обязан жизнью», но и как «юноша, достойный особой протекции и уважения в силу своих достоинств» [6, р. 59]. Дитя силы разрушения, «воин зла», рожденный в мире войны, он продолжит ее вести уже в доме Мелвиллов, в 12 лет демонстрируя удивительную сообразительность, если не коварство, в шестнадцатилетнем возрасте обдумывая стратегию обольщения мадмуазель де Мелвил, с тем, чтобы стать членом состоятельной и знатной семьи [6, р. 64–66]. Уязвленный, гордый, получивший кров и любовь из милости, Фатом унижен тем, что в семье графа вынужден довольствоваться всего лишь «срединным положением между родственниками и любимой челядью» [6, р. 59], так и не став для Мелвиллов равней. Привитый от добра, Фатом, вскормленный на заменившем ему грудное молоко вине, уже в девятилетнем возрасте (после смерти матери) «готов вступить в схватку с цивилизованным обществом» [4, р. 98]. «Его величайшая в жизни борьба – поддерживать видимость титула, который носить у него нет права» [3, р. 119].

Показывая пути сосуществования Фердинанда и Ренальдо, их «разные характеры и непохожие таланты», отличие, которое, как заметит повествователь, «лишь укрепило их дружбу, не вызвав зависти и соперничества, часто становящиеся

причиною разрыва добрых отношений между сверстниками» [6, р. 60], Смоллетт очертит мир зла и добра. «Абсолютному приверженцу гоббсовских принципов» [4, р. 93], стратегу, действующему всегда по плану, Фатому мешает добро, вмешивающееся в его судьбу. Оно несколько не убеждает «темного» героя, живущего в мандевилевском мире, где, обнаруживая сходства с «дикими лесными тиранами», «люди терзают и обманывают друг друга» [6, р. 84]. Так, «один напоминал тигра своей яростью и хищностью; другой крался подобно голодному волку, вынюхивая, кого бы сожрать; третий играл роль шакала, выслеживая в кустах дичь для своего прожорливого хозяина, а четвёртый подражал коварной лисе, устраивая тысячи хитроумных засад на погибель неопытным и неосторожным» [6, р. 84]. По прибытии вместе с Ренальдо в Вену, куда их направил граф Мелвил-старший с целью завершить образование, Фатом уже в 18 лет изберет для себя роль лисы, как наиболее соответствующую его склонностям и натуре. Пока Ренальдо занят постижением наук, Фердинанд – времяпрепровождением в женском обществе и азартными играми, когда юный граф Мелвил принимает участие в военных маневрах и сражениях, демонстрирует чудеса мужества и отваги, Фатом, притворяясь больным, разрабатывает планы очередной кражи, обмана и бегства. Он проходит путь «от кражи к краже, обмана к обману, соблазнения к соблазнению» [3, р. 120], расширяя свой «донжуанский список» (Тереза, Вильгельмина и ее мать, дочь лендлорда в Париже, Элинора, Селинда, жена священника). Каждый раз, когда его поступки вот-вот станут явными, он ловко избегает не только наказания, но и обвинения: быстрый отъезд в Вену избавляет его от раскрытия сговора с горничной мадмуазель де Мелвил, Терезой, в похищении драгоценностей в доме графа (главы 7–10), связь с женой и дочерью ювелира (главы 12–17) разоблачена в тот момент, когда старый граф отзывает из австрийской столицы своего сына и вместе с ним и Фердинанда на войну, разразившуюся «между императором и французским королем» [6, р. 119]. Вся жизнь Фатома, считает П.-Г. Бусе, «проходит под знаком случая, счастливого либо нет» [1, р. 153]. «Из добрых вмешательств судьбы герой, по крайней мере, дважды извлекает пользу»: направляющегося в фургоне через Кент в Лондон и выдающего себя за «французского джентльмена, не знающего страны и ее языка» [6, р. 181], Фатома принимают за Младшего Претендента и только благодаря «провиденциальному спасению», вмешательству нобльмена, с него снимают все подозрения (глава 29). Случайная встреча заключенного в тюрьму Фердинанда с Ренальдо также меняет положение дел в счастливую сторону, завершаясь его освобождением (глава 42).

Свойственная всем протагонистам Смоллетта формула «возвышения-падения» присутствует и в его третьем романе, напоминая общую схему «Джонатана Уайльда» [1, р. 147]. Герой дна попадает наверх, покоря пространства городов, он обретает различные профессии: в Вене выдает себя за родственника графа Мелвила-младшего, таким образом, получая доступ в высшее общество; в Париже, проиграв в карты мнимому английскому сквайру Стентору Стайлу, в течение 10 месяцев изображает «одноглазого скрипача» Фадини, живущего очень скромно; по пути в английскую столицу, предварительно похитив драгоценности Дона Диего, использует подложное письмо, называя себя графом Фатомом, «представителем знатного немецкого рода, вынужденного в силу ряда причин путешествовать инкогнито, с тем, чтобы увидеть и познать мир» [6, р. 158, 190]. Прибытие Фатома к берегам Англии, куда он отправляется «в сентябре» в 6 часов, а причаливает в 7 часов утра, сравнивается с появлением Юлия Цезаря и Сципиона [6, р. 180–181]. Попадая на «английскую сцену» (глава 31), в метрополис, представляющий

«огромный маскарад, где хитрец может надевать тысячи масок, не боясь быть разоблаченным», герой наиболее полно реализовывает себя: демонстрирует «глубокие и универсальные знания», с легкостью беседуя на любую тему (с политиками, военными); «в области проявления чувств и галантности» кажется примером верного влюбленного, Орундата, воспринимается окружающими как «образец человеческого совершенства» [6, р. 197, 203]. Любопытно, что одновременно двигаясь и в высших, и в низших слоях, Фатом преуспеет именно в светском мире, где «люди ... более невежественны, ленивы, тщеславны и капризны, чем те, кто стоит ниже их ...» [6, р. 202]. «Социальный хамелеон» [5, р. 115], он успешно притворяется коносьером, знатоком алмазов, учителем музыки, выдает старые, выброшенные скрипки за редкие инструменты, а неизвестные полотна за картины выдающихся художников, рассуждает о живописи подобно члену Общества дилетантов ('Dilletanti club'), становится именно тем человеком, с которым «модно консультироваться по всем вопросам вкуса и обходительности» [6, р. 204–206].

Исследователи, дробящие путь Фердинанда Фатома, довольно зрелого героя, по возрасту близкого Смоллетту, на этапы, выделяют 2 восхождения и 2 падения в его линии движения, которую можно представить в виде **М** или перевернутого **W**. Так, восходящая линия движения (1–35 главы) «демонстрирует победы зла» и обретение Фатомом социального успеха, получение статуса, богатства, «всего того, в чем ему отказано из-за низкого происхождения» [4, р. 98; 1, р. 158]. После триумфа в Бристоле следует быстрое падение героя (36–38 главы) и заключение в тюрьму (39–41 главы), завершающееся «добрым вмешательством судьбы» [3, р. 153], «случайной встречей» с Ренальдо [6, р. 258]. Новое восхождение Фатома, длящееся 10 месяцев, достигает кульминации в 49 главе, где, после неудавшейся попытки совратить Монимию, персонаж движется вниз, оказываясь в тюрьме (56 глава), «на этот раз без всякой надежды на благополучный исход» [1, р. 158].

Фатома едва ли можно назвать настоящим пикаро, он – «не несчастный, жалкий негодяй, с которым плохо обращаются» [3, р. 119], вынужденный довольствоваться малым, чтобы выжить. Он познает разнообразие мира и это становится школой его жизни. Как заметит П.-Г. Бусе, аксиологические темы в пикарескном мире вообще не существуют, в то время как в «Фердинанде Фатоме» Смоллетт адресует читателю не всегда понятное «этическое послание» «августинианского джентльмена» [6, р. 22–23]. «Неудавшийся пикаро», Фатом оказывается «дважды обманут более опытными, искушенными плутами» [4, р. 102]: прежде, чем оказаться в тюрьме, он попадает в ловушку миссис Трэпвел, одурачен своим адвокатом, «ободран» лакеем Морисом, предан сообщником Рачкали. Ему больше не везет с представителями из средних и низших слоев общества: «спутившись по социальной лестнице на одну ступеньку», во второй раз он снова приобретет популярность, но уже как врач. Тщательно изучив за зиму и весну несколько книг по медицине, он «появится в одеянии Эскулапа», в «массивном парике» на английских курортах Танбриджа и Бристоля, надеясь проникнуть не только в карманы своих пациентов, но и в их частные секреты, чтобы «иметь удобную практику, либо завоевать сердце наследницы, или богатой вдовы, чье состояние сразу же сделает его независимым и счастливым» [6, р. 311–312]. Соблазнитель женщин, чей «аппетит к слабому полу являлся той слабостью, которую он не мог в себе преодолеть» [6, р. 340], Фатом сам окажется их «легкой мишенью» (Дж. Ричетти, 1999): не устоит перед искусным наступлением мисс Бидди и ее матери; чтобы избежать скандала, даст свое имя женщине легкого поведения; из-за состояния (оказавшегося мнимым), женится на вдове, Саре Мадди, не сумев защититься от ее

«клеветы» [6, р. 340, 347]. Совершив «немало подлостей и преступлений» (В. Н. Шейнкер, 1957), Фатом вновь «потерпит крушение»: будет обвинен в профессиональном шарлатанстве, двоеженстве, попадет, как и Родрик Рэндом, в долговую тюрьму Маршалси [6, р. 349]. Герой, который «не развивается, но разрушается», подвергнется уничтожению в конце романа [1, р. 161]. И хотя ему не удастся пройти испытание нравственностью, именно добродетельный персонаж, чей мир также предстанет хрупким и распадающимся (после смерти отца мать Ренальдо выходит замуж, отчим обирает семью), окажется «наделен силой, подобной Иисусу Христу, давая Фатому возможность искупления грехов» [7, р. 95]. Добро снова вмешивается в судьбу Фердинанда, и хотя такой реверс судьбы «сопровождается печалью, скорбью и раскаянием», покаяние героя кажется «малоубедительным» и «неожиданным» [4, р. 99–101; 4, р. 119]. Исследователей, которые прочитывают смоллеттовский «роман-весы», измеряющий добро и зло, перевешивающие друг друга, отнюдь не убеждает концовка книги. Они полагают, что «раскаяние Фатома нужно для того, чтобы он мог жениться на Элинор и жить с ней счастливо», упрекают Смоллетта «в отсутствии смелости в конце наказать злого Фатома», «колеблющегося между драмой и мелодрамой и избегающего трагедии», считают, что «никакая кара за преступления его так и не настигла» [3, р. 119–120; 1, р. 145]. Мало веря во внутреннее перерождение протагониста, в котором «нет развития, он просто внезапно меняется» [3, р. 119], их смущает финал, где Смоллетт оставит формулу загадки, так и не дав ответа на вопрос, ждет ли внешне страдающий герой, потерявший свою подлинность в масках, от читателя милости или же, напротив, испытывает его. Уже в конце XX ст. П.-Г. Бусе заметит, что это, скорее всего, ловушка, своеобразный иронический ход, еще одна провокация Смоллетта, который пишет сложный роман, задуманный как форма эксперимента со многими литературными жанрами, темами, стилями, книгу, не похожую на близкие к стихии повседневности «Родрика Рэндома» и «Перегрину Пикля», несущую на себе печать литературности, осознанной тяги к эксперименту и нарочитым заимствованиям, что порождает множественные интерпретации.

Библіографічні посилання

1. **Bouce P.-G.** The Novels of Tobias Smollett / P.-G. Bouce ; translated by Antonia White in collaboration with the author. – Lnd, N.Y. : Longman, 1976. – 406 p.
2. **Daiches D.** Smollett Reconsidered / D. Daiches // Miscellanea Anglo-Americana. Festschrift fur Helmut Viebrock. – Munchen, 1974. – P. 109–136.
3. **Giddings R.** The Tradition of Smollett / R. Giddings. – Lnd. : Methuen & Co, Ltd., 1967. – 215 p.
4. **Goldberg M. A.** Smollett and the Scottish School. Studies in eighteenth-century thought / M. A. Goldberg. – Albuquerque : University of New Mexico Press, 1959. – 191 p.
5. **Probyn Cl. T.** English Fiction of the Eighteenth Century 1700–1789 / Cl.T. Probyn. – Lnd, N. Y. : Longman, 1987. – 244 p.
6. **Smollett T. G.** The Adventures of Ferdinand Count Fathom. Edited with an introduction and notes by P.-G. Bouce / T. G. Smollett. – London : Penguin books, 1990. – 511 p.
7. **Spector R. D.** Tobias George Smollett / R.D. Spector. – N. Y. : Long Island University, Twayne Publishers, Inc., 1968. – 175 p.

Надійшла до редколегії 07.11.2015

УДК 811.111'42

Н. М. Семешко
Н. М. Семешко
N. M. Semeshko

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ДЕЯКІ СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ В П'ЄСІ Б. ДЖОНСОНА
«ЯРМАРОК У ДЕНЬ СВЯТОГО ВАРФОЛОМІЯ»
НЕКОТОРЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ
ПЕРСОНАЖНОЙ РЕЧИ В ПЬЕСЕ Б. ДЖОНСОНА «ЯРМАРКА В ДЕНЬ
СВЯТОГО ВАРФОЛОМЕЯ».
SOME SYNTACTIC PECULIARITIES OF PERSONAGES SPEECH
ORGANIZATION IN B. JOHNSON'S PLAY «ST. BARTHOLOMEW FAIR»**

Досліджено синтаксичну організацію персонажного мовлення в п'єсі Б. Джонсона «Ярмарок у день Святого Варфоломія». У своїх творах англійський драматург викривав як пороки феодалізму, так і негативні риси паростків капіталізму. В комедії «Ярмарок у день Святого Варфоломія» Б. Джонсон розробляє дві теми – тему влади золота та тему міщанського індивідуалізму. Місце дії – великий лондонський ярмарок, що дало змогу змалювати життя багатьох соціальних прошарків населення, прокоментувати соціальні, релігійні та політичні конфлікти тогочасного лондонського суспільства. Характер персонажа найкраще за все розкривається у мовленні: діалозі та монологі, структурною одиницею яких є речення. Речення, як продукт людської свідомості і його відображення на вербальному рівні, – результат когнітивної діяльності конкретної людської особистості. Основну частину п'єси Б. Джонсона складає діалог, який, як аналог усного мовлення, відтворює у своєму складі і організації притаманні йому закономірності, а також виконує характерологічну функцію, тобто передає індивідуальні особливості мовця. Для мовлення більшості героїв п'єси характерні стислі, прості речення, еліптичні конструкції (Літлуїт, Уїн, Урсула, Аліса). Герой-лицеміри (наприклад, вдова Пюккрафт) використовують складносурядні та складнопідрядні речення зі звертаннями, уточненнями, однорідними членами.

Таким чином, синтаксична організація персонажного мовлення виявляється складовою їх соціальної характеристики.

Ключові слова: синтаксична організація, персонажне мовлення, структурна одиниця, речення, характерологічна функція

Исследована синтаксическая организация персонажной речи в пьесе Б. Джонсона «Ярмарка в день Святого Варфоломея». В своих произведениях английский драматург разоблачал как пороки феодализма, так и негативные черты капитализма. В комедии «Ярмарка в день Святого Варфоломея» Б. Джонсон разрабатывает две темы – тему власти золота и тему мещанского индивидуализма. Место действия пьесы – большая лондонская ярмарка, что дало возможность отразить жизнь многих социальных слоев населения, прокомментировать социальные, религиозные и политические конфликты тогдашнего лондонского общества. Характер персонажа лучше всего раскрывается в речи: в диалоге и монологе, структурной единицей ко-

торых является предложение. Предложение, как продукт человеческого сознания и его отображения на вербальном уровне, – результат когнитивной деятельности человеческой личности. Основную часть пьесы Б. Джонсона занимает диалог, который, как аналог устной речи, воссоздает в своем составе и организации присущие ему закономерности, а также выполняет характерологическую функцию, т.е. передает индивидуальные особенности собеседника. Для речи большинства героев комедии характерны сжатые, простые предложения, эллиптические конструкции (Литлвит, Уин, Урсула, Алиса). Герои-лицемеры (например, вдова Пюркрафт) и те, у которых более высокий уровень интеллекта, используют сложносочиненные и сложноподчиненные предложения с обращениями, уточнениями, однородными членами.

Таким образом, синтаксическая организация персонажной речи оказывается составной частью их социальной характеристики.

Ключевые слова: синтаксическая организация, персонажная речь, структурная единица, предложение, характерологическая функция.

This article is devoted to the personages' speech syntactic organization in B. Johnson's play «St. Bartholomew Fair». In his creative works B. Johnson severely criticized feudal-aristocratic concepts as it was characteristic of the followers of the English bourgeois revolution. The English playwright exposed in his works feudalism vices as well as negative features of capitalism. In his comedy «St. Bartholomew Fair» B. Johnson works out two topics – the power of gold and petty bourgeois individualism. The place of action (the setting) in this play is a large fair in London with its chaos, trade, gluttony and rude entertainments. In this play we find a bright sketch of the epoch morality, of everyday life details, of colorful traits and a whole arsenal of proverbs and sayings. This fact made it possible to portray the life of various social sections of the population, comment on social, religious and political conflicts in London society. Any personage's character is widely disclosed in his speech: in dialogue and monologue. Their structural unit is a sentence. The sentence as a product of human consciousness and of its reflection on the verbal level is the result of a concrete personality cognitive activity. Dialogue occupies the main part of the play. The dialogue as an analogue of everyday speech reconstructs in its structure and organization some regularities (inherent in it). It carries out the function of characterization as well as it reproduces individual peculiarities of an interlocutor. The majority of personages' speech is characterized by compressed, simple sentences, elliptical constructions (Littlewit, Win, Ursula, Alice). Sometimes such characters use complex, composite sentences as well as constructions with conjunctions which are disorderly joined. Thus they convey the agitation of the communicative situation when the personages try to think in what way to say but not what to say. The characters who are hypocrites (Purcraft) and those with the higher intellectual level often use composite and complex sentences with addresses, amplification and homogenous members. Such syntactic organization creates emotionally coloured text which helps to hide hypocrisy and insincere feelings of the personages.

Thus the personages' speech syntactic organization proves to be a constituent of their social characteristics.

Keywords: syntactic organisation, personage speech, structural unit, sentence, the function of characterisation.

Бен Джонсон – один з найвідоміших драматургів кінця XVI – початку XVII століття. У його творчості яскраво проявилася сувора критика феодально-аристократичних понять, яка була характерна для діячів англійської буржуазної революції середини XVII століття. У своїх творах письменник висміював негативні риси

початків капіталізму з тією ж силою, як пороки феодалізму. Бен Джонсон був прихильником здорового глузду і боровся за елементарну людську справедливість.

Одна з найвідоміших п'єс комедійного жанру Бена Джонсона – «Ярмарок у день Святого Варфоломія», у якій автор подає цілу енциклопедію життя лондонських низів, малюючи побут і моральні принципи їх мешканців. Драматург активно розробляв дві теми. Одна з них – тема бездушної і нещадної гонитви за наживою, тема влади золота, яка руйнує людські відносини. Друга – тема міщанського індивідуалізму, прагнення маленької «особистості» міщанина-власника відокремитися від суспільства, протиставити свої егоїстичні забаганки потребам і моральним нормам інших людей [1]. Ці теми визначили сюжетний розвиток «Ярмарку у день Святого Варфоломія». Місце дії п'єси – великий лондонський ярмарок з його метушню, торгівлею будь-яким непотребом, обжерливістю та грубими веселощами, із крадіями та дамами легкої поведінки. Тут ми знаходимо яскраву замальовку моралі епохи, побутових подробиць, колоритних штрихів, цілий арсенал прислів'їв та приказок. На тлі ярмарку розгорається панорама людської тупості та обману. Але за загальною картиною ярмарку стоїть інший образ – звичайного людського життя, сучасного автору.

Те, що драматург обрав саме ярмарок як місце дії своєї п'єси, дозволяє йому яскравіше розкрити соціальну приналежність персонажів. Саме під час веселощів, які панують на ярмарку, людина розкриває свою справжню сутність.

Характер персонажа найкраще за все розкривається у мовленні: діалозі та монолозі, тому аналіз мовленнєвого портрета героїв комедії допоможе більш повно окреслити образи діючих осіб. Структурною одиницею діалогу та монологу є речення. Необхідно враховувати, що речення, як продукт людської свідомості і його відображення на вербальному рівні, – результат когнітивної діяльності не усередненої людини взагалі, а конкретної людської особистості. Таким чином, як зауважують дослідники, саме мовлення варто розглядати як специфічну знакову діяльність людини в соціальній взаємодії [2].

Основну частину п'єси Б. Джонсона складає діалог. Діалогічний текст утворює серцевину поняття драматичної мови, виявляє схожі риси з живим мовленням, з відображенням усіх його реєстрів – від звичайного, прозаїчно-побутового до емоційно насиченого мовлення. Як аналог усного мовлення, діалог у своєму складі і організації відтворює притаманні йому закономірності – ситуативність, спонтанність, орієнтованість на співрозмовника, суб'єктивну співвіднесеність з предметом мовлення, а також має характерологічну функцію, тобто безпосередньо виражає індивідуальні особливості мовців [3].

Особливою рисою персонажного мовлення більшості героїв п'єси Б. Джонсона є стислі, прості речення:

Lit. Let me out with it, dear Win.

Win. I'll tell him myself.

Lin. Do, and take all the Thanks, and much do good thy pretty heart, Win [4].

Прості речення характерні для спонтанного розмовного мовлення, коли думки випереджають їхнє мовленнєве оформлення:

Joh. Why, you know the price, Mr. Numps.

Was. I know? I know nothing. I, what tell you me of knowing? (now I am in haste)
Sir, I do not know, and I will not know, and I scorn to know, and yet, (now I think on't)
I will, and do know as well as another; you must have a Mark for your thing here [4].

Поєднання в одному реченні складнопідрядних, складносурядних чи сполучникових граматичних конструкцій передає напруження комунікативної ситуації, хвилювання мовця у кульмінаційні моменти спілкування. Ці речення іноді хаотично об'єднані між собою у мові дійових осіб п'єси, які у момент мовлення думають не над тим, як щось сказати, а скоріше, що розказати, актуалізуючи своє внутрішнє «я». Наприклад:

Quar. Pretty Insect! Make much on him.

Was. A Plague o' this Box, and the Pox too, and on him that made it, and her that went for't, and all that should ha' sought it, sent it, or brought it! Do you see, Sir?

Joh. Nay, good Mr. Waspe.

Was. Good Master Hornet, turd i' your teeth, hold you your tongue: do not I know you? Your father was a Pothercary, and sold Glisters, more than he gave, I wusse: and turd i' your little Wives teeth too (here she comes), 'twill make her spit as fine as she is, for all her Velvet Gustard on her head, Sir.

Joh. O! be civil, Master Numps.

Was. Why, say I have a Humour not to be civil; how then? Who shall compel me? You?

Joh. Here is the Box now [4].

У процесі розгляду діалогічного мовлення персонажів п'єси, які нездатні адекватно оцінювати ситуацію, а тому постійно потрапляють у певні пригоди, було встановлено, що ці герої здебільшого використовують у своєму мовленні різні за структурою типи синтаксичних конструкцій. Їхнє мовлення часто є показником соціальної приналежності героїв. Так, якщо проаналізувати мовлення судді Оверду, можна побачити часте використання вставних конструкцій (типу «in Justice name», «I swear» та складних поширених речень (у більшості випадків складнопідрядних конструкцій із причинно-наслідковою підрядною частиною):

Well, **in Justice name, and the Kings, and for the Commonwealth!** defie all the World, Adam Overdoo, for a disguise, and all story; for thou hast fitted thy self **I swear**; fain would I meet the Linceus now, that Eagles Eye, that piercing Epidaurian Serpent (as my Quint. Horace calls him) that could discover a Justice of peace, (and lately of the Quorum) under this covering. They may have seen many a fool **in the habit of a Justice**; but never till now, a Justice in the habit of a fool. Thus must we do, though that wake for the public good: and thus hath the wise Magistrate done in all Ages. There is a doing of right out of wrong, if the way be found [4].

Мовлення дружини Літлуїта відрізняється простотою синтаксичних конструкцій, навіть складні речення у мовленні Він – складносурядні, об'єднані в одне ціле.

Win. You have a hot Coal i' your Mouth now, you cannot hold;

Win. I'll tell him myself;

Win. Sir, my Mother has had her Nativity-water cast lately by the Cunning-Men in Cow-lane, and they ha' told her her Fortune, and do ensure her, she shall never have happy hour, unless she marry within this Sen' night; and when it is, it must be a Mad Man, they say [4].

Мовлення самого Літлуїта на синтаксичному рівні більш різноманітне. Ми спостерігаємо наявне поєднання простих і складних речень, а також зустрічаємо уривки речень, вставні конструкції:

A Pretty Conceit, and worth the finding! I ha' such luck to spin out these fine things still, and like Silk-worm, out of my self. Here's Master Bartholomew Cokes, of Harrow o' th' Hill, i' th' County of Middlesex, Esquire, takes forth his Licence to marry Mistress Grace Well-born, of the said Place and County: And when do's he take it forth? **to day! the Four and Twentieth of August! Bartholomew-day! Bartholomew upon Bartholomew! there's the Device!** who would have mark'd such a Leap-Frog Chance now? A very less than Amesace, on two Dice! Well, go thy ways, John Little-wit, Proctor John Little-wit: One o' the pretty Wits o' Pauls, the Little-wit of London (so thou art call'd) and something beside [4].

Еліптичні речення роблять мовлення Літлуїта експресивно забарвленим. Так, Літлуїт не може приховати радості від того, що йому так пощастило – оформити шлюбний контракт для Варфоломія саме в день Святого Варфоломія. Радість героя передається емоційно у структурі речень, а мовлення стає спонтанним, непередбачуваним. Його компонентами є екстралінгвістичні елементи – міміка, жести, які сприяють досягненню комунікативної мети.

Мовлення вдови Пюркрафт, яка є представницею групи героїв-лицемірів, характеризується використанням складних синтаксичних конструкцій, у яких нагромаджена значна кількість складносурядних та складнопідрядних речень, ускладнених звертаннями, уточненнями, однорідними членами речення.

Pur.: O! resist it, Win-the-fight, it is the Tempter, the wicked Tempter, you may know it by the fleshly motion of Pig, be strong against it, and it's foul temptation, in these assaults, whereby it broacheth Flesh and Blood, as it were on the weaker side, and pray against it's carnal provocations; good Child, sweet Child, pray [4].

Така синтаксична організація мовлення створює емоційно забарвлений текст з відтінком високих почуттів, під якими маскується лицемірство і вдавані почуття.

Тверезість думок Грейс – нареченої Куокса – та її здатність правильно оцінювати як те, що відбувається, так і людей навколо, знаходить відображення і на синтаксичному рівні. Її мовлення складається з чітких речень – повних, досконалих, оформлених за граматичними та синтаксичними нормами англійської мови.

Наприклад:

Gr.: Truly, I have no such fancy to the Fair; nor ambition to see it; there's none goes thither of any quality or fashion [4].

Мовлення представників нижчих прошарків суспільства – шайки ярмаркових злодіїв – наповнене ненормативною лексикою, що характеризує рівень їх освіченості, виховання та способу життя. Синтаксична організація їх реплік наближена до живого мовлення, налічує прості речення та еліптичні конструкції.

Urs.: You'll never think of any thing, till your Dame be rump-gall'd; tis well, Chamgerling...

Urs.: Fill again, you unlucky Vermin [4].

В результаті проведеного аналізу з'ясовано, що синтаксичні особливості персонажного мовлення у комедії Б. Джонсона виконують характерологічну функцію, підкреслюють соціальну приналежність та індивідуальні риси героїв п'єси.

Бібліографічні посилання

1. **Джонсон Б.** Варфоломеевская ярмарка [Электронный ресурс] / Т. Гнедич // Lib. Ru: Библиотека Максима Мошкова. – Режим доступа: http://lib.ru/INOOLD/DZHOHNSON/jonson_fair.txt
2. **Селезнева С.Ю.** Языковые средства и когнитивные модели описания персонажей в англоязычной художественной прозе : автореф. дис. да соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С.Ю. Селезнева. – М.; 2001. – 19 с.
3. **Гетьман З.О.** Суттєві ознаки діалогічного тексту / З.О. Гетьман // Іноземна філологія. – Львів : Світ, 1991. – Вип. 102. – С. 33–38
4. **Johnson B.** Bartholomew Fair / [Электронный ресурс] // Holloway Pages. – Режим доступа : <http://hollowaypages.com/jonson1695-bartholomew.htm>

Надійшла до редколегії 04.10.2015

УДК 821.111(73).09

I. B. Шишкіна
И. В. Шишкина
I. V. Shyshkina

*Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара
Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

СТИЛІСТИЧНА ПРИРОДА ПОЕЗІЙ ДЖОНА ДОННА СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ПОЭЗИЙ ДЖОНА ДОННА STYLISTIC CHARACTER OF JOHN DONNE'S POETRY

Здійснено спробу дослідити лінгвостилістичні особливості поезії Джона Донна «До сонця, що сходить» та сонет Х. Кожен вірш поета – це конкретний епізод, змальований за допомогою різноманітних мовностилістичних засобів. Мова творів відповідає тогочасному рівню її розвитку. Фонетичний рівень поетичної мови творів Дж. Донна обумовлений алітераціями, асонансами, що надають віршам емоційного та експресивного забарвлення, сприяють збереженню певного ритму. Лексичний рівень поетичної мови характеризується використанням лексики, що належить розмовному стилю, з денотативним та конотативним значенням. Донн використовує здатність деяких слів мати переносне значення. У творах зустрічаються епітети, метафори. Синтаксичний рівень представлено анафорою – повторенням початкового елемента рядка, риторичним питанням, відокремленнями, інверсією. У цілому ж лексичний склад поетичних творів Дж. Донна максимально наближений до сучасного англійського лексикону. Знайомство з його творами дає уявлення про поезію «метафізичної школи», про її музичальність, метафоричність. Своєю творчістю поет сприяв розширенню можливостей англійської лірики, він прагнув поєднання поетичного слова з дійсністю. У центрі його творів – людські переживання, почуття, емоції. У вірші «До сонця, що сходить» – це сцена пристрасної зустрічі двох закоханих, перерваної вражінням зорею та сходом сонця. У Х сонеті – звернення поета до пихатої, гордовитої смерті з закликм не пишатися собою, оскільки «не гинуть вражені» нею, а лише заради тимчасового відпочинку йдуть за смертю.

Ключові слова: вірш, денотація, конотація, лексика, повтор, прийом, анафора, епітет, метафора, риторичне питання, стиль.

Предпринята попытка исследовать лингвостилистические особенности поэзии Джона Донна «К восходящему солнцу» и сонет Х. Каждый стих поэта – это конкретный эпизод, изображенный с помощью различных лингвостилистических приемов. Язык произведений соответствует тогдашнему уровню его развития. Фонетический уровень поэтического языка произведений Дж. Донна обусловлен аллитерациями, ассонансами, которые придают стихам эмоциональную и экспрессивную окраску, способствуют сохранению определенного ритма. Лексический уровень поэтического языка характеризуется использованием лексики, относящейся к разговорному стилю, с денотативным и коннотативным значением. Донн использует способность некоторых слов иметь переносное значение. В произведениях встречаются эпитеты, метафоры. Синтаксический уровень представлен анафорой – повторением начального элемента строки, риторическим вопросом, отделениями, инверсией. В целом же лексический состав поэтических произведений Дж. Донна максимально приближен к современному английскому лексикону. Знакомство с его произведениями дает представление о поэзии «метафизической школы», о ее музыкальности, метафорич-

ности. Своим творчеством поэт способствовал расширению возможностей английской лирики, он желал сочетания поэтического слова с действительностью. В центре его произведений – человеческие переживания, чувства, эмоции. В стихе «К солнцу, которое всходит», – это сцена страстной встречи двух влюбленных, прерванная утренней зарей и восходом солнца. В X сонете – обращение поэта к спесивой, надменной смерти с призывом не гордиться собой, поскольку «не погибают пораженные» ею, а лишь ради временного отдыха следуют за смертью.

Ключевые слова: стихотворение, денотация, коннотация, лексика, повтор, прием, анафора, эпитет, метафора, риторический вопрос, стиль.

The article presented is an attempt to consider the lingvo-stylistic features of John Donne's works «The Sun Rising» and Sonnet X. Every verse of the poet is a concrete episode represented by various linguo-stylistic devices. The language of his works corresponds to that time level of its development. Phonetic level of poetic language of J. Donne's works is based on alliteration, assonance that gives verses emotional and expressive color, helps to preserve a certain rhythm. Lexical level of poetic language is characterized by the use of vocabulary that belongs to conversational style, with both denotative and connotative meaning. Donne uses the ability of certain words to have a figurative meaning. There are epithets, metaphors in the works. Syntactic level is presented by anaphora – repetition of the initial element of the line, rhetorical question, separation, inversion. In general, the lexical composition of J. Donne's poetry is very close to the modern English lexicon. Familiarity with his works gives an idea of "metaphysical school" poetry, its musical, metaphorical tendency. By his works the poet contributed to the empowerment of English poetry, he sought a combination of poetic words with reality. In the center of his works – human feelings and emotions. In the poem "To the Rising Sun" – a scene of a passionate meeting of two lovers was interrupted by early morning dawn and sunrise. In X sonnet – an address of the poet to pompous, haughty death with an appeal not to be proud, because "do not die killed" by «her», but only follow death for a temporary rest.

Keywords: verse, connotation, vocabulary, repetition, reception, anaphora, epithet, metaphor, rhetorical question, style.

Дж. Донн – головна фігура загальноєвропейського літературного маньєризму – стилю європейського мистецтва XVI–XVII ст., якому притаманні гострі зображально-виражальні дисонанси, ускладненість композицій, деформація пропорцій тощо, породжені кризою Відродження, а також поширенням ідеї фатуму, пануванням ірраціональних стихій.

Майже кожен вірш Дж. Донна являє собою маленьку сценку з чітко наміченою ситуацією та визначеними характерами [3, с. 32]. У вірші «The Sun Rising» Донн обіграє традиційний у любовній ліриці прийом звертання закоханого до Аврори або до сонця (як до живої істоти) з проханням уповільнити свій рух.

Busy old fool, unruly sun,
Why dost thou thus
Through windows and through curtains call on us?

Must to thy motions lovers' seasons run? [8, p. 79].

Таємне любовне побачення, перерване ранішньою зорею, обурює головного героя. Закохані, на його думку, є найбагатшими людьми у світі, вони – центр всесвіту:

This bed thy center is, these walls thy sphere [8, p. 80].

Мову вірша «The Sun Rising» визначає саме форма монологу закоханої людини: це пристрасна промова, забарвлена емоційною лексикою, риторичними запитаннями, що створюють особливий, яскравий стиль твору.

Перш за все звертають на себе увагу деякі особливості орфографії вірша. Зрозуміло, що за часів Дж. Донна це були цілком закономірні написання, які відповідали орфографічним і орфоепічним нормам того часу. У вірші спостерігається пропуск кінцевого голосного: *th' = the*

Whether both th' Indias of spice and mine [8, p.80];

але пропуск початкового голосного із стягненням приголосних є продуктивним і в сучасній мові:

that is = that's

...that's done in warming us [8, p. 80].

Поет використовує також архаїчну з сучасної точки зору форму дієслівної парадигми 2 особи однини:

...and thou art everywhere [8, p. 80];

Be where thou left'st them or lie here... [8, p. 80];

Звертає на себе увагу також використання Донном займенникової парадигми 2 особи однини *thy – thou*:

And thou shalt hear [8, p. 80];

This bed thy center is, these walls thy sphere [8, p. 80].

Фонетичний рівень мови твору Дж. Донна – це звукові повтори і перш за все алітерація – «повторення однакових приголосних звуків або звукосполучень як стилістичний прийом» [6, с. 19]:

Love, all alike, no season knows, nor clime,

Nor hours, days, months, which are the rags of time [8, p. 80].

У вірша цікава рима, яка, як відомо, теж є різновидом звукових повторів. Строфа («сполучення рядків, об'єднаних загальним римуванням, що складають ритміко-синтаксичне ціле» [4, с. 387]) складається з десяти рядків із схемою римування ABBACDCDEE:

A Busy old fool, unruly sun,

B Why dost thou thus

B Through windows and through curtains call on us?

A Must to try motions lovers' seasons run?

C Saucy, pedantic wretch, go child

D Late schoolboys and sour prentices;

C Go tell court-huntsmen that the king will ride;

D Call country ants to harvest offices.

E Love, all alike, no season knows, nor clime,

E Nor hours, days, months, wich are the rags of time [8, p. 80].

Лексичний рівень поетичної мови вірша «The Sun Rising» привертає увагу перш за все своєю розмовною інтонацією, тобто він відповідає розмовному стилю. Словниковий склад формується із слів загальноновживаних – нейтральних за своєю семантикою (*windows, schoolboys, go, tell, country*) і емоційно забарвлених (*old fool; unruly sun; saucy, pedantic wretch*). Перша група прикладів ілюструє денотативне значення слів, яке називає поняття [2, с. 106]; друга група вміщує слова, що несуть у собі емоційний, оцінюючий компонент і ілюструють конотативне значення [2, с. 106].

У творі Донна є слова, які вжито у переносному значенні:

She is all states, and all princes I [8, p. 80].

Їхнє пряме значення не співпадає з реаліями, про які йде мова у вірші. Читач розуміє, що автор твору разом із своїм ліричним героєм використанням переносного значення слів підкреслює ту височінь духу, на яку піднесла закоханих любов (підрядковий переклад: «Вона мені держава, я їй – монарх»). У наведеному рядку виникають вторинні смислові відтінки, які безпосередньо не пов'язані з основним значенням слів «states», «princes».

У вірші «The Sun Rising» використано дуже мало прикметників. Як означення, вони характеризують іменник «sun»: *old, unruly, saucy, pedantic*, – даючи небесному світилу дещо знижену оцінку. Характеристику сонця доповнюють численні дієслова. Зважаючи на те, що сонце у вірші зображено як живу істоту, поет оцінює його за характером дії:

*Saucy, pedantic wretch, go chide
Late schoolboys and sour prentices;
Go tell court-huntsmen that the king will ride;
Call country ants to harvest offices...* [8, p. 80].

У цілому лексичний склад вірша «The Sun Rising» максимально наближений до сучасної англійської мови. З точки зору сьогодення, привертає увагу іменник *prentices*, який в англо-російському словнику під редакцією І. Р. Гальперіна помічений як «уст.» та «діал.» [1, с. 247].

Говорячи про лексичний рівень мови вірша, слід звернути увагу на зображувально-виражальні засоби, використані поетом. Твір досить бідний на тропи: у ньому вжито епітети, метафору. Вище ми наводили приклади використання Донном прикметників у вірші «The Sun Rising». Саме вони і є епітетами – словами, «що визначають предмет або явище і підкреслюють будь-які його якості, властивості або ознаки» [5, с. 706]. Вони, безумовно, збагатили вірш у смислово-му та емоційному відношенні, оскільки є не просто епітетами, а метафоричними епітетами. Це пов'язано із зображенням астрономічного тіла – Сонця – як живої людини, що вміє рухатися, впливати на інших людей, примушувати їх щось робити, втручатися у чужі справи. Образ сонця у даному творі яскравий, не схожий на інші свої зображення, оскільки, як правило, сонце – супутник закоханих: воно їх зігріває, сяє, як очі коханої, золотить її волосся. У Донна ж воно – їхній супротивник, що скорочує час побачення. Завдяки такому зображенню сонця твір сприймається як вірш-метафора.

Синтаксичний рівень мови вірша представлено інверсією, що «посилює виразність мови» [6, с. 128]:

...and all princes I [8, p. 80] (підмет у кінці речення);
This bed thy centre is [8, p. 80] (замість «*This bed is thy centre*»).

Вірш дуже експресивний. Ця експресія обумовлена використанням дієслів у формі наказового способу, що виражає прохання або наказ [6, с. 188]. Дж. Донн зовсім не використовує повтор, який теж може підвищувати рівень експресивності.

Звернемося до іншого твору Донна. У циклі його «Священних сонетів» привертає увагу сонет X, у якому поет іронічно радить смерті не гордитися своєю працею, не вважати себе всемогутньою:

*Death, be not proud, though some have called thee
Mighty and dreadful, for, thou art not so* [8, p. 87].

Сонет цікавий своїм загальним оптимістичним настроєм, вірою поета в безсмертя людської душі.

З мовної точки зору, у сонеті простежуються ті самі явища, що й у попередньому вірші.

Перш за все привертає увагу своєрідна орфографія, властива тогочасній англійській мові:

– використання своєрідної дієслівної парадигми 2 особи однини:

...thou art not so [8, p.87];

...whom thou think'st thou dost overthrow [8, p.87];

And dost with poison [8, p.87];

– використання займенникової парадигми 2 особи однини, що мала в ті часи написання, відмінне від сучасного:

thou – thee – thy:

...thou art not so [8, p.87];

...which but thy pictures be [8, p.87];

Much pleasure, than from thee, much more must flow [8, p.87].

Слід зазначити, що вказані написання, які відповідали орфоепічним та орфографічним нормам, що існували у XVII ст., пізніше стали канонізованими прийомом поетичної мови.

Фонетичний рівень мови сонета X представлено звуковим повтором – алітерацією:

Much pleasure, than from thee, much more must flow [8, p.87];

And dost with poison, war, and siskness dwell [8, p.87];

Крім повтору приголосних, у сонеті 10 зустрічається і повтор голосних звуків – асонанс, але тут слід враховувати, що, на відміну від української чи російської мов, в англійській мові є близькі за вимовою варіанти, наприклад: [e], [e], [ei]. Їх накопичення в одному рядку того чи іншого вірша сприяє певній артикуляційній організації твору. Звернемося до сонету Донна.

Thou art slave to fate, chance, kings, and desperate men [8, p.87];

And better than thy stroke. Why swell'st thou then? [8, p.87].

Повторення акустично близьких голосних звуків у поетичному творі – це своєрідна інструментовка, яка надає висловлюванню емоційного та експресивного забарвлення [7, с. 51].

Лексичний рівень мови X сонету Донна представлено лексикою, що, як і у попередньому творі, максимально наближена до сучасної англійської мови. Монологічна промова ліричного героя, як зазначалося вище, пронизана іронією, коли він звертається до смерті, і, навпаки, звучить піднесено, коли герой говорить про нескінченність життя:

...we wake eternally,

And death shall be no more [8, p.87].

Останнє підкреслюється використанням прикметників, які в словнику І. Р. Гальперіна помічені як «піднесене», «емоційно-посилувальне» [1, т. 1, 2]:

mighty – 1) піднес. «могутній»;

2) емоц.-посил. «величезний»;

dreadful – 1) емоц.-посил. «жахливий»;

2) посил. «неймовірний».

Названі прикметники є епітетами – словами, що визначають об'єкт роздумів поета, характеризують його.

У сонеті X звернення героя до смерті звучить як розмова з живою істотою, тобто спостерігається використання Донном одного із найбільш розповсюджених

художніх тропів – прозопопеї (грец. *prosopopoia* – роблю обличчя), або персоніфікації [4, с. 761].

Синтаксичний рівень мови сонета Х представлено, по-перше, анафорою – повторенням початкового елемента рядка [7, с. 155]:

And dost with poison, war, and sickness dwell,
And poppy, or charms can make us sleep as well
And better than thy stroke [8, p. 87].

Дж. Донн використовує в сонеті риторичне питання:

Why swell'st thou then? [8, p. 87], – на яке він не чекає відповіді, оскільки вона вже є в самому запитанні. Цей стилістичний засіб допомагає поету привернути увагу до проблеми, підвищити емоційність тону висловлювання; він є засобом відтворення роздумів ліричного героя або автора.

Поет досить широко використовує відокремлення – структурне та інтонаційно-смісловне виділення одного із членів речення для надання йому певного значення [7, с.151]:

Death, be not proud, though some have called thee
 Mighty and dreadful, for, thou art not so [8, p.87];
For, those, whom thou think'st thou dost overthrow [8, p.87].

У поетичному тексті засіб відокремлення допомагає витримати необхідний віршовий ритм.

Таким чином, три рівні поетичної мови Дж. Донна, висвітлені в даній статті, свідчать про вимогливість поета до мови своїх творів. Автор невеликих за розміром віршів, Дж. Донн досягав їхньої досконалості не за рахунок численних мовно-стилістичних засобів, а завдяки глибині ідейно-тематичного змісту. Використані поетом засоби лише підкреслили високий ступінь володіння мовними ресурсами.

Бібліографічні посилання

1. Англо-русский словарь: в 2-х т. / под ред. И. Р. Гальперина. – М., 1972.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – Л., 1981. – 295 с.
3. Горбунов А. Н. Джон Донн и английская поэзия 16–17 вв. / А. Н. Горбунов. – М.: Изд-во МГУ, 1993.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – 685 с.
5. Литературная энциклопедия терминов и понятий / гл. ред. и сост. А.Н. Николюкин. – М.: Интелвак, 2001. – 799 с.
6. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М. А. Теленкова – М., 1976. – 543 с.
7. Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К., 1991. – 272 с.
8. An Anthology of English and American Verse. – М., 1972. – 720 p.

Надійшла до редколегії 03.11.2015

ІНФОРМАЦІЯ

Дискурс рефлексії політичного лідера в лінгвокогнітивному ракурсі (на матеріалі історико-мемуарних творів В. Черчилля) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. В. Базилевич; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, **2015.** – 20 с. – укр.

Розкрито лінгвокогнітивну специфіку дискурсу рефлексії політичного лідера шляхом комплексного аналізу вербальних засобів її актуалізації в історико-мемуарних творах В. Черчилля. Встановлено, що його рефлексія актуалізується вербальними засобами – безпосередніми маркерами рефлексії (номінативними засобами на позначення предикатів ментальної діяльності й оцінно-дескриптивною лексикою) й опосередкованими вербальними маркерами рефлексії (синтаксичними експресивними засобами та лексичними стилістичними прийомами). Контекстуальне вживання вербальних маркерів рефлексії є основою для виокремлення дискурсивно маркованих контекстів – текстових фрагментів із історико-мемуарних творів В. Черчилля, у яких розкриваються роздуми (міркування, аналіз, спостереження тощо) британського державного та політичного діяча щодо одного об'єкта рефлексії. Когнітивним підґрунтям дискурсу рефлексії В. Черчилля постають когнітивні процеси формування рефлексії – фокусування, аналіз, синтез, абстрагування, асоціація, порівняння, конкретизація та специфікація, а лінгвокогнітивні операції концептуального мапування та фреймового моделювання є необхідними для здійснення читачем/інтерпретатором декодування й інтерпретації дискурсу рефлексії політичного лідера.

Концептуальна інтеграція англійської мови в лінгвокультурний контекст Східної Африки : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / О. Ю. Моїсєнко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, **2015.** – 39 с. – укр.

Проаналізовано лінгвокультурні та когнітивно-дискурсивні аспекти мовної об'єктивації результатів взаємодії ментальних просторів глобальної лінгво- та етнолінгвокультури, які визначаються відповідно ментальними структурами англо- та етнолінгвокультурного когнітивного досвіду в процесі концептуальної інтеграції англійської мови в сучасний мультилінгвокультурний простір Східної Африки, зокрема Кенії, Уганди, Танзанії. Досліджено особливості вербалізації англійською мовою ключових концептів культури народів Східної Африки birth, love, marriage, death, nature, а також лінгвокультурні й лінгвокогнітивні особливості сучасного англомовного східноафриканського телевізійного та рекламного дискурсів. Запропоновано концепцію концептуальної інтеграції англійської мови в колективній та індивідуальній свідомості мультилінгвального мовця в певному мультилінгвокультурному комунікативному просторі в контексті глобалізації світових процесів та розроблено динамічну модель взаємодії ментальних структур когнітивного досвіду різних лінгвокультур.

Репрезентація інвективної поведінки мовця в конфліктному дискурсі (на матеріалі романів Стівена Кінга) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. О. Золотаренко; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – Київ, **2015.** – 20 с. – укр.

Виявлено особливості репрезентації інвективної поведінки мовної особистості в англомовному художньому конфліктному дискурсі. Запропоновано теоретич-

ні засади дослідження репрезентації інвективної поведінки мовця в конфліктному дискурсі у світлі здобутків лінгвоперсонології, комунікативної конфліктології, прагматики та емотіології. Визначено вербальні та невербальні засоби, за якими інвективна мовна особистість репрезентує себе в англomовному конфліктному дискурсі в аспекті певних емотивних і прагматичних характеристик. Виявлено специфіку інвективної дискурсивної стратегії. Виокремлено основні тактики її реалізації в англomовному художньому конфліктному дискурсі.

Художній образ "маленької людини" у творах О'Генрі та Дж. Джойса: лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Дельва; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, **2015**. – 20 с. – укр.

Виявлено лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості художнього образу "маленької людини" у текстах О'Генрі та Дж. Джойса. Інтегративний підхід і комплексна методика уможливили трактування художнього образу "маленької людини" і як лінгвокогнітивного текстового конструкту, що інкорпорує вербалізовані знання про соціальний тип людини кінця XIX ст., і як дискурсивного утворення, що реалізує авторські інтенції та комунікативні стратегії, спрямовані на формування уявлення читача про "маленьку людину" американської та ірландської спільноти. Спираючись на положення теорії текстових світів, показано, що в основі художнього образу "маленької людини" лежить текстовий світ як когнітивно-комунікативний конструкт – кумулятивний за будовою та цілісний за сприйняттям. Виявлення комунікативних і когнітивних стратегій як засобів осмислення найбільш ефективних шляхів досягнення перлокутивного ефекту – формування уявлення читача про співіснування людини та суспільства кінця XIX ст., дозволяє реконструювати текстовий світ "маленької людини" за дейктичним, аксіологічним і когнітивним планом його репрезентації у художніх текстах О'Генрі та Дж. Джойса.

Актуалізація концепту GLOBALISATION в науковому та мас-медійному дискурсах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л. В. Мунтян; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, **2015**. – 20 с. – укр.

Висвітлено сфери актуалізації концепту GLOBALISATION у науковому та мас-медійному дискурсах на основі інтегрованого когнітивно-квантативного вивчення його профілювання. З використанням комплексної методики дослідження виявлено особливості актуалізації концепту GLOBALISATION у сучасному науковому та мас-медійному дискурсах верифікованими методами квантативної лінгвістики. Вперше залучено лінгвостатистичний аналіз для конструювання матриць доменів на основі сполучуваності номінативних лексем концепту GLOBALISATION у його профілюванні. Порівняння матриці доменів, побудованої на ґрунті кореляційних зв'язків їх конститuentів, виявило спільні та відмінні риси профілювання досліджуваного концепту та детермінувало чинники, що впливають на актуалізацію концепту в двох типах дискурсів.

Фонетичні особливості акторського мовлення (інструментально-фонетичне дослідження на матеріалі британського та американського варіантів англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / С. І. Тихоніна; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, **2015**. – 19 с. – укр.

Досліджено фонетичні особливості акторського мовлення та його сприйняття в культурному контексті художнього фільму. В центрі уваги перебувають якісні та кількісні характеристики голосних, які виступають маркерами територіальної ідентифікації актора (виконавця ролі) та беруть участь у створенні художнього образу персонажа. Наведено результати проведеного комплексного дослідження, що містить аудиторський і комп'ютерний види аналізу. Показано, що головною відмінною рисою мовлення носія американського стандарту вимови є значне редукування коротких і довгих голосних як за рядом, так і за підйомом, тобто голосні тяжіють до центру фонетичного простору. У мовленні носія британського вимовного стандарту тривалість голосних однаковою мірою варіювалася залежно до типу позиції. Доведено висунуту гіпотезу про те, що голосні звуки можуть виступати маркерами територіальної належності мовця та зберігають вимовні особливості рідного для нього варіанта мови.

Англійська термінологія нафтогазової промисловості: особливості структури та семантики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Д. Царук; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, **2015**. – 20 с. – укр.

Розкрито структурні та семантичні особливості англійської термінології нафтогазової промисловості. Для дослідження використано корпус термінів загальним обсягом 5 911 одиниць, визначених методом суцільної вибірки з англійських технічних текстів і верифікованих за лексикографічними джерелами. Визначено теоретико-методологічне підґрунтя до вивчення терміносистем сучасної англійської мови. Розроблено методику дослідження термінотворення в галузі нафтогазової промисловості. Здійснено структурну та семантичну диференціацію англійських нафтогазових термінів на основі словотвірного та семантичного аналізу, виявлено шляхи термінологізації, детермінологізації досліджуваної терміносистеми. Обґрунтовано способи та шляхи термінологічної деривації. З'ясовано когнітивну природу та базові категорії англійської термінології нафтогазової промисловості. Подано конкретні пропозиції щодо унормування англійської нафтогазової терміносистеми на сучасному етапі.

Соціофонетичні особливості австралійського варіанта англійської мови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі спонтанного мовлення) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Костроміна; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, **2015**. – 19 с. – укр.

Досліджено соціально-особистісну інтонаційну варіативність англійського усного мовлення, що функціонує на території Австралії. Виокремлено актуальні параметри віку, гендеру, а також соціальної належності мовця, визначеної за його фахом. Ступінь впливу вищевказаних соціальних чинників може визначатися залежно від того, як варіюється частотність певного типу тону в австралійському варіанті англійської мови відносно його частотності в Received Pronunciation (RP). Доведено самотність австралійського варіанта англійської мови у сфері вимови. Розкрито своєрідність сучасної мовної ситуації в Австралії, виявлено національну специфіку "наспівної" інтонації, яка полягає у фонетичній формі та частотності використання висхідно-низхідного й висхідного тону. З'ясовано особливості конфігурацій тонів, які визначаються комбінаторикою частоти основного тону, інтен-

сивності та тривалості, що забезпечує своєрідність уповільненого ритму австралійського мовлення.

Фразеологічні одиниці англійської мови в індивідуально-авторській картині світу (на матеріалі романів Джаспера Форде) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. Д. Негрич; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, **2015**. 20 с. – укр.

Уперше проаналізовано роль фразеологічних одиниць (ФО) у структуруванні цього типу текстів у антропоцентричній парадигмі. Уперше визначено роль контексту у формуванні модифікованої семантики компонентів ФО англійськомовного художнього дискурсу. З'ясовано, що оказіональні перетворення ФО в художньому дискурсі є нормативними, системними. Установлено вплив прийомів оказіонального перетворення ФО в англійськомовних художніх текстах доби постмодерну на їх текстові функції. Досліджено, що ФО експансивно розкривають свою дієвість у художньому контексті та позамовних чинників і відбивають своєрідність їх трансформацій і структур значення оказіонально перетворених ФО у художньому прозовому тексті доби постмодерну.

ЗМІСТ

Передмова	3
-----------------	---

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

Aksiutina T.V. New dialect features in north east england.....	4
Anisimova A.I. Some aspects of doing multilingual research	9
Бірюкова Д. В. Лінгвокогнітивний алгоритм конструювання інтер'єру в художньому дискурсі	14
Блошко В. Ю. Взаємодія концептів «time» та «love» у вірші «love songs in age» Філіпа Ларкіна	20
Брославська Л. Я. Номінативний простір концепту war / війна в американській мовній картині світу	27
Glukhova L. O. Peculiarities of verbalization of the frame international affairs in modern english.....	33
Колісниченко Т. В. Моделювання концептосфери 'settlement' в англомовній картині світу	38
Konopelkina O. O. Neologisms in the context of political discourse.....	43
Панченко О. І. Концепт «житло» в англійській літературі	49
Светлічна А. А. Лексичне наповнення текстів англомовних митних документів	54
Stankevych O.I. Bilingualism in Political Discourse.....	59
Suima I. P. Responsive as reaction to the verbal stimulus.....	64

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Бондар О.Є. Особливості розробки тестових завдань з іноземної мови.....	70
Волкова Г. К. Вдосконалення навчання іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах України	76
Lukianenko L.N. Ways of increasing motivation in teaching speaking to efl students majoring in english within the framework of the learner-centred approach	82
Осадча О.В. Міжкультурна комунікація як складова змісту навчання іноземної мови	89
Пономарёва Л. Ф. К вопросу о формировании фонетических навыков немецкого языка, как второго иностранного языка на базе английского языка	95
Safonova N. A. The use of information technologies in multilingual foreign language teaching	101
Teterina L. M. Training students' skills of identifying and interpreting sociocultural information in the text.....	107
Цвєтаєва О. В. Навчання іншомовної діалогічної мови у внз: психологічні та лінгвістичні аспекти.....	113

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА КРАЇНОЗНАВСТВО

Білова А. Г. Відображення особливостей рецепції оригіналу у стилі перекладу: Шеллі – Бальмонт.....	119
Гончаренко Е. П. Найсерйозніші перекладацькі помилки усіх часів: сторінками BBC Culture	123
Коломойченко О.С. Використання прийому компенсації втрат як засобу досягнення адекватності при перекладі	129
Міненко О.В., Дядюшенко О.О. Українська шекспіріана мовою пера панаса мирного: історія перекладу	135
Тарасова А. В. Переклад образності англійських компаративних фразеологізмів	140
Шпак І. В., Лисенко Н.О. Особливості перекладів поттеріани українською та російською мовами та рецепція творів в Україні та Росії	145
Яшкіна В. В. Поетика звуко символізму в аспекті перекладу.....	150

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Гайдар В.П. Тема голодомору в творчості Івон Боланд	156
Гонсалес-Муніс С. Ю. Особливості «жіночого письма» в поезії Едрієнн Річ.....	163
Кальницькая В. Б. Функциональность названий поздних романов Грэма Грина	169
Кіракосян Г. А. Драма «Бертрам» Чарльза Роберта Метьюріна: готичний компонент поетики	174
Липин Г. В. Изучение японской поэзии на западе: принципы компаративной поэтики Бэзила Чемберлена.....	181
Lipina V.I. Joseph Addison and the formation of the theoretical poetics of the essay genre.....	187
Потницева Т.Н. «Приключения моего дядюшки» (1824) Вашингтона Ирвинга: своеобразие европейского вектора художественного мышления	192
Прищепа Т. В. «Мотив творчості у постмодерністській інтерпретації міфу про Франкенштейна (Пітер Акройд «журнал Віктора Франкенштейна») ...	198
Русских И. В. Герой и его история в романе т. Дж. Смоллетта «Приключения Фердинанда, Графа Фатома»	204
Семешко Н.М. Деякі синтаксичні особливості організації персонажного мовлення в п'єсі Б. Джонсона «ярмарок у день святого Варфоломія».....	210
Шишкіна І. В. Стилистична природа поезій Джона Донна	216
Інформація	222

Наукове видання

АНГЛІСТИКА ТА АМЕРИКАНІСТИКА

Збірник наукових праць

Випуск 13

Коректор *Омельченко Л. В.*
Комп'ютерна верстка *Пильова В. Г.*

Підписано до друку з оригінал-макета 02.09.16
Формат 70х108/16. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 19,95.
Тираж 100 прим. Зам. № 192.

Видавництво і друкарня «Ліра»
49050, м. Дніпро, вул. Наукова, 5
Свідоцтво про внесення до Держреєстру
ДК №188 від 19.09.2000